universitatea de stat din MOLDOVA
facultatea de relaţii internaţionale, ştiinţe politice şi administrative
catedra politologie şi educaţie civică p o l i t o l o g i e în a nu al
(*pentru specialităţile nonprofil*)
Aprobat de
Consiliul profesoral al FRIŞPA
CHIŞINĂU, 2007
CEP USM
CZU 32.001 (075.8)
politologie: *Manual pentru specialităţile nonprofil*.
— Chişinău: CEP USM, 2007. – 358 p.
Coordonatori:
Valeriu Moşneaga, *doctor habilitat*, *profesor universitar*, *Om Emerit*
Gheorghe Rusnac, *academician*, *doctor habilitat*, *profesor universitar*
Vasilii Sacovici, *doctor habilitat*
Recomandat de catedra Politologie şi Educaţie Civică.
Manualul este adresat studenţilor de la facultăţile USM nonprofil, inclusiv celor ce se interesează de ştiinţa politică contemporană.

ISBN 978 – 9975 – 70 – 183 – 9 e USM, 2007
s u m ar

Int roducere *Valeriu Moşneaga*, *Gheorghe Rusnac*, *Vasilii Sacovici* 5
Te ma 1. Politologia – ştiinţă şi disciplină de studiu 9
Gheorghe Rusnac, *Valeriu moşneaga*, *pantelimon Varzari*
Te Gândirea politică ca bază

ma 2. teoretico-metodologică a ştiinţei politice contemporane 21
Te Istoria gândirii politice în Moldova 33
ma 3. *Alina Morozan*
Te Determinantele sociale ale politicii 44
ma 4. *Aurelia Perú*
Te Puterea politică ca fenomen social 56
ma 5. *Diana Bencheci*
Te Sistemul politic 69
ma 6. *Ion Sandu*, *Constantin Solomon*, *angela Colaţchi*
Te Sistemul politic al Republicii 81
ma 7. Moldova
Gheorghe Rusnac, *Vasile Andrieş*
Te Regimul politic 93
ma 8. *Victor Saca*, *Cezar Mânăscurtă*
Te Statul – instituţie centrală a 10
ma 9. sistemului politic 5
Iulia Gorincioi
Te Partide politice şi sisteme de 11
ma 10. partide 7
Igor Bucătaru
Te Sistemul de partide din Republica 12
ma 11. Moldova 7
Gheorghe Rusnac, *Valeriu moşneaga*, *Igor Bucătaru*
Te Grupurile de presiune 13
ma 12. *Ana Margarint* 8
Te Sistemul electoral 15
ma 13. *Ruslan tanasă* 0
Te Alegerile ca fenomen politic 16
ma 14. *Gheorghe Rusnac*, *Vasilii Sacovici*, 1
Ruslan tanasă
Te Puterea şi opoziţia 17

ma 15. *Valeriu moşneaga*, *Tatiana Turco* 3
Te Politica interetnică 18
ma 16. *Alina Morozan*, *Rodica Svetlicinîi* 4
Te Secţiune 1.01 Politica şi 19
ma 17. mass-media 7
Aurelia Perú
Te Elita politică *pantelimon Varzari* 20
ma 18. 8
Te Liderismul politic 21
ma 19. *Ana margarint* 9
Te Ideologia politică 23
ma 20. *Valeriu moşneaga*, *Tatiana turco* 1
Te Cultura politică 24
ma 21. *Ion Sandu*, *Angela Colaţchi* 2
Te Conştiinţa politică 25
ma 22. *Victor Saca*, *Cezar Mânăscurtă* 4
Te Psihologia politică 26
ma 23. *Tudor Spinei* 6
Te Acţiunea politică şi relaţiile politice 27
ma 24. *Victor saca* 8
Te Socializarea politică 29
ma 25. *Valentina Stan* 0
Te Conflictul politic 30
ma 26. *Igor Bucătaru*, *Cezar Mânăscurtă*, 2
Rodica Svetlicinîi
Te Modernizarea politică 31
ma 27. *Valeriu moşneaga*, *Vasilii Sacovici*, 3
Rodica Rusu
Te Relaţiile internaţionale: concepţii, 32
ma 28. paradigme, metode 4
Constantin Eşanu
Te Geopolitica în sistemul ştiinţelor 33
ma 29. politice *valentina teosa*, *Grigore Vasilescu*, 6
Vasile croitoru

Tema 30. Secţiune 1.02 Politica externă: aspecte teoretice şi practice 34 6

Gheorghe Caldare, *Radu Gorincioi*

Introducere pe parcursul anilor ce s-au succedat de la obţinerea independenţei societatea moldavă cunoaşte schimbări de amploare ce-i conturează un nou profil. Acestea, la rândul lor, înaintează noi sarcini, a căror realizare vizează toate aspectele vieţii sociale, inclusiv sistemul învăţământului superior. În aceste condiţii, se modifică radical cerinţele faţă de conţinutul pregătirii specialiştilor calificaţi, oricare ar fi domeniul în care ei vor activa. Incontestabil, pregătirea profesională a viitorului specialist a fost obiectivul de bază, prezent în toate timpurile, al şcolii de orice nivel.

În acelaşi rând, nu este lipsită de importanţă orientarea social-politică a acestuia, care, în mare parte, se formează pe parcursul anilor de studii în instituţia de învăţământ superior.

Astăzi, în condiţiile democratizării profunde a vieţii publice, politizării crescânde a multiplelor probleme sociale, intensificării rolului politicului în toate sferele vieţii sociale, se impune drept majoră sarcina de a-l învăţa pe student să se orienteze adecvat în subteranele enigmatice ale ştiinţei politice. Noua realitate este de aşa natură, încât omul nu mai poate rămâne în afara politicii, fără a cunoaşte sau, cel puţin, fără a percepe legitaţiile şi tendinţele dezvoltării societăţii contemporane. ca rezultat al evoluţiei milenare de la *homo sapiens* la *homo politicus*, el a devenit participant activ la procesele politice, implicându-se astăzi tranşant în activitatea partidelor politice şi a mişcărilor social-politice, a diverselor organizaţii nonguvernamentale. S-a conştientizat realmente că edificarea unei societăţi cu adevărat democratice e de neconceput fără o cultură politică înaltă a maselor.

O activitate performantă este imposibilă fără de acumularea unor cunoştinţe trainice. Studierea temeinică a ştiinţei politice contribuie la conceperea aprofundată şi plurivalentă de către formabili a rolului şi locului lor în societate, în sistemul politic al ţării, la educarea înaltului sentiment de patriotism, la autoevaluarea propriei

semnificaţii, a gradului de implicare în treburile publice, la elaborarea şi promovarea unei poziţii active de viaţă. Nu poate fi pus la îndoială faptul că studenţimea de astăzi constituie sursa viitoarei elite politice, economice şi culturale a ţării. Din acest considerent, tineretul studios trebuie să asimileze cunoştinţe cât mai vaste în domeniul în care va activa, nu în ultimul rând – în domeniul ştiinţei politice contemporane.

În Republica Moldova, ştiinţa politică, în calitate de ştiinţă de sine stătătoare şi disciplină de studiu, s-a afirmat la începutul anilor ’90 ai secolului XX, când a început să fie predată în şcolile superioare din ţară.

În ce priveşte predarea politologiei, experienţa acumulată de noi în acest sens este deocamdată modestă. În acelaşi context e de menţionat că nu dispunem de un bogat arsenal de literatură ştiinţifică elaborată în spaţiul nostru. Cele câteva manuale şi materiale didactice la această disciplină ce aparţin autorilor autohtoni nu rezistă exigenţelor timpului, iar subiectele abordate în ele se dovedesc a fi în mare parte depăşite, dat fiind faptul că evenimentele pe scena politică moldovenească derulează în ritmuri rapide.

Prezentul manual dispune, indubitabil, de anumite particularităţi care îl deosebesc de precedentele. Originalitatea lui consistă, în primul rând, în faptul că este elaborat în contextul analizei comparative a teoriei şi practicii occidentale şi a celei autohtone. Ceea ce facilitează perceperea logicii şi a conţinutului proceselor politice ce au loc la noi în ţară, relevarea specificului acestora faţă de cele din alte ţări, evidenţiindu-le, totodată, tangenţele.

În al doilea rând, la acest manual a muncit, cu totală dăruire, un colectiv de autori format din specialişti în domeniul ştiinţei politice, care dispun de o bogată experienţă în practica predării politologiei şi realizării investigaţiilor ştiinţifice în acest domeniu.

Pe lângă faptul că înregistrează rezultatele procesului de predare-învăţare obţinute de autori pe parcursul a mai multor ani, la structurarea prezentului manual s-a ţinut cont de aprecierile date acestui curs, dar şi unor teme aparte din cadrul lui, de către studenţii de la diferite facultăţi şi specialităţi nonprofil.

În al treilea rând, subiectele ce formează cuprinsul acestui manual dau formabilului posibilitatea de a-şi crea o reprezentare integră despre politică, despre rolul ei în societate, ştiinţa politică fiind examinată prin prisma strânsei conexiuni dintre aspectele ei teoretico-metodologice şi practice. Totodată, pe lângă faptul că se face o descriere a instrumentarului metodologic al politologiei contemporane, a instituţiilor şi teoriilor ei de bază, se pune accentul şi pe importanţa lor pentru fiecare individ în parte. Este vorba despre dimensiunea umană în politică, despre rolul factorului subiectiv în ea, despre comportamentele elitelor politice, liderilor, cetăţenilor, despre rolul factorului psihologic în procesul politic etc.

În al patrulea rând, politica este analizată în contextul culturii unei sau altei societăţi. Componenta culturală a politicului dă posibilitatea de a dezvălui pe larg esenţa lumii politice, comportamentul actorilor participanţi la ea, dar şi cauzele ce determină acest comportament, specificul funcţionării institutelor politice.

Manualul este elaborat în conformitate cu cerinţele standardelor procesului Bologna privind instruirea în instituţiile de învăţământ universitar. Numărul temelor propuse spre examinare depăşeşte cel prevăzut de programa de studii. Şi aceasta nu întâmplător. Considerăm că numărul lor mai extins va permite fiecărui profesor să găsească acel „mijloc de aur” în alegerea şi predarea tematicii cursului, astfel încât aceasta să fie conjugată cu profilul facultăţii şi cu specialitatea, luându-se în consideraţie importanţa sau actualitatea unei sau altei teme pentru studenţii de la acea facultate. Plus la aceasta, un spectru mult mai larg de teme permite studentului să-şi aprofundeze cunoştinţele în domeniul politologiei. Astfel, depăşindu-se cadrul cerinţelor obligatorii ale programei de studii, consecinţele benefice îşi găsesc exprimare în stimularea interesului pentru studierea în continuare a problemelor ce ţin de ştiinţa politică contemporană. Aceluiaşi scop servesc şi sursele selectate şi propuse formabililor care au fost elaborate şi publicate în Republica Moldova pe parcursul ultimelor două decenii.

destinatarii acestui manual vor găsi, în limitele ce-i sunt rezervate şi într-o expunere originală, informaţii valoroase şi răspuns la numeroase întrebări ce ţin de domeniul politologiei, autorii rămânând în speranţa că ei vor deveni actori activi ai proceselor politice ce vor suplimenta cuprinsul unei noi ediţii a manualului.

Tema 1: POLITOLOGIA – ŞTIINŢĂ ŞI DISCIPLINĂ DE STUDIU

Politologia este una dintre cele mai vechi, dar, în acelaşi timp, una dintre cele mai tinere ştiinţe. Ea se plasează printre locurile de frunte în domeniul ştiinţelor socioumanistice contemporane. Ce fel de ştiinţă este politologia? Ce studiază? Care este valoarea acesteia?

1. Obiectul ştiinţei politice contemporane
2. Metodele şi funcţiile ştiinţei politice
3. Ştiinţa politică în Republica Moldova

1. Obiectul ştiinţei politice contemporane

Încercări de a conştientiza viaţa politică au fost întreprinse încă în antichitate, odată cu apariţia primelor formaţiuni de stat. Din punct de vedere istoric, prima formă de cunoaştere a politicii a constituit-o interpretarea mitologico-religioasă a acesteia, cunoştinţele despre apariţia divină a puterii şi a orânduirii social-politice.

Începând cu mijlocul mileniului I e.n., se intensifică procesul de raţionalizare a viziunilor politice, apar concepţii politice cu aspect etico-filosofic. Primele cercetări teoretice în politică le întâlnim la Platon, Confucius, Aristotel. O contribuţie considerabilă la dezvoltarea gândirii politice a adus-o N. Machiavelli. El a exclus din politică forma etico-religioasă, subordonând-o soluţionării sarcinilor reale, practice. În epoca Renaşterii, ideile, concepţiile politice au fost elaborate de către Th. Hobbes, J. Locke, J.-J. Rousseau, Ch. – L. Montesquieu, Im. Kant etc.

Doar în a doua jumătate a secolului XIX, sub influenţa dezvoltării ştiinţelor sociale, a creşterii valorii ştiinţei şi a studiului ştiinţific, politologia se afirmă ca disciplină ştiinţifică de sine stătătoare. Noul ei statut a fost determinat de dezvoltarea politicii publice ca sferă relativ autonomă a vieţii societăţii, de consolidarea

într-un şir de ţări industrial dezvoltate a instituţiilor politice şi de stat ce constituie sistemul politic actual (divizarea puterilor, parlamentarismul, sistemele electorale, apariţia partidelor politice şi a pluripartitismului, ideile şi concepţiile eficacităţii politice şi administrative).

În 1857, în SUA (Universitatea din Columbia), F. Liber a creat prima catedră de istorie şi ştiinţe politice. În 1880, în aceeaşi universitate, se inaugurează prima şcoală de ştiinţe politice. În 1871, în Franţa, A. Boutlit deschide şcoala liberă de ştiinţe politice (actualmente, institutul de cercetări politice). În 1895, pe lângă Universitatea din Londra a fost întemeiată Şcoala de economie şi ştiinţe politice. În aceeaşi perioadă îşi fac apariţia un număr impunător de lucrări ştiinţifice, avându-i ca autori pe renumiţii savanţi M. Weber, G. Moşca, W. Pareto, R. Michels, W. Wilson, J. Breis, D. Bently, M. Ostrogorski ş.a. Încep a fi editate reviste de profil în domeniul ştiinţelor politice. La începutul secolului XX apar primele asociaţii politice. Astfel, în 1903 în SUA este creată Asociaţia Americană de Ştiinţă Politică.

Capătă trăsături distincte tendinţele şcolii americane şi ale celei europene în dezvoltarea ştiinţei. Politologia europeană se întemeiază pe istoria teoriei, gândirii politice şi îşi canalizează activitatea pe cercetarea statului şi dreptului, a instituţiilor de stat. Ea este influenţată de curentele tradiţionale ale gândirii sociale: filosofice, juridice, istorice. Cercetările se bazau pe corelaţia organică dintre principiul teoretic şi cel empiric.

Pentru ştiinţa politică americană este caracteristic nivelul sporit de pragmatism şi funcţionalitate a studiului şi concluziilor. Ea pune accent pe fundamentele şi determinantele sociale ale statului. Aici are loc corelaţia strânsă dintre ştiinţa politică, practica politică şi socializarea politică. Dezvoltarea ştiinţei politice avea loc, mai cu seamă, pe făgaşul pozitivismului şi a scientismului, pe linia efectuării cercetărilor empirice aplicative. Focalizându-şi atenţia asupra recepţionării, colectării şi sistematizării datelor empirice, ştiinţa politică americană a tratat mai puţin dimensiunile istorice şi teoretice

ale politicii.

În aceste condiţii, a fost necesar de a se ajunge la un acord privind obiectul cercetării şi problematica de bază a ştiinţei politice.

În 1948, la iniţiativa UNESCO, la Paris şi-a ţinut lucrările Colocviul internaţional consacrat problemelor ştiinţei politice. La acest colocviu s-au întrunit experţi, savanţi şi specialişti de vază în domeniul ştiinţei politice din Europa şi America. Anume la acest for s-a convenit la utilizarea termenului „ştiinţa politică" la singular, fiind stabilite şi obiectivele ei:

— Teoria politică (teoria politică şi istoria gândirii politice);

— Instituţiile politice (constituţia, guvernul central, administraţia publică regională şi locală, funcţiile sociale şi economice ale organelor de guvernământ, analiza comparată a instituţiilor politice);

— Partide, grupuri şi opinia publică (partidele, grupurile şi asociaţiile de presiune politică, participarea cetăţenilor la activitatea guvernului şi a administraţiei publice locale);

— Relaţiile internaţionale (politica internaţională, organizaţiile internaţionale, dreptul internaţional).

În 1949, sub egida UNESCO, a fost creată Asociaţia Internaţională de Ştiinţă Politică. Politologia / ştiinţa politică ca disciplină de studii a fost introdusă în programele universităţilor de frunte din Statele Unite ale Americii şi din Europa Occidentală. Creşte rapid numărul specialiştilor în domeniul ştiinţei politice, influenţa acestora în ţările democratice. Actualmente, în Occident politologia se plasează în şirul ştiinţelor socioumanistice de prestigiu, deţinând întâietatea după numărul de cercetări efectuate şi după numărul de publicaţii.

Termenul „politologie" a apărut pentru prima dată în perioada postbelică în lucrările lui Eugen Fisher Baling (Germania), André Terive (Franţa), dar în circulaţie ştiinţifică a fost introdus de Gert von Einern (Germania), în 1954. Termenul a luat naştere în temeiul a două cuvinte greceşti: *politike* – afaceri sociale şi de stat, dirijarea cu afaceri sociale şi de stat şi *logos* – învăţătură, cuvânt. Autorul primei noţiuni

este considerat marele filosof al antichităţii Aristotel, al celei de a doua – Heraclit. Astăzi termenii „politologie” şi „ştiinţa politică” se utilizează ca sinonime.

esenţa şi specificul politologiei nu pot fi percepute fără determinarea obiectului acestei ştiinţe. Obiectul politologiei îl constituie sfera politică a vieţii sociale. *Lato sensu*, obiectul politologiei îl reprezintă cercetările politicii ca un fenomen public integru, ca manifestare a legăturilor şi relaţiilor ei interne şi externe, ca determinare a legitaţilor de bază ale dezvoltării politice. *Stricto sensu*, obiectul politologiei îl constituie legitaţiile de formare şi dezvoltare a puterii politice, formele şi metodele funcţionării ei într-o societate de stat organizată.

Politologia este ştiinţa despre structura, distribuirea şi realizarea puterii în societatea politică, realizată prin interacţiunea instituţiilor puterii publice, a societăţii şi a indivizilor.

Ştiinţa politică contemporană constituie un ansamblu întreg şi diversificat de discipline ştiinţifice. Politicul reprezintă dimensiunea imanentă a societăţii, sfera particulară a vieţii sociale, modalitatea specifică a organizării interioare a sistemului social global care constituie, în fond, obiectul de studiu al tuturor ştiinţelor politice. Politologia este o ştiinţă integrativă prin faptul că reprezintă prin sine ansamblul celor mai diverse discipline politice particulare, care cercetează anumite aspecte ale realităţii politice. Aceste discipline se divizează în două grupe:

a) la prima grupă se referă filosofia politică, teoria politică, ştiinţa despre instituţiile politice, teoria politicii internaţionale, istoria politică – discipline ce examinează nemijlocit însăşi politica;

b) la a doua grupă se referă sociologia politică, geografia politică, economia politică, istoria gândirii politice, etica politică, politologia aplicată ş.a. – discipline ce cercetează relaţiile, raporturile politicii cu lumea înconjurătoare.

Filosofia politică cercetează valoroasele concepţii ale politicii, idealurile politice, normele în temeiul cărora funcţionează sistemul politic, determină sensul celor mai importante fenomene politice

(puterea, statul ș.a.).

Istoria politică examinează procesul de apariţie a instituţiilor politice, evoluţia şi cauzele perfecţionării acestora.

Teoria politică analizează tipurile şi formele organizării puterii, a subiecţilor politicii, determină caracterul interacţiunii lor ș.a.

Ştiinţa despre instituţiile politice este reprezentată de teoriile organizării politice a societăţii, a statului şi dreptului, a partidelor politice ș.a.

Teoria politicii internaţionale studiază organizaţiile internaţionale, politica externă a statelor.

Sociologia politică examinează comportamentul grupurilor sociale, al asociaţiilor, al indivizilor şi cauzele acestui comportament. Spre deosebire de ştiinţa politică, care începe cu statul şi cercetează influenţa lui asupra societăţii, sociologia politică începe cu societatea şi cercetează modalitatea de influenţă a societăţii asupra statului, asupra instituţiilor sale.

Istoria gândirii politice examinează apariţia şi dezvoltarea ideilor politice.

Psihologia politică cercetează mecanismele subiective ale comportamentului politic, influenţa convingerilor, orientărilor, subconştientului asupra comportamentului politic al individului.

Antropologia politică examinează locul şi rolul omului în lumea politică şi în relaţiile politice, impactul factorilor biologici şi etnici asupra acestor relaţii.

Geografia politică cercetează influenţa condiţiilor geografice asupra dezvoltării politice a statului, posibilităţile acestora de a influenţa potenţialul lui politic şi economic pe arena internaţională.

Economia politică, argumentând economic procesele politice, determină influenţa reciprocă, în timp, a politicii şi a economiei.

Etica politică cercetează corelaţia dintre principiile etice şi procesul politic şi impactul acesteia în dezvoltarea societăţii umane.

Politologia aplicată integrează concluziile psihologiei, sociologiei, ciberneticii în contextul ştiinţei politice, atenţionează asupra soluţionării problemelor politice practice.

În acelaşi timp, politologia / ştiinţa politică contemporană este un „*sistem al ştiinţelor politice*” care cunoaşte mai multe niveluri:

1) ştiinţe politice teoretice, printre care politologia, considerată drept ştiinţă politică fundamentală (teoretică, structural-istorică şi nomotetică), şi ştiinţe politice speciale sau de ramură, cum ar fi: elitologia, stasiologia sau partologia (ştiinţa partidelor politice), conflictologia, relaţiile internaţionale, psephologia (ştiinţa comportamentului electoral), polemologia (ştiinţa războiului), irenologia (ştiinţa păcii), cratologia (ştiinţa despre putere) etc.

2) ştiinţe politice aplicative sau praxiologice, politotehnice, „terapeutice” (praxiologia politică generală sau ştiinţa conducerii politice, ştiinţa administraţiei publice, ştiinţa acţiunii politice, deciziologia şi ştiinţele aplicative speciale, precum ar fi politica socială, politica economică, politica culturală, politica ştiinţifică, politica sportivă, politica familială, politica demografică, politica de tineret, politica gender, politica educaţională, politica militară şi alte politici publice fundamentate de către cunoscutul politolog şi metodolog american H. Lasswell), a căror existenţă autonomă unii politologi contemporani o contestă;

3) ştiinţe politice de graniţă, de confluenţă sau de intersecţie (numite şi „secante”, limitrofe, înrudite, interdisciplinare sau, după politologul francez M. Dogan, hibride), din care fac parte sociologia politică, filosofia politică, antropologia politică, ştiinţele juridice ale dreptului constituţional, ale dreptului administrativ şi ale dreptului internaţional, psihologia politică, economia politică, geografia politică, istoria politică – ştiinţa despre stat. Aceste şi alte ştiinţe realizează joncţiunea sistemului cu alte ştiinţe din afara lui şi se concentrează, de asemenea, asupra fenomenului politic, dar din unghiuri de abordare specifice, extrapolitologice. Sub raport cognitiv, sunt discipline complementare. Obiectul lor de studiu este în mare parte comun – politicul în determinare concretă şi în desfăşurare istorică, reprezentând acea realitate specifică societăţii umane care face obiectul de studiu al mai multor ştiinţe. Centrul lor de interese este însă diferit: dacă politologia se consacră cercetării şi explicării esenţei,

genezei şi legităţii dezvoltării politicului considerat drept expresie obiectivă a mediului social-economic, celelalte ştiinţe politice interramurale, speciale, urmăresc un demers ştiinţific mai concret al fenomenului politic şi al politicii, ultima fiind înţeleasă ca proces, ca activitate sau acţiune politică şi deci ca demers subiectiv de permanentă evaluare şi modelare a mediului social-economic, a lumii în general.

În linii mari, putem constata că dacă politologia, sau ştiinţa politică, studiază domeniul politic sub aspectele sale cele mai generale (macropoliticul), celelalte ştiinţe politice amintite mai sus sunt, într-un fel, ştiinţe particulare, deoarece fiecare dintre acestea abordează un anumit segment al politicului (micropoliticul), şi nu ansamblul său.

2. Metodele şi funcţiile ştiinţei politice

Fenomenele şi procesele politice pot fi cunoscute prin intermediul celor mai diverse metode (din limba greacă *methodos* – calea cercetării). Prin noţiunea de metodă se subînţelege totalitatea operaţiilor logice ce permit dezvăluirea conţinutului obiectului de cercetare. În ştiinţa politică se utilizează cele mai diverse metode.

Metoda normativ-valorică. Fenomenele politice sunt examinate prin prisma corespunderii lor normelor morale, dreptăţii sociale, binelui comun. Metoda în cauză, care a apărut în antichitate, presupune crearea unei orânduiri politice ideale şi necesitatea subordonării ei relaţiilor politice şi sociale real existente. Metoda normativ-valorică a exercitat o influenţă considerabilă asupra dezvoltării societăţii occidentale. Graţie acesteia s-a format idealul orânduirii democratice. Cu toate acestea, dezavantajul metodei vizate rezidă în ruptura de realitate, fapt ce a generat teorii şi idei utopice, care, la rândul lor, au dat naştere la metode violente de realizare a utopiilor sociale.

Politica, în cadrul *abordării istorice*, este examinată din punctul de vedere al posibilităţii de a utiliza experienţa pozitivă din trecut în soluţionarea problemelor actuale. Unul dintre primii care a recurs la această metodă în ştiinţa politică a fost N. Machiavelli.

O influenţă considerabilă asupra dezvoltării ştiinţei politice a

avut-o *metoda sociologică*. Prin intermediul acesteia putem determina corelaţia dintre politică şi alte sfere ale vieţii sociale, putem descoperi natura socială a statului, a puterii ş.a. Metoda sociologică permite determinarea orientării sociale a deciziilor elaborate, stabilirea grupului în ale cărui interese acestea se realizează.

O nouă secţiune în analiza politică o descoperă *metoda antropologică*, care insistă asupra priorităţilor în politică a impactului instinctelor, intelectului, psihicului, caracterului naţional, accentul fiind deci pus pe calităţile omului ca fiinţă biosocială, în detrimentul influenţei factorilor sociali asupra politicii (nivelul de trai, forma de proprietate, genul culturii ş.a.).

O adevărată revoluţie în ştiinţa politică a săvârşit *metoda behavioristă*, care a apărut ca o alternativă a *metodei instituţionale* în anii ’20 – 30 ai secolului XX. În cadrul acesteia politica era analizată prin cercetarea structurii formale a instituţiilor politice şi de stat, a activităţii lor. Metoda behavioristă a permis studierea comportamentului politic al personalităţii sau al grupului. Ea s-a marcat prin încercarea de a evalua politica sub aspect calitativ şi cantitativ. potrivit behaviorismului, comportamentul se determină ca o corelaţie dintre „stimul” şi „reacţie”. La baza comportamentului politic al individului se află motivul care l-a provocat la acea sau altă acţiune.

Meritul behaviorismului a constat în canalizarea atenţiei spre interese, determinate drept cauze ale comportamentelor politice, spre implementarea în politologie a metodelor ştiinţelor exacte. Behaviorismul a devenit temelia creării politologiei aplicate. Neajunsurile acestei metode constau în faptul că nu reda un tablou integru al lumii, făcea imposibilă determinarea în baza ei a corelaţiilor dintre diferite elemente; comportamentul era analizat în afara contextului valorilor morale; accentul era pus în principal pe tehnica cercetării.

În anii ’50 – 60 ai secolului XX se proliefează *abordarea sistemică*, ce permite elucidarea interconexiunilor interne stabile dintre părţile componente ale politicii şi determinarea posibilităţilor de adaptare ale acesteia la flexibilitatea mediului extern. Graţie

abordării sistemice este posibilă determinarea clară a locului politicii în dezvoltarea societăţii, a funcţiilor ei de bază şi a posibilităţilor în reformarea societăţii, în promovarea transformărilor social-politice.

Totuşi, abordarea sistemică este puţin eficace în analiza comportamentului politic individual, în procesul de examinare a conflictelor, de cercetare a situaţiilor de criză.

Psihanaliza. Novaţia metodei psihanalitice constă în evaluarea factorilor iraţionali ai activităţii politice care anterior erau ignoraţi. Metoda în cauză examinează mecanismele psihologice ale comportamentului. Autorul psihanalizei, savantul austriac S. Freud, a demonstrat că comportamentul individului, inclusiv cel politic, este supus unor atitudini inconştiente ale psihicului omenesc, care constituie rezultatul decepţionat în instinctul sexual. Emoţiile afective acute, apărute la individ în urma insatisfacţiei sexuale, nu dispar din psihic, dar se plasează în sfera inconştientului şi rămân a fi motive ale comportamentului politic. În temeiul evaluării inconştientului şi este posibilă explicarea diverselor genuri de comportament (al individului aparte sau al mulţimii).

Metoda comparată. Esenţa acesteia constă în compararea unor fenomene politice identice ce au loc în diferite ţări, medii culturale. Examinarea procesului de formare şi dezvoltare a statului, partidului, mişcărilor, sistemului politic la diferite popoare permite identificarea aspectelor comune şi a deosebirilor în procesul politic, utilizarea experienţei politice pozitive în diferite ţări.

Ştiinţa politică îndeplineşte în societate un şir de funcţii sociale importante (latinescul *functió* – executare, realizare). Realizarea eficace a acestor funcţii contribuie la dezvoltarea stabilă a societăţii, la stabilirea păcii civile şi a consensului social.

Sensul *funcţiei teoretico-gnoseologice* constă în determinarea naturii relaţiilor de putere, în acumularea cunoştinţelor despre fenomenele şi procesele politice, în argumentarea formelor eficace de dezvoltare a societăţii. Generalizând experienţa mondială şi naţională, ştiinţa politică vine să propună calea optimală de dezvoltare socială. Pentru aceasta are loc diagnosticarea, în prealabil a situaţiei reale a

societăţii, determinarea grupurilor de interese existente şi concordanţa lor cu tendinţele progresului social. Totodată, politologia îndeplineşte şi *funcţia practică*.

Politologia exercită *funcţia de pronosticare*. Cunoaşterea tendinţelor mondiale de dezvoltare politică, corelaţia lor cu grupurile de interese existente în societate permite a determina în prealabil eficacitatea deciziilor politice propuse. Expertiza preventivă permite protejarea societăţii de consecinţe nefaste şi acţiuni ineficace.

Ştiinţa politică îndeplineşte şi *funcţia culturală*. Cetăţeanul trebuie să ştie cum se formează şi funcţionează puterea, care sunt principiile corelaţiei dintre stat şi societate. El trebuie să-şi cunoască drepturile şi posibilităţile sale de influenţă asupra puterii. Politologia permite perceperea logicii modificărilor sociale, determinarea căilor raţionale de participare în viaţa politică. În felul acesta, ştiinţa politică îl înarmează pe cetăţean cu experienţă şi cultură politică, îl formează ca subiect conştient şi independent al procesului istoric.

3. Ştiinţa politică în Republica Moldova

În fosta URSS politologia nu era recunoscută ca ştiinţă independentă, fiind tratată ca pseudoştiinţă burgheză. Ştiinţa social-politică sovietică s-a creat doar în baza marxism-leninismului, servea ca apologet, comentator şi interpretator al deciziilor partinice. Cercetări politice separate se realizau în cadrul comunismului ştiinţific, materialismului istoric, istoriei PCUS, teoriei statului şi dreptului etc. Însă, posibilităţile de cunoaştere a materiei ce ţine de ştiinţa politică erau extrem de limitate. Dezvoltarea ştiinţei politice reale era împiedicată de dogmele marxism-leninismului oficial, de ideologizarea politicii, ştiinţele socioumanistice sovietice fiind izolate de gândirea social-politică mondială.

Doar din a doua jumătate a anilor ’80 ai secolului XX situaţia începe a lua noi contururi. În 1989, în instituţiile de învăţământ superior se introduce disciplina „Politologia”. În Clasificatorul specialităţilor ştiinţifice este deschisă specialitatea „politologia”, începe pregătirea cadrelor ştiinţifice.

Astăzi, dezvoltarea ştiinţei politice moldoveneşti este canalizată

pe următoarele direcţii:

1. *Predarea cursurilor politologice normative şi opţionale în şcoala superioară naţională*. Ştiinţa politică a devenit o componentă inalienabilă a procesului de instruire la universităţile din Republica Moldova. De la începutul anilor ’90 ai secolului XX politologia se predă în majoritatea instituţiilor de învăţământ superior din Moldova. Deseori, blocul didactic politologic include în sine câteva discipline de studii – atât normative, cât şi la liberă alegere. Cu ajutorul colegilor din Occident ştiinţa politică moldovenească a reuşit să renunţe la dogmatism şi unilateralitatea ideologică, caracteristice ştiinţei politice sovietice.

2. *Pregătirea cadrelor*. Specialişti în domeniul ştiinţei politice, relaţiilor internaţionale şi administrării publice se pregătesc într-un şir de instituţii de învăţământ superior din ţară: la Universitatea de Stat din Moldova, care are în componenţă Facultatea de Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative (deschisă în 1995), Institutul de Stat de Relaţii Internaţionale din Moldova, Academia de Studii Economice din Moldova, Universitatea de Stat din Cahul, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova şi altele. Specialişti în domeniul ştiinţei politice pregăteşte, în bază studiilor postuniversitare (a doua facultate), Academia de Administrare Publică pe lângă Preşedintele Republicii Moldova. Este deschisă şi funcţionează efectiv doctorandura şi postdoctorantura în cadrul Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Un număr mare de specialişti moldoveni în domeniul ştiinţei politice (studii universitare şi postuniversitare) au fost pregătiţi şi continuă să-şi facă studiile în Bulgaria, Germania, Rusia, România, SUA, Franţa ş.a.

Pregătirea cadrelor ştiinţifico-didactice de calificare înaltă (doctor, doctor habilitat, conferenţiar, conferenţiar-cercetător, profesor) constituie o parte componentă a sistemului naţional de dezvoltare a ştiinţei politice. La Universitatea de Stat din Moldova şi la Institutul de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice al Academiei de

Ştiinţe a Moldovei funcţionează două consilii ştiinţifice specializate pentru susţinerea tezelor de doctor şi de doctor habilitat în domeniul ştiinţei politice. În perioada anilor 1994 – 2006 în cadrul acestora au fost susţinute 45 teze de doctor şi 12 teze de doctor habilitat în domeniul ştiinţei politice.

3. *Cercetări ştiinţifice*. În perioada de tranziţie, în Moldova au fost create două centre ştiinţifice naţionale de cercetare în domeniul ştiinţei politice: la Universitatea de Stat din Moldova şi la Institutul de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Investigaţiile se efectuează pe tot spectrul politologic, fiind direcţionate spre cercetarea problematicii moldoveneşti, adaptarea modelelor din Occident la condiţiile de astăzi ale societăţii moldave. Problemele privind tranziţia, sistemul electoral, sistemul democratic pluripartidist, societatea civilă, mass-media, procesele migraţioniste sunt domeniile predilecte ale cercetărilor actuale.

4. *Centre analitice şi politico-practice nonguvernamentale*. În Moldova sunt atestate mai multe organizaţii neguvernamentale care se ocupă cu studierea realităţilor politice, efectuează cercetări sociologice empirice. Printre cele mai importante centre obşteşti, care deseori îndeplinesc şi funcţia de coordonator al cercetărilor ştiinţifice, se numără Institutul de Politici Publice, Centrul de Cercetări Strategice şi Reforme, „ADEPT”, IDIS „Viitorul”, „CAPTES” şi altele. Elaborările acestora sunt de real folos pentru comunitatea ştiinţifică şi structurile de stat.

Un semn pozitiv al timpului îl constituie şi apariţia centrelor de cercetări ştiinţifico-analitice pe lângă partidele politice din Republica Moldova. Deservind interesele formaţiunilor lor politice, acestea realizează şi cercetări politologice cu caracter aplicativ, realizează obiectivul, astăzi mult important, de includere a ştiinţei politice în procesul de elaborare şi implementare a realizărilor ştiinţifice în practică.

Reviste politologice. În Republica Moldova există un şir de reviste în domeniul ştiinţelor politice. Printre acestea se numără: Revista de filosofie, sociologie şi ştiinţă politică, editată de Academia

de Ştiinţe a Moldovei, revista „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)" editată de USM, revista „Administrare publică", editată de Academia de Administrare Publică pe lângă Preşedintele Republicii Moldova.

Relaţii internaţionale. Este evident că acele succese pe care le-a atins ştiinţa politică moldovenească ar fi fost mult mai modeste dacă nu exista sprijinul cooperării internaţionale, manifestat atât prin participări la conferinţele internaţionale, publicaţii în reviste de peste hotare, prin realizări comune a proiectelor ştiinţifice şi instructiv-didactice, cât şi prin reciclarea cadrelor ştiinţifice, didactice şi administrative, prin elaborarea programelor de studii, a standardelor universitare ş.a. În acest sens s-au stabilit relaţii productive cu multe centre ştiinţifice şi universitare din România, Rusia, Ucraina, SUA, Germania, Franţa şi alte ţări. În realizarea acestor proiecte un rol semnificativ revine Uniunii Europene (programul comunitar TACIS), fundaţiilor „Soros-Moldova", Ebert (Germania), Schumann (Franţa) ş.a.

Articol II. *Subiecte pentru autoevaluare*

1. Ce studiază ştiinţa politică contemporană? Care este obiectul ei? Ce importanţă are ştiinţa politică în viaţa societăţii?

2. Specificaţi particularităţile tradiţiilor europene şi americane în dezvoltarea ştiinţei politice. Care dintre tradiţiile politologice vă este mai clară?

3. Care sunt funcţiile politologiei şi care din ele este cea mai adecvată pentru Republica Moldova?

4. Care dintre metodele politologice dispune, în viziunea dumneavoastră, de cele mai largi posibilităţi de explicare a situaţiei actuale din Republica Moldova?

5. Cum consideraţi, din care motiv ştiinţa politică nu a devenit parte componentă a mecanismului dezvoltării politice în Republica Moldova?

Articol III. *Bibliografie*

Dogan M. *Sociologie politică*. Opere alese.
— Bucureşti, 1999.

Moşneaga V. (coord.) *Politologie*. Partea I.
— Chişinău: USM, 1993.
Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. *Институционализация политологии как учебной дисциплины в Республике Молдова* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV.
— Chişinău: CEP USM, 2004, p.5 – 35.
Fisichella D. *Ştiinţa politică*. *Probleme*, *concepte*, *teorii*.
— Chişinău: CEP USM, 2000.
Rusnac Gh. *Ştiinţa politică în Republica Moldova la etapa actuală* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr. 2 (XXXVII), 2007.
— Chişinău: CEP USM, 2007, p.7 – 16.
Сака В. *Политологическая наука в Молдове*: *тематическое и инструментальное измерение* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politică). Partea XXIV.
— Chişinău: CEP USM, 2004, p.35 – 47.

tema 2: Gândirea politică ca bază teoretico – metodologică a ştiinţei politice contemporane

Studierea temei în cauză are ca scop de a forma la studenţi concepţii teoretice în domeniul dezvoltării gândirii politice. Formabilii trebuie să cunoască evoluţia doctrinelor politice şi juridice începând cu antichitatea, să-şi formeze deprinderi de analiză politică a fenomenelor, relaţiilor politice ce s-au succedat în spaţiu şi timp, abilităţi de comparaţie a concepţiilor politice contemporane.

1. Semnificaţia ştiinţifică a istoriei gândirii politice
2. Apariţia şi dezvoltarea ideilor politice în Orientul Antic, Evul mediu, în epoca Renaşterii şi Reformei
3. Gândirea politică în Lumea Nouă

1. Semnificaţia ştiinţifică a istoriei gândirii politice istoria gândirii politice este una dintre părţile componente, deosebit de importantă, a istoriei universale, a culturii spirituale a umanităţii. În ea este concentrată bogata experienţă a generaţiilor trecute în studierea problemelor libertăţii, dreptăţii, politicii statului şi dreptului, sunt reflectate principalele direcţii, momentele cruciale care au marcat evoluţia gândirii politice. Această experienţă de cunoaştere, ideile şi

realizările trecutului exercită o influenţă semnificativă asupra concepţiilor politice contemporane, aspra teoriei şi practicii zilelor noastre.

În încercările de a înţelege contemporaneitatea şi de a găsi calea spre binele general oamenii dintotdeauna s-au adresat trecutului, principiilor şi valorilor aprobate de timp. Şi aceasta nu este doar o stimă faţă de trecut, nu o credinţă oarbă în tradiţii şi autorităţi, ci un mijloc de orientare a oamenilor în timp şi spaţiu, pentru a-şi găsi locul între trecut şi viitor.

Un rol deosebit în acest sens revine progresului gândirii politice, juridice şi culturii civilizaţiilor, procesului de formare şi stabilire a valorilor politice general umane reflectate în învăţăturile din trecut.

Istoria gândirii politice permite să cunoaştem geneza şi evoluţia statului şi dreptului, diferitele concepţii şi reprezentări despre libertate, dreptate, drept, legi, despre orânduirea de stat, despre drepturile şi libertăţile omului, formele şi principiile ce stau la baza relaţiilor dintre personalitate şi putere.

Pe parcursul deceniilor, politologii au urmărit să creeze ceva de genul unei ştiinţe naturale a vieţii politice. Ideea acestui proiect este simplă, în linii mari fiind expusă de gânditorii occidentali din perioada Renaşterii: fiecare pas înainte în ştiinţele fizice a fost însoţit de progrese în stăpânirea de către om a lumii naturale, pe când în ce priveşte înţelegerea lumii sociale şi politice, nu s-au înregistrat astfel de progrese, rezultatul fiind acela că mai buna stăpânire a lumii fizice nu a fost dublată de o mai bună stăpânire a lumii sociale.

Acei reprezentanţi ai ştiinţelor sociale care au înţeles că progresele ştiinţelor fizice au avut adesea la bază elaborări ale imaginaţiei teoretice, şi nu simpla acumulare de noi date, au sperat că prin noi teorii ale vieţii politice s-ar putea realiza acelaşi progres în ştiinţele sociale.

Conform celor mai răspândite opinii, studierea trecutului şi prezentului s-a dovedit a fi mai activă în secolul XVIII. În timpurile noi s-au dezvoltat concepţiile generalizatoare (universale) ale politicii şi

puterii ca începuturi sociale generale, au fost formulate concepţii privind regimurile politice, bunăstarea universală, care au căpătat nu numai o argumentare politico-etnică umanistă, dar şi sociologică, economică fundamentală.

Pe acest fundal are loc dezvoltarea în continuare a paradigmelor devenite tradiţionale: a atitudinii normativ-valorice şi sociologice faţă de politică. Concomitent s-au format noi atitudini care au stat la baza constituirii politologiei ca ştiinţă.

În prezent, obiectul gândirii politice este o verigă care lipseşte în logica gândirii politice. Obiectul gândirii politice transpare ca fiind al ştiinţei istorico-teoretice orientate spre studierea istoriei doctrinelor politice, a legitaţilor procesului istoric de apariţie şi dezvoltare a cunoştinţelor teoretice despre politică, stat şi drept.

După conţinutul său, problema gândirii politice poartă un caracter complex, interdisciplinar, are puncte de joncţiune cu istoria statului şi dreptului, istoria filosofiei, filosofia statului şi dreptului etc. În prelegeri această problemă este examinată ca temă a istoriei gândirii politice, deşi în ea sunt examinate şi probleme mai vaste de profil interdisciplinar.

Deşi istoria gândirii politice şi teoria statului şi dreptului, precum şi istoria statului şi dreptului au multe puncte de tangenţă, între ele există deosebiri radicale. După cum menţionează savantul rus V.E. Guliev, nici teoria statului şi dreptului, care se ocupă cu analiza institutelor politico-juridice, nici istoria statului şi dreptului nu cuprind (şi nu pot cuprinde) cadrul problematic al doctrinelor politice. Odată cu aceasta, este evidentă legătura gândirii politice cu problemele statului şi dreptului şi influenţa lor reciprocă. Fără a cunoaşte istoria statului şi dreptului nu poate fi elucidat conţinutul concret al teoriilor politice respective. Mai mult, procesul dezvoltării ştiinţelor despre stat şi drept a dus la o separare relativă şi necesară a gândirii politice ca domeniu de sine stătător şi obiect de cunoaştere ştiinţifică.

Tabloul cvasicomplet al genezei istoriei gândirii politice reţine drept capitole de seamă învăţăturile politice de la apariţia lor,

dezvoltarea, influenţa reciprocă, până la influenţa lor asupra societăţii respective. Pe măsura acumulării cunoştinţelor despre societate, la fiecare etapă a dezvoltării sale apar diferite forme de cunoştinţe politice (idei, doctrine, ideologii, norme ale vieţii politice, aprecieri şi valori) care domină în societate. Deoarece conştiinţa politică este o expresie a intereselor oamenilor, fiecare clasă, epocă îşi formează tipul său propriu de ideologie, doctrină condiţionate de timpul în spaţiul istoric, locul respectiv în sistemul producerii sociale.

E ştiut că doctrinele politice sunt, de regulă, un rezultat al activităţii fructuoase a diferitelor personalităţi remarcabile din istorie, sau a unor şcoli, ale căror idei au pătruns prin secole. Valoarea lor o constituie descrierea mai mult sau mai puţin adecvată a epocilor istorice, a problemelor acestor epoci, legătura cu interesele social-politice ale diferitelor forţe sociale.

Ca obiect de studiu istoria doctrinelor politice include şi un şir de legităţi ale apariţiei şi dezvoltării ei. Nu mai puţin importantă pentru ştiinţa teoretică politică este legătura indisolubilă cu epocile precedente, categoriile şi noţiunile caracteristice pentru aceste epoci. Hegel menţiona că aceste teorii cuprind (ca şi filosofia) doctrine politico-juridice exprimate într-un sistem de noţiuni şi categorii, care constituie o realitate politică a epocii. Fiecare doctrină politică se dezvoltă pe fundalul categorial desemnat de alte teorii precedente. Putem numi aşa categorii ca „bunăstarea generală”, „interesele poporului”, „dreptate”, „egalitate”, „stat”, „putere”, „putere politică”, „drept”. Mai târziu au apărut categoriile „sistem politic”, „societate civilă”, „personalitate politică”, „liderism politic”, „conştiinţă politică”, „politică socială”, „politică naţională” etc.

O altă legitate a doctrinelor politice este legătura lor cu lupta dintre clase şi alte grupuri sociale. Fiecare forţă politică are interesele sale exprimate în anumite concepţii teoretice pe care tinde să le traducă în viaţă, să influenţeze asupra politicii statului. De aceea şi doctrinele politice poartă caracter contradictoriu.

În arsenalul dialecticii ca metodă de cercetare şi studiere a doctrinelor politice un rol important îi revine principiului istorismului,

atitudinii istorice faţă de fenomenele studiate. Memoria istorică, adică capacitatea de a reproduce trecutul, este una dintre calităţile fundamentale ale omului, ale societăţii umane.

Istorismul ca principiu de analiză a lumii în dezvoltare, ca principiu de gândire trezeşte interesul filosofilor, politicienilor, istoricilor, al oamenilor de cultură.

Adresându-se trecutului, cugetând asupra prezentului, preocupat de viitor, omul întotdeauna se găseşte în spaţiu şi timp. Şi gândirea umană care încearcă să clarifice ce se întâmplă cu omul şi societatea este orientată în spaţiu şi timp. Apariţia, dezvoltarea şi dispariţia fenomenelor istorice de asemenea are loc în spaţiul şi timpul obiectiv. Procesul dezvoltării istorice se înfăptuieşte dialectic în formă istorică specifică – prin ciocnirea şi lupta forţelor sociale contrapuse una alteia: clase, grupe etc. Cunoaşterea istoriei doctrinelor politice pe baza faptelor reproduse reflectă, reconstruieşte şi lămureşte legăturile cauzale şi funcţionale care acţionează în societate având ca scop crearea schemelor conceptuale şi formarea legilor ştiinţifice ale istoriei.

2. Apariţia şi dezvoltarea gândirii politice în Orientul antic, Evul mediu, în epoca Renaşterii şi Reformei

Oamenii antici au iniţiat cercetarea limbajului politic şi a vorbirii politice. Gânditorii antici au studiat principalele valori politice, sociale şi morale, cum sunt libertatea, dreptul, dreptatea, bunăstarea. Concomitent, ei primii au elaborat teoria unei astfel de proceduri politice ca legalizarea puterii şi politicii, autojustificarea şi recunoaşterea socială. Ei au pus temelia studierii orânduirii politice, regimurilor politice, tipologiei conducătorilor, conflictelor sociale.

Lumea antică este timpul apariţiei statalităţii şi a ideilor politice pe terenul mitologiei religioase. În formă mitologică, pentru prima dată sunt exprimate noţiunile despre dreptate, necesitatea respectării normelor stabilite, puterea ca mijloc de asigurare a lor, formele de stat. Gândirea politică a fiecărei civilizaţii antice este diversă. Cele mai vechi învăţături politice au apărut în Egipt, India, Babilon, China şi în alte ţări ale orientului antic. În Orient au apărut reprezentări despre stat şi

drept. În pofida diversităţii de idei politice (gândirea indiană, cu excepţia tratatelor despre arta conducerii – „Arthasastra", purta caracter civil, era pur religioasă şi mitologică, iar gândirea chineză era raţională), ambele sisteme reflectau orânduirea socială şi politică care se sprijinea pe aşa-numitul mod asiatic de producere. Pentru el erau caracteristice proprietatea supremă a statului asupra pământului şi exploatarea ţăranilor liberi, aceştia fiind supuşi impozitelor exagerate şi impuşi la munci obşteşti. Forma tipică de stat a devenit despoţia orientală. O largă răspândire a căpătat reprezentarea paternalistă despre putere. Monarhul păstra doar obiceiurile şi tradiţiile. În diverse izvoare se sublinia că scopul statului este bunăstarea generală, iar împăratul – tatăl supuşilor care nu au dreptul să înainteze careva cerinţe. Gândirea politică în Orientul Antic este pătrunsă de credinţa în vechea ordine şi obiceiuri. În India apar brahmanismul şi budismul – curente religioase şi politice.

În dezvoltarea gândirii politice din Occident un prinos excepţional l-a adus Grecia. Acolo s-a stabilit „modul antic de producere". Concomitent cu răspândirea pe larg a sclaviei, orânduirea politică prezenta ceva contrar despoţiilor orientale.

Grecia era fărâmiţată. Ca formă de organizare politică era polisul (oraşul-stat). Monarhia a cedat locul aristocraţiei şi democraţiei sclavagiste. Formele de conducere se deosebeau prin diversitatea lor şi erau mereu în schimbare. Viaţa politică furtunoasă contribuia la dezvoltarea gândirii politice şi stimula căutarea unui sistem de stat perfect. Însăşi abordarea unei aşa tematici era inacceptabilă pentru gânditorii Orientului; aceştia se pronunţau pentru instaurarea neclintită a ordinii lucrurilor, care poate fi încălcată numai dacă oamenii nu respectă indicaţiile divine.

Gândirea politică grecească destul de repede a trecut calea de la mit la teorie. Grecii au sistematizat şi analizat diversitatea formelor politice, au studiat condiţiile care au stimulat stabilirea diferitelor sisteme politice, legitaţiile schimbării lor. Ei credeau în posibilitatea construirii raţionale a unei forme ideale de conducere care poate fi realizată în practică. Drept exemplu poate servi lucrarea lui Platon

„Statul”, în care este expusă concepţia lui despre un stat ideal. În dialogul „Politicul” este expusă mai în detalii şi mai tipic tipologia formelor de conducere: monarhia, puterea minorităţii şi puterea majorităţii. Însă, fiecare din aceste forme este tratată în două variante – ca fiind drepte şi nedrepte, în dependenţă de respectarea ori nerespectarea legilor. După Aristotel, statul este „creaţie a naturii”, produs al dezvoltării naturale. La baza lui se găsesc necesităţile oamenilor. Lui Aristotel îi aparţine denumirea celebră a omului ca „animal politic” ori social, deoarece polisul este societatea.

O singură trăsătură înrudea întreaga gândire politică a antichităţii – atât în Occident, cât şi în Orient: personalitatea nu era examinată ca o valoare independentă. Ea era considerată o părticică a societăţii, a statului. Viaţa omului în cele mai mici amănunte era reglementată de obiceiuri, şi orice încercare de revoltă pentru afirmarea independenţei sale era pedepsită. Conştiinţa individualismului, autonomiei şi drepturile de la natură proprii omului încă nu s-au format.

La hotarul dintre antichitate şi epoca medievală o răspândire largă a cunoscut creştinismul. La început el se găsea în opoziţie cu puterea, cu Imperiul Roman. Obţinând independenţă faţă de instituţiile politice, noua religie crea posibilităţi pentru libertatea spirituală.

Însă, pe măsura instituţionalizării credinţei creştine religia se acomoda la stat. Obţinând recunoaştere încă la împăraţii romani, creştinismul s-a constituit în calitate de credinţă oficială. Întreaga epocă medievală a trecut în Europa sub semnul creştinismului. Noua religie a introdus în cultura europeană principiile dragostei şi stimei faţă de om, al binefacerii şi, totodată, a contribuit la minimalizarea multor realizări raţionaliste ale culturii politice şi juridice greco-romane. Scolastica şi teologia dominau în conştiinţa politică.

Creştinismul manifesta intoleranţa faţă de alte idei. „Sfânta inchiziţie” lupta împotriva curentelor eretice, care tindeau să revitalizeze idealurile umaniste şi democratice ale primilor creştini.

O problemă importantă a gândirii politice în Evul Mediu a devenit corelaţia dintre puterile laice şi spirituale. Teoretic, se

recunoştea autonomia acestora şi neamestecul în treburile lor. Însă, biserica catolică nu s-a limitat la separarea puterilor. Papalitatea a început să pretindă la puterea Supremă în lumea creştină, considerându-i pe împăraţi, regi, principi vasali ai săi.

În ţările Orientului deosebirea dintre antichitate şi epoca medievală nu era atât de reliefată ca în Europa, unde cumpănă a devenit căderea Romei. Acolo continua dezvoltarea treptată a tradiţiilor şi principiilor ce s-au stabilit încă în antichitate.

În secolele XV-XVI, dezvoltarea forţelor de producţie, formarea pieţelor naţionale, concentrarea în oraşe a maselor de populaţie mobilă ce nu depindea de marii latifundiari treptat subminau bazele orânduirii feudale în Europa Occidentală şi pregăteau terenul pentru înlocuirea ei cu cea burgheză. Aceste fenomene erau însoţite de dezvoltarea furtunoasă a ştiinţei şi culturii, având ca stimul puternic trezirea interesului general către tezaurul civilizaţiei antice, renaşterea ei. Popoarele Europei parcă din nou retrăiau perioada adolescenţei. În faţa lor s-au deschis noi orizonturi. Reprezentanţii tipici ai Epocii Renaşterii se caracterizau prin energie, iniţiativă, credinţă în forţele lor.

După ani de dominaţie a teologiei, în centrul atenţiei s-a dovedit a fi omul. S-a format concepţia umanismului care se concentra pe necesităţile, interesele, natura omului. Anume atunci ia naştere individualismul ca proclamare a valorii individuale a omului.

Umanismul, deşi nu întotdeauna era ateist, submina dominaţia teologiei, deoarece acorda importanţă primordială vieţii pământeşti, organizării politice şi vedea rezolvarea acestor probleme din punct de vedere raţionalist, sprijinindu-se pe fapte şi deducţii. Paralel cu arta antică, literatura şi filosofia, se renăştea şi se acomoda noilor condiţii gândirea greco-romană. Sesizarea fenomenelor şi a proceselor politice nu mai era monopolul bisericii. Concepţiile feţelor bisericeşti şi rolul lor politic au devenit obiect de critică.

Biserica dominantă era supusă criticii nu numai de pe poziţii raţionaliste. S-a activizat şi atitudinea evanghelică a catolicismului şi a papalităţii, ce se baza pe tradiţiile bogate ale învăţăturilor eretice.

Mişcarea Reformei în mod deschis critica papalitatea şi pretenţiile ei asupra puterii laice. Formarea protestantismului şi sciziunea bisericii în Europa Occidentală au apropiat căderea sistemului feudal.

3. Gândirea politică în Lumea Nouă

În secolele XVII-XVIII, în majoritatea ţărilor încă dominau regulile feudale, însă evenimentele principale ale acestor secole, care au determinat mersul dezvoltării istorice a întregii lumi, au fost revoluţiile burgheze din Olanda, Anglia, SUA şi Franţa.

Deşi secolul XVIII era numit secolul iluminismului, care se baza în principal pe materialul francez şi german, revoluţiile burgheze timpurii (olandeză şi engleză) de asemenea erau pregătite în planul filosofiei iluminismului. Sprijinindu-se pe realizările epocii Renaşterii, iluminismul avea caracter pur raţional şi a fost pătruns de convingerea în atotputernicia raţiunii, în capacitatea ei de a reface sistemul relaţiilor obşteşti. Iluminiştii au supus unei critici orânduirea feudală şi superstiţiile religioase, inegalitatea în drepturi. În mod deosebit, iluminiştii sperau pe „monarhii luminaţi". Însă, „absolutismul luminat" era numai una dintre variantele ideologiei iluministe. Alături de ea apare concepţia limitării puterii regale şi a suveranităţii populare. Suveranitatea presupune posibilitatea de a folosi armele când drepturile poporului sunt încălcate.

Cele mai caracteristice teze ale gândirii politice, împărtăşite într-o măsură ori alta de către mulţi premergători şi ideologi ai revoluţiilor burgheze, sunt teoriile dreptului natural (componentele lui importante devin drepturile şi libertăţile inanielabile proprii fiecărui om de la naştere), tratatului social, adică instaurarea puterii politice cu consimţământul poporului şi separarea puterilor. Dominau reprezentările despre caracterul limitat al puterii, despre necesitatea constituţiei.

Pregătirea ideologică a revoluţiilor burgheze a devenit conţinutul principal al istoriei gândirii politice din secolele XVII-XVIII, iar într-un şir de ţări ale Europei – şi de la începutul secolului XIX. Alte şcoli prezentau doar ramificări de la această direcţie cardinală, situându-se pe poziţii moderate, conservatoare sau chiar deschis

reacţionare.

Secolul XIX a fost marcat de expansiunea vertiginoasă a capitalismului pe baza revoluţiei industriale şi transformărilor politice ce au realizat, într-o formă sau alta, programul revoluţiilor burgheze. Drapelul epocii a devenit liberalismul. Principiul libertăţii a căpătat în gândirea politică o dublă tratare. În planul asigurării drepturilor şi egalităţii cetăţenilor locul central l-a ocupat lărgirea treptată a cercului de persoane participante la alegeri, urmărindu-se scopul final – obţinerea dreptului general la alegeri. Egalitatea civică era o particularitate importantă a liberalismului politic, adică a orânduirii de stat, bazată pe separarea puterilor şi respectarea legilor.

caracteristic epocii date devine liberalismul economic sau libertatea activităţii de întreprinzător. Apărut ca protest împotriva stopării de către statul feudal a acestei iniţiative capitaliste, el neagă oricare reglare de stat a relaţiilor social-economice, aceasta fiind considerată încălcare a dreptului proprietăţii, amestec neadmis şi dăunător în lupta firească pentru existenţă. Liberalismul economic, care îşi avea sprijinul în darvinismul social, a devenit unul dintre principiile de bază ale concepţiilor juridice, caracteristice pentru perioada stabilirii capitalismului.

În acelaşi timp, asupra gândirii politice a secolului XIX o influenţă deosebită au exercitat realizările ştiinţelor naturale, exacte, sociale, filosofia pozitivismului, noua ştiinţă pentru timpul respectiv – sociologia.

La mijlocul secolului XIX K. Marx şi Fr. Engels creează teoria „comunismului ştiinţific" bazată pe interpretarea materialistă a istoriei. Lupta de clasă era examinată în calitate de forţă motrice în dezvoltarea societăţii. Conform acestei teorii, legile economice duc cu necesitate spre schimbarea orânduirii capitaliste, care se va înfăptui sub formă de revoluţie, transformând proletariatul în clasă politică dominantă.

Deşi critica capitalismului, atât din dreapta, cât şi din stânga, căpăta uneori o rezonanţă puternică, tendinţa dominantă a gândirii politice rămânea liberalismul burghez. Pe parcursul secolului se

păstrează credinţa în posibilitatea progresului pe această bază.

În ultima treime a secolului XIX se formează capitalul monopolist care a limitat semnificativ concurenţa liberă. Complicarea şi lărgirea sistemului de producere, în acelaşi rând creşterea cerinţelor mişcării muncitoreşti organizate au determinat necesitatea amestecului din partea statului.

Lărgirea funcţiilor economice ale puterii politice a condus la formarea capitalismului monopolist de stat. Statul exprimă interesele monopolurilor şi ale oligarhiei financiare. În sfera internaţională aceasta a facilitat activizarea politicii coloniale. La finele secolului a luat sfârşit divizarea teritorială a lumii între ţările imperialiste. Asuprirea colonială a activizat mişcarea de eliberare naţională. alături de cerinţele ideologilor acestei mişcări au apărut principiile dreptăţii sociale, care deseori erau asociate, în viziunea lor, cu renaşterea tradiţiilor naţionale vechi.

În sfera constituţională, formarea capitalului monopolist nu a dus îndată la schimbări esenţiale. Până la primul război mondial au continuat procesele de perfecţionare a sistemului liberalismului politic, care determina caracterul epocii precedente, deşi de la sfârşitul secolului XIX se observă consolidarea puterii executive în defavoarea celei legislative. Se păstra credinţa în progresul social pe baza dezvoltării industriei, realizărilor ştiinţei, democratizării vieţii politice, sociale, economice. Această credinţă a fost subminată de flagelul anului 1914, care a demonstrat că progresul economic şi tehnic poate duce şi la dezastru, la nimicirea reciprocă. Războiul a acutizat contradicţiile sociale, a generat criza democraţiei burgheze şi a dat naştere la un şir de schimbări politice. În Rusia, revoluţia din Octombrie a respins calea republicii parlamentare cu dreptul general la alegeri. O urmare a revoluţiei ruse a devenit sciziunea definitivă a mişcării socialiste în curente revoluţionar şi reformist. Reformiştii social-democraţi considerau că dezvoltarea democraţiei şi asigurarea dreptului general la alegeri prezintă unicul mijloc de realizare a transformărilor socialiste. Dacă social-democraţia ignora natura revoluţionară a marxismului, apoi mişcarea comunistă s-a făcut

vinovată în dogmatizarea şi primitivizarea acestei învăţături. Experimentul comunist s-a soldat cu crearea sistemului social-politic totalitar, care se sprijinea, întâi de toate, pe violenţă, ceea ce submina posibilităţile dezvoltării.

În Europa Occidentală a apărut mişcarea fascistă, a cărei ideologie propaga violenţa, dispreţul faţă de idealurile democraţiei şi umanismului, formele extremiste ale rasismului şi naţionalismului. Într-un şir de ţări fascismul a venit la putere creând regimuri totalitare.

Conţinutul principal al istoriei postbelice a devenit opoziţia dintre „socialismul real" şi capitalismul occidental. Pericolul nimicirii reale în urma acumulării rezervelor enorme de arme nucleare a dus la căutarea de noi forme de coexistenţă. A apărut ideea convergenţei, apropierii a două sisteme contrare, care, în ideal, putea duce cu timpul la sinteza lor.

Contradicţia dintre două sisteme şi, corespunzător, dintre două blocuri militare s-a terminat cu înfrângerea istorică a socialismului totalitar, care s-a dovedit a fi incapabil de a întreprinde reforme adânci în corespundere cu exigenţele timpului.

Această înfrângere a fost urmată de schimbări radicale în mersul istoriei contemporane, în sistemul relaţiilor internaţionale, în climatul ideologic. Se prea poate că ne găsim în pragul unei epoci noi. Aceasta ne o va demonstra viitorul.

Periodizarea istoriei gândirii politice expusă mai sus poartă caracter convenţional; ea ne dă o reprezentare despre direcţia generală de dezvoltare. Limitele cronologice par a fi stabilite aproximativ, simbolic, deoarece în fiecare ţară evoluţia ideilor politice se deosebeşte prin diversitatea lor şi, deseori, nu se încadrează în schema generală. Aceasta se referă, în primul rând, la ţările orientale şi la Rusia, unde etapele numite mai sus „întârziau" în comparaţie cu Europa Occidentală, fie se manifestau nu atât de clar, iar păstrarea îndelungată a modului de producere asiatic sau feudal împiedica stabilirea capitalismului, realizarea transformărilor politice. Ca rezultat, în aceste ţări se mai păstrau iluziile şi tradiţiile patriarhale,

ceea ce se răsfrângea asupra idealurilor politice şi modului de realizare a lor.

Gândirea politică este secundară, ea reflectă viaţa societăţii, este născută de ea. La rândul său, ea influenţează asupra conştiinţei oamenilor, activiştilor de stat, asupra organizării social-politice, constituţiilor, politicii promovate de stat. Ca această influenţă să fie cât mai efectivă, ştiinţa politică trebuie să fie bine pregătită de dezvoltarea socială. Gânditorul parcă ghiceşte în ce direcţie se mişcă societatea, o anticipează, prevede. În caz contrar, creaţia lui rămâne un joc al imaginaţiei, dând naştere genului utopic, irealizabil. Lipsa încercărilor de realizare prezintă în felul său o soartă fericită a teoriei politice, deoarece permite să se păstreze puritatea iniţială a acesteia. De obicei, rolul istoric al învăţăturilor care se realizează în practică nu corespunde motivelor creării lor, scopurilor şi conţinutului. Istoria le deformează, denaturează, le schimonoseşte. Soarta marxismului în acest sens este tipică. Puţin probabil că se poate numi învăţătură aceea care, în încercările de a se conforma cu realitatea, nu ar pierde o parte însemnată din caracterul său captivant.

Până nu demult domina claritatea confucianistă; noi ştiam bine care învăţături sunt juste şi care sunt greşite ori dăunătoare. Acum această claritate nu mai există, şi fiecăruia îi revine sarcina să determine de sine stătător atitudinea sa faţă de diverse concepţii şi direcţii politice. În atare situaţie, nu ne rămâne decât să ne conducem de raţionamentul înţelept şi moderat al lui Hugo Grotius: „Nu există şcoală filosofică care ar reda tot adevărul, tot aşa cum nu există şcoală care nu ar conţine un grăunte de adevăr" şi să încercăm a extrage lecţii utile din experienţa bogată a predecesorilor noştri.

Studierea istoriei învăţăturilor politice nu numai că ne lărgeşte orizontul, dar şi ne orientează în aprecierea ideilor contemporane, în rezolvarea problemelor sociale şi politice ale zilelor noastre.

Articol IV. Subiecte pentru autoevaluare

1. Argumentaţi necesitatea studierii istoriei gândirii politice.

2. Care sunt legitaţiile istoriei gândirii politice, categoriile şi problemele principale?

3. Definiţi general-umanul şi clasialul în istoria concepţiilor politice.

4. Determinaţi legătura dintre istoria gândirii politice şi teoria statului şi dreptului.

5. În ce constă principiul istorismului în periodizarea istoriei gândirii politice?

Articol V.

Articol VI. *Bibliografie*

Iliescu A.P., Socaciu E.-M. *Fundamentele gândirii politice moderne*.

— Bucureşti, 1999.

Enciclopedia Blackwell a gândirii politice / coordonator David Miller.

— Bucureşti: Humanitas, 2000.

Strah D. *Istoria gândirii politice*.

— Chişinău: USM, 1996.

Strah D. *Semnificaţia ştiinţifică a studierii istoriei gândirii politice* // Analele ştiinţifice ale USM. Seria „Ştiinţe socioumanistice".

— Chişinău: USM, 1998.

История политических и правовых учений.

— Москва, 1998.

TEMA 3: ISTORIA GÂNDIRII POLITICE ÎN MOLDOVA

Istoria gândirii politice în Moldova face parte din acel domeniu al ştiinţei politice, care ne familiarizează cu ideile politice ce au circulat în spaţiul şi timpul istoric al poporului nostru. Gândirea politică cuprinde cele mai valoroase idei, concepţii moştenite din trecut, având astfel posibilitatea de a autentifica valorile apreciate de generaţiile precedente.

1. Obiectul de studiu şi periodizarea istoriei gândirii politice în Moldova

2. Evoluţia gândirii politice în Moldova

1. Obiectul de studiu şi periodizarea istoriei gândirii politice în Moldova

Istoria reprezintă nu numai o totalitate de evenimente ce s-au

perindat pe parcursul anilor, ea este viitorul unui popor, demonstrând viabilitatea lui în timp. Istoria este fundamentul pe care ne străduim să edificăm prezentul şi viitorul, ne motivează să tindem spre o dezvoltare politică, socială, economică a societăţii în care trăim. Tot istoria demonstrează că forţa motrice a dezvoltării unei societăţi o reprezintă personalităţile ilustre, şi anume: dezvoltarea ideilor, concepţiilor lor şi adaptarea acestor idei la condiţiile istorice existente.

Cunoştinţele în acest domeniu fac să crească sentimentul patriotismului şi al mândriei de ţară. Nu există popor să nu fi avut o istorie a gândirii politice sau gânditori, personalităţi care ar fi promovat idei noi. Ne putem mândri şi noi cu prezenţa în cadrul istoriei noastre a unor personalităţi marcante, cunoscute chiar în plan mondial.

Activitatea de reevaluare a moştenirii trecutului, a tradiţiilor de gândire trebuie să conducă spre formularea unor judecăţi de valoare despre operele analizate şi concepţiile unor personalităţi istorice.

Istoria gândirii politice are ca obiect de studiu determinările unei concepţii politice: cercetarea genezei, detaşarea concepţiei vizând problematica abordată de alte idei, formularea judecăţilor de valoare în legătură cu soluţiile propuse, evidenţierea necesităţilor cărora această concepţie corespunde, urmărirea consecinţelor, a rolului ei istoric.

În istoria gândirii politice a poporului moldovenesc persistă ideea de independenţă, ideea de unire, conştiinţă naţională în diferitele sale manifestări, conceptul de patriotism abordat de majoritatea gânditorilor în operele lor.

Periodizarea. Istoria gândirii politice în Moldova se divizează în următoarele etape:

1. Gândirea politică în secolele XV-XVII. Idei politice sunt reflectate în cadrul mişcărilor eretice ale bogomililor şi husiţilor, în cronografia din secolele XV-XVI, în operele cronicarilor din secolul al XVII-lea – Grigore Ureche şi Miron Costin, în opera lui Nicolae Milescu-Spătaru.

2. Gândirea politică în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Idei politice sunt elucidate în opera lui Dimitrie Cantemir, în opera lui Antioh Cantemir, în operele cronicarilor din secolul al XVIII-lea – Ion Neculce şi Nicolae Costin.

3. Gândirea politică de la sfârşitul secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea. Idei politice sunt elucidate în operele exponenţilor iluminismului – Gheorghe Asachi, Ionică Tăutul, Andronache Donici, Alexandru Hâjdeu, Costache Negruzzi, Alecu Russo, Alexandru Sturza, Mihail Kogălniceanu.

4. Gândirea politică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea. Idei politice sunt reflectate în operele exponenţilor socialismului – Zamfir Ralli-Arbure, Nicolae Zubcu-Codreanu, Mihail Negrescul, în operele exponenţilor liberalismului – Constantin Stamati-Ciurea, Vasile Laşcu, Paul Leonard, Nicolae Grădescul, în operele lui Mihai Eminescu, Bogdan-Petriceicu Haşdeu, Alexei Mateevici, Constantin Stere, în cadrul mişcării de partide din Basarabia.

2. *Evoluţia gândirii politice în Moldova*

Evoluţia ideilor politice în Moldova a fost determinată de influenţa a două mari arii de cultură europeană, şi anume: cea latină şi cea elenă, din care s-a desprins romanitatea răsăriteană, având la bază cultura romană, primind apoi adânci influenţe bizantine şi un coeficient de elemente slave, datorită aşezării geografice şi legăturii cu Bizanţul şi cu slavii.

Unele monumente ale literaturii apocrife sud-slave răspândite în Ţările Române din epoca medievală sunt legate de mişcarea eretică bogomilică. Această mişcare antifeudală a apărut în secolul al X-lea în Bulgaria; concepţiile sociale şi etice ale bogomililor le putem găsi în cartea „Trebuicul catar". Această doctrină este caracterizată printr-o concepţie dualistă, precum că lumea constă din două părţi componente: cea invizibilă, creată de Dumnezeu, şi cea supusă vederii, creaţie a răului. Nu dispunem de date precise privind existenţa bogomilismului în spaţiul nostru, a bogomilismului sub formă de mişcare eretică bine organizată, însă cele mai vechi urme de idei eretice sunt aici cele bogomilice.

Este important a menţiona că şi în secolele XVI-XVII gândirea politică din Moldova nu era izolată de Occident. Aici îşi găseau refugiu, salvându-se de la urmăriri, adepţii lui Jan Hus. În aşa fel, în Moldova pătrundeau ideile husiţilor, iar la 1461 concepţiile antifeudale ale husiţilor aflaţi în Moldova au fost descrise într-un manuscris intitulat „Condamnarea celor 38 de puncte susţinute de ereticii husiţi din Moldova". Autorităţile din Moldova tolerau husitismul, deoarece acest curent nu prezenta un pericol pentru stat şi interesele ţării.

Ideile husiţilor nu au găsit aici destui susţinători, dat fiind că situaţia de atunci în Moldova nu favoriza lupta religioasă pe care o duceau husiţii împotriva bisericii catolice; totuşi, ideile profesate de ei se bucurau de un anumit interes.

Surse importante din care aflăm despre ideile politice în perioada secolelor XV-XVI sunt cronicile în care îşi găsesc expresia concepţiile clasei dominante. Istoriografia oficială moldo-slavă din secolele XV-XVI este reprezentată de scrierile: „Letopiseţul anonim al Moldovei", „Letopiseţul de la Putna", „Cronica moldo-rusă", „Letopiseţul lui Macarie", „Letopiseţul lui Eftimie", „Letopiseţul lui Azarie" etc. Toate aceste cronici descriu evenimentele sub aspect providenţialist, utilizându-se des menţiunea „prin voia lui Dumnezeu".

Particularităţile orânduirii feudale, sistemul politic al societăţii moldoveneşti din această perioadă şi-au găsit reflectare în reprezentarea ierarhică a forţelor cereşti, în principiile şi postulatele ei. Semnificaţia cea mai mare a cronicilor din secolele XV-XVI rezidă în faptul că, deşi erau scrise într-o limbă străină, inaccesibilă maselor largi, au păstrat totuşi istoria Moldovei de la 1359 până la 1574.

Cronografia din secolul al XVII-lea s-a deosebit de cea din secolele anterioare prin: a) limbă – cronicile se scriau în limba română; b) funcţia socială a autorilor – feţele bisericeşti, care până atunci erau autorii cronicilor, cedează locul marilor boieri. Letopiseţul se scria din propria iniţiativă a boierului cărturar, independent de voinţa domnitorului. Fiind adepţi ai statului nobiliar, cronicarii nu contestau esenţa divină a domniei, ei erau preocupaţi mai mult de modul de aplicare a puterii decât de izvorul ei.

Grigore Ureche (1590 – 1647), fiul boierului Nestor Ureche. A studiat la şcoala iezuită din Lvov. A ocupat funcţia de mare spătar, mare vornic etc. El a fost primul cronicar care a scris istoria în limba maternă, având ca subiect principal Moldova. În opera sa „Letopiseţul Ţării Moldovei de când s-au descălecat ţara şi de cursul anilor şi de viaţa domnilor, care scrie de la Dragoş Vodă până la Aron Vodă" descrie evenimentele istorice cuprinse în perioada anilor 1359 – 1594.

Gr. Ureche susţinea că Polonia are cea mai bună orânduire social-politică, potrivită şi pentru Moldova. El se pronunţa împotriva absolutismului domnesc şi opta pentru un regim similar celui din Polonia, unde puterea regelui era limitată de Seim. Idealul politic al cărturarului este monarhia eligibilă. În Letopiseţ Ureche utiliza comparaţia metaforică a statului cu ştiubeiul, unde fiecare îşi are locul şi rolul său.

Cunoaşterea istoriei este, în opinia cărturarului, o trăsătură ce deosebeşte popoarele civilizate de cele barbare. El manifestă o vădită simpatie faţă de domnitorii care au contribuit la înălţarea Moldovei, care mai presus de orice puneau lupta pentru independenţa ţării, aceştia fiind, în primul rând, urmaşii lui Ştefan cel Mare. Figura lui Ştefan cel Mare este pentru cronicar prototipul gloriei umane, însă el nu ezita să dezaprobe unele războaie purtate de domnitor.

Ureche îşi exprimă ideea că în lume nimic nu e constant, totul e în continuă schimbare, iar cauza care guvernează schimbările se datorează providenţei divine. El dezaprobă războaiele de cotropire. Dragostea de patrie este unul dintre elementele principale, în jurul căruia gravitează materialul istoric din Letopiseţ; totodată, marele cărturar idealizează deseori trecutul.

Gândirea politică din prima jumătate a secolului al XVIII-lea a fost caracterizată prin elucidarea concepţiilor social-poliţie ale lui *Dimitrie Cantemir* (1673 – 1723), eminent scriitor, om politic, gânditor, savant cu renume european şi o cultură enciclopedică. Dimitrie este fiul lui Constantin Cantemir, domn al Moldovei. Studiază istoria, filosofia, matematica, logica, etica etc., a fost membru al Academiei din Berlin. Lucrările gânditorului sunt următoarele: „Divanul sau gâlceava

înţeleptului cu lumea…”, „Imaginea tainică a ştiinţei sacre”, „Istoria ieroglifică”, „Istoria Imperiului Otoman”, „Descrierea Moldovei”, „Interpretarea naturală a monarhiilor”.

La 15 ani a fost luat ostatic la Constantinopol unde a stat 17 ani, ca zălog al tatălui său pe lângă Înalta Poartă, devenit ulterior domn al Moldovei. Turcii l-au înscăunat pe Dimitrie Cantemir la Iaşi în anul 1710, având încredere în el, dar noul domn – cărturar a încheiat la Lutk (Rusia), în anul 1711, un tratat secret de alianţă cu Petru cel Mare, în speranţa de a elibera ţara de sub domnia turcească. În politica externă s-a orientat spre Rusia. A fost un adept al domniei autoritare, adversar al marii boierimi atotputernice şi s-a pronunţat împotriva transformării ţăranilor liberi în şerbi.

După doar un an de domnie (1710 – 1711) s-a alăturat lui Petru cel Mare în războiul ruso-turc şi a plasat Moldova sub suzeranitate rusească. După ce a fost înfrânt de turci, neputându-se întoarce în Moldova, a emigrat în Rusia, unde a rămas cu familia sa. A devenit consilier intim al lui Petru I şi a desfăşurat o activitate ştiinţifică rodnică. Lângă Harkov i s-a acordat un întins domeniu feudal şi a fost investit cu titlul de Principe Serenisim al Rusiei, la 1 august 1711.

Conform concepţiilor lui D. Cantemir, principala cauză a tuturor năpastelor ce se abat asupra ţării rezultă din politica trădătoare a marilor boieri, care împiedicau dezvoltarea normală şi firească a statului.

O atenţie deosebită cărturarul o acordă monarhiei şi tiraniei, iar despre republică şi oligarhie vorbeşte doar în treacăt. Monarhia se bazează pe dreptul ereditar, iar un monarh luminat trebuie să aibă grijă de binele societăţii, de dezvoltarea economiei şi a ştiinţei. Tirania se bazează pe acapararea puterii prin uzurpare, fără drepturi legale.

Cantemir consideră că atunci când este în interesul statului, domnul poate şi trebuie să facă uz de forţă. Autorul deosebeşte două forme de violenţă: violenţă în formă de uzurpare a puterii, pe care o condamnă, şi violenţa din partea domnitorului ales în mod legal.

Concepţiile lui D. Cantemir privitor la procesul istoric se axează pe învăţătura despre cele patru monarhii mondiale, care sunt

următoarele: „imperiul de la răsărit” – cel persan, „imperiul de la sud” – al lui Alexandru Macedon, „imperiul de la apus” – cel roman şi „imperiul de la nord” – cel rus. Imperiul Otoman este „monstrul”, care se opune legilor naturii, din care cauză acesta trebuie să dispară. Învăţătura lui D. Cantemir despre patru monarhii mondiale avea şi un scop bine conturat: a demonstra caracterul legic al ascensiunii Imperiului Rus şi necesitatea distrugerii Imperiului Otoman.

Cantemir respinge categoric războiul ca fenomen social, efectele lui fiind sărăcia şi mizeria; condamnă ocuparea ţărilor mici de cele mari, dar totodată susţine războaiele de eliberare. Astfel, toate năzuinţele sale au fost dedicate cauzei eliberării Moldovei de sub jugul turcesc.

Epoca luminilor a constituit o cotitură importantă în dezvoltarea spirituală a omenirii, o victorie semnificativă a raţiunii asupra concepţiilor mistico-religioase. Condiţii favorabile pentru apariţia şi dezvoltarea ideologiei iluministe încep să se formeze în Ţările Române pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, când acestea intră într-o perioadă de profunde transformări sociale, care au marcat prăbuşirea feudalismului şi stabilirea unui nou sistem de valori.

O trăsătură specifică pentru întreg iluminismul românesc, mai ales la etapa iniţială, a fost convieţuirea iluminismului cu „raţionalismul ortodox” şi conlucrarea adepţilor săi cu biserica creştină. Iluminiştii moldoveni nu au intrat în opoziţie deschisă cu religia şi biserica, ei au tins, asemenea umaniştilor, să îmbine în cele mai diverse forme raţiunea şi credinţa.

O altă particularitate importantă a iluminismului din Ţările Române o constituie orientarea spre ideea naţionalului. Interesul sporit faţă de aspectul naţional al vieţii poporului delimitează iluminiştii din Principate de poziţiile cosmopolitiste ale iluminiştilor din Occident. Epoca Luminilor din Ţările Române este epoca în care se proclamă cultul valorilor naţionale, dar care nu vin în contradicţie cu universalismul insistent al iluminiştilor din apus.

Printre trăsăturile specifice ale iluminismului din Moldova este de menţionat şi predominarea problematicii social-politice. Iluminiştii

s-au dedicat unei activităţi ample cu scopuri practice, care cuprindeau preocupări pentru diferite domenii de activitate îmbinate cu soluţionarea problemelor de ordin politic.

Iluminismul din Moldova a constituit o mişcare culturală contradictorie, sub aspect ideologic neomogenă. Ideologia iluministă s-a desfăşurat în timp până la reformele din anii ’60 ai secolului XIX. Spre deosebire de Muntenia, în Moldova iluminismul a favorizat liberalismul.

Gheorghe Asachi (1788 – 1869) s-a născut în târguşorul Herţa din nordul Moldovei (astăzi regiunea Cernăuţi). După ce absolvă colegiul din Lvov, învaţă la facultatea de filosofie a Universităţii din acelaşi oraş; în timpul aflării la Viena şi-a aprofundat cunoştinţele în domeniul matematicii şi astronomiei, iar la Roma s-a familiarizat cu literatura epocii Renaşterii şi cu ideile clasicismului şi ale liberalismului. Întors în ţară s-a încadrat activ în viaţa culturală şi administrativă, în special s-a manifestat pe tărâmul învăţământului public.

Promotor insistent al ideologiei iluministe, Gh. Asachi condamnă un şir de aspecte ale orânduirii feudale, demască nedreptăţile sociale, iar cauza situaţiei grele a maselor truditoare el o consideră prestaţiile istovitoare şi samavolnicia boierilor. Ţăranii, masele truditoare, susţine Asachi, constituie temelia vieţii sociale, anume prin munca ţăranilor se creează bunurile materiale.

Calea principală de înlăturare a nedreptăţilor sociale Asachi a văzut-o în umanismul clasei dominante, de aceea a apelat la raţiunea şi simţurile acesteia. Meditaţiile cu privire la organizarea statală au fost orientate spre admiterea monarhiei constituţionale cu un domn luminat în frunte care îşi realizează puterea în limitele legii.

După Gh. Asachi, domnitorii luminaţi trebuiau să fie adevăraţi filosofi şi buni lucrători pe tron. Sub influenţa teoriei „contractului social” şi a „dreptului natural” el consideră că „suveranii” nu au uzurpat puterea, ci au căpătat-o prin acordul întregului popor cu scopul de a păstra unitatea acestuia, în unitate fiind puterea unei naţii. El spera să se schimbe situaţia existentă în ţară pe calea reformelor

paşnice, înfăptuite de domnitorii luminaţi. Astfel, Asachi condamnă revoluţia de la 1848 din Moldova, susţinând că revoluţia este identică cu o furtună puternică ce prevesteşte distrugerea, pieirea ţării.

Cărturarul deducea progresul societăţii din progresul raţiunii umane, al moralei, culturii etc. Credea mult în forţa educaţiei şi a depus eforturi solide în vederea organizării unui nou sistem de învăţământ în Moldova. Patriotismul este conceput de Asachi ca o însuşire necesară omului, ca un sentiment firesc – iubirea de patrie la o naţiune mare sau mică este pururea un sentiment nobil.

Gândirea politică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea şi-a găsit reflectare în ideile politice din cadrul ideologiei socialiste. Esenţa doctrinei socialiste este teoria dezvoltării necapitaliste a Rusiei, ideea trecerii la socialism prin utilizarea şi transformarea institutelor colectiviste, în special a comunei. Spre mijlocul anilor ’80 orientarea strategică dominantă în cadrul mişcării socialiste din Rusia şi Basarabia suferă unele modificări esenţiale: socialismul radical a dat faliment, păstrând doar unele reminiscenţe, iar principala forţă în cadrul acestei mişcări a devenit socialismul moderat cu pronunţată orientare liberală. Reprezentanţii acestei orientări optau pentru progresul paşnic, evolutiv al societăţii.

În Basarabia, primul cerc socialist a fost organizat în anul 1874. Orientarea revoluţionară a prevalat în cadrul mişcării aproximativ un deceniu, întrunind adepţi ai lui M. Bakunin (direcţia anarhistă) şi ai lui P. Lavrov (direcţia propagandistă, care erau aici în majoritate), iar spre mijlocul anilor ’80 predominantă a devenit direcţia liberală. Gândirii socialiste din Basarabia îi sunt caracteristice unele trăsături specifice privind soluţionarea anumitor probleme cardinale: exponenţii socialismului din Moldova nu considerau de importanţă semnificativă rolul comunei ţărăneşti în calitate de unitate de bază a procesului de trecere la socialism şi de constituire a acestei orânduiri. Explicaţia rezidă în ideea că în Basarabia pământul nu se afla în proprietatea comunei. Absenţa comunei s-a reflectat şi asupra soluţionării de către exponenţii socialismului din Moldova a problemei privind forţa

motrice a eventualei revoluţii: M. Bakunin şi P. Lavrov sunt de părere că ţărănimea este forţa motrice a revoluţiei, în timp ce Z. Ralli-Arbure indică asupra proletariatului, N. Zubcu-Codreanu – asupra oamenilor muncii.

Socialismul şi-a găsit ecou în Basarabia şi se înscrie în istoria mişcării democrate, luptei pentru progres şi condiţii demne de viaţă.

Nicolae Zubcu-Codreanu (1850 – 1878) îşi face studiile la Seminarul Teologic din Chişinău, apoi în anul 1870 se înscrie la Academia Medico-chirurgicală din Sankt Petersburg, unde se încadrează în activitatea revoluţionară studenţească. În anul 1874 aderă la mişcarea socialistă. Refugiindu-se la Chişinău, în acelaşi an a organizat un cerc revoluţionar de orientare socialistă; un an mai târziu, în 1875, emigrează în România unde practică medicina şi continuă propagarea ideilor revoluţionare.

Zubcu-Codreanu consideră că violenţa este principala cauză a apariţiei statului, violenţa militară, violenţa din exterior este catalizatorul genezei statului. Statul este un aparat de constrângere, este complotul minorităţii împotriva majorităţii. Puterea populară în republica burgheză este o iluzie, însă este un pas înainte comparativ cu monarhia. În acord cu P. Lavrov, Zubcu-Codreanu opta nu pentru lichidarea statului în genere, ci numai a statului bazat pe exploatare.

Gânditorul este convins că nedreptatea socială poate fi înlăturată numai pe cale revoluţionară. Rolul decisiv în procesul de organizare şi pregătire a maselor către revoluţie poate şi trebuie să-l aibă partidul socialist.

Forţa motrice a revoluţiei este poporul muncitor exploatat şi subjugat, numai poporul poate distruge tirania. Scopul revoluţiei este instaurarea dreptăţii sociale. Zubcu-Codreanu opta pentru crearea unei societăţi unde nu va exista proprietate privată şi, deci, nu vor fi săraci şi bogaţi.

Trăsăturile esenţiale ale concepţiilor social-politice ale lui Zubcu-Codreanu se caracterizează prin devotament faţă de interesele maselor, apel de a nimici exploatarea şi nedreptatea politică, dăruire generoasă în lupta pentru progresul societăţii.

Liberalismul este o mişcare care întruneşte adepţi ai orânduirii bazate pe economia liberă şi ai libertăţilor în cele mai diverse domenii de activitate. Se caracterizează prin tendinţa spre reforme sociale care au drept scop libertatea persoanei şi a societăţii.

În Moldova încorporată în 1812 în componenţa Rusiei liberalismul a primit trăsături specifice determinate de particularităţile dezvoltării ei anterioare: nu se punea sarcina lichidării şerbiei (ea a fost desfiinţată în anul 1749), iar relaţiile capitaliste se dezvoltau într-un ritm mai accelerat decât în alte regiuni ale Imperiului. În schimb, în faţa liberalilor moldoveni era pusă altă sarcină, absentă în Rusia: este vorba despre problema naţională.

Deşi ideologia liberalismului nu şi-a găsit largă răspândire în Moldova şi nu a avut prea mulţi adepţi, cerinţele de caracter naţional-cultural, iar uneori şi politic expuse de oameni cu dispoziţii liberale merită aprecierea la justa valoare a acestei doctrine. Merită atenţie şi faptul că apariţia şi activitatea Sfatului Ţării în anii 1917 – 1918 constituie o mărturie elocventă a creşterii activismului forţelor liberale în Moldova.

Constantin Stamati-Ciurea (1828 – 1898), fiul scriitorului Constantin Stamati. Studiile şi le face la Paris. Activează în calitate de ataşat la ambasadele Rusiei în Paris, Londra şi Berlin.

Prin concepţiile sale politice gânditorul s-a situat pe poziţiile liberalismului, fiindu-i proprie tendinţa spre un compromis deschis cu autocraţia. El promova un şir de idei menite să contribuie la accelerarea procesului de dezvoltare a capitalismului în Rusia.

Stamati-Ciurea dezaprobă acţiunile revoluţionarilor, iar revoluţia este calificată de el drept violenţă şi terorism. Pentru el, idealul politic este monarhia absolută şi nu admite tirania ca formă de guvernământ.

El condamnă politica colonială de cotropire promovată de ţarism şi consideră inevitabil războiul în societatea a cărei lege supremă este lupta pentru existenţă. Omenirea, în procesul dezvoltării sale, progresează continuu, ea niciodată nu se află în stare statică.

Problema ţărănească este, în opinia gânditorului, una dintre

cele mai acute. Ţărănimea este clasa care duce pe umerii săi tot greul societăţii, fiind condamnată de această societate la existenţă mizerabilă. Scriitorul apreciază înalta forţă morală a ţăranului, rezistenţa lui în faţa greutăţilor economice şi se pronunţă pentru îmbunătăţirea vieţii ţăranilor prin intermediul reformelor.

Gânditorul se pronunţă pentru egalitatea în drepturi a cetăţenilor statului, totodată subliniind că între aristocrat şi ţăran trebuie să fie diferenţă. El consideră că proprietatea privată a apărut în urma furtului, proprietatea omului este „individualitatea generală…", iar tot prisosul este al comunităţii.

Idealul vieţii sociale este pentru C. Stamati-Ciurea Grecia Antică, unde exista armonie deplină între individ şi societate, iar spiritele cetăţenilor erau dominate de cultul pentru frumos.

Idei politice în opera lui *Constantin Stere* (1865 – 1936). Descendent dintr-o familie de boieri, studiază la „gimnaziul de nobili", iar mai târziu absolvă facultatea de drept a Universităţii din Iaşi.

C. Stere s-a inclus activ în viaţa politică şi ştiinţifică a ţării – în repetate rânduri a fost ales deputat în Parlamentul României, a înfiinţat în 1914 Liga Reformelor şi în 1931 Partidul Ţărănesc Democrat. În 1924 a contribuit în mod decisiv la fuzionarea Partidului Ţărănesc cu Partidul Naţional din Ardeal.

În anul 1905 vine la Chişinău şi participă la crearea ziarului „Viaţa Basarabiei". În 1918 a fost cooptat ad-hoc ca deputat la şedinţa Sfatului Ţării din 27 martie; mai târziu, în acelaşi an a fost Preşedinte al acestui for. Concepţiile social-politice ale lui C. Stere şi-au găsit reflectare în lucrările „Introducere în dreptul constituţional", „Dreptul constituţional", „Studiu sociologic şi juridic" etc.

Studiind literatura socialistă rusă, face concluzia că ţărănimea niciodată nu-şi va putea asuma directiva istorică de a fi forţa motrice a revoluţiei. Mai târziu, aflându-se în România, C. Stere îşi modifică esenţial concepţiile, susţinând că ţărănimea este unicul izvor al tuturor bogăţiilor. Ţărănimea este însuşi poporul, iar singura mişcare serioasă ce are şanse de reuşită în luptele sociale este cea poporanistă. Calea progresului social nu poate fi deschisă în ţările agrare decât prin

instaurarea unei adevărate democraţii rurale.

Gânditorul nu acceptă teoria „contractului social", considerând că statul nu a fost instituit printr-o convenţie benevolă a oamenilor liberi şi independenţi, ci este un produs al evoluţiei istorice. Statul apare ca reprezentant al unităţii naţionale, al interesului şi al binelui general. Suveranitatea statului presupune independenţă de alt stat, existenţa puterii constituţionale şi a puterii legislative. În opinia lui C. Stere, există trei tipuri de state: monarhia absolută, monarhia constituţională şi republica. Ultimele două le cuprinde într-un singur tip, numindu-l stat constituţional. C. Stere este îngrijorat de soarta Basarabiei şi lui îi va reveni un rol extraordinar în înfăptuirea unirii Basarabiei cu România.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi obiectul de studiu al istoriei gândirii politice.
2. Identificaţi etapele de dezvoltare a istoriei gândirii politice în Moldova.
3. Comparaţi mişcarea iluministă din Moldova cu ideologia iluministă clasică.
4. Analizaţi trăsăturile specifice ale mişcării liberale din Moldova la începutul secolului al XIX-lea.
5. Apreciaţi rolul Istoriei Gândirii Politice din Moldova ca parte componentă a Istoriei Gândirii Politice mondiale.

Bibliografie

Juc V. *Din istoria gândirii politice româneşti* (în Moldova).
— Chişinău, 1997.
Din istoria gândirii social-politice şi filosofice în Moldova.
— Chişinău, 1970.
Ţârdea B., Noroc L. *Politologie*: Curs de prelegeri.
— Chişinău, 2006.
Din istoria gândirii filosofice. Partea I.
— Chişinău, 1999.
Din gândirea politico-juridică din România.
— Bucureşti, 1974.

Tema 4: Determinantele sociale ale politicii

Discuţiile teoretice privind societatea civilă reprezintă un subiect de actualitate al ştiinţei politice. Dezbaterile la această temă se referă la teoriile stratificării sociale, la distincţia dintre grupurile sociale şi clasele sociale, la definiţia şi structura societăţii civile şi, desigur, la raportul dintre societatea civilă şi stat într-un regim democratic.

1. Grupurile sociale: subiectul şi obiectul politicii
2. Societatea civilă: conceptul, evoluţia, structura, funcţiile
3. Consolidarea societăţii civile în Republica Moldova

1. *Grupurile sociale*: *subiectul* şi *obiectul politicii*

În ştiinţa politică s-au conturat pregnant două principii de abordare a fenomenului *stratificării sociale* – unul fundamentat pe grupuri, celălalt – pe clase:

— *Teoria grupurilor sociale*;
— *Teoria claselor sociale*.

Unul dintre promotorii *teoriei grupurilor sociale* este considerat politologul american Arthur Bentley, autorul lucrării „The Process of Government" (1908). Concepţiile lui Bentley au cunoscut o mai amplă răspândire după cel de-al doilea război mondial. Teoria grupurilor a constituit o reacţie la abordările instituţionale şi juridice tradiţionaliste ale sistemului social-politic. Autorul este de părere că „materia brută" pentru deducţii ştiinţifice autentice despre activitatea instituţiilor guvernamentale o constituie banalitatea realităţii empirice şi nu normele juridice şi constituţionale elaborate.

Pentru cercetarea grupurilor sociale, indiferent de natura acestora, este utilizat conceptul de *structură socială* ca fiind o categorie iniţială. Ce înţelegem, însă, prin sintagma *structură socială*? Plasându-se pe poziţiile behaviorismului, sociologul american M. Levy tratează structura socială ca fiind „un model de acţiune şi guvernare". Din perspectiva abordării sistemice, T. Parsons concepe „structura socială" ca fiind un echivalent al „sistemului social", care, la rândul său, este constituit dintr-o multitudine de statute – roluri sociale, unite între ele prin anumite valori şi principii normative. Unii sociologi utilizează termenul „structură socială" într-un context mai îngust,

acreditând ideea, potrivit căreia la baza stratificării sociale s-ar afla distribuţia inechitabilă a puterii, mărfurilor şi serviciilor într-o comunitate.

O contribuţie esenţială la consolidarea teoriei stratificării sociale a avut-o în primele decenii ale secolului XX politologul american de origine rusă Pitirim Sorokin. La baza concepţiilor sale se află teoria despre cultura şi educaţia indivizilor din diverse grupuri aflate în raporturi de interdependenţă în societate. Astfel, autorul tratatului „Sistemul sociologiei" susţine că valoarea oricărui individ social este identică cu valoarea grupului din care acesta face parte şi cu locul care îi revine în cadrul respectivului grup. Dacă aceste grupuri sunt influente (de exemplu, statul) şi dacă individul „nu reprezintă a cincea roată la căruţă, atunci şi ponderea sa socială este una considerabilă…" Totodată, un grup social devine cu atât mai influent, cu cât este mai numeros, mai răspândit, iar membrii acestui grup – mai solidari. Reieşind din cele menţionate, P. Sorokin face distincţie între următoarele categorii de grupuri sociale: de rasă; de sex; de vârstă; de familie; de stat; de limbă; profesională; de proprietate; de drept; teritoriale; religioase; partinice; psihoideologice.

În viziunea politologului Sorokin, grupul reprezintă totalitatea persoanelor, unite între ele graţie unor particularităţi distincte şi datorită cărora se deosebesc de celelalte grupuri din societate. La rândul său, Bentley propune următoarea definiţie a grupului social: „Grupul social reprezintă un număr anumit de oameni, trataţi nu ca o masă fizică, desprinsă de restul societăţii, ci ca o masă activă, dar care nu împiedică, nicidecum, altor indivizi să se implice în egală măsură în alte genuri de activităţi".

Referindu-se la fenomenul stratificării sociale, sociologul englez contemporan E. Ghiddens indică la oportunitatea utilizării altor concepte, şi anume: *agregat* şi *categorie socială* – pe de o parte, pe de alta – a celor de *grup primar* şi *grup secundar*. Prin termenul *agregat* se subînţelege un număr anumit de oameni, pe care îi uneşte o simplă coincidenţă – amplasarea tuturor în acelaşi timp în unul şi acelaşi spaţiu (de exemplu, pasagerii din aeroport, spectatorii dintr-un

cinematograf etc.) *Categoria socială* reprezintă un grup de oameni, care întrunesc unele şi aceleaşi trăsături distincte, cum ar fi veniturile sau statutul profesional. *Grupul primar* reprezintă asociaţii mici de oameni, uniţi prin legături de rubedenie: de exemplu, familia, cercul de prieteni, tovarăşi de idei. *Grupurile secundare* sunt reprezentate de persoane care se întrunesc la anumite intervale de timp, având interese comune: comitete, asociaţii profesionale, cluburi pe interese etc.

Problemele legate de abordarea funcţionalităţii grupurilor sociale în diverse sisteme publice au scos în prim-plan o altă particularitate – procesul de instituţionalizare a acestora. Pentru prima dată, în acest sens, termenul „*instituţie*" a fost utilizat de sociologul american, radicalul Pierre L. Mills. Autorul foloseşte termenul ca fiind un echivalent al noţiunii de grup social, accentuând însă caracterul autoritar al fiecărui grup social. „Indiferent de scopurile ce le urmăresc şi mijloacele la care recurg pentru realizarea acestor scopuri, partenerii se află în relaţii de interdependenţă, marcate printr-un raport de dominaţie şi supunere" – remarca Mills.

În societăţile occidentale moderne Mills identifică cinci modele de instituţionalizare:

politică – include instituţiile puterii; reprezentanţii instituţiilor în cauză se bucură de autoritate şi pot influenţa deciziile puterii în toate sferele sociale;

economică – instituţiile antrenate în dirijarea procesului de producere, a resurselor administrative şi a progresului tehnic în vederea sporirii productivităţii, distribuţiei mărfurilor şi serviciilor;

militară – instituţiile care asigură stabilitatea şi ordinea publică;

familială – instituţiile care reglementează raporturile dintre reprezentanţii sexelor, naşterea şi educaţia copiilor;

religioasă – instituţiile responsabile de organizarea ritualurilor colective de cinstire a lui Dumnezeu.

Prin urmare, Mills, punând accent pe raporturile de dominaţie şi supunere, pune semnul egalităţii între noţiunile de *grup* şi *instituţie*. Totodată, autorul remarcă faptul că unitatea scopului şi tendinţa de

identificare a mijloacelor pentru atingerea obiectivelor propuse duce la constituirea grupurilor sociale.

Promovarea *teoriei grupurilor* a contribuit esenţial la cercetarea puterilor determinante ale vieţii politice. Au fost reliefate, în context, categoriile politice fundamentale, cum sunt: *putere*, *interese*, *conflict*.

Dezbaterile la tema stratificării sociale i-au determinat pe unii politologi să afirme că nici teoria grupurilor, nici teoria elitelor nu reflectă obiectiv structura societăţii. Astfel, pe tărâmul ştiinţific începe să se cristalizeze o altă abordare a problemelor privind stratificarea societăţii – teoria *claselor*, care se deosebeşte de teoria grupurilor şi teoria elitelor. Bunăoară, dacă grupul social este tratat ca o totalitate de indivizi, care intră în raporturi de interdependenţă, pentru atingerea scopului final sau pentru realizarea unui interes comun, atunci diapazonul „intereselor de clasă" este mult mai îngust. Clasă este considerată totalitatea indivizilor care dispun în egală măsură de anumite „valori distribuite": putere, bogăţie, prestigiu. Fenomenul inechităţii apare doar în raport cu alte clase. În sânul unei clase toţi membrii sunt egali între ei. De aceea, clasele se află într-o permanentă concurenţă şi stare de conflict între ele, iar tendinţa de redistribuire a bogăţiei şi puterii în cadrul sistemului politic existent se face, deseori, pe cale revoluţionară, distructivă.

Fondator al teoriei claselor este considerat Karl Marx. Primele idei fundamentale despre confruntările dintre clasa muncitoare şi clasa capitalistă se conţin în lucrările sale „Manifestul Partidului Comunist" şi „Capitalul", în care autorul încearcă să argumenteze că confruntările dintre aceste două clase sunt inevitabile din cauza contradicţiilor ce stau la baza procesului capitalist de producere. Astfel, la baza stratificării sociale s-ar afla *profitul* obţinut în procesul de producţie. „Societatea întreagă se scindează din ce în ce mai mult în două mari tabere duşmane, în două mari clase direct opuse una alteia: burghezia şi proletariatul – scrie Marx în „Manifestul Partiduliui comunist". În aceeaşi lucrare gânditorul german se referă şi la alte clase sociale: „Singur proletariatul este o clasă revoluţionară, celelalte clase pier odată cu dezvoltarea marii industrii. Micul industriaş, micul

negustor, meşteşugarul, ţăranul luptă împotriva burgheziei pentru a salva existenţa lor de *pătură de mijloc*…"

Teoria claselor, însă, nu a descoperit pretutindeni sol fertil. Bunăoară, în mediul politic american prevala opinia, potrivit căreia deosebirile de clasă au influenţat prea puţin istoria SUA. Un argument plauzibil era şi faptul că în SUA nu a fost creat un partid de masă muncitoresc. Totodată, teoria claselor era identificată cu ideile revoluţionare ale lui Marx. În condiţiile unor confruntări ideologice între capitalismul occidental şi socialismul european acest motiv îi reda un supliment de negativism concepţiei respective în mediul ştiinţific occidental.

Un rol aparte în abordările structurale ale societăţii, prin prisma teoriei claselor, îi aparţine politologului contemporan Ralph Dahrendorf. Lordul Dahrendorf este autorul aşa-numitei *teorii a autorităţii*, care însumează următoarele patru principii:

1) orice societate la orice etapă de evoluţie poate fi supusă unor procese de transformare; transformările sociale au loc pretutindeni;

2) orice societate este caracterizată de lipsă de consens şi conflicte; conflictul social este omniprezent;

3) fiecare element social contribuie la dezintegrare şi transformare;

4) orice societate este construită pe principiul constrângerii unor membri de către alţii, adică al autorităţii.

Astfel, Dahrendorf face precizări importante privitoare la teoria stratificării sociale, propunând un alt model al structurii claselor în societatea industrială decât cel marxist. de altfel, autorul consideră, „interpretarea" teoriei claselor de către Marx „limitată", întrucât acorda o importanţă prea mare conceptului de „proprietate". Teoria lui Dahrendorf face o distincţie clară între „patronat" şi „management". Cunoscutul sociolog surprinde apariţia unei noi clase de mijloc, „service class", care prestează o muncă de rutină automatizată, şi a unui fenomen prin care membrii societăţii au dobândit „drepturi cetăţeneşti": dreptul la vot, dreptul la grevă. Teoria lui Dahrendorf înlocuieşte „accesul la proprietate" din concepţia lui Marx cu „accesul

la autoritate" drept criterii ale stratificării societăţii. Spre deosebire de teoria lui Marx şi teoriile elitiste, Dahrendorf consideră că la baza stratificării sociale se află *autoritatea*, dar nu *profitul material* sau prestigiul.

Care sunt, totuşi, deosebirile esenţiale dintre grup şi clasă? Sociologii susţin că individul se naşte, în primul rând, în sânul unei clase anume. Spre deosebire de apartenenţa de clasă, individul poate deveni membru al oricărui grup, în funcţie de interesele personale şi graţie consimţământului personal. Un individ poate fi concomitent membru al câtorva grupuri sociale, dar el aparţine unei singure clase. În orice societate industrială, mai mult sau mai puţin avansată, este omniprezent fenomenul stratificării, care este definit ca o dispunere ierarhică a unor grupuri, pături sociale pe o scară construită în baza unor criterii: proprietatea (patrimoniul, veniturile), puterea (politică şi administrativă), statutul social (ocupaţia, nivelul de studii etc.), prestigiul. Oamenii care ocupă poziţii identice conform acestor criterii formează o clasă socială, care reprezintă elementul fundamental al stratificării. Pornind de la ipoteza ierarhizării în societate, ştiinţa sociologică contemporană distinge următoarele trei categorii de clase:

— Clasa superioară /conducătoare;

— Clasa de mijloc;

— Clasa de jos.

În interiorul fiecărei clase, de asemenea, se produce o ierarhizare între categoriile superioare, de mijloc şi de jos, în funcţie de gradul de acces al indivizilor la resursele materiale sau la redistribuirea lor.

Structura de clasă influenţează în mod direct sistemul politic existent, deoarece clasele reprezintă mediul social în care ia naştere un sistem politic. Acest mediu este, însă, incapabil să influenţeze în orice circumstanţe – direct şi eficient – instituţiile sistemului politic. În societăţile contemporane civilizate rolul de intermediar între societate şi instituţiile politice îi revine societăţii civile. Ce înţelegem, dar, prin termenul *societate civilă*?

2. Societatea civilă: evoluţia conceptului

Deşi în antichitate termenul *societate civilă* nu era cunoscut, textul Evangheliei cu următorul conţinut: „Daţi-i Cezarului ce este al Cezarului, iar lui Dumnezeu – ce este al lui Dumnezeu!” (Matei 22: 21; Luca 20: 25) constituie deja o primă încercare de divizare între sferele sociale şi stat.

În epoca medievală conceptul despre societatea civilă poate fi desprins din lucrarea teologului creştin Toma d'Aquíno (1225 – 1274) „De Regno” (Despre Împărăţie). Autorul afirmă că societatea civilă nu se rupe de natură, ci o continuă, „împlinind societatea firească a omului”. Căci societatea civilă este cel mai înalt grad de societate şi este întemeiată în natură. Tomismul este important, mai ales prin faptul că susţinea că statul trebuie să-şi asume grija pentru sfera economică a vieţii sociale.

În epoca Renaşterii conceptul societăţii civile a cunoscut o evoluţie spectaculoasă. Astfel, ideea de societate civilă se desprinde din lucrările unor mari gânditori ai epocii, cum sunt Hobbes, Locke, Rousseau. Termenul de societate civilă îl descoperim în lucrarea filosofului englez Th. Hobbes „Leviathan” (tradusă în limba latină în 1668), în care autorul descrie una dintre formele de trecere de la *starea de natură* la *societatea civilă*. În starea de natură oamenii sunt egali: fiecare om are destulă putere să ucidă alt om: „Oamenii se sfâşie între ei din cauza a trei motive de înfruntare: rivalitatea, neîncrederea, mândria. Atâta vreme cât trăiesc fără să asculte de o „putere comună”, care să-i ţină în frână, poartă «un război al tuturor împotriva tuturor»”. Trebuie, aşadar, ca oamenii să-şi încredinţeze întreaga putere şi forţă unui singur om sau unei singure adunări. Adică, *Leviathanul* lui Hobbes reprezintă o legitimare a puterii absolute şi aceasta echivalează, în concepţia filosofului englez, cu ideea de societate civilă.

Spre deosebire de Hobbes, J. Locke introduce în starea de natură dreptul de proprietate, dând un sens larg acestei noţiuni: viaţa, libertatea, bunurile. Esenţa societăţii civile nu constă în proprietate, ci în dreptul de proprietate: acolo unde fiecare este atât judecător, cât şi călău ne aflăm în stare de natură, însă cei care sunt uniţi într-un singur corp şi au o lege şi un sistem judiciar comun, care dispun de o

autoritate pentru a lămuri diferendele între membrii societăţii şi a-i pedepsi pe delincvenţi, aceia se află cu toţii într-o *societate civilă*. Trecerea care se efectuează de la starea de natură – printr-un contract – către starea civilă permite oamenilor să obţină siguranţa. Spre deosebire de monarhia absolută a lui Hobbes, suveranul lui Locke nu este absolut şi are o putere limitată, deoarece există o separare între puteri – între puterea legislativă şi puterea executivă. Locke afirmă că scopul societăţii civile îl constituie *securitatea* membrilor săi. Astfel, poporul are drept să judece dacă puterea legislativă sau principele îşi îndeplinesc misiunea, iar în cazul în care guvernanţii se folosesc abuziv de putere, în loc să ocrotească „proprietăţile" poporului, le distrug, poporul are drept la împotrivire. Deci, societatea civilă este duşmanul tiraniei.

J.-J. Rousseau afirma că societatea civilă se întemeiază pe proprietatea privată: „Primul om care, împrejmuind un teren, s-a încumetat să spună – acesta este al meu – şi care a găsit destui naivi să-l creadă, a fost primul întemeietor al societăţii civile". Mai târziu apare şi statul, în urma unui contract social între popor şi conducătorii pe care acesta şi-i alege.

Societatea civilă: concepţia modernă

Alexis de Tocqueville este primul politolog contemporan care a definit conceptul de societate civilă reieşind din realitatea social-politică din SUA. În lucrarea sa „Despre democraţie în America" Tocqueville, folosind expresia „viaţă civilă" în loc de „societate civilă", subliniază: „Americanii de toate vârstele, de toate condiţiile, cu personalităţi diferite se unesc necontenit. Nu au numai asociaţii comerciale şi industriale, dar mai au şi alte asociaţii de tot soiul: religioase, morale, intelectuale, serioase, uşuratice, uriaşe şi foarte mici, americanii se asociază pentru a da serbări, a răspândi cărţi, a înfiinţa seminarii, a construi hanuri, a înălţa biserici, a trimite misionari; creează în felul acesta spitale, închisori, şcoli". Guvernele, spunea el, au observat că asociaţiile civile antrenează cetăţenii în proiecte ce nu se pot realiza fără pacea publică, îndepărtându-i astfel de la revoluţii. Tocqueville observă că societatea civilă are un rol

stabilizator pentru puterea politică, dacă aceasta este una democratică, desigur.

Edmund Burke a pus semnul echivalenţei între *societatea democratică* şi *societatea civilă*. Astfel, societatea civilă este definită de Burke ca fiind „un parteneriat între cetăţeni, din care derivă întreaga autoritate, şi o sumă a diferitelor grupuri, interese şi clase al căror număr înlătură orice pericol în care s-ar afla individul sau grupurile şi interesele minoritare. Controlul şi echilibrul (*checks and balances*) sunt astfel stabilite prin existenţa unei mulţimi de grupuri, organizaţii şi asociaţii cu legături active între membrii lor. Termenul operativ în această definiţie a societăţii civile este cel de „legături active", aşa cum este formulat în teoriile contemporane. Indivizii trebuie să-şi asume atributele cetăţeniei, să creeze aceste elemente ale societăţii civile şi să participe la ele. Societatea civilă nu poate fi creată prin decrete de stat ori prin vreun alt tip de impunere, ci doar prin exercitarea cetăţeniei.

Societatea civilă: concepţia postmodernistă

În deceniul şase al secolului XX se formase un stereotip de gândire despre Occident ca fiind unicul bastion al societăţii civile. În acest sens, Occidentul liberal îi era opus Răsăritului autoritar. Astfel, spre sfârşitul anilor '90 ai secolului XX capătă amploare un nou curent de abordare a societăţii civile – curentul „postmodernist". Acest fenomen este o reflecţie asupra revoluţiilor democratice din Europa Centrală şi de Est care au izbucnit în acea perioadă.

Postmoderniştii au declarat modelul clasic al societăţii civile „static". Şi s-au pronunţat în favoarea aşa-numitului model „participativ", dând prioritate „drepturilor pozitive" ale cetăţenilor – participanţi la mişcările de masă şi activităţile colective. Atributele de bază ale modelului participativ au fost declarate: mobilitatea, creativitatea, productivitatea, vitalitatea etc. Prin urmare, procesul de consolidare a societăţii civile în Europa de Est coincide cu declanşarea „revoluţiilor de catifea" şi cu perioada de tranziţie de la totalitarism la democraţie. Prin prisma acestor abordări, astfel de mişcări ca grupul „*Solidaritatea*" din Polonia sau „*Forumul democratic*" din Ungaria, organizaţiile create de disidenţii sovietici au început să fie privite ca

elemente fundamentale ale societăţii civile ce luau naştere, mai cu seamă, după ce aceste organizaţii au intrat în faza de instituţionalizare.

De remarcat, în context, că „revoluţiile de catifea" au fost organizate şi dirijate nu de către o nouă clasă social-economică, ci de o mică contra-elită politică, constituită preponderent din reprezentanţii reformaţi ai vechii nomenclaturi, reprezentanţii mediului intelectual academic, susţinuţi, desigur, de mase.

John Kean, de exemplu, defineşte astfel societatea civilă: „*Societatea civilă este o arenă în care oamenii moderni îşi satisfac, în mod legitim, propriul interes şi îşi dezvoltă individualitatea, dar unde deprind şi valoarea acţiunii de grup, a solidarităţii sociale şi dependenţa bunăstării lor de ceilalţi, ceea ce îi educă în spiritul îndatoririlor cetăţeneşti şi îi pregăteşte pentru participarea pe arena politică a statului*".

Referindu-se la oportunitatea societăţii civile, E. Gellner, care consideră că Vestul este mai puţin problematic decât Estul, scrie: „Ceea ce distinge societatea civilă de celelalte e faptul că nu este clar cine este şeful… Societatea civilă sau democraţia sunt menite să asigure pluralismul, absenţa monopolului ideologic, separarea statului de economie şi viaţa socială, controlul reciproc şi echilibrul dintre centralismul politic şi autonomia economică, alături de expresia intereselor individului, dar şi de menţinerea sub control a manifestărilor lor externe". Aceasta este concepţia liberalismului clasic despre societatea civilă. Totodată, dimensiunea morală şi cea etică constituie sâmburele societăţii civile, generalizând şi universalizând încrederea, ceea ce fac posibilă existenţa societăţii civile.

Actualmente, societatea civilă mai este numită sectorul non-profit sau cel de-*al treilea sector* al societăţii, unde primele două sunt reprezentate de instituţiile fundamentale ale statului şi sectorul de afaceri. În centrul societăţii civile se află individul, înzestrat cu personalitate, cu drepturi de cetăţean şi de om. Societatea civilă îi asigură drepturile umane, iar statul – drepturile de cetăţean. Societatea civilă devine prosperă în condiţiile respectării principiilor statului de drept.

Societatea civilă este definită deseori ca o multitudine de asociaţii şi grupuri non-guvernamentale, care permit indivizilor să-şi urmărească interesele socioeconomice şi să ţină sub control statul şi monopolul puterii politice. Societatea civilă este o zonă separată aflată între stat şi individ. Caracteristicile fundamentale ale societăţii civile sunt: autonomia, asocierea, pluralismul, legalitatea şi medierea. Aceste asociaţii şi grupuri pot include: confesiuni religioase, organizaţii caritabile, grupuri de influenţă (lobby) în afaceri, asociaţii profesionale, sindicate, universităţi şi mişcări neinstituţionalizate, vizând diferite cauze sociale. Adepţii liberalismului pun societatea civilă în prim-plan ca loc pe piaţa economică. În regimurile totalitare partidul-stat este tentat să absoarbă societatea civilă.

Societatea civilă nu poate exista decât în condiţiile proliferării valorilor democratice. În Europa de Est de la 1989, dar şi după, societatea civilă era „un concept imaginar", adică nedezvoltată, slabă. Ea se exprima mai mult în mişcările naţionaliste sau anticomuniste. Societatea civilă era concepută ca o mişcare aproape exclusiv anticomunistă. După prăbuşirea regimurilor comuniste, în fiecare ţară au apărut zeci de mii de asociaţii civile care au fost foarte active şi au facilitat funcţionarea societăţii civile. Jürgen Habermas, care a definit societatea civilă ca pe o sferă intermediară aşezată între acţiunea economică şi stat, afirma în acest sens: „*O societate civilă puternică se poate dezvolta doar în contextul unei culturi politice liberale*".

Ex-preşedintele ceh, Vaćlav Havel, susţinea că cetăţenii trebuie implicaţi activ în societatea civilă, având în ea o calitate superioară celei de membru în partidele politice şi de votant. Totodată, un rol important în consolidarea societăţii civile le revine mijloacelor de informare în masă. Mass-media independente reprezintă şi un element, şi un promotor al societăţii civile. În acest sens, societatea civilă poate fi văzută ca fiind atât cauza, cât şi efectul libertăţii de a informa şi de a se informa.

3. Consolidarea societăţii civile în Republica Moldova

Pentru ţara noastră, marcată ca şi celelalte state din fostul lagăr socialist de doctrina totalitară comunistă, procesul de restabilire şi

consolidare a societăţii civile decurge mai dificil. Prima etapă de „relaxare" a sistemului sociopolitic se produce în anul 1985, odată cu promovarea noilor concepţii gorbacioviste despre aşa-numita *perestroika* şi *glasnosti*, care au încercat să descătuşeze spiritul de întreprinzător al omului sovietic.

Desigur, procesul de democratizare a societăţilor postcomuniste a coincis cu evoluţia societăţii civile. Actualmente, elita guvernatoare din ţară manifestă un interes vădit pentru stimularea dezvoltării societăţii civile. Acest fapt a fost dictat şi de numeroase conflicte care apăreau între colectivele de muncă şi autorităţile locale. De exemplu, criza de la Compania Publică Teleradio-Moldova din primăvara anului 2002. Experţii europeni au insistat, în context, asupra implicării societăţii civile, asociaţiilor profesionale în vederea aplanării conflictului apărut.

În perioada de timp ce s-a scurs de la proclamarea independenţei, asistăm la o remarcabilă proliferare de grupuri, organizaţii, ONG-uri, ligi, sindicate, asociaţii patronale, presă independentă, care sunt considerate nuclee ale societăţii civile. În decembrie 2005, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Concepţia privind cooperarea dintre Parlament şi societatea civilă. În vederea realizării respectivei Concepţii, a demarat procesul de lansare a proiectelor de acte legislative pe site-ul oficial al Parlamentului Republicii Moldova.

În Moldova, societatea civilă se află încă în faza de stabilizare. Cauzele fragilităţii societăţii civile constau în următoarele: fenomenul migraţiei economice, în rezultatul căruia au părăsit ţara aproximativ o pătrime din numărul total al cetăţenilor apţi de muncă, ponderea esenţială revenindu-le celor mai activi, mobili şi instruiţi – tinerilor şi celor de vârstă medie; nivelul scăzut de trai nu permite cetăţenilor rămaşi în ţară să dedice destul timp şi efort pentru a rezolva unele probleme şi a-şi apăra interesele prin asociaţiile civice de profil; lipseşte cultura civică bazată pe tradiţie. De asemenea, o latură vulnerabilă a societăţii civile o reprezintă şi problema finanţărilor. Există opinii precum că activismul civic al ONG-urilor este legat de

accesibilitatea la granturile străine. Se formează aşa-numita pătură de „oligarhi ONG-işti", preocupată de „devorarea" granturilor. Alte voci spun, totodată, că ideea spălării de bani prin ONG-uri este mai aproape de mit decât de realitate. Pe de altă parte, în Moldova societatea civilă, pe lângă funcţia de „câine de pază", se vede nevoită să acopere anumite sfere de activitate ale statului. În acelaşi timp, în ultimii ani sectorul al treilea este tot mai prezent în viaţa publică prin programe de avocacy. De exemplu, activitatea Coaliţiei civice pentru alegeri libere şi corecte – Coaliţia 2005, care a dat naştere altor structuri – Alianţa Anticorupţie, Coaliţia pentru alegeri libere şi corecte ale guvernatorului Găgăuziei. Alte proiecte de succes ale organizaţiilor non-guvernamentale sunt: elaborarea strategiei 3D pentru reglementarea conflictului transnistrean, elaborarea Strategiei de creştere economică şi reducere a sărăciei, elaborarea strategiei de integrare europeană etc. Printre cele mai de succes organizaţii non-guvernamentale din ţară se consideră: ADEPT, Asociaţia „Juriştii pentru drepturile omului". Spre regret, presa în Moldova este înregimentată politic. Aceste vicii ale sectorului trei vor dispărea pe măsura consolidării instituţiilor democratice din ţară. Pentru aceasta este nevoie şi de timp. Or, societatea civilă este expresia societăţii în ansamblu, poate ceva mai activă şi mai interesată de procesele ce au loc în viaţa de zi cu zi. Societatea civilă, prin definiţie, nu poate fi diferită de restul societăţii.

Subiecte pentru autoevaluare

1. În ce constă teoria marxistă despre clase şi prin ce se deosebeşte ea de concepţiile lui R. Dahrendorf?
2. Prin ce se deosebesc teoriile de clasă de cele de grup, elaborate de Bentley, Sorokin şi Ghiddens?
3. Care sunt criteriile principale pentru definirea societăţii civile?
4. Identificaţi particularităţile consolidării societăţii civile în Europa Centrală şi de Est.
5. Care este rolul societăţii civile din Republica Moldova în consolidarea instituţiilor democratice din ţară?

Secţiune 6.01 Bibliografie

Dicţionar de gândire politică.
— Bucureşti: Univers enciclopedic, 2003.
Dahrendorf R. *Conflictul social modern*.
— Bucureşti: Humanitas, 2001.
Dahrendorf R. *Morala*, *revoluţia şi societatea civilă*.
— Bucureşti: Humanitas, 2001.
Gross P. *Mass-media şi democraţia în ţările Europei de Est*.
— Iaşi: Polirom, 2002.
Tocqueville Al. de *Despre democraţie în America*.
— Bucureşti: Humanitas, 1995.
Gellner E. *Condiţiile libertăţii*. *Societatea civilă şi rivalii ei*.
— Iaşi: Polirom, 1998.

Tema 5: Puterea politică ca fenomen social *i*) *Tematica privind puterea politică are origini tot atât de îndepărtate ca multe alte fenomene ce ţin de domeniul politologiei*. *Fenomenul puterii politice este dintre cele mai vechi*, *dar*, *evoluând în timp şi spaţiu*, *capătă mereu nuanţe şi valenţe noi*, *ceea ce face permanent actuală necesitatea studierii lui*.

1. Conceptul şi conţinutul puterii politice
2. Formele şi legitimitatea puterii politice
3. Specificul funcţionării puterii politice în Republica Moldova

1. *Conceptul şi conţinutul puterii politice*

Puterea este un fenomen inerent societăţii umane şi tuturor sistemelor sociale. Ea este categoria fundamentală de studiu a ştiinţelor politice – în particular, totodată, nefiind străină şi altor discipline socioumanistice. Primele încercări de a defini puterea au fost întreprinse în tratatele marilor filosofi Platon, Aristotel, Ibn-Haldun, Machiavelli, Locke, Montesquieu, Hume, Hobbes. Pentru ei, puterea este funcţională; ea apare din necesitatea ordinii şi înţelegerii între oameni, din necesitatea stabilirii echilibrului intern al statelor.

Literatura de specialitate din diferite ţări denotă o confruntare teoretică dintre diferite doctrine social-filosofice în problema puterii.

Pe parcursul anilor, studiile de profil din fosta URSS şi alte state socialiste au dat puterii o interpretare unilaterală şi deformatoare, în lumina teoriei marxiste, criticând şi respingând celelalte teorii, care, în opinia autorilor cu orientări antimarxiste, erau mult mai aproape de adevăr, de realitate, în surprinderea trăsăturilor acestui fenomen politic atât de complex. Ultimii susţineau şi mai susţin că în partea socialistă a lumii studiul puterii politice era marcat de slogane marxiste ori pseudomarxiste, de propagandă de partid simplistă, rudimentară şi fără niciun conţinut cât de cât analitic.

Teoria marxistă defineşte puterea ca un conglomerat de instituţii ce exprimă interesele clasei dominante, ca funcţie a grupelor sociale formale şi neformale, a societăţii în ansamblu.

Abordările contemporane ale problematicii puterii încearcă să surprindă din viziuni diferite complexitatea acestui fenomen. Pentru a înţelege mai clar esenţa puterii politice ca fenomen social este oportună analiza succintă a celor mai importante concepţii şi teorii cu privire la putere:

1. Abordarea sociologică (politologul Max Weber) susţine că puterea este capacitatea unui individ A de a-şi impune propria voinţă în condiţii sociale speciale, în pofida opunerii din partea individului B. La baza relaţiilor de putere stă dihotomia conducere – supunere. Max Weber opinează că există mai multe posibilităţi de a-ţi impune voinţa, deoarece totalitatea de trăsături ale individului, precum şi posibilele îmbinări de circumstanţe pot forma poziţii în urma cărora voinţa individuală să fie supusă. Deţinerea puterii îi acordă prestigiu subiectului ei, adeseori schimbând simţitor poziţia sa în ierarhia socială. Orice putere se sprijină pe „aparatul administrativ" şi pe credinţa în legitimitatea acestuia, datorită căruia puterea acţionează asupra întregului sistem de relaţii sociale.

2. Abordarea structural-funcţionalistă (politologul american Talcott Parsons) tratează puterea drept capacitate de a lua decizii şi de a le asigura îndeplinirea, precum şi abilitatea societăţii de a-şi mobiliza resursele pentru a-şi atinge scopurile comune. T. Parsons caracterizează puterea ca o relaţie între subiecţii inegali, al căror

comportament e condiţionat de rolurile sociale pe care le îndeplinesc.

3. Abordarea sinergetică (antropologul şi sociologul francez Georges Balandier) interpretează puterea ca fenomen ce rezultă pentru orice societate din necesitatea de a lupta împotriva entropiei ce o ameninţă cu dezordinea, aşa cum ea ameninţă întregul sistem.

4. Abordarea psihanalitică (politologul american Harold Lasswell) explică puterea drept capacitate de a influenţa asupra indivizilor, insistând asupra faptului că puterea e deţinută de cel ce dispune de calitatea de a impune pe cineva să se supună. H. Lasswell concepe puterea ca o modalitate a individului de a-şi înfrânge autoaprecierea joasă, ce duce la schimbări atât individuale, cât şi ale mediului său.

5. Teoria determinismului social (sociologii francezi A. Comte, Em. Durkheim) prevede că societatea, instituţiile ei, sunt produse ale activităţii oamenilor şi se transformă în putere ce orientează dur comportamentul individului.

6. Teoria behavioristă (politologul american Charles E. Merriam) susţine că comportamentul indivizilor este determinat de setea de putere ce reprezintă o caracteristică naturală a lor. Prin comportamentul lor, subiecţii puterii încearcă să schimbe comportamentul altor indivizi.

7. Conceptul podonic tălmăceşte puterea ca ceva esenţial, al cărei purtător este individul luat aparte, anume: tendinţa lui de a supune alţi indivizi. Puterea e motivul principal al activităţii politice a individului.

Marea diversitate a definiţiilor cu privire la putere poate fi redată, în fond, printr-o formulă interpretativă, care denotă că puterea politică este universală, imanentă socialului, conferă autoritate unui ordin şi constă în capacitatea elitei politice de a-şi realiza voinţa prin distribuirea relaţiilor de putere şi prin codificarea normelor de drept necesare formării ordinii sociale pe care o doresc. Puterea este un mecanism de reglare a relaţiilor sociale, capacitatea diriguitorilor de a-şi impune voinţa în organizarea şi conducerea societăţii.

Esenţa fenomenului „putere politică" poate fi înţeleasă mai bine

prin analiza elementelor sale componente. Astfel, în calitate de subiect al puterii politice poate fi poporul, un organ de conducere sau o personalitate politică. De altfel, Harold Lasswell susţine că subiectul tinde spre putere în cazul prezenţei unui conflict intern, deplasării de la scopurile comune, de la urmărirea intereselor obşteşti. În opinia altor autori, în calitate de subiect al puterii politice apare statul, în primul rând organele sale şi alte instituţii politice, partidul politic şi naţiunea. Politologul rus M. Iliin se pronunţă împotriva considerării elitei politice ca subiect al puterii, deoarece, susţine el, toţi politicienii nu pot întruchipa un singur subiect al puterii (în unele cazuri, politicienii acţionează împotriva intereselor grupului lor politic). Hannah Arendt consideră că puterea nu poate aparţine unei singure persoane, ci doar grupului. Puterea aparţine grupului până când acesta acţionează în coordonare şi conciliere. Subiect al puterii politice, atât direct, cât şi indirect, este poporul (prin intermediul reprezentanţilor săi). În formă directă apare în cadrul mitingurilor, răscoalelor, revoluţiilor, iar în celelalte cazuri el e subiect al puterii politice în mod indirect, prin intermediul reprezentanţilor săi.

Deci, la macronivel poporul apare concomitent ca obiect şi subiect al puterii politice (specific statelor democratice).

Obiectul puterii politice îl constituie cei asupra cărora se exercită puterea politică: societatea în ansamblul ei, poporul, grupurile sociale sau un cetăţean luat în parte.

Relaţiile de reprezentare a puterii şi de influenţă a ei asupra sistemelor sociale şi relaţiilor umane apar ca rezultat al schimbului de resurse. În literatura de specialitate resursele puterii politice sunt identificate în baza diferitelor criterii. Astfel, politologul R. Muhaiev susţine că cele mai importante resurse ale puterii sunt: constrângerea, violenţa, convingerea, stimularea, dreptul, tradiţiile, frica, miturile. Cercetătorul rus G. Polunina analizează resursele puterii politice reieşind din posibilităţile financiare ale acesteia. În opinia politologului, puterea politică nu poate funcţiona nedispunând de resurse economice, deoarece ei întotdeauna îi sunt necesare resurse băneşti pentru campaniile electorale, realizarea programelor sociale,

educative, de ocrotire a sănătăţii, pentru asigurarea securităţii, ordinii interne, întreţinerea sistemului informaţional, a aparatului de conducere.

2. *Formele şi legitimitatea puterii politice*

Stabilitatea puterii politice, şansa de a obţine supunere şi ascultare faţă de dispoziţiile şi hotărârile ce le adoptă depind în mare măsură de gradul ei de legitimare. Suveranitatea poporului devine suveranitate de stat în cazul legitimităţii puterii de stat. Legală şi social fundamentată este doar puterea legitimă, întemeiată pe un sistem de norme şi principii acceptate în societate. Acte de legitimitate a puterii democratice sunt alegerile, organele reprezentative de stat. Deci, legitimitatea reprezintă starea puterii, când cetăţenii benevol şi conştient recunosc dreptul puterii de a le indica comportamentul în corespundere cu legislaţia în vigoare. O deosebită atenţie acordă acestui fenomen politologul S.M. Lipsset, care susţine că legitimitatea este capacitatea sistemului politic de a crea şi a menţine convingerea în conştiinţa poporului că instituţiile politice existente sunt cele mai bune care ar putea fi pentru asigurarea securităţii în societatea dată.

Dintre toate formele puterii politice, autoritatea politică reprezintă o modalitate concretă de manifestare a puterii. Puterea instituită economic, social, juridic şi care funcţionează efectiv, folosind valorile acceptate în societate, devine autoritară. Autoritatea puterii politice facilitează activitatea ei, minimizează necesitatea constrângerii, stabilizează societatea, stimulează atingerea scopurilor acesteia. Autoritatea politică reprezintă unul dintre conceptele destul de controversate în literatura politologică. Astfel, dintr-un anumit punct de vedere, autoritatea înseamnă dreptul de a efectua o acţiune, inclusiv de a edita legi. Tot prin noţiunea de autoritate este definită şi capacitatea unei persoane sau organizaţii de a se face respectată şi de a inspira supunere fără a recurge la constrângere. Cu autoritate sunt desemnate, de asemenea, şi instituţiile publice care exercită funcţiile guvernării asupra unei colectivităţi sau asupra unui teritoriu în virtutea deţinerii unei legitimităţi statale şi a mijloacelor necesare de constrângere proprii puterii politice. Politologul M. Lavrinenko

consideră autoritatea, de rând cu tradiţia şi forţa, drept mijloace de realizare a puterii. Autoritatea este o completare a puterii, instrumentul acesteia. Politologul rus V. Ledeaev consideră că autoritatea, manipularea politică, constrângerea trebuie să fie considerate principalele forme ale puterii politice. Capacitatea puterii politice de a-şi impune voinţa sa în societate printr-o diversitate de mijloace, pentru a asigura stabilitatea şi funcţionalitatea normală a acesteia constituie autoritatea politică. Deci, autoritatea politică este o formă a puterii politice, reprezentând modalitatea concretă de manifestare a puterii. Autoritatea, pentru a nu da naştere la reacţiuni ostile, trebuie să îndeplinească următoarele condiţii: să nu abuzeze de forţa ei executivă şi de dreptul de a interpreta legi şi ordine; să nu-şi aroge drepturile pe care le are; să nu fie arbitrară şi nici părtinitoare, ci să funcţioneze conform unor legi, fiind egal de dreapta pentru toţi indivizii.

Deci, viziunile referitoare la autoritatea puterii politice le-am putea clasifica în trei grupe. Conform primei grupe, autoritatea este o formă de realizare a puterii, la fel ca influenţa, violenţa etc. Conform celei de-a doua grupe, autoritatea se referă la conducerea recunoscută de cei conduşi, la posibilitatea de a orienta acţiunile altor subiecţi politici, folosind constrângerea şi violenţa. Conform celei de-a treia grupe, autoritatea este unul dintre izvoarele puterii.

Dominaţia politică reprezintă, după cum se susţine în literatura politologică, o formă particulară de manifestare a puterii politice în raporturile sale cu masa celor supuşi şi care constă în capacitatea ei de a obţine o atitudine de obedienţă faţă de ordinele şi dispoziţiile pe care le emite. Şansa de a se ajunge la o asemenea stare este condiţionată de nivelul de legitimitate a puterii într-un cadru teritorial-jurisdicţional bine definit. În felul acesta, legitimitatea constituie norma oricărei dominaţii, atât timp cât poate trezi şi întreţine credinţa în caracterul său legal şi raţional pe un anumit teritoriu şi în interiorul unui cadru instituţionalizat.

Observăm că puterea apare într-o dublă ipostază: ca o derivată din relaţiile interindividuale şi ca dominaţie realizată în forme

organizaţionale, unde legitimitatea trebuie să îndreptăţească motivele supunerii simultan cu legalizarea puterii guvernamentale. Politologul M. Duverger consideră că dominaţia este un termen mult mai îngust decât puterea politică, fiind determinată de folosirea forţei, pe când puterea se poate realiza şi fără utilizarea acesteia, bazându-se pe autoritate.

Influenţa este o formă de manifestare a puterii politice, realizată prin urmărirea unor modele concrete de comportament în cadrul unor programe strategice. Politologul Călin Vâlsan susţine că influenţa este sinonimă cu puterea. Influenţa politică reprezintă un complex de acţiuni politice, întreprinse pentru a modifica comportamentele politice ale unor indivizi. Herbert Alexander Simon consideră conceptele *influenţă* şi *putere* sinonime. Alţi autori, de exemplu, Hannah Arendt, consideră o mare greşeală utilizarea puterii şi a influenţei, a forţei şi dominării ca sinonime. Confundarea lor creează nu puţine probleme atât pentru practica politică, cât şi pentru ştiinţele politice. Pentru Harold Lasswell, influenţa este un concept de bază, iar puterea – una dintre formele ei. Sfera influenţei e mult mai largă decât sfera acţiunii instituţiilor puterii. Influenţa apare atât la micronivel (relaţii interpersonale, intergrupale), cât şi la nivelul sistemului macropolitic (interinfluenţa instituţiilor). Asemănarea acestor fenomene e importantă, însă ele nicidecum nu sunt identice.

Forţa şi puterea sunt asemănătoare prin capacitatea lor de a se realiza. Influenţa e asemănătoare cu puterea, dar se realizează în alte relaţii şi condiţii. Unii politologi identifică puterea politică cu forţa politică, considerând că forţa este o componentă, o ipostază a puterii. Aceasta din urmă e redusă la forţa militară. Puterea politică condiţionează existenţa forţei, autorităţii. În literatura de specialitate se consideră că folosirea forţei indică la absenţa puterii şi nu la prezenţa ei. Se mai susţine că forţa e puterea în acţiune. Drept exemplu, putem spune că partidele de guvernământ au forţa necesară pentru a-şi îndeplini programul politic, în sensul că dispun de o majoritate confortabilă în structura organului legislativ, are oameni bine pregătiţi şi cu credibilitate în rândul populaţiei pentru funcţiile

ministeriale şi, în general, pentru cele publice. Despre opoziţie, de asemenea, se poate afirma că are sau nu forţa necesară pentru a constitui o alternativă viabilă la puterea aflată în exerciţiu.

Violenţa politică. Teoria politică se preocupă în general de fenomenul utilizării violenţei organizate de stat sau de cel al răzvrătirii violente împotriva statului. În mod normal, cade în sarcina poliţiei înăbuşirea disidenţei interne, iar în sarcina forţelor armate – înfruntarea duşmanilor din afară. Violenţa împotriva statului include lupte de stradă, asasinate, războiul civil şi revoluţia. Atitudinile politice faţă de ambele tipuri de violenţă sunt, în consecinţă, influenţate de atitudinile faţă de stat sau faţă de un tip particular de entitate politică.

În tradiţia gândirii politice occidentale violenţa este privită ca un mijloc indezirabil, dar câteodată necesar, de atingere a obiectivelor politice. Un minimum de violenţă din partea statului poate fi justificată prin considerentul menţinerii ordinii sociale, dar numai în contextul legalităţii şi al unui regim ce are sprijinul majorităţii.

3. *Specificul funcţionării puterii politice în Republica Moldova*

Mai bine de 16 ani Republica Moldova înregistrează o nouă etapă de schimbări social-politice şi economice – cea de tranziţie, o caracteristică principală a căreia este reformarea subiecţilor instituţionali ai puterii politice şi a mecanismelor de funcţionare a acestora. Cu regret, tranziţia postcomunistă în Republica Moldova s-a dovedit a fi una ineficientă şi graduală, nefiind capabilă de a evalua corect şi la timp crizele; în acelaşi rând, nu s-a purces din start la elaborarea unei strategii naţionale în privinţa dezvoltării durabile a ţării.

De la declararea independenţei Republicii Moldova organizarea şi funcţionarea puterii politice a fost substanţial afectată de prăbuşirea bruscă a întregului sistem de valori şi standarde, iar altele coerente încă nu s-au cristalizat pe deplin.

Totodată, în perioada de tranziţie se acutizează contradicţia dintre două tipuri de sisteme normativ-valorice: cel care caracteriza regimul de odinioară şi cel care este specific actualului regim politic. Aceasta a determinat ineficienţa funcţionării instituţiilor de

guvernământ şi a condiţionat nivelul redus de încredere care li se acordă din partea cetăţenilor. Conţinutul valoric diferit şi incompatibilitatea principiilor vechi şi a celor noi de organizare şi funcţionare a instituţiilor puterii politice au provocat apariţia unei stări de dezorientare şi absenţă a reperelor clare în ale căror forţe politice ar putea să se încreadă cetăţenii.

Pe parcursul anilor ’90 în Republica Moldova s-a manifestat stabil criza instituţională şi a legitimităţii puterii politice, cauzată de confruntări de poziţii şi interese între instituţiile politice, de dispersia puterii în stat.

Totodată, stabilitatea funcţionării puterii politice este zdruncinată şi de alte manifestări specifice ţării noastre, gen: criza vechilor valori politice şi caracterul firav al celor noi; tergiversarea separării puterilor în stat; comportamentul politic neadecvat al cetăţenilor ce nu reprezintă expresia necesităţii obiective; aprige confruntări de poziţii şi interese între instituţiile politice; criza integrităţii teritoriale; prezenţa fenomenului de „cumătrism” şi „nepotism”; nivelul redus al culturii politice; raporturi incerte între stat şi societatea civilă; subordonarea factorilor de decizie intereselor politice de conjunctură; interese diferite ale actorilor politici interni şi externi în problema regiunii transnistrene; relaţii externe dominate de dependenţa economică externă, de accesul la surse de materii prime şi energetice, de bunăvoinţa vecinilor; orânduire constituţională frustrată de coerenţă şi consecutivitate politică; discreditarea reformelor şi a procesului de democratizare; opinia publică controversată în problemele statalităţii şi cele privind asigurarea integrităţii teritoriale; forţe şi elite politice discreditate în conflicte de conjunctură şi prin incapacitatea de a se subordona intereselor naţionale etc.

Cele expuse *supra* au contribuit în mod direct la creşterea ineficacităţii funcţionării sistemului politic, la creşterea neîncrederii faţă de instituţiile puterii de stat şi a dus, implicit, la pierderea treptată a legitimităţii lor. Prin aceasta se explică faptul că guvernele erau schimbate la intervale destul de mici. Instabilitatea politică şi nostalgia

unei mari părţi a electoratului pentru trecutul comunist a determinat venirea la putere a guvernanţilor comunişti.

Situaţia generală din societate se agrava şi mai mult în momentul intensificării în viaţa politică a luptei duble dintre puteri şi diverse forţe politice. Caracterul anomic al puterii politice este provocat şi de „interesul comun" care nu are contururi real-coezive în Republica Moldova, deoarece tacit sau deschis este alimentat de diverse forţe politice, inclusiv antagoniste, care îl interpretează în felul lor, plasându-l pe plan secund în raport cu interesul specific de grup şi de partid. Consemnăm că unele formaţiuni politice din Republica Moldova nu iau în consideraţie riscul diminuării imaginii în faţa opiniei publice. Deosebirile radicale de program şi de doctrină fiind trecute pe planul doi atunci când este vorba despre interesele de grup.

Într-o anumită perioadă de timp, una dintre cauzele principale ale anomiei puterii politice în Republica Moldova au constituit-o discordiile dintre instituţiile puterii de stat: Parlament, Preşedinţie, Guvern, fapt ce a dus la instaurarea unei stări de dezechilibru şi disconfort politic în societate. Discordia între instituţia Preşedinţiei şi Parlament cu referire la schimbarea formei de guvernământ s-a acutizat în perioada anilor 1999 – 2000. Respectiv, Preşedintele Petru Lucinschi şi anturajul acestuia optau pentru instituţionalizarea formei prezidenţiale de guvernământ, pe când parlamentarii militau pentru o republică parlamentară. Astfel, Preşedintele Republicii Moldova a pledat pentru desfăşurarea la 23 mai 1999 a referendumului republican consultativ privind modificarea formei de guvernământ. Rezultatele referendumului au indicat că populaţia ţării nu susţine năzuinţele politice ale preşedintelui. Idei de a transforma statul într-o republică prezidenţială au existat şi anterior, fiind emise de Preşedintele ţării M. Snegur, liderul Partidului Renaşterii şi Concilierii din Moldova.

Lupta dintre aceste instituţii ale puterii politice a culminat la 5 iulie 2000, când Parlamentul Republicii Moldova a preluat iniţiativa în mâinile sale adoptând legea „Cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova". Articolul 78 al Legii fundamentale

prevede că Preşedintele Republicii Moldova este ales de către Parlament prin vot secret.

Este de menţionat că diverse animozităţi ale puterii au avut loc nu doar între Parlament-Preşedinte, ci şi între Parlament-Guvern. De la declararea independenţei şi până în prezent în viaţa politică a republicii s-au perindat un şir de guverne. Acest fapt semnifică criza politică, economică şi socială profundă şi de lungă durată, specifică perioadei de tranziţie, ce instiga Parlamentul să declare vot de neîncredere Guvernului. Este cunoscut faptul că perioadele instabile sunt cele în care apar decalaje vădite între aşteptările poporului şi acţiunile guvernului. Din cele relatate mai sus am sesizat că relaţiile dintre organul legislativ şi cel executiv de multe ori au contravenit constituţionalităţii, purtând un caracter ostil şi controversat.

De iure, instituţiile centrale de stat trebuie să se conducă în activitatea lor de principiul separării şi colaborării puterilor de stat, ceea ce constituie garanţia protecţiei suveranităţii statului şi democratizării puterii de stat.

În scopul înlăturării acestei trăsături anomice a puterii politice este util să se tindă spre atingerea unui compromis şi a unei loialităţi reciproce din partea instituţiilor executive şi legislative; să nu fie depăşite limitele constituţionalităţii legilor adoptate în stabilirea relaţiilor între aceste organe. În cadrul conlucrării lor e necesar să se ia în consideraţie opinia publică, normele culturii constituţionale, precum şi principiile unui stat democrat; să fie accentuată colaborarea prin intermediul reprezentanţilor. O tentativă de acest gen a constituit-o adoptarea „Legii privind modificările şi completările legii cu privire la activitatea Guvernului" din 5 aprilie 1994, în care se prevedea funcţia de ministru pentru relaţiile Guvern – Parlament.

Puterea politică este în dependenţă directă de puterea economică, care la ora actuală se caracterizează printr-un şir de particularităţi anomice. Puterea economică din perioada de tranziţie a Republicii Moldova este o putere destructurată, cauza acestui fapt fiind anihilarea economiei planificate şi afirmarea insuficientă a economiei de piaţă. Aceste particularităţi sunt acompaniate de procesul încetinit

al transformărilor manageriale ale sistemului economic, de criza energetică, inflaţie, şomaj. În aceste condiţii, puterea economică slabă influenţează negativ asupra puterii politice, deoarece inflaţia, şomajul, nivelul scăzut de trai provoacă nemulţumiri faţă de eficacitatea puterii de guvernământ.

Anomia puterii politice din perioada pe care o parcurge Republica Moldova este condiţionată şi de caracterul anemic al societăţii civile, care la ora actuală nu s-a dovedi a fi maturizată nici ca structură suficient instituţionalizată, nici ca ansamblu de norme privind funcţionarea ei şi ca suport sau contrabalanţă a puterii politice.

Toate elementele anomice enumerate mai sus, condiţionate în linii mari de lipsa experienţei democratice şi a culturii politice contemporane, au provocat o situaţie specifică în Republica Moldova, dominată de diferite tipuri de conflicte, orientări şi tendinţe diametral opuse, care au şubrezit puternic stabilitatea politică şi au slăbit enorm rolul puterii politice în asigurarea ordinii sociale.

În circumstanţele specifice ale perioadei de tranziţie optimizarea funcţionării puterii politice este o problemă primordială, de a cărei soluţionare depinde avansarea cu succes a societăţii pe calea modernizării multiaspectuale şi raţionalizării întregului ansamblu de relaţii sociale. Practica tranziţiei demonstrează, însă, ignorarea lui totală şi, de regulă, în cel mai intenţionat mod conform formulei „cu cât mai rău, cu atât mai bine”. Înţelegând prea bine că soluţionarea problemelor social-economice depinde de stabilitatea vieţii politice, opoziţia politică tinde periodic în fel şi chip s-o contracareze, uneori fiind „ajutată” în această activitate de înseşi forţele politice aflate la cârma statului, care prin decizii necalculate pot oferi prilej pentru conflicte politice.

Eficacitatea puterii politice este determinată de activitatea instituţiilor şi organizaţiilor statale şi nonstatale, în cadrul cărora decurge viaţa politică a societăţii, precum şi de calitatea cadrului normativ, menit să confere regimului politic un caracter profund democratic.

Societatea noastră reclamă stringent necesitatea sporirii

substanţiale a gradului de conexiune şi interacţiune a forţelor politice, conlucrării lor în conformitate cu principiile unui stat de drept şi valorificării experienţei ţărilor democratice avansate.

Actualmente, este important ca puterea politică să fie legitimă, să se bazeze nu numai pe normele de drept naţional, dar şi internaţional. Necesitatea atingerii acestui obiectiv este actuală, deoarece aderarea în viitor a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, ca membru cu drepturi depline, constituie un deziderat naţional fundamental.

Atât liderii partidelor şi mişcărilor social-politice, cât şi membrii acestor formaţiuni, populaţia în întregime trebuie să ţină cont de faptul că o putere politică democratică nu reprezintă un conglomerat de forţe şi poziţii haotice, ci un fenomen organizat şi gestionat în baza unor anumite norme juridice menite să-i confere caracter legitim şi viabilitate socială, fără de care puterea nu ar putea funcţiona. În calitatea sa de centru al vieţii politice puterea politică are menirea să direcţioneze societatea pe un anumit făgaş, reuşind în acest sens numai în cazul în care puterea funcţionează ca entitate coerentă cu vectori care nu hărţuiesc, ci consolidează pe o bază comună forţele sociale. Pentru aceasta e necesară intensificarea activităţilor concentrate în jurul intereselor majore, dintre care cele mai acute continuă să rămână protejarea securităţii statului, reintegrarea teritorială, reformarea efectivă a societăţii, lupta cu corupţia şi cu crima organizată.

În scopul evidenţierii intereselor generale ale societăţii şi căutării de soluţii pentru realizarea lor, este utilă organizarea dialogurilor între forţele politice, în special între cele aflate la putere şi cele din opoziţie. Pentru realizarea unor dialoguri constructive este important ca toate forţele politice să conştientizeze faptul că, fiind diferite după opţiuni şi aflându-se în competiţie pentru venirea la putere, ele, totodată, pot şi trebuie să fie disponibile de a colabora în urmărirea unor obiective de interes general-naţional. Relaţiile dintre puterea de guvernământ şi opoziţia politică, societatea civilă nu trebuie reduse la lupta acestora din urmă împotriva celei dintâi.

Deschiderea către schimbul de opinii este o primă condiţie a ieşirii din capcana unilateralismului şi a abordărilor partizane, exclusiviste şi fără de perspective pentru societatea luată în ansamblu. În această ordine de idei se impune în prim-plan astfel de virtuţi ca toleranţa, respectul faţă de opiniile care nu vin în contradicţie cu normele juridice în vigoare, cu principiile vieţii democratice şi care ţin întru totul de conceptul ştiinţific al pluralismului ideologic şi politic. Iar condiţia de bază a dezvoltării normale a societăţii o constituie o putere politică stabilă, democratică şi eficientă, apropiată de popor şi supusă controlului din partea acestuia.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Care este conţinutul instituţional al puterii politice?
2. Determinaţi legătura dintre puterea politică şi cea economică.
3. caracterizaţi legătura: puterea politică – autoritate – influenţă – forţă – dominaţie.
4. Analizaţi tipul legitimităţii puterii politice în Republica Moldova.
5. Specificaţi particularităţile puterii politice de tranziţie.

Bibliografie

Zavtur A., Moşneaga V., Rusnac Gh. *Puterea politică şi conflictul social* (studiu istorico-politologic).

— Chişinău, 1999.

Măgureanu V. *Puterea politică*.

— Bucureşti, 1979.

Petcu M. *Puterea şi cultura*.

— Iaşi: Polirom, 1999.

Roşca A. *Eficientizarea funcţionării puterii politice de stat – necesitate stringentă*.

— În: O reformă valoroasă – factor decisiv în relansarea activităţii economice şi de drept.

— Chişinău, 2001.

Şleahtiţchi M. *Eseu asupra reprezentării puterii*.

— Chişinău, 1998.

Solomon C. *Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova*

(*1989 – 2002*).

— Chişinău: CE USM, 2002.

Teoderescu Gh. *Putere*, *autoritate şi comunicare politică*.

— Bucureşti: Nemira, 2000.

Tema 6: SISTEMUL POLITIC

Categoria „sistem politic" în politologia contemporană tot mai mult înlocuieşte noţiunile corelate cu ea, cum sunt statul, guvernarea etc. Această categorie este liberă de însoţirea semnificaţiilor juridice, condiţionate de stat. Ea face posibilă o cercetare temeinică a structurilor neformale, întrucât guvernarea deseori se identifică cu instituţiile formale. Categoria „sistem politic" poate fi folosită la examinarea societăţilor arhaice, unde activitatea politică se înfăptuieşte de comunităţi familiale, tribale şi altele nespecifice pentru politica contemporană. Cu ajutorul acestei categorii e posibil de analizat la nivel global relaţiile dintre state, din care se constituie sistemul politic internaţional cu diferite componente: geografice, organizaţionale, naţionale, pe multe dintre care le putem examina ca variabile.

1. Noţiunea de sistem politic
2. Interpretarea contemporană a sistemului politic
3. Constituirea sistemului politic în Republica Moldova

1. Noţiunea de sistem politic

Sistemul politic al societăţii reprezintă o totalitate integră, coordonată a instituţiilor politice, a relaţiilor, proceselor, principiilor organizării politice a societăţii supuse codului de norme politice, sociale, juridice, culturale, tradiţiilor istorice şi regimului politic al unei societăţi concrete. Sistemul politic include organizarea puterii politice, relaţiile dintre societate şi stat, caracterizează procesele politice care includ instituţionalizarea puterii, starea şi nivelul activităţii politice în societate, caracterul participării politice, relaţiile politice neinstituţionale.

Sistemul politic prezintă o parte sau un subsistem al sistemului social global. El colaborează cu alte subsisteme sociale: economic, ideologic, juridic, cultural, care formează mediul social, resursele

sociale ale sistemului politic. Sistemul politic al unei societăţi concrete este determinat de sistemul social, forma de guvernare, tipul statului, caracterul regimului politic, relaţiile social-politice, statutul politico-juridic al statului, caracterul relaţiilor politico-ideologice şi culturale în societate, tradiţia orânduirii istorice şi naţionale a vieţii politice. Determinarea istorică şi socială a sistemului politic se îmbină cu acţiunea respectivă de organizare şi control exercitat de sistemul politic asupra societăţii. Simetria, caracterul pasiv al unei asemenea îmbinări determină stabilitatea şi eficienţa sistemului politic, condiţionează eficacitatea sistemului social în general, ordinea în societate. Pentru aceasta, sistemul politic, care dirijează societatea, nu trebuie să domine din contul reprimării şi discordării altor sisteme (tipul totalitar şi despotic al sistemului politic), el trebuie să fie destul de viabil pentru a nu intra într-o stare de criză de lungă durată care împiedică funcţionarea altor sisteme ale societăţii.

Sistemul politic există în spaţiul politic al societăţii care are limite teritoriale (schiţate de frontierele ţării) şi funcţionale, determinate de sfera de acţiune a sistemului politic şi părţile lui componente la diferite niveluri ale organizării politice a societăţii. În acest sens vor fi separate zonele de influenţă ale unor sau altor structuri ale societăţii (partide, organizaţii obşteşti), acţiunile instituţiilor politice (forţele centrului politic şi ale autoadministrării locale), hotarele conducerii politice şi economice, sfera vieţii politice a societăţii şi viaţa personală a fiecărui individ etc. Determinarea hotarelor diferitelor spaţii funcţionale ale sistemului politic este un proces politico-juridic şi cultural complex. El se formează, se fixează juridic (în Constituţie şi în alte legi), această fixare constituind una dintre sarcinile procesului democratic, care determină prerogativa puterii, partidelor, organelor de guvernare şi a altor elemente ale sistemului politic, precum şi relaţiile dintre ele.

Existenţa sistemului politic în timp se caracterizează ca un proces de modificare, dezvoltare sau degradare a relaţiilor şi instituţiilor politice. El include amploarea istorică a schimbului formelor de putere, a stabilirii unui stat de tip nou, spre exemplu:

trecerea de la sistemul politic al societăţii feudale (cu relaţii de dependenţă personală, absolutism despotic, birocraţie centralizată a centrului monarhic) la sistemul politic al societăţii burgheze (cu sistemul depersonalizării aparatelor de guvernare, instituţiilor democratice etc.).

Evoluţia sistemului politic este concentrată într-un şir de legităţi: tendinţele concentrării, centralizării şi descentralizării puterii; lupta acestor tendinţe care se încheie la hotarele epocilor şi, odată cu schimbarea formaţiunilor (prin criza centralismului, descentralizarea puterii), cu un nou ciclu de antagonisme între aceste două surse (la trecerea de la imperiile antice la fărâmiţarea feudală timpurie, de la monarhiile feudale la societea burgheză, de la imperialism (sf. sec. XIX – prima jum. a sec. XX) la procesul democratizării); procesul general de complicare a sistemului şi a subsistemelor lui (prin apariţia partidelor, organizaţiilor social-politice etc.), constituirea sistemului, perfectarea lui juridică; extinderea participării politice, adică includerea mai deplină a membrilor societăţii în viaţa politică, în special – formarea instituţiilor democratice, vot universal şi direct, autoadministrare etc.; îmbinarea mai deplină a relaţiilor civice şi politice; reorganizarea relaţiilor dintre putere şi popor (trecerea de la relaţiile de comandă la cele constituţionale, contractuale şi consensuale); dezvoltarea procesului constituţional şi a sistemului de suveranitate; formarea în structura sistemului politic a proceselor de masă (mobilizările politice de proporţii întru susţinerea formaţiunilor sociale sau împotriva lor în perioada alegerilor, extinderea aparatelor de conducere, creşterea forţelor armate, sporirea numărului de instituţii de propagandă, educative, instructive, care îndeplinesc funcţia de socializare politică etc.); dezvoltarea formelor asociative ale vieţii politice – formarea diferitelor grupuri de adepţi, uniuni, mişcări populare, fronturi etc.

Căile evoluţiei sistemului politic sunt diverse în epoci diferite şi în societăţi diferite. Însă, principiul de modificare a sistemului politic e constant. Invariante sunt şi principiile de organizare a sistemului politic, principiile organizării politice a societăţii. În orice perioadă istorică sistemul politic se prezintă ca o stare politică concretă.

Dinamismul sistemului politic diferă de instabilitate; el determină capacitatea de a se dezvolta, de a se adapta la schimbările din societate. În antichitate, în unele regiuni asemenea sisteme stabile (despotice de tip asiatic, legate de aşa-numita metodă asiatică de producere) au existat o perioadă destul de îndelungată şi au fost distruse în urma cotropirii din afară şi ruinării statului. Actualmente, durata existenţei unor asemenea sisteme este, de obicei, foarte limitată şi se încheie cu crize sociale şi politice, revoluţii şi reforme esenţiale. Accelerarea procesului istoric şi schimbările esenţiale ale vieţii materiale şi spirituale a umanităţii contemporane au contribuit la formarea unui tip nou, dinamic al organizaţiei politice cu relaţii mult mai libere între părţile şi elementele sistemului politic, între stat şi societate, cu un control social dezvoltat al vieţii politice şi mecanisme juridice, politice şi culturale ale schimbărilor sociale care acţionează tranşant. Stabilizarea mecanică a unor asemenea sisteme le asigură o mai mare viabilitate şi durabilitate.

Sistemul politic reprezintă un proces de relaţii politice, de activitate politică şi de instituţionalizare a lor, întrucât formele neinstituţionale ale vieţii politice (grupurile de interese, mişcările de iniţiativă, asociaţiile) în procesul autoorganizării lor neapărat evidenţiază centre de conducere, lideri şi anturaj, formează reguli de comportament şi organe instituţionale. Procesul de instituţionalizare include formarea şi susţinerea centrelor puterii. Sistemul politic asigură legătura lor cu periferia politică funcţională.

Fiind intrinsec contradictoriu, sistemul politic are un echilibru instabil, în sensul că se creează şi se modifică continuu, aşa încât tratarea sistematică a vieţii politice necesită o cunoaştere şi analiză permanentă. Capacitatea de a fi un sistem de autoreglare este rolul principal al politicului în societatea contemporană.

2. Interpretarea contemporană a sistemului politic

Există câteva variante ale teoriei sistemului politic. Fiecare dintre ele reflectă diverse direcţii ale ştiinţei politice, care servesc drept bază pentru examinarea metodei analizei sistemice şi a teoriei sistemului politic.

În dependenţă de faptul ce direcţie se ia drept iniţială, la ce aspecte ale vieţii politice se concentrează atenţia cercetătorilor, politologii în unele cazuri sunt tentaţi să vorbească despre două variante ale teoriei sistemului politic. Caracteristice sunt discuţiile despre faptul că analiza sistemică debutează în biologie şi se înglobează în ştiinţa politică prin intermediul sociologiei, mai ales datorită lucrărilor lui D. Easton şi G. Almond.

În acest caz, o atenţie deosebită se acordă la două metode ale analizei sistemice. Prima metodă, examinând sistemul politic sub aspectul subsistemelor lui, concentrează atenţia cercetătorilor asupra studierii totalităţii legăturilor şi acţiunilor reciproce care apar în cadrul sistemului politic. Metoda a doua, contrar primei, concentrează atenţia cercetătorilor asupra examinării caracteristicilor generale, şi anume – asupra studierii „intrărilor", „ieşirilor" şi „legăturilor inverse" stabilite între sistemul politic şi mediul social.

În alte cazuri, politologii occidentali, luând spre examinare analiza sistemică, evidenţiază trei variante diverse ale teoriei sistemului politic. Metodele lui D. Eston şi G. Almond sunt completate cu încă o variantă a teoriei sistemului politic – a lui K. Deutsch, destul de răspândită în prezent în Occident, a cărei esenţă este expusă în lucrările sale „Naţionalismul şi legătura socială" şi „Nervii dirijării". conform opiniilor unui şir de autori, esenţa ei se reduce la preluarea poziţiilor fundamentale ale concepţiei de la acei ce elaborează sisteme de computatoare şi la transferarea mecanică a terminologiei, a principiilor activităţii ciberneticienilor în sfera politicii.

În al treilea caz, în afară de variantele expuse anterior ale teoriei sistemului politic, în politologia occidentală sunt examinate, de asemenea, şi alte variante ale ei, printre care se evidenţiază, spre exemplu, următoarele: teoria sistemului politic a lui D. Truman, dezvăluită de el în lucrările „Criza sistemului politic american" şi „Procesul de dirijare"; teoria sistemului politic a lui G. Powell şi M. Kaplan, care la analiza sistemului politic şi a structurilor lui porneşte de la concepţiile de bază ale pluralismului social şi postulatele destul de răspândite ale teoriei „grupului de presiune", care reprezintă, de

fapt, o încercare de a extrapola, de a transfera concepţia lui D. Easton privind teoria sistemului politic din sfera vieţii politice interne a unei sau altei ţări în sfera relaţiilor externe; teoria sistemului politic funcţional, construită pe postulatele lui T. Parsons privind sistemul social; teoria sistemului politic ca structură specifică, activă etc.

Variantele teoriei sistemului politic determină într-o oarecare măsură multitudinea definiţiilor contradictorii date sistemului politic, precum şi a celor care se exclud reciproc. Elocvente în acest sens sunt ideile divergente privind sistemul politic, care sunt reflectate, pe de o parte, în varianta teoriei sistemului politic a lui D. Easton, conform căreia sistemul este examinat ca o totalitate de interacţiuni ale subiecţilor, prin intermediul cărora în societate valorile sunt distribuite în mod autoritar, iar, pe de altă parte – în varianta teoriei lui I. Hoos, în care sistemul politic se determină în cu totul sub alt aspect, în plan întrucâtva idealist, şi anume – ca un complex de idei, principii, legi, doctrine etc., care formează un tot unitar şi completează conţinutul unei anumite filosofii, religii, forme de guvernare.

În pofida tuturor varietăţilor teoriei despre sistemul politic existente în politologia occidentală, care se deosebesc într-o oarecare măsură una de alta, ele toate au aceeaşi bază economică, politică şi ideologică, urmăresc aceleaşi scopuri finale, apără aceleaşi interese, se conduc de aceleaşi principii de funcţionare, iar în calitate de teze iniţiale ce au fost puse la baza creării şi dezvoltării acestor teorii au servit aceleaşi postulate. Deci, ele toate exercită unele şi aceleaşi funcţii, îndeplinesc acelaşi rol metodologic şi aplicativ.

Importanţa metodologică a teoriei sistemului politic este cercetată şi în alte direcţii. Există numeroase lucrări, în care sunt dezvăluite posibilităţile şi trăsăturile metodologice ale acestei teorii (totodată, acestea fiind adesea exagerate). În ultimii ani apar tot mai multe publicaţii ce conţin expuneri critice la adresa teoriei sistemului politic, punându-se uneori la îndoială posibilităţile ei metodologice. În acest context, destul de tipică este opinia lui M. Weinstein care porneşte de la ideea că teoria sistemului politic acceptată de savanţi încă nu înseamnă rezolvarea problemelor teoretice existente. Ea este

doar o determinare condiţională a acelor limite, în cadrul cărora derulează discuţiile despre viaţa politică în genere.

În dorinţa de a sublinia nu numai caracterul academic, dar şi excesiv practic al teoriei sistemului politic, politologii o numesc uneori concepţie „care rezolvă problemele" şi o examinează ca parte componentă a procesului de acţiune reciprocă a teoriei şi practicii politice.

Ce sarcini practice este menită să rezolve teoria sistemului politic şi cum anume se manifestă aspectul ei practic? În literatura de specialitate este indicat un şir întreg de sarcini practice, la a căror rezolvare contribuie teoria sistemului politic. Cele mai importante din ele sunt următoarele.

În primul rând, teoria sistemului politic urmează să contribuie la elaborarea recomandărilor pentru perfecţionarea structurii sistemului politic, precum şi a măsurilor pentru sporirea gradului ei de adaptare la mediul înconjurător şi pentru intensificarea eficacităţii sociale a sistemului politic.

În al doilea rând, teoria sistemului politic este chemată să contribuie, conform ideii protagoniştilor săi, la extinderea şi consolidarea bazelor economice, politice şi sociale ale sistemului politic care există real, dar care cu timpul îşi pierde sprijinul în mase.

Totodată, anume de teoria sistemului politic sunt legate speranţele a mai multor politologi şi sociologi pentru menţinerea în viitor a „echilibrului social" între un anumit sistem politic şi mediul social, precum şi speranţele pentru menţinerea şi consolidarea „stabilităţii lui politice" interne.

În al treilea rând, teoria sistemului politic este pe larg utilizată de către autorii din Occident în scopul studierii şi perfecţionării de mai departe a organelor statale şi social-politice, examinate în calitate de părţi componente ale sistemului politic.

În al patrulea rând, în limitele politologiei occidentale conceptul sistemului politic serveşte drept unul dintre mijloacele teoretice importante de determinare a stărilor de „stres", a disfuncţiilor „eforturilor" politice şi sociale în sistemul politic şi de elaborare a

măsurilor pentru lichidarea lor.

În al cincilea rând, teoria sistemului politic este folosită de politologii din Occident pentru a determina nivelul stabilităţii politice într-o ţară sau alta, pentru a reduce la minim sau a evita pe deplin riscul privind investirea capitalului străin în economia acestor ţări.

3. *Constituirea sistemului politic în Republica Moldova*

Constituirea sistemului politic democratic în Republica Moldova a început în condiţii determinate de corelaţia forţelor politice din societate, condiţii obiective, care îşi au rădăcinile în nivelul de dezvoltare social-economică şi spirituală, în capacitatea societăţii de a crea relaţii de producere noi, democratice.

Schimbarea sistemului politic de la totalitar spre cel democratic cuprinde o anumită perioadă, timp în care în societate au loc transformări radicale în sfera socială, economică şi culturală, se schimbă forma de guvernare, perioadă pe parcursul căreia se creează statul de drept. Perioada de tranziţie a societăţii moldoveneşti spre democraţie presupune schimbări radicale în economie, în sfera politică, de producere, în cea socială şi se conturează o etapă calitativ nouă a dezvoltării civilizate.

Asupra constituirii sistemului politic democratic în Republica Moldova influenţează negativ un şir de factori, de ordin obiectiv şi subiectiv: dezechilibrul dintre forţele pro şi contra reformelor în dezavantajul celor ce consideră necesitatea fundamentării unui sistem politic de tip democratic; diferenţa prea mare de opinii privind modalităţile şi ritmul reformelor; nivelul redus al culturii politice, al conştiinţei civice caracteristic cetăţenilor, forţelor politice şi elitelor lor; situaţia geopolitică a ţării etc. Factorii istorici şi geopolitici ce au influenţat structura politică a RSSM în perioada postbelică nu au condiţionat o schimbare a acesteia în una de tip democratic, deoarece RSSM s-a format şi a funcţionat jumătate de secol în componenţa fostei URSS, într-un sistem politic totalitar.

În Republica Moldova problemele tranziţiei la un sistem politic democratic pot fi rezolvate în baza promovării consecutive a reformelor democratice în toate sferele vieţii societăţii. În complexul

multidimensional al transformărilor rolul principal revine reformelor politice. Prin esenţa lor, acestea sunt orientate spre edificarea statalităţii, democratizarea integrală a societăţii, asigurarea drepturilor şi libertăţilor omului, instaurarea ordinii de drept, combaterea sărăciei, corupţiei şi a altor fenomene social-economice şi flageluri politice din viaţa societăţii. Cu alte cuvinte, reformarea sferei politice asigură condiţiile necesare pentru reformarea celorlalte laturi ale vieţii în societate.

Realizarea transformărilor chemate să consolideze instituţiile politice ale ţării a necesitat elaborarea cadrului juridic propriu unui stat suveran şi independent. În vederea atingerii acestui scop, a fost desfăşurată o vastă activitate de elaborare a actelor normative şi a normelor juridice respective şi de promulgare a legilor proprii Republicii Moldova ca stat de drept. Actualmente, în tot spaţiul legislativ poziţiile dominante revin actelor ce asigură crearea şi consolidarea cadrului legal al statalităţii moldoveneşti, al sistemului organelor puterii reprezentative, al justiţiei constituţionale, al securităţii interne şi externe. Printre ele pot fi menţionate, în primul rând, Declaraţia cu privire la suveranitatea Republicii Moldova (23 iunie 1990), Decretul cu privire la puterea de stat (27 iulie 1990), Declaraţia de independenţă a Republicii Moldova (27 august 1991), Constituţia Republicii Moldova (29 iulie 1994), Codul electoral al Republicii Moldova (21 noiembrie 1997) etc. Prin aceste şi alte acte pentru prima dată în istoria statului moldovenesc a fost constituit principiul democratic al separării puterilor în stat (în legislativă, executivă şi judecătorească), asigurându-se astfel bazele şi mecanismele creării şi funcţionării organelor puterii publice.

Prin adoptarea Legii Fundamentale sistemul politic al Republicii Moldova a fost supus unei importante redistribuiri a funcţiilor, tinerei noastre democraţii, tânărului stat ce se vrea suveran şi independent oferindu-li-se nişte repere-garanţii. Constituţia stabileşte o schemă concretă a pluralismului instituţional, care se reflectă în următoarele categorii de instituţii: populare (alegerile şi referendumul), legislative (Parlamentul), executive (în principal Guvernul, dar şi Preşedintele

ţării), jurisdicţional (Curtea Supremă de Justiţie, Curtea de Apel, tribunale şi judecătorii). Deci, pentru Republica Moldova proclamarea independenţei înseamnă şi un apel în vederea renaşterii anumitor tradiţii şi stabilirii unei noi structuri a instituţiilor politice.

Nucleul organizaţiei politice a societăţii îl constituie statul cu toate elementele sale integrale (organele legislative, executive, judecătoreşti – de diferit nivel). Art.1 al Constituţiei defineşte atributele statului ca cea mai principală instituţie politică: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate".

Procesul de constituire a fundamentelor sistemului politic şi ale societăţii democratice din Republica Moldova cunoaşte trei etape relativ distincte.

Prima etapă (numită adesea etapă contradictorie) a fost de scurtă durată, începând cu 1990, odată cu desfăşurarea primelor alegeri libere (25 februarie 1990), şi marcând un pas important în procesul de democratizare a societăţii şi de edificare a statului de drept. La 23 iunie 1990 Sovietul Suprem (Parlamentul), întrunit în prima sa sesiune şi exprimând voinţa poporului, a declarat RSS Moldova stat suveran. Prin acest act au fost prefigurate principiile fundamentale ale procesului constituţional: izvorul şi purtătorul suveranităţii este poporul; integritatea şi indivizibilitatea statului; drepturile fundamentale ale omului; cetăţenia republicii ş.a. De fapt, Declaraţia cu privire la suveranitatea Republicii Moldova urma să servească drept bază pentru elaborarea noii Constituţii. De altfel, art.2 al Constituţiei Republicii Moldova stipulează că „suveranitatea naţională aparţine poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative".

Vom adăuga aici că, în virtutea circumstanţelor din interiorul ţării, dar mai ales a celor din afară, a început constituirea instituţiilor unui nou stat. Astfel, la 3 septembrie 1990, ca o replică la acţiunile de dezmembrare teritorială a RSS Moldova din partea forţelor ostile din

sudul şi estul ţării, în ansamblul autorităţilor publice apare instituţia prezidenţială, autoritate publică cu misiunea de a asigura respectul legii şi suveranitatea de stat. La 23 mai 1991 este adoptată denumirea oficială a statului – Republica Moldova.

A doua etapă de constituire a sistemului politic începe după puciul politic din 19 – 21 august 1991 de la Moscova care a accelerat prăbuşirea URSS. La 27 august 1991, Parlamentul Republicii Moldova, în virtutea dreptului popoarelor la autodeterminare, proclamă Republica Moldova stat suveran, independent şi democratic, solicitând tuturor statelor şi guvernelor lumii recunoaşterea independenţei sale (Guvernul României a fost primul care a recunoscut independenţa Republicii Moldova). Acest act a cristalizat imaginea tânărului stat pe harta politică a lumii. Până la adoptarea noii Constituţii a urmat o perioadă controversată, caracterizată de succese şi reculuri în procesul reformei politice: consolidarea valorilor statului de drept, pregătirea primelor alegeri parlamentare democratice, elaborarea proiectului Legii Fundamentale a tânărului stat independent.

Cea de a treia etapă a început odată cu adoptarea Constituţiei Republicii Moldova (29 iulie 1994), în baza căreia s-a trecut la edificarea statului de drept, a sistemului instituţional al puterii. Actuala Lege fundamentală a ţării oferă o concepţie clară despre raporturile dintre individ şi stat. Puterea statală este limitată prin drepturi fundamentale recunoscute cetăţenilor (Titlul II al Constituţiei). În temeiul drepturilor acordate de Constituţie, cetăţenii se pot opune motivat puterii, cu atât mai mult că statul este şi garant ai drepturilor şi libertăţilor cetăţeanului.

Crearea unui cadru legislativ adecvat Constituţiei şi normelor de drept internaţional solicită diverse acţiuni care ar asigura consolidarea regimului constituţional. În baza Constituţiei Republicii Moldova, în 1995 a fost creată Curtea Constituţională, menită să evite unele dereglări ale echilibrului politico-juridic şi social, să menţină procesul de colaborare a ramurilor puterii. Ea „garantează supremaţia Constituţiei, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească şi

garantează responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat" (art.134 din Constituţia Republicii Moldova). Activitatea de asigurare a respectării şi interpretării corecte a prevederilor constituţionale este, însă, de natură specifică şi implică aspecte politice esenţiale pentru viaţa unei democraţii, deoarece abordează chestiuni care nu privesc cazuri individuale, ci chestiuni ce interesează întreaga societate.

Remarcând trăsăturile caracteristice ale sistemului politic din Republica Moldova, specificăm faptul că un aspect esenţial al relaţiilor politice îl reprezintă raportul putere – opoziţie. Puterea şi opoziţia, fiind două entităţi social-politice, acţionează prin mijloace specifice, urmând, totodată, şi scopuri diferite. Dacă în societăţile cu tradiţii democratice dezvoltate puterea şi opoziţia înlesnesc confruntarea de idei, adoptarea deciziilor, concurenţa deschisă între forţele politice generând alternanţa la putere, apoi în Republica Moldova aceste două entităţi au alte comportamente şi manifestă alte acţiuni politice. Pe de o parte, puterea (guvernanţii, elita politică participantă la guvernare) se străduie să-şi impună prin toate mijloacele propria voinţă, să-şi exercite într-un mod sau altul autoritatea în scopul menţinerii cât mai îndelungate a influenţei sale pe arena politică, iar, pe de altă parte, opoziţia (care este şi ea elită politică, numai că la moment nu guvernează şi în acest sens este numită contraelită), se străduie să-şi slăbească adversarul pentru a-şi demonstra propriile capacităţi şi proiecte, utilizând câteodată tehnici şi tactici care vulnerează regulile „jocului politic".

În linii mari, în cadrul puterii opoziţia adevărată, inteligentă, de tip democratic, aidoma unei balanţe, trebuie să fie factorul care oferă soluţii alternative valabile. Cu alte cuvinte, dezideratul fundamental, regula de bază a democraţiei este că puterea e controlată şi vegheată de opoziţie. În societatea moldovenească, care în perioada de tranziţie se caracterizează printr-o democraţie neconsolidată, forţele politice aflate în opoziţie posedă calităţi combative care uneori se transformă în distructive.

Sistemul politic al Republicii Moldova poate funcţiona cu succes

doar adaptându-se condiţiilor transformărilor democratice, în cazul dezvoltării capacităţii de a reacţiona adecvat la diverse situaţii provocate de forţele sociale şi politice. Este important ca reformele promovate să fie susţinute de societate, să fie consfinţit acordul societăţii civile faţă de conţinutul şi metodele transformărilor democratice din ţara noastră.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Care sunt elementele esenţiale ale sistemului politic al societăţii?

2. Cum funcţionează sistemul politic al societăţii?

3. Specificaţi universalul şi naţionalul în funcţiile şi în structura sistemului politic al societăţii.

4. Ce însemnătate are societatea civilă în sistemul politic al societăţii?

5. Care sunt etapele de constituire a sistemului politic din Republica Moldova?

Articol VII. Bibliografie

Constituţia Republicii Moldova.
— Chişinău, 2000.
Fruntaşu P. *Sisteme politice contemporane*. Vol. II.
— Chişinău, 2001.
Politologia. Partea III. (Prelegeri la cursul universitar).
— Chişinău: USM, 1995.
Истон Д. *Категории системного анализа политики* // Антология политической мысли. Т.2.
— Москва, 1997.
Парсонс Т. *Система современных обществ*.
— Москва, 1997.

Tema 7: SIST – emul politic al Republicii Moldova

Orice societate, care a reuşit să-şi formeze statul, indiferent de nivelul dezvoltării social-politice, economice sau culturale, şi-a constituit propriul sistem politic. Evident, diferitele particularităţi au influenţat tipul şi caracterul sistemului politic. Problematică respectivă s-a impus în ştiinţa politică încă în anii ’50 ai secolului XX, considerent

din care nu putem examina sistemul politic al Republicii Moldova decât în context general-gobal.

1. Tipologia sistemelor politice
2. Constituirea sistemului politic al Republicii Moldova
3. Evoluţia sistemului politic al Republicii Moldova

1. Tipologia sistemelor politice

Există o multitudine de tipologii ale sistemelor politice, în dependenţă de criteriile în baza cărora se efectuează clasificarea. Nu vom insista asupra expunerii tuturor variantelor şi opiniilor, menţionându-le doar pe cele mai importante şi, în opinia noastră, mai reuşite.

Max Weber structurează sistemele politice după natura puterii şi legitimitatea acesteia, criterii în conformitate cu care el deosebeşte trei tipuri:

— *Sisteme politice raţionale*, în care puterea aparţine guvernului şi numai în mod legitim. Exercitarea ei intră în sfera obiectivă, stabilită de lege.

— *Sisteme politice tradiţionale*, în cadrul cărora puterea se bazează pe caracterul sacru al tradiţiilor. Legile şi legitimitatea puterii nu pot fi contestate de populaţie.

— *Sisteme politice carismatice*. Puterea este deţinută de un lider carismatic, care convinge populaţia în calităţile sale excepţionale. El îşi imaginează că i s-a permis să îndeplinească o misiune „*de excepţie*" în istorie şi că este îndreptăţit să impună cea mai bună dintre ordinele politice, de aceea cere de la mase susţinere şi supunere absolută.

Primul tip poate fi atribuit regimurilor democratice (fie republici, fie monarhii parlamentare); cel de-al doilea este caracteristic monarhiilor absolute (Oman, Qatar) sau republicilor teocratice (Iran); exemple de guvernări carismatice servesc cea a lui Hitler în Germania, Mussolini în Italia, Stalin în URSS.

O altă tipologie este propusă de Gabriel Almond, axată pe valorile culturii politice, evidenţiind:

— *Sisteme politice anglo-americane*. Sunt atribuite Marii Britanii, SUA, Canadei, Australiei şi Noii Zeelande. Ele se axează pe

principiile şi valorile liberal-democratice. Există o cultură politică omogenă (valorile împărtăşite de elită şi mase sunt aceleaşi), fiind asigurate drepturile şi libertăţile fundamentale. Este respectat principiul pluralismului politic şi al separării puterilor în stat. Evoluţia sistemelor nu a cunoscut perturbaţii sau modificări substanţiale; prin urmare, au un nivel sporit de stabilitate.

— *Sisteme politice european-continentale*. Includ state europene ca Franţa, Germania, Italia, Spania, Portugalia etc. incontestabil, sunt sisteme democratice, însă evoluţia lor nu a fost rectilinie, înregistrând devieri radicale (instaurarea regimului totalitar în Germania şi Italia, a celui autoritar în Spania şi Portugalia). În cadrul lor coexistă elementele culturii politice anglo-americane cu vechile culturi.

— *Sisteme politice preindustriale sau parţial industrializate*. Pot fi atribuite unor state din Asia, Africa, America latină, precum şi din Europa de Est. În cadrul sistemelor există un grad avansat de diferenţiere a instituţiilor şi valorilor politice. Cultura politică este fragmentată şi deseori are o formă rudimentară. Guvernarea este, de regulă, autocrată şi tinde spre autoritarism. Nu se respectă drepturile şi libertăţile fundamentale, nici principiul separării puterilor în stat.

— *Sisteme politice totalitare*. Se caracterizează prin monopolizarea puterii de către un partid politic, a cărui ideologie devine a statului. Statul exercită controlul asupra tuturor sferelor vieţii sociale: economie, cultură, religie, familie etc. Cultura politică este una de subordonare şi nu se respectă drepturile şi libertăţile omului. Exemple: Germania nazistă, Italia fascistă, URSS, Coreea de Nord, Cuba, China (până în anii ’90).

Conform criteriilor social-economice, distingem următoarele tipuri:

— *Sisteme politice ale societăţilor postindustriale*. Se referă la ţările occidentale, care au implementat principiile statului de drept, axându-se pe valorile neoliberale şi cele social-democrate. Au edificat statul bunăstării sociale, bazat pe societatea de consum. Sistemul economic este unul prosper şi dinamic, care a permis depăşirea antagonismului de clasă.

— *Sistemele politice ale societăţilor industrializate*. Sunt atribuite statelor care au realizat reformarea sistemului economic în anii ’70 – 80 ai secolului XX, înregistrând o creştere economică rectilinie şi stabilă (Hong kong, Singapore, Coreea de Sud). Baza economiei naţionale o constituie industria, şi nu agricultura. Deşi formele organizării vieţii politice diferă, gradul de democratizare este înalt. Totodată, se atestă prezenţa unor categorii de populaţie marginalizate.

— *Sistemele politice ale societăţilor în tranziţie*. Caracterizează statele aflate în proces de trecere de la economia planificată la una capitalistă. Deşi sunt adoptate principiile economiei de piaţă, mecanismele existente nu permit asigurarea unui nivel general de bunăstare. În multe cazuri, baza economiei o constituie agricultura. La fel, continuă să coexiste vechile şi noile culturi şi valori.

— *Sistemele politice ale societăţilor preindustriale*. Sunt atribuite societăţilor agrare. Se caracterizează printr-un nivel înalt al inechităţii sociale şi un grad sporit de diferenţiere a instituţiilor şi valorilor politice. Penuria cuprinde majoritatea populaţiei, care duce lipsă de alimente, servicii şi asistenţă.

Conform criteriilor politico-naţionale, evidenţiem:

— *Sisteme politice liberal-democratice*. Se referă la societăţile contemporane care s-au realizat ca state naţionale. Drepturile cetăţeneşti sunt considerate valoarea politică supremă. Problema naţională a fost soluţionată, societatea nefiind divizată conform clivajelor etno-lingvistice sau religioase. Sistemul politic poartă un caracter pluralist şi non-discriminatoriu, orice decizie exprimând interesele tuturor categoriilor sociale. Acest sistem evoluează spre un stat postnaţional.

— *Sisteme politice naţional-democratice*. Sunt atribuite societăţilor care suferă de deficit identitar. Deşi există instituţii statale democratice, ele nu au reuşit să integreze întreaga societate, care continuă să fie dispersată conform criteriilor etnice, lingvistice sau religioase. Sunt puternice sentimentele naţionaliste, statul prezentându-se ca una dintre valorile politice supreme.

Evident, fiecare abordare se axează pe propriile principii şi nu poate exista o clasificare generală a sistemelor politice. Mai mult chiar, nu poate exista o formă pură, deseori în cadrul unui sistem politic sunt prezente unele criterii şi lipsesc altele. La fel, pot exista şi forme intermediare, de evoluţie de la un tip de sistem la altul. Procesul de globalizare atrage practic toate statele, determinându-le să adopte sisteme democratice.

În tot cazul, examinând sistemul politic al unui sau altui stat, trebuie să ţinem cont de următorii factori:

— Regimul politic (democratic, autoritar sau totalitar);

— Forma de guvernare a statului (republică parlamentară, prezidenţială, mixtă sau monarhie parlamentară, dualistă, absolută);

— Organizarea teritorial-politică (stat unitar, regional sau federal);

— Partidele şi sistemul de partide politice;

— Sistemul economic;

— Caracterul naţional sau multinaţional al statului.

2. Constituirea sistemului politic al Republicii Moldova

Înainte de a trece la examinarea sistemului politic al Republicii Moldova, ţinem să menţionăm două determinante:

— În primul rând, RSSM, ca republică unională, nu avea un sistem politic constituit şi din acest considerent, după obţinerea independenţei, a fost lansată crearea unei serii de instituţii statale, inexistente în perioada sovietică.

— În al doilea rând, a demarat procesul de tranziţie de la regimul totalitar spre cel democratic, astfel începe democratizarea vieţii politice şi publice prin formarea instituţiilor democratice.

Vom examina aceste subiecte conform tematicii şi ordinii cronologice.

Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, în calitate de republică unională, avea propriul sistem politic. Constituţia din 1978 declara că toată puterea îi aparţine poporului, dar recunoştea partidul comunist ca „forţă conducătoare şi îndrumătoare a societăţii sovietice, nucleu al sistemului politic, organizaţiilor de stat şi obşteşti”.

Organul suprem de conducere era Sovietul Suprem al RSSM, care avea competenţe legislative, bugetare şi de control. Însă, în mod paradoxal, era un organ provizoriu, cel permanent fiind Prezidiumul. La fel, Sovietul Suprem forma şi Sovietul Miniştrilor în calitate de organ executiv. Sovietul Miniştrilor al RSSM era răspunzător în faţa Sovietului Suprem, fiindu-i subordonat (art.117). Însă, această prevedere avea un caracter formal, deoarece numirea în funcţie a miniştrilor se efectua de către Comitetul Central al Partidului Comunist al RSSM. Responsabilitatea se manifesta mai mult faţă de Sovietul Miniştrilor al URSS.

Deşi, conform Constituţiei, RSSM se declara stat suveran care şi-a exprimat dorinţa de a se uni în statul unional URSS „în baza autodeterminării libere a norodului" şi îşi rezerva dreptul la ieşire liberă din componenţă, această prevedere la fel era o formalitate. Majoritatea ramurilor economiei moldoveneşti erau de subordonare unională, adică gestionate direct de către Sovietul Miniştrilor al URSS. La fel, Constituţia RSSM era subordonată Constituţiei Uniunii Sovietice.

În 1989 sunt introduse modificări în Constituţia RSSM, Sovietul Suprem devenind organ legislativ permanent, iar preşedintele acestuia declarat persoană oficială supremă. Legea cu privire la Guvernul RSSM, din mai 1990, oficializează guvernul în calitate de putere executivă, fixând mai expresiv dependenţa lui faţă de legislativ, introducând şi perspectiva demisionării.

În iunie 1990, RSSM şi-a declarat suveranitatea, prin aceasta constituindu-se în calitate de entitate politică. Declaraţia prevedea trecerea în proprietatea RSS Moldova a pământului, subsolului, apelor şi a întregului potenţial economic, financiar, tehnico-ştiinţific şi cultural. Republicii îi revenea deplinătatea puterii în rezolvarea tuturor problemelor politice şi sociale, iar Constituţia şi legislaţia ei aveau prioritate faţă de cea unională.

Un alt pas în edificarea sistemului politic a fost Decretul Sovietului Suprem cu privire la puterea de stat, din iulie 1990, prin care a fost înlăturat monopolul partidul comunist, fiind puse bazele separării puterilor şi oficializată superioritatea puterii legislative.

În septembrie ’90 este constituită o instituţie nouă, cea a preşedintelui RSS Moldova în calitate de şef al statului, care urma să fie ales de către legislativ pe termen de 5 ani.

Preşedintele este înzestrat cu largi atribuţii, precum:

— Propune spre confirmare Sovietului candidatura primului-ministru;

— Propune demiterea guvernului sau a unor membri, la fel ca şi numirea altor noi;

— Este în drept să prezideze şedinţele guvernului şi să suspende acţiunea hotărârilor şi a dispoziţiilor guvernamentale;

— În raport cu legislativul, promulgă legile sau, în caz de obiecţii, le întoarce spre reexaminare;

— Preşedintele dispune de dreptul de a emite decrete cu caracter legislativ;

— Are o serie de competenţe importante în domeniul politicii externe şi de securitate a statului.

Deci, practic, în RSS Moldova a fost instaurată forma de guvernare parlamentară. Însă, preşedintele statului Mircea Snegur şi prim-ministrul Mircea Druc aveau divergenţe serioase într-o serie de probleme de caracter intern şi extern. Din acest considerent, Snegur a cerut extinderea prerogativelor şefului statului, somând Sovietul că în caz contrar va demisiona. Astfel, este adoptată, în martie ’91, Legea cu privire la perfecţionarea puterii executive şi la unele modificări şi completări în Constituţie. Ea prevedea subordonarea Guvernului Preşedintelui RSS Moldova, care era în drept să prezideze şedinţele, să formeze şi să lichideze ministere, să numească şi să destituie membrii guvernului, cu confirmarea legislativului. Legea este un pas spre constituirea unei republici prezidenţiale.

Prin demiterea lui Druc şi numirea lui Muravschi, şeful statului şi-a consolidat poziţiile, intenţionând să modifice şi modalitatea de alegere. Astfel, după îndelungate confruntări cu forţele politice, Snegur obţine de la organul legislativ adoptarea Legii privind alegerile Preşedintelui Republicii Moldova, în septembrie ’91, conform căreia preşedintele era ales în baza votului universal direct. În urma

scrutinului din decembrie acelaşi an, Mircea Snegur a fost ales în calitate de preşedinte de către popor. Astfel, Moldova evoluează în direcţia prezidenţialismului.

La 27 august 1991 Republica Moldova şi-a declarat independenţa, continuând constituirea sistemului politic prin adoptarea simbolurilor politice şi crearea de noi instituţii statale. Astfel, în iunie 1990 este creată Radioteleviziunea Naţională a RSS Moldova.

În septembrie 1990 Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr. 321 „Cu privire la reforma organelor Ministerului Afacerilor Interne al RSS Moldova", care prevedea crearea Departamentului Poliţiei şi a secţiilor de poliţie raionale. Prin urmare, locul miliţiei îl ocupă noile organe ale afacerilor interne – Poliţia. La 18 decembrie 1990 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la poliţie. În noiembrie 1990 este creată Garda Republicană a Moldovei, iar în august 1991 – Consiliul Suprem de Securitate a statului.

În iunie 1991 a fost adoptat Regulamentul provizoriu al Parlamentului Republicii Moldova, care conţine prevederi referitor la activitatea şi funcţionarea unor instituţii statale, precum Judecătoria Supremă, Procuratura, Arbitrajul, Departamentul Control de Stat, Departamentul de Stat pentru Protecţia Mediului înconjurător, Departamentul de Stat pentru Statistică.

În septembrie 1991 a fost creat Departamentul Vamal al Republicii Moldova şi departamentul Trupelor de Grăniceri. În noiembrie 1991 a fost adoptată hotărârea parlamentului cu privire la declararea drept proprietate a Republicii Moldova a armamentului Armatei Sovietice, iar în februarie 1992 sunt constituite forţele armate naţionale. Practic, noua entitate statală şi-a constituit un sistem politic propriu, care, evident, urma să fie completat cu alte structuri şi instituţii.

În ceea ce priveşte democratizarea societăţii, vom menţiona că, începând cu anul 1990, a demarat procesul de formare a instituţiilor democratice (atât politice, cât şi civice) şi oficializarea lor. Unul dintre

primii paşi a fost lichidarea monopolului partidului comunist şi adoptarea, în septembrie 1991, a legii privind partidele şi alte organizaţii social-politice. Se proclama dreptul la libera asociere în partide şi mişcări social-politice, precum şi libertatea convingerii. Partidele sunt declarate reprezentante ale voinţei politice a anumitei părţi a populaţiei, care participă la elaborarea politicii statului.

Această prevedere a determinat apariţia unui număr excesiv de partide pe arena politică, în mare parte necompetitive. Mai mult chiar, la începutul anilor '90 existau puternice partide şi forţe politice antisistem. Este dificil a identifica pentru acea perioadă constituirea vreunui tip de sistem de partide, dat fiind faptul că reprezentarea lor în legislativ era foarte diferenţiată.

Încă în 1989 a fost adoptată Hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti „Despre ordinea temporară de înregistrare a asociaţiilor obşteşti". În baza acestei hotărâri încep a fi înregistrate primele organizaţii non-guvernamentale, precum asociaţii culturale, naţionale şi religioase. A fost declarată libertatea confesiunilor şi separarea Bisericii de Stat. În anul 1990 republica Moldova a aderat la principalele instrumente internaţionale privind apărarea drepturilor omului. În septembrie 1991 Parlamentul a adoptat o hotărâre prin care a recunoscut rolul excepţional al instrumentelor ce configurează drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului. Moldova a aderat la pactele internaţionale şi la documentele fundamentale ale OSCE, inclusiv la Actul Final al Conferinţei de Helsinki şi Carta de la Paris. Principiile apărării drepturilor omului vor fi incluse şi în Constituţia Republicii Moldova.

Decizia privind elaborarea proiectului noii Constituţii a fost adoptată de Parlament în decembrie 1992. Legea fundamentală urma să definitiveze procesul de constituire a sistemului politic, deşi o serie de structuri vor fi formate pe întreg parcursul anilor '90 (spre exemplu, Curtea Constituţională a fost creată în ianuarie 1995).

În cele din urmă, Constituţia Republicii Moldova a fost adoptată la 29 iulie 1994. Ea nu reprezintă doar un act juridic, dar şi unul *stricto sensu* politic. Este necesar a menţiona că pe parcursul anilor '92 – 93 se

instituţionalizează o serie de forţe politice, eşichierul politic moldovenesc devenind foarte divers. Mircea Snegur, în calitate de preşedinte al statului, pierde susţinerea practic a tuturor partidelor. În rezultatul scrutinului din 27 februarie 1994, majoritatea voturilor le-a obţinut Partidul Democrat-Agrar din Moldova, care împreună cu Partidul Socialist dispuneau de două treimi de mandate. Prin urmare, caracterul politic al Constituţiei a fost determinat de situaţia politică existentă, reflectând principiile şi poziţiile PDAM.

Atribuţiile şefului statului sunt parţial limitate:

— În primul rând, se concretizează că numirea guvernului se produce doar după consultarea majorităţii parlamentare, ceea ce nu era prevăzut anterior.

— Preşedintele nu mai dispune de dreptul de a propune componenţa executivului, această prerogativă revenindu-i premierului.

— Dacă în legea din 1991 preşedintele revoca şi numea miniştrii, acum doar la propunerea Primului-ministru.

— Au fost excluse prevederile art.115, conform căruia Guvernul se subordonează Preşedintelui republicii.

— La fel, Preşedintele nu mai dispune de dreptul de a anula hotărârile şi dispoziţiile Guvernului (doar dacă ele contravin legislaţiei şi numai până la hotărârea Curţii Constituţionale).

— Dacă anterior preşedintele putea cere de la parlament demisia guvernului, în prezent exprimarea neîncrederii le revine deputaţilor.

Totodată, situaţia preşedintelui nu este chiar atât de marginalizată, competenţele sale fiind mult mai extinse decât cele ale şefului statului din republica semiprezidenţială:

— În primul rând, i s-a păstrat dreptul de iniţiativă legislativă;

— În al doilea rând, posibilitatea prezidării şedinţelor de guvern;

— În al treilea rând, decretele sale nu necesită contrasemnarea primului-ministru, după cum se practică în cadrul regimurilor semiprezidenţiale.

Relaţia Preşedinte – Premier şi rolul şefului statului, ca figură politică, depind de conjunctura politică existentă. Există cazuri, când opţiunile politice ale ambilor lideri coincid; astfel, este mai semnificativă poziţia preşedintelui. Situaţia în care preşedintele şi premierul aparţin taberelor opuse este numită şi coabitare politică. Aici contează foarte mult personalitatea liderilor politici şi coraportul de forţe din legislativ. În tot cazul, premierul este avantajat.

Putem prezenta exemplul Snegur 1994 şi Lucinschi 1997. În primul caz, preşedintele nu se putea axa pe niciuna din forţele politice parlamentare; prin urmare, rolul său era diminuat. În cel de-a doilea, şeful statului, bazându-se pe Mişcarea Social-Politică „Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă", şi-a asigurat controlul asupra executivului şi legislativului.

3. Evoluţia sistemului politic al Republicii Moldova

Încă la finele anului 1999 a devenit evidentă contrapunerea dintre preşedinte, parlament şi principalele forţe politice. În această situaţie, Preşedintele Lucinschi se pronunţă pentru o republică prezidenţială, insistând asupra organizării unui referendum consultativ, pentru ca populaţia să determine forma de guvernare. Însă, Parlamentul adoptă la 5 iulie 2000 Legea cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova.

Conform noilor prevederi, a fost modificată modalitatea de alegere a Preşedintelui, el fiind ales nu prin vot direct şi universal, dar de către parlamentari cu o majoritate de trei cincimi. A fost exclus art.83, care îi oferea preşedintelui dreptul de a asista şi prezida şedinţele guvernului. O altă modificare se referă la formarea Curţii Constituţionale; astfel, din cei şase judecători, doi sunt numiţi nu de către Preşedinte, ci de Guvern.

În urma reformei constituţionale, Republica Moldova a fost declarată una parlamentară. Însă, modalitatea de alegere a preşedintelui nu întotdeauna reprezintă un criteriu de apreciere a formei de guvernare. Constatăm că atribuţiile oferite preşedintelui nu au fost limitate substanţial. El continuă să dispună de dreptul de iniţiativă legislativă şi decrete obligatorii. Totodată, devine mai

expresivă responsabilitatea executivului faţă de legislativ.

În literatura de specialitate, problema organizării politice a statului moldovenesc a devenit mult polemizată, dar argumentele prezentate în favoarea unei sau altei forme sunt superficiale şi nefondate. Examinând această problemă la nivel european, constatăm că tendinţele actuale sunt de evoluţie spre parlamentarism. Dar, evident, acest parlamentarism trebuie să fie unul de tip raţionalizat, prin crearea unor mecanisme de contrabalanţă, asigurându-i executivului stabilitatea şi, ca urmare, separarea puterilor în stat.

În Republica Moldova s-a creat situaţia când, în urma alegerilor parlamentare, noua componenţă a legislativului o alege preşedintele, iar acesta propune candidatura primului-ministru. Prin urmare, ambele figuri reprezintă aceeaşi forţă politică. Astfel, preşedintele nu este un simbol al statului, garant al constituţiei şi factor de stabilitate prin concilierea forţelor politice, ci un actor politic activ. Datorită influenţei asupra partidului majoritar, el îşi poate impune propria poziţie în domeniul legislativ sau executiv. Prin urmare, rolul Premierului devine *strico sensu* executiv.

Situaţia ar putea fi diferită în cazul în care ar exista decalaje între perioada preluării mandatului de către parlament şi preşedinte sau dacă s-ar specifica prin lege ca candidatul la funcţia de preşedinte să nu reprezinte o formaţiune politică. Este deosebit de dificilă adoptarea unui model optim pentru republica Moldova. În primul rând, în cazul modelului prezidenţial poate apărea riscul unei dictaturi a preşedintelui şi promovarea interesului unor grupuri. În cazul celui parlamentar imperfect nu se respectă principiul separării puterilor în stat, preşedintele subordonând atât legislativul, cât şi executivul. Guvernarea semiprezidenţială a avut drept consecinţă acutizarea contradicţilor dintre preşedinte, parlament şi guvern şi, prin urmare, instabilitate politică.

În ceea ce priveşte organizarea teritorial-administrativă, Republica Moldova s-a constituit ca un stat unitar. Legea „Cu privire la bazele autoadministrării locale", din iulie 1991, declara descentralizarea puterii de stat a raioanelor şi extinderea

competenţelor unităţilor administrativ-teritoriale de bază. Totodată, Preşedintele statului dispunea de dreptul de a destitui sau numi primarii şi preşedinţii comitetelor executive.

Evenimentele din mai 1992, provocate şi susţinute de forţe politice externe, au avut ca efect pierderea controlului din partea statului moldovenesc asupra unei părţi din teritoriul său. Însă, Constituţia din 1994, confirmând caracterul unitar al statului, menţionează că posibilitatea de a acorda statut special de autonomie regiunii din stânga Nistrului şi unor localităţi din sud nu afectează caracterul unitar al republicii.

În decembrie 1994 au fost adoptate Legea cu privire la organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, Legea privind administraţia publică locală şi Legea cu privire la alegerile locale. Are loc constituirea sistemului administraţiei publice locale. Unităţile teritorial-administrative (comuna, oraşul, municipiul, raionul) au fost declarate persoane juridice, dispunând de autonomie financiară, patrimoniu şi dreptul de iniţiativă în administrarea intereselor publice locale. Însă, nici legea din 1991, nici Legea din 1994 nu au fost aplicate pe deplin, ele având mai mult un caracter declarativ şi nu prevedeau descentralizarea reală.

În decembrie 1994 a fost adoptat Statutul juridic al Găgăuziei. Conform legii, Găgăuzia beneficiază de autonomie administrativă, economică şi culturală. În statele contemporane există astfel de regiuni, de aceea nu poate fi interpretată ca un pas spre federalizare, ci, mai curând, spre regionalizare. Totodată, nu este definit statutul juridic al raioanelor din stânga Nistrului, fiind respins proiectul Rusiei cu privire la federalizare.

În noiembrie 1998 a fost realizată reforma administrativ-teritorială, în rezultatul căreia au fost create unităţi teritorial-administrative mai mari, în formă de judeţe, introdusă instituţia prefectului în calitate de reprezentant al statului, centrele judeţene fiind declarate municipii. Reforma este apreciată ca o avansare în domeniul descentralizării şi desconcentrării sistemului administraţiei publice locale.

Schimbarea clasei politice moldoveneşti a condus la revederea sistemului administrativ prin adoptarea, în decembrie 2001, a Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. Are loc revenirea la sistemul de raioane. Argumentele prezentate în favoarea modificării legii se referă la ineficacitatea sistemului administraţiei publice locale şi la cheltuielile enorme pentru întreţinerea lui. Totodată, experţii în domeniul administraţiei publice prezintă o serie de critici serioase, invocând inclusiv lipsa mecanismului eficient de dialog între autorităţile locale şi cele centrale. În acelaşi rând, se indică la necesitatea schimbării elitelor politico-administrative locale.

(a)

(b) Subiecte pentru autoevaluare

1. Comparaţi tipurile de sisteme politice.

2. Cărui tip de sistem poate fi atribuit sistemul politic al Republicii Moldova?

3. În ce a constat specificul formării sistemului politic al Republicii Moldova?

4. Care sunt deosebirile dintre atribuţiile preşedintelui în 1991 şi în 1994?

5. În ce a constat reforma administrativ-teritorială din 2000?

(c)

(d) Bibliografie

Constituţia Republicii Moldova.
— Chişinău, 1994, 2001.

Fruntaşu P. *Sisteme politice contemporane*. Vol. II.
— Chişinău, 2001.

Rusnac Gh., Solomon C., Cernencu M., Galben A. *Republica Moldova*: *istoria politică* (*1989 – 2000*).
— Chişinău, 2000.

Guceac I. *Evoluţia constituţionalismului în Republica Moldova*.
— Chişinău, 2000.

Platon M., Roşca S., Roman A., Popescu T. *Istoria administraţiei publice din Moldova*.

— Chişinău, 1999.

Tema 8: REGIMUL POLITIC

Cunoaşterea şi înţelegerea mecanismului de formare, organizare şi funcţionare a vieţii sociale, îndeosebi a celei politice, impune cu necesitate, pe lângă studiul celorlalte componente ale sistemului politic, şi pe cel al regimului politic. Definirea categoriei politologice de „regim politic" constituie una dintre cele mai importante probleme teoretice şi practice, implicând nemijlocit diferite puncte de vedere.

1. Conceptul şi esenţa regimului politic
2. Tipologia regimurilor politice. Regimurile nedemocratice
3. Regimul democratic. Specificul regimului politic în Republica Moldova

1. Conceptul şi esenţa regimului politic

În ce priveşte definirea şi clasificarea regimurilor politice, în rândul politologilor nu există un punct de vedere unitar. Unii politologi consideră că regimul politic trebuie definit numai prin referire la modul de organizare a statului, iar alţii, dimpotrivă, consideră că regimul politic trebuie privit şi definit în baza organizării întregului sistem politic.

O primă încercare de a defini şi tipologiza regimul politic a fost făcută din perspectiva ştiinţei dreptului constituţional. O asemenea definire, dar mai ales tipologizare a regimurilor politice, se bazează pe distingerea funcţiei legislative de cea executiva şi pe explicarea coabitaţiei acestora. Din acest unghi, se disting: *regimul contopirii puterilor* (monarhia absolută), *regimul diviziunii puterilor* (republica prezidenţială), *regimul coabitării puterilor* (republica parlamentară).

O asemenea definire şi clasificare a regimurilor politice nu este edificatoare şi, aşa cum observă şi politologul francez M. Duverger, ea „este auxiliară şi vizează tipurile de structuri guvernamentale". Deşi nu respinge în totalitate această definire şi clasificare a regimurilor politice, acelaşi autor relevă că „... în lume există destul de multe Constituţii politice fictive, care definesc regimul politic în afara Constituţiei reale cu regimul care guvernează în realitate şi, în acest

caz, primul (Constituţiile) serveşte drept paravan pentru cel din urmă".

Definirea regimului politic înglobează concepţii şi tendinţe diferite: liberală, autoritară, democratică, tehnocratică, elitistă etc., având drept repere legitimitatea puterii şi modul în care ea se exercită. Marxismul defineşte regimul politic drept un ansamblu de instituţii şi raporturi politice, prin intermediul cărora o clasă socială îşi impune interesele şi voinţa întregii societăţi. În teoria marxistă a statului, regimul politic este tratat ca o componentă a formei statului, definită prin metodele şi mijloacele de guvernare, de exercitare concretă a puterii de stat, prin care clasa dominantă îşi exercită dominaţia economică şi politică.

Pentru determinarea regimului politic, M. Duverger, în lucrarea sa „Institutions politique", ia în seamă specificul organelor puterii de stat şi modalităţile de realizare a actului de guvernare. G. Bouthoul, în „Sociologie de politique", determină regimul politic prin gradele de libertate a cetăţenilor. Politologul de formaţie marxistă T.B. Bottomore suprapune regimului politic termenul de sistem politic, iar G. Burdeau, în „Les regimes politiques", afirmă că depăşeşte criteriul marxist al clasialităţii, considerând că în condiţiile actuale regimul politic este un mecanism de autogestiune socială, în cadrul căruia instituţiile politice sunt piesele centrale. El defineşte regimul politic ca mod de angajare a raporturilor politice, ca expresie a adecvării statului la scopurile puterii şi la maniera exercitării ei.

J.W. Lapierre, din perspectiva realizării eficienţei procesului de guvernare, consideră regimul politic drept o modalitate de a răspunde problemelor de ordin organizatoric, puse în faţa guvernării, problemelor de amenajare a guvernării pentru a realiza o eficienţă maximă. R. Aron, explicând în lucrarea sa „Democraţie et totalitarisme" criteriile definitorii ale regimului politic, consideră că importante sunt nu numai legăturile dintre instituţii şi modalităţile de funcţionare a lor, ci şi formele interdependenţelor lor cu infrastructura, rolul şi locul pe care îl ocupă administraţia în cadrul regimului, contextul istoric în care acţionează regimul.

Majoritatea abordează definiţia respectivă de pe poziţiile teoriei instituţiilor, dar concep şi folosesc această teorie în moduri diferite. O asemenea abordare a regimului politic a generat în sânul politologilor două orientări distincte:

a) Prima orientare are în centrul său pe vestiţii sociologi M. Duverger şi G. Burdeau, care definesc regimul politic în exclusivitate pe baza teoriei instituţionale. În cadrul instituţiilor politice, ei iau ca element principal partidele politice. „Cel ce cunoaşte dreptul constituţional şi ignoră rolul partidelor politice – scrie M. Duverger – are o imagine falsă despre regimurile politice contemporane".

În acelaşi spirit G. Burdeau susţine: „În zilele noastre, pentru a caracteriza regimul care funcţionează în stat, nu trebuie să ne mai întrebăm pe ce bază – parlamentară sau prezidenţială – se înfăptuieşte divizarea puterilor, ci trebuie mai întâi lămurită calitatea partidelor, structura şi scopurile lor".

Mergând consecvent pe linia instituţionalistă a definirii regimului politic, M. Duverger conchide: „Totalitatea instituţiilor politice, care funcţionează în ţara respectivă, într-o anumită perioadă, constituie regimul politic". Deşi pune în centrul instituţiilor politice partidul politic, M. Duverger concepe regimul politic ca o interdependenţă directă a tuturor instituţiilor politice. De asemenea, el indică la strânsa corelaţie dintre regimul politic şi instituţiile sociale, economice etc.

Complexă se dovedeşte a fi construcţia definirii regimului politic la G. Burdeau. Pentru el, regimul politic se defineşte prin „totalitatea normelor, adoptate sau pur şi simplu practicate în ţara respectivă, cu ajutorul cărora se înfăptuieşte conducerea oamenilor". La o primă analiză, s-ar părea că Burdeau părăseşte linia instituţionalistă în definirea regimului politic, întrucât principalul izvor al normelor care reglementează înfăptuirea puterii este interacţiunea dintre instituţiile politice şi cele sociale; definiţia sa este, aşa cum singur recunoaşte, „o definiţie instituţionalistă extinsă".

Concepţiei instituţionaliste aparţine şi cea a lui M. Lesage. În opinia sa, „definirea şi studierea regimului politic reprezintă studierea

relaţiilor existente între toate categoriile de instituţii în procesul adoptării deciziilor politice".

b) Poziţiile instituţionalismului pur, exclusivist se dovedesc a fi inaccesibile pentru alţi politologi, care îl au ca lider pe R. Aron. Pentru ei, regimul politic nu se reduce la simpla combinare de instituţii. Această orientare, deşi păstrează în definirea regimului politic elementele instituţionale, aduce în sprijin şi alte componente, dând astfel o imagine mult mai complexă şi mai realistă despre natura şi rolul regimului politic în societate.

În explicarea criteriilor definitorii ale regimului politic, R. Aron consideră că sunt importante nu numai „legătura dintre instituţii şi modalităţile de funcţionare a lor, ci şi formele interdependenţelor lor cu infrastructura, rolul şi locul pe care îl ocupă administraţia în cadrul regimului, contextul istoric în care acţionează regimul".

Originea noţiunii „*regim*" (fr. *régime*, de la latinescul *regimen* – administrare, guvernare) indică faptul că termenul a apărut din necesitatea de a desemna realităţi ce ţin de sfera raporturilor dintre guvernanţi şi guvernaţi. *În acest context, regimul politic ar putea desemna ansamblul metodelor şi mijloacelor instituţionalizate cu ajutorul cărora guvernează cei care deţin puterea politică*.

Pentru circumscrierea regimului politic este necesară identificarea acelor elemente ale sistemului politic care concură la realizarea actului guvernării. Ele nu se reduc la instituţiile politice propriu-zise şi la raporturile dintre ele, ci includ, în mod necesar, componentele culturii politice care servesc la legitimarea puterii şi la justificarea actelor de guvernământ, sistemul de valori politice şi morale, normele juridice, în numele cărora se guvernează etc.

Regimul politic focalizează doar notele esenţiale ale realizării puterii politice în societate, având deci o sferă mai restrânsă de cuprindere decât sistemul politic. Regimurile politice sunt concepute ca reprezentând modalităţi de exercitare a puterii într-un anumit cadru constituţional. Fundamentarea conceptuală şi definirea regimului politic în politologia contemporană cunosc o diversitate de modalităţi care, în esenţă, îşi propun să răspundă la întrebările:

a) cum sunt alese organele guvernamentale?

b) care este structura fiecărui organ guvernamental?

c) cum sunt repartizate funcţiile organelor guvernamentale?

d) există vreo limită a puterii lor faţă de cei guvernaţi?

Finalmente, pornind de la aceste considerente, în legătură cu definirea, conţinutul şi esenţa regimului politic, putem constata următoarele:

— Regimul politic reprezintă forma concretă de organizare şi funcţionare a sistemului politic şi, în consecinţă, prin regim politic se înţelege modul concret de organizare, instituţionalizare şi funcţionare a sistemului politic şi de exercitare a puterii politice de către o forţă social-politică în cadrul unei comunităţi sociale sau al unui sistem social global;

— Deşi în cadrul regimului politic instituţiile şi organele puterii de stat au un rol important în constituirea şi în funcţionarea sa, regimul politic nu se poate rezuma la acestea, ci cuprinde, organizaţional şi funcţional, întregul sistem politic;

— Natura regimului politic, forma sa de exprimare în planul practicii sociale este rezultatul raportului de forţe dintre clase, grupuri sociale, partide, formaţiuni social-politice, într-un cuvânt – dintre cetăţeni, organizaţii, dintre societatea civilă şi societatea politică;

— Regimul politic nu poate şi nu trebuie identificat cu forma de guvernare. Forma de guvernare desemnează modul concret de formare şi organizare a organelor puterii de stat, caracteristicile şi principiile lor, raporturile dintre ele şi celelalte organe ale statului, precum şi raporturile dintre ele şi celelalte forme instituţionalizate ale sistemului politic. Regimul politic înseamnă materializarea expresă a unor operaţiuni axiologice, a unei ierarhii specifice a valorilor, în general, şi a valorilor politice, în special.

Chiar dacă unele elemente ale regimului politic se suprapun într-o oarecare măsură şi sub anumite aspecte cu cele ale formei de guvernare sau ale structurii de stat, prin aceasta ele nu-şi dizolvă identitatea, calitatea distinctă de a fi laturi definitorii ale regimului politic. Cu excepţia monarhiilor absolute unde se nasc regimuri

dictatoriale, forma de guvernare nu poate decide natura regimului politic; în cea mai mare măsură, natura regimului politic este determinată de raportul dintre regimul respectiv şi cetăţeni.

2. *Tipologia regimurilor politice*. *Regimurile nedemocratice*

Încă din timpurile antichităţii greceşti, gândirea politică şi-a manifestat preocuparea pentru stabilirea caracteristicilor regimurilor politice, elaborând tipologiile lor mai mult sau mai puţin complexe. În perioada contemporană, putem evidenţia trei tipuri fundamentale de regimuri politice: *regimuri totalitare*, *regimuri autoritare*, *regimuri democratice*.

Regimurile nedemocratice: *totalitarismul şi autoritarismul*

Totalitarismul (lat. *totalis*) reprezintă regimul care controlează şi reglementează în totalitate sferele politică, socială, economică şi culturală ale societăţii. Termenul a fost utilizat pentru prima dată de Benitto Mussolini între anii 1923 – 1925, pentru a denumi o stare a societăţii considerată ideală pentru realizarea ţelurilor fascismului.

În viziunea unor politologi, totalitarismul are următoarele *caracteristici*:

— Existenţa unui partid revoluţionar de masă unic, care impune monopolul la conducerea societăţii;

— Existenţa unei singure ideologii revoluţionare, îmbrăţişată de majoritatea populaţiei. În fascism, aceasta capătă forma unei ideologii naţionaliste, mesianice, iar în totalitarismul de tip comunist – forma mesianismului marxist-leninist;

— Prezenţa unui lider carismatic care devine atât un „apărător" de lumea externă, cât şi un idol, fetiş şi simbol, care unifică în sine mişcarea totalitară. Acest fapt îi oferă, în viziunea maselor, o aură mistică;

— Lichidarea partidelor şi grupurilor de interes rivale; dispariţia societăţii civile;

— Supunerea membrilor societăţii unui proces de transformare (crearea „omului de tip nou");

— Fuziunea puterilor; centralizarea şi uniformizarea tuturor aspectelor vieţii sociale;

— Violenţa şi represaliile în masă organizate de organele de coerciţie;

— Realizarea unui consens total în rândurile cetăţenilor, consens echivalent unei supuneri necondiţionate faţă de putere;

— Teatralizarea la scară naţională a vieţii politice (parade, venerarea conducătorilor, reconstruirea trecutului glorios);

— Planificarea proceselor economice de un singur centru, prezenţa proprietăţii de stat.

De fapt, acest fenomen caracterizează sistemele socialiste; or, în sistemele fasciste, sistemul economic se caracterizează prin existenţa corporatismului, a proprietăţii private, prin conservarea unui nivel important al libertăţii economice.

Metodele totalitarismului:

— Controlul total al maselor prin intermediul poliţiei politice;

— Violenţă, represalii în masă;

— Mobilizarea maselor la proiecte gigant: construirea socialismului, cucerirea cosmosului, ceea ce implică propaganda şi utilizarea masivă a miturilor. Miturile socialismului erau: mitul viitorului luminos (Secolul de Aur), mitul Eroului salvator, mitul Progresului, mitul Complotului şi al duşmanului intern şi extern.

Tipurile totalitarismului:

— Totalitarism de dreapta – naţional-socialismul german.

— Totalitarismul de stânga: stalinismul – în URSS, maoismul – în China.

Autoritarismul reprezintă regimul în care funcţionarea puterii nu este în conformitate cu principiile şi normele statului de drept, iar mecanismul formării organelor de stat se bazează pe excluderea cetăţenilor de la alegerea nemijlocită a reprezentanţilor puterii. Aici avem un grup de persoane sau un individ, care fie au moştenit puterea, fie au acaparat-o prin procedee neconstituţionale sau au venit la putere în urma falsificării masive a alegerilor. Cu alte cuvinte, guvernul se alege pe sine însuşi.

Trăsăturile autoritarismului:

— De obicei, preşedintele, şeful statului este ales pe viaţă.

Foarte des există cultul personalităţii care constă în preamărirea rolului liderului statului, recunoaşterea infailibilităţii sale (în sensul că nu poate fi vinovat) şi a previziunii sale istorice. În cazul autoritarismului, are loc diminuarea importanţei maselor, deciziile au un caracter voluntarist. Şeful statului, de altfel, nici nu trebuie să depună efort pentru venerarea sa;

— Puterea nelimitată, absenţa controlului puterii din partea cetăţenilor;

— Societatea civilă foarte slabă;

— Suprimarea de către stat a disidenţei politice, etnice şi religioase;

— Mass-media controlată (după cum afirmă Maurice Duverger, multiplicarea mijloacelor de comunicare în masă împiedică izolarea atât de necesară pentru o dictatură);

— Alegeri controlate sau falsificate. (dacă regimurile democratice sunt rezultatul alegerilor libere ale întregului popor, cele autoritare – prin ereditate (monarhiile), cucerire (revoluţie, lovitură de stat), cooptare (guvernul prezent în funcţie desemnează un alt guvern), tragere la sorţi (dintr-un grup de aristocraţi se alege şeful), numire (monarhul dictator numeşte membrii de guvern). Deci, succesiunea la putere este rezultatul unor manevre oculte sau al unor ciocniri violente;

— Serviciile şi indicatorii sociali sunt în continuă decădere (foarte des statele autoritare sunt ţări sărace);

— Economia este organizată centralizat;

— Utilizarea frecventă a violenţei (deşi unele regimuri autoritare o folosesc minimal, totuşi, aplicarea programelor politice se face mai mult prin mijloace forţate decât prin utilizarea convingerii şi persuasiunii: metode democratice);

— Puterea autoritară nu tolerează concurenţa în sfera politicii, dar nu se amestecă în acele sfere care nu sunt legate nemijlocit de politică: economie, cultură, învăţământ, familie. Există pluralism politic, dar partidele, de obicei, sunt marionete ale guvernului, foarte des fiind chiar creaturi ale acestuia.

În viziunea lui Maurice Duverger, indiferent de formele sale, autocraţia, pentru a se naşte şi menţine, presupune o concepţie cvasireligoasă a puterii, adesea o sacralizare a acesteia. Cum putem justifica guvernarea unora asupra altora în lipsa alegerilor, dacă nu considerăm guvernul o emanaţie divină sau a unor forţe magice, care au precedat în conştiinţa primitivă ideii de Dumnezeu, sau a unor mituri laice (rasă, clasă, naţiune) ce substituie ideea de Dumnezeu în conştiinţa umanităţii contemporane? Regimurile democratice reprezintă, invers, un efort pentru stabilirea edificiului guvernamental pe baze raţionale;

— Încălcarea permanentă a drepturilor omului, în special a:

— Dreptului la proprietate (care des poate fi confiscată de putere);

— Dreptului la salariu (puterea poate să nu achite cu lunile salariile);

— Dreptului la libera deplasare (populaţia nu poate părăsi ţara, satul în care s-a născut);

— Dreptului la miting, grevă de protest;

— Dreptului la credinţă, libertatea cuvântului (care sunt puternic reprimate).

Tipurile de regimuri autoritare:

Monarhia tradiţională (Arabia Saudită, Nepal, Iordania, Maroc). În Arabia Saudită, spre exemplu, sunt interzise partidele politice, întreaga putere este concentrată în mâinile monarhului, lipseşte concurenţa politică. Influenţă majoră o au rudele monarhului.

Dictatura personală reprezintă puterea unui individ care a monopolizat prerogativele puteii. De obicei, aici avem un lider carismatic, care prin deciziile şi propunerile sale acoperă întreaga panoramă politică, în situaţia în care arenele extrapolitice îşi menţin un spaţiu autonom.

Regimurile teocratice. Puterea politică este concentrată în mâinile persoanelor duhovniceşti, care conduc societatea în baza unor norme religioase ce substituie normele laice. Putem vorbi despre regimul lui A. Khomeini din Iran ca despre unul teocratic; cu anumite

rezerve, despre regimul Taliban din Afghanistan, care era un mixaj între regimul militar şi teocraţie. Fundamentaliştii islamici luptă pentru instaurarea teocraţiilor islamice.

Regimurile militare reprezintă statul în care un grup de militari a acaparat puterea prin lovitură de stat sau rebeliuni, instaurând dictatura militară.

Deosebirile dintre totalitarism şi autoritarism:

În autoritarism nu există o ideologie unică totală; în schimb, rolul liderului este mai mare ca în totalitarism, acesta se bucură de autoritate în toate grupurileelitare.

— Autoritarismul utilizează violenţa punctată, contra unor persoane concrete; totalitarismul utilizează violenţa în masă (popoare întregi puteau fi represate).

Autoritarismul nu-şi propune scopuri măreţe, precum construirea comunismului, crearea omului nou, triumful rasei ariene. Scopurile sale sunt mult mai banale: asigurarea stabilităţii sistemului, depăşirea crizei economice sau politice a statului etc.

— Spre deosebire de totalitarismul de tip sovietic, autoritarismul permite existenţa proprietăţii private şi a economiei de piaţă.

Autoritarismul acceptă, în anumite limite, unele aspecte ale societăţii civile: biserică, partide, mass-media; totalitarismul înghite societatea civilă.

— Autoritarismul nu are nevoie de unanimitate şi susţinerea generală a populaţiei, este destulă o supunere necondiţionată.

— Autoritarismul foarte des nu se bucură de legitimitate, orice decizie a guvernului este privită cu rezerve. Populaţia este înstrăinată de la politică. Totalitarismul se bucură de legitimitate ideologică şi carismatică, fapt ce-i asigură suportul necondiţionat al populaţiei.

3. Regimul democratic. Specificul regimului politic în Republica Moldova

Iniţiind analiza regimurilor democratice, putem constata că doar un număr mic de ţări pot fi considerate azi ca fiind conduse de reguli democratice. În esenţă, regimul politic democratic poate fi

regăsit în sistemul drepturilor şi libertăţilor omului, în accesul liber şi egal al cetăţenilor la viaţa politică, în determinarea prin voinţa lor a dinamicii şi calităţii regimului politic. un regim politic poate fi democratic doar în măsura în care democraţia, libertatea şi egalitatea, ca valori ale democraţiei, pluralismul politic şi parlamentarismul fundamentează existenţa societăţii civile.

Esenţa democratică a regimului politic presupune ca statul să fie liber, iar puterile sale să nu fie acaparate sau subordonate nici unuia din grupurile care le dispută, căci orice identificare cu acestea în detrimentul majorităţi poate conduce la un regim politic nedemocratic.

Fundamentul menţinerii unui regim democratic constituţional poate fi regăsit în competiţia permanentă a structurilor pluraliste ale societăţii civile şi politice. Acestui cadru democratic îi este specific faptul că grupurile şi cetăţenii posedă libertate şi autonomie vis-à-vis de puterea statului, ceea ce face posibilă manifestarea opoziţiei ca factor de control al puterii de edificare a valorilor democratice.

Izvorul legitimităţii şi funcţionării regimului politic democratic se regăseşte în cadrul alegerilor democratice prin votul oferit de cetăţeni, activitate prin intermediul căreia se exercită un control atât asupra regimului puterii, cât şi asupra opoziţiei. În acest context, sistemul politic şi regimul politic se caracterizează prin imposibilitatea monopolizării puterii, prin limitarea ca durată a mandatului şi responsabilitatea celor aleşi. Puterea este dispersată, limitată, concurenţială şi controlată democratic, determinând permanenta reproducere a puterii politice în procesul evoluţiei democratice.

Regimul politic actual din Republica Moldova, analizat prin prisma unei *abordări instituţionale*, poate fi calificat ca un regim politic veritabil, deoarece are setul necesar de instituţii democratice: Parlament, pluripartitism, alegeri democratice libere, mass-media etc. Raportul organizaţiei internaţionale „Freedom House (2004)" referitor la mai mulţi indici ai democraţiei şi democratizării plasează Republica Moldova pe o poziţie superioară majorităţii statelor CSI.

Analiza regimului politic din Moldova prin prisma *aspectelor normative* ale democraţiei şi *abordării funcţionale* evidenţiază faptul că

regimul are un şir de carenţe la capitolul democraţie şi democratizare. Regimul politic poate fi caracterizat ca unul de tip mixt, în care elemente democratice se interferează cu elemente autoritare. Unii politologi consideră că în Moldova s-a instaurat o democraţie dirijată, în cadrul căreia opoziţia şi mass-media sunt acceptate doar formal de putere, creând un decor democratic necesar. Acest model s-a impus, *de facto*, şi în alte state ale CSI.

Se face vădită şi o funcţionare inadecvată a principiului separării puterilor în stat. Crearea unui cadru legislativ adecvat Constituţiei şi normelor de drept internaţional solicită diverse acţiuni care ar asigura consolidarea regimului democratic constituţional. În baza Constituţiei Republicii Moldova, în 1995 a fost fondată Curtea Constituţională, având menirea să evite unele dereglări ale echilibrului politico-juridic şi social, să menţină procesul de colaborare a ramurilor puterii. Ea „garantează supremaţia Constituţiei, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească şi garantează responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat" (art.134 din Constituţia Republicii Moldova).

Analiza unor petiţii înaintate Curţii Constituţionale în anii 1996 – 1997 evidenţiază un şir de devieri, de exemplu: unele decrete prezidenţiale depăşeau prerogativele Preşedintelui, Guvernul apela la modificări în bugetul de stat, deşi doar Parlamentul poate adopta decizii referitoare la rectificarea lui, uneori chiar adoptând decizii ce ţin de competenţa Parlamentului. Puteri enorme sunt concentrate în mâinile preşedinţiei, care numeşte şi demite *de facto* membrii Guvernului, judecătorii, controlează procurorii şi organele represive.

Mass-media, deşi are o anumită autonomie faţă de putere, totuşi întâmpină dificultăţi în ce priveşte accesul la informaţie, uneori nefiind admisă sau chiar expulzată de la şedinţele oficiale ale puterii. Unor critici au fost supuse şi alegerile, în special alegerile locale din 2003 şi alegerile parlamentare din 2005, când au fost utilizate, mai mult sau mai puţin, resursele administrative.

Deşi, din anul 2000, Republica Moldova a devenit o republică

parlamentară, datorită faptului că partidul de guvernare este un partid cu disciplină internă rigidă, regimul a devenit practic superprezidenţial, în cadrul căruia orice ramură a puterii poate fi influenţată de deciziile preşedintelui.

Finalmente poate fi adusă concluzia că regimul politic din Republica Moldova reprezintă un regim de tip mixt, sub forma unui melanj dintre elemente democratice şi autoritare, cu o tendinţă spre o democraţie parţial dirijată. Este puţin să avem instituţii democratice; mult mai important este conţinutul şi funcţionarea democratică a acestor instituţii.

Articol VIII. *Subiecte pentru autoevaluare*

1. Definiţi noţiunea de regim politic şi determinaţi caracteristicile lui.

2. Identificaţi tipurile de regimuri politice şi comparaţi regimurile nedemocratice, delimitând generalul şi particularul.

3. Care sunt caracteristicile esenţiale ale regimului democratic?

4. Determinaţi specificul regimului politic din Republica Moldova.

Articol IX. *Bibliografie*

Duverger M. *Les regimes politiques*.
— Paris: Presses Universitaires de France, 1951.
Fisichella D. *Ştiinţa politică*. *Probleme*, *concepte*, *teorii*.
— Chişinău: USM, 2000.
Arendt H. *Originile totalitarismului*.
— Bucureşti: Humanitas, 1994.
Aron R. *Democraţie şi totalitarism*.
— Bucureşti: All Educational, 2001.
Sartori G. *Teoria democraţiei reinterpretate*.
— Iaşi: Polirom, 1999.

Tema 9: STATUL – INSTITUŢIE CENTRALĂ A SISTEMULUI POLITIC

Societatea nu întotdeauna izbuteşte să înlăture pericolul dezordinii, de aceea îşi construieşte un instrument special, a cărui funcţie rezidă în menţinerea acestei ordini pe toată întinderea

teritoriului locuit de ea. Astfel, statul apare ca un restaurator al ordinii, ca un frenator al entropiei sociale, asumându-şi dreptul de a vorbi şi a activa din numele societăţii.

1. Definirea statului. Structura şi formele de guvernare
2. Statul de drept – garant al democraţiei
3. Organele puterii de stat în Republica Moldova

1. *Definirea statului*. Structura *şi formele de guvernare*

Problema statului întotdeauna s-a găsit în epicentrul gândirii politice. Acest interes nu este întâmplător. Statul realizează rolul de instituţie centrală a sistemului politic şi se caracterizează printr-o structură complexă instituţională cu funcţii specifice, cu anumite particularităţi tipologice şi formă de guvernare.

Există diverse teorii care explică cauzele genezei şi rolul statului în viaţa societăţii. Unele ne prezintă statul ca rezultatul creaţiei divine, altele pun accentul pe caracterul lui natural, prezentându-l ca o mare familie sau ca rezultatul acordului benevol dintre conducători şi conduşi. Sunt teorii care leagă apariţia statului cu violenţa şi invazia celor puternici peste cei slabi sau ni-l prezintă ca instrument de dominaţie a celor bogaţi asupra celor săraci. Cercetările de mai târziu au demonstrat, însă, că nu există o cauză unică obligatorie a apariţiei statului. Acest proces este influenţat de cei mai diverşi factori, interni şi externi: majorarea supraprodusului, performarea tehnologiilor, condiţiile geografice, relaţiile etnice, creşterea demografică, factorul ideologic etc.

Spre sfârşitul secolului XIX a fost elaborată teoria generală a statului, care defineşte parametrii principali ai statului contemporan ca elemente constitutive importante – *teritoriul*, *populaţia*, *puterea suverană*. Aşadar, statul se constituie în baza principiului comunităţii teritoriului ca fundament material ce-l deosebeşte de uniunile etnice, de cele religioase etc. În această calitate teritoriul este indivizibil, inviolabil, excepţional şi inalienabil.

Alt parametru fundamental al statului contemporan este poporul sau populaţia, care în dreptul internaţional se identifică. În afară de autohtoni, pe acest teritoriu locuiesc cetăţeni ai altor state,

indivizi cu dublă cetăţenie, apatrizi. Atât timp cât ei locuiesc pe teritoriul acestui stat sunt obligaţi să respecte legile lui.

În sfârşit, al treilea parametru fundamental al statului contemporan este suveranitatea, supremaţia puterii de stat. În acest sens, puterea de stat este:

a) universală şi absolută, extinzându-se peste toate persoanele fizice şi juridice de pe teritoriul său; b) supremă, deţinând prerogativa de a anula oricare manifestare a altor puteri de pe teritoriul său; c) excepţională, aşa cum deţine mijloace excepţionale de influenţă ce nu le are nimeni altul în societate (armată, poliţie, penitenciare etc.); d) instituţionalizată şi decizională, aşa cum statul dispune de un aparat special, care nu este identic cu populaţia (aparatul de stat) şi care este chemat să garanteze realizarea legii, iar în caz de necesitate o face prin constrângere fizică, drept excepţional.

Filosoful rus V.S. Soloviov opinează, metaforic, că statul există nu pentru a transforma viaţa în rai, ci pentru a împiedica transformarea ei în infern.

Putem generaliza că statul este o formă specială de organizare a puterii politice în societate, care se caracterizează printr-o deplină suveranitate, deţine monopolul legitim de constrângere a populaţiei şi dispune de un aparat special de conducere a societăţii.

Forma statului, ca totalitate a indicilor externi, include trei elemente – forma orânduirii de stat, forma de guvernare şi regimul politic.

Forma orânduirii de stat reflectă organizarea administrativ-teritorială a statului, corelaţia dintre organele centrale, regionale şi locale din perspectiva caracterului interdependenţei subiecţilor constitutivi şi a dimensiunilor teritoriale ale lui. Există următoarele formaţiuni statale:

1. *Statul unitar* – se deosebeşte prin unitatea politică deplină, este indivizibil şi presupune o putere politică piramidală. Conducerea se efectuează ca o ordine juridică, fundamentată pe Constituţie, a cărei putere se răspândeşte asupra întregului teritoriu. Toate unităţile teritorial-administrative au acelaşi statut şi dispun de o anumită

autonomie în domeniul gospodăresc şi social-cultural. În statul unitar cetăţenia este, de obicei, unică. Totodată, menţionăm că nu este vorba de o restricţie absolută. Atât Constituţia Republicii Moldova, cât şi Legea cu privire la cetăţenie conţin prevederi, conform cărora cetăţeanul Republicii Moldova nu poate fi cetăţean al altui stat decât în cazurile prevăzute de acordurile internaţionale la care Republica Moldova este parte. Prin urmare, legislaţia admite cazurile când un cetăţean al ţării noastre ca stat unitar poate fi şi cetăţean al altui stat. Pentru aceasta însă este necesar un acord al Republicii Moldova cu acel stat, care ar conţine asemenea prevederi.

2. *Federaţia* – o uniune de state unde Constituţia federaţiei coexistă cu constituţiile subiecţilor federaţiei; există dubla cetăţenie; dubla structură a puterii, când paralel cu organele federale ale puterii există şi acţionează şi organele puterii subiecţilor federaţiei. Parlamentul este bicameral: una din camere este creată conform principiului reprezentativ-demografic, cealaltă – conform principiului reprezentativităţii subiecţilor federaţiei. Însă, subiecţii federaţiei nu sunt şi subiecţi ai relaţiilor internaţionale, ei nu pot desface sau ieşi unilateral din federaţie. După proveniența sa, statul federativ este atât rezultatul proceselor de integrare (SUA, Elveţia), cât şi al celor de dezintegrare (Federaţia Rusă, constituită în rezultatul destrămării fostei URSS).

3. *Confederaţia* – caz aparte de asociere a statelor, care respectă suveranitatea membrilor săi pe arena internaţională şi creează organisme comune, chemate să realizeze coordonarea politicii lor în anumite domenii de activitate. Conform dreptului internaţional, confederaţia nu este stat în sensul deplin al cuvântului (relaţiile dintre membrii acesteia fiind realizate pe baza unui tratat internaţional), ci constituie o stare de trecere a orânduirii de stat spre definitivare, de exemplu: confederaţia elveţiană din sec. XIX sau confederaţia statelor americane din sec. XVIII.

Prin forma de guvernare a statului se subînţelege modul de constituire a puterii supreme în stat, principiile coraportului dintre ramurile de putere şi gradul de participare a cetăţenilor la procesul de

constituire a lor. Deosebim două forme de guvernare – republica şi monarhia.

Republica – forma de guvernare, în care toate organele puterii supreme de stat sunt alese de către popor sau se constituie de către instituţia reprezentativă naţională. Există trei forme de guvernare republicană – prezidenţială, parlamentară, mixtă. În cea prezidenţială şeful statului este concomitent şi şeful guvernului; funcţia de prim-ministru lipseşte. Guvernul constituit de către prezident este responsabil doar în faţa lui. Prezidentul nu deţine dreptul de dizolvare a parlamentului. Principiul delimitării stricte a puterilor stabileşte fix competenţele acestora. Procedura impicimentului presupune responsabilitatea juridică a prezidentului în caz de necoincidenţă a activităţii lui cu prevederile Constituţiei.

Republica parlamentară declară supremaţia puterii legislative. Parlamentul constituie Guvernul din membrii partidului majoritar. Această formă de guvernare poartă caracter accentuat partitist, iar guvernul, format astfel, este responsabil pentru activitatea sa în faţa parlamentului.

În forma mixtă de realizare a guvernării republicane prezidentul este ales direct de popor şi înzestrat cu prerogative ce-i permit să acţioneze independent de guvern. Paralel cu prezidentul aici acţionează şi prim-ministrul, responsabil în faţa parlamentului.

Un alt tip de guvernare statală este *monarhia*, în care juridic puterea supremă prin moştenire o deţine monarhul. Monarhia se realizează ca absolută şi constituţională.

Monarhia absolută se caracterizează prin lipsa totală a organelor reprezentative şi concentrarea puterii de stat în mâinile monarhului (Arabia Saudită, Qatar, Oman).

Sub influenţa procesului de modernizare, în unele ţări monarhia evoluţionează în constituţională, care, condiţional, se împarte în dualistă şi parlamentară. În monarhia dualistă coexistă puterea monarhului şi puterea parlamentului (Iordania, Maroc), însă parlamentul, căruia constituţia îi acordă împuterniciri legislative, nu are aproape nicio influenţă asupra guvernului. Chiar şi funcţia

legislativă este esenţial limitată de monarh prin dreptul lui de veto.

Monarhia parlamentară, ca formă de guvernare, constituie inversarea celei dualiste. Formal, monarhul este organul suprem al puterii executive. Real, însă, puterea executivă aparţine prim-ministrului, puterea legislativă – parlamentului, iar monarhul îndeplineşte doar sarcinile ceremoniale ale puterii de stat.

Există aşa forme de guvernare, care includ în sine elemente atât din monarhii, cât şi din republici. Un model elocvent reprezintă Malaysia, în care, conform Constituţiei, se afirmă o formă rară de monarhie – eclectivă. Şeful federaţiei Malaysiei devine unul dintre cei nouă monarhi pretendenţi ca reprezentanţi ai subiecţilor federaţiei ales de către Consiliul guvernatorilor pe o perioadă de cinci ani.

Trebuie să subliniem că esenţa statului nu depinde total doar de forma de guvernare. Există dictaturi cu formă republicană de guvernare şi democraţii cu formă monarhală de guvernare. Importanţă majoră are şi regimul politic – al treilea element al formei de stat, care exprimă principiile de constituire a organelor puterii supreme în stat, raportul dintre ele şi interdependenţa dintre acestea şi cetăţeni.

Esenţa socială a statului se realizează prin direcţiile principale de activitate a lui, numite funcţii. Este general acceptată divizarea funcţiilor statului în interne şi externe. Cele interne apără proprietatea, ordinea publică, drepturile şi libertăţile cetăţeanului, creează condiţii necesare consolidării economiei de piaţă, atenuează efectele şomajului şi ale reconversiei forţei de muncă, înlătură efectele calamităţilor. Cele externe se exercită întru dezvoltarea relaţiilor economice, politice, culturale şi de altă natură cu alte state pe baza principiilor colaborării multiculturale, egalităţii depline, respectului mutual şi avantajului reciproc.

2. Statul de drept – garant al democraţiei

Statul de drept este statul în care domneşte dreptul şi legea. Încă în antichitate, filosofii subliniau că legea trebuie să domine în stat. Acolo unde nu sunt legi statul nu are viitor (Platon, Aristotel, Cicero, Machiavelli). O contribuţie esenţială la formarea concepţiei stat de drept au adus-o Th. Hobbes, J. Locke, Ch. – L. Montesquieu, Im. Kant, F.

Hegel şi alţii. Formulând ideea divizării puterii în stat, ei, totodată, au demonstrat că puterea trebuie să fie organizată în aşa mod încât să apere drepturile şi libertăţile cetăţenilor de fărădelegile şi samavolnicia puterii. Puterile legislativă şi executivă nu trebuie să fie concentrate în mâinile unui şi aceluiaşi om sau instituţie, deoarece, în caz contrar, cei care deţin puterea sunt şi cei care adoptă legile, convenabile doar lor. Montesquieu considera că şi puterea judecătorească trebuie să fie independentă ca şi cele două şi limitată doar de lege. Explicând necesitatea divizării puterii de stat, el sublinia că combinarea puterii executive cu cea legislativă duce la lichidarea libertăţii, deoarece monarhul sau Senatul vor elabora legi avantajoase doar lor. În caz de îmbinare a puterii judecătoreşti cu cea legislativă, viaţa şi libertatea cetăţenilor vor fi dominate de fărădelege, deoarece judecătorul este în acelaşi timp şi legiuitor. Dacă să unim puterea judecătorească cu cea executivă, judecătorul poate deveni şi asupritor. Important în această schemă se prezintă a fi delimitarea fixă a prerogativelor ramurilor puterii. Mai mult decât atât, Montesquieu susţine că pentru a elimina posibilitatea de a face abuz de putere e necesară aşa o ordine, în care cele trei ramuri ale puterii ar putea să se controleze reciproc şi să se echilibreze una pe alta. Kant, analizând statul ca uniune de oameni supuşi legii, formulează ideea imperativului categoric, înţeles ca o lege universală, obligatorie, de esenţă morală, pe care toţi oamenii trebuie s-o respecte, indiferent de proveniența sau statutul lor social, şi care impune un comportament corespunzător unei legislaţii generale. Doar voinţa unificată a tuturor indivizilor (poporului) poate fi, după el, izvorul legii în statul de drept. Practic, majoritatea cercetătorilor văd sensul statului de drept în constituirea unui astfel de sistem social, care ar proteja drepturile şi libertăţile cetăţenilor, ar asigura egalitatea tuturor în faţa legii.

Ideea statului de drept se constituie într-o concepţie integră doar la începutul secolului al XIX-lea, structurându-se ca ansamblu de principii fundamentale:

— Supremaţia legii ne apare ca primul principiu fundamental. Legea, adoptată de puterea supremă în condiţiile respectării

procedurilor constituţionale, trebuie să fie obligatorie pentru toţi, echitabilă, umană, să fortifice drepturile inalienabile ale omului.

— De aici logic rezultă cel de-al doilea principiu – caracterul nestrămutat ai drepturilor şi libertăţilor, al demnităţii şi probităţii personalităţii, al protecţiei şi garantării lor. Aceste drepturi aparţin omului de la naştere. Ele nu sunt dăruite individului de stat, însă statul trebuie să le garanteze. Într-un stat de drept toate actele legislative sunt coordonate cu drepturile omului. O simplă declaraţie a drepturilor şi libertăţilor cetăţeanului încă nu înseamnă că ele sunt respectate în practică.

— De aceea, al treilea principiu fundamental al statului de drept presupune prezenţa unor forme efective de control şi supraveghere a respectării drepturilor şi libertăţilor cetăţeanului.

— Divizarea puterii de stat în legislativă, executivă, judecătorească, cu condiţia că ele se controlează şi se echilibrează reciproc în limitele legii, este al patrulea principiu. Divizarea puterii se impune ca necesară pentru a reţine puterea de la posibilele abuzuri, aşa cum puterea corupe, iar marea putere corupe absolut.

— Al cincilea principiu fundamental – responsabilitatea reciprocă a cetăţeanului şi statului. Omul devine centrul, în jurul şi interesul căruia funcţionează întreg mecanismul social. Statul, adoptând legile, îşi asumă obligaţiuni concrete faţă de cetăţeni, însă drepturile presupun şi anumite îndatoriri (a respecta legile, drepturile şi libertăţile altora, a achita impozitele etc.).

Teoria statului de drept trece anumite etape în dezvoltarea sa. Dacă la început ea se limitează la caracterul declarativ ai drepturilor şi libertăţilor persoanei, la neamestecul în economia de piaţă, ceea ce a dus la o mai profundă stratificare a societăţii şi sărăcire mai pronunţată a maselor largi de oameni, atunci la cea de-a doua etapă de evoluţie statul de drept trece la o anumită reglare a economiei cu scopul de a neutraliza şi modera consecinţele negative ale pieţei pentru societate şi, în aşa mod, de a stimula progresul economic şi social al tuturor cetăţenilor. La această etapă statul, căpătând caracter social pronunţat, tinde să asigure fiecărui cetăţean condiţii decente de

trai, să garanteze protecţia socială şi aproximativ aceleaşi posibilităţi pentru toţi. Generalizând experienţa constituirii statului social de drept în cele mai dezvoltate ţări capitaliste, vom constata că acest proces este complex, durabil, contradictoriu şi se realizează doar în prezenţa anumitor condiţii:

a) statul social de drept se constituie nu ca un rezultat arbitrar, ci în baza unei politici bine definite;

b) constituirea lui necesită realizarea statului de drept ca fundament normativ, economic şi democratic;

c) fiind un proces conştient, planificat, realizat în numele binelui omului, trebuie să fie orientat spre o putere politică deschisă, spre pacea civilă şi consensul social, spre echitate şi largă protecţie socială.

La începutul celui de-al III-lea mileniu multe state independente, care au apărut în rezultatul destrămării URSS, Iugoslaviei, lagărului socialist, tind să construiască statul social de drept. Această problemă este pentru ele complicată după caracterul său, dar şi prin condiţiile în care se desfăşoară acest proces. Dacă în forma sa clasică devenirea statului bunăstării sociale îşi avea fundamentul în prezenţa statului de drept, a societăţii civile, a economiei dezvoltate, atunci circumstanţele în ţările posttotalitare sunt de altă natură. Aici se realizează procesul de constituire concomitentă a statului de drept cu a celui social. Imaturitatea societăţii civile şi pierderea valorilor morale de către oameni este un satelit inevitabil al societăţii în tranziţie, fapt care frânează procesul de democratizare a societăţii. Totuşi, popoarele acestor ţări conştientizează că unicul drum posibil de realizare a societăţii libere este edificarea statului de drept, realizarea statului bunăstării sociale.

3. Organele puterii de stat în Republica Moldova

Declarându-şi suveranitatea şi independenţa, Republica Moldova a întreprins modificări revoluţionare atât având caracter legislativ, cât şi instituţional. Procesul devenirii statalităţii moldoveneşti s-a conceput drept căutare a unei forme de guvernământ adecvate, alegere a orânduirii statale corespunzătoare şi creare a unor condiţii ce ar asigura şi garanta drepturile şi libertăţile omului.

Vis-à-vis de forma de guvernare, majoritatea cercetătorilor pun la îndoială potenţialul democratic al sistemelor prezidenţiale şi constată că după cel de-al doilea război mondial în lumea democratică devine normă parlamentarismul. În anii ’80 – 90 ai secolului XX noile democraţii din America Latină, Asia, Europa de Est şi din regiunea fostei URSS aleg, cu rare excepţii, republica prezidenţială ca formă de guvernare. Specialiştii privesc cu neîncredere rezonabilitatea acestei alegeri, aducând ca suport următoarele argumente. Între anii 1973 – 1989 în 77 de ţări din cele 168 au existat, fie şi pe parcursul doar a unui an, regimuri democratice. Dacă să excludem din componenţa lor cele 24 de ţări cu vechi democraţii, atunci rămân 53 de ţări, dintre care 28 erau republici parlamentare şi 25 prezidenţiale. Pe parcursul acestei perioade au rămas democratice 17 ţări din 28 republici parlamentare (67%) şi doar 5 din cele 25 republici prezidenţiale (20%). Deci, gradul de supravieţuire a democraţiilor parlamentare e de 3 ori mai mare decât al celor prezidenţiale. Aceeaşi tendinţă se manifestă şi în viaţa celor 93 de ţări care au căpătat independenţa între 1945 – 1989. Astfel, în anii ’80 ai secolului XX doar 15 din ele puteau fi clasificate ca ţări stabil democrate şi toate ele intrau în şirul celor 41 de ţări care, la momentul cuceririi independenţei, au ales forma parlamentară de guvernare. Din cele 52 de ţări, care au ales alte forme de guvernare, niciuna nu a atins nivelul de democraţie stabilă. Destinele lor diferite politologii le explică prin priorităţile sistemelor parlamentare: caracterul deschis, mobil, dinamic; guvernul care se sprijină pe majoritatea parlamentară; potenţialul înalt de conducere în condiţiile pluripartitismului; formarea carierelor politice durabile.

Deocamdată nu putem spune că Republica Moldova a realizat principalele exigenţe ale statului de drept, aici el se află în proces de devenire. Statul de drept nu înseamnă numai prezenţa anumitor instituţii în viaţa socială a comunităţii. El necesită desfăşurarea unor măsuri speciale, chemate să asigure implementarea corectă a indicaţiilor legislative de către organele de stat, să realizeze legea astfel încât să nu contravină drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale persoanei, să atragă cetăţenii la participarea activă în procesul de

elaborare şi implementare în practică a legilor.

Istoria devenirii statalităţii moldoveneşti se caracterizează prin lupta permanentă pentru întâietate între cele două ramuri ale puterii – legislativă şi executivă. Chiar de la bun început statul, orientându-se spre republica parlamentară, sub influenţa circumstanţelor (conflictul militar din stânga Nistrului din primăvara-vara anului 1992, ambiţiile liderilor elitei politice), îşi schimbă opţiunea. Constituirea institutului prezidenţial în structura puterii executive şi adoptarea Legii despre alegerea Preşedintelui prin vot direct de către întreg poporul realizează, de fapt, forma prezidenţială de guvernare şi înzestrarea preşedintelui cu împuterniciri enorme. Însă, evoluţia de mai departe a evenimentelor şi adoptarea noii Constituţii (la 24 iulie 1994) limitează esenţial împuternicirile lui, reflectând astfel frica elitei politice vis-à-vis de concentrarea puterii în mâinile unei persoane, unei instituţii politice, fixând în aşa mod, reorientarea republicii spre forma semiprezidenţială de guvernare.

Modificările operate la data de 5 iulie 2000 în Constituţia Republicii Moldova au determinat că forma de guvernare este republica parlamentară. Articolul 60 al Constituţiei prevede că Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului republicii Moldova şi unica autoritate legislativă a statului. Principiul separaţiei puterilor în legislativă, executivă şi judecătorească, ca unul fundamental al statului de drept, nu înseamnă că există şi trei centre independente de luare a deciziei în stat, ci doar evidenţiază că există o specializare funcţională a puterii pe trei categorii de bază, fiecare din ele având ale sale prerogative specifice, controlându-se şi echilibrându-se reciproc.

Articolul 96 al Constituţiei fixează că Guvernul asigură realizarea politicii interne şi externe a statului şi exercită conducerea generală a administraţiei publice. Guvernul este responsabil în faţa Parlamentului, care îi controlează activitatea şi poate să-l demisioneze. Preşedintele Republicii are drepturi şi posibilităţi de a influenţa Parlamentul. Constituţia subliniază că Preşedintele poate adresa Parlamentului mesaje cu privire la principalele probleme ale naţiunii,

definind, astfel, direcţiile principale ale activităţii lui. Preşedintele poate chiar să dizolve Parlamentul în cazul blocării procedurilor de adoptare a legilor timp de trei luni sau în cazul imposibilităţii formării Guvernului. Preşedintele este comandantul suprem al forţelor armate, promulgă legile, deţine imunitate şi nu poate fi tras la răspundere juridică pentru opiniile exprimate în exercitarea mandatului. În cazul în care săvârşeşte o infracţiune sau oricare altă faptă ce încalcă prevederile Constituţiei, Preşedintele poate fi înlăturat din funcţie de către Parlament cu votul a două treimi din numărul deputaţilor aleşi, iar legislativul poate lua decizia de deschidere a procesului penal împotriva Preşedintelui Republicii Moldova (procedura impicimentului) (art.89). În corespundere cu legea, dezbaterile judiciare intră în competenţa Curţii Supreme de Justiţie. În acest caz, Preşedintele este înlăturat din funcţie chiar din ziua declarării sentinţei de acuzare (alin. (3) art.81).

A treia ramură a puterii – puterea judecătorească – e chemată să asigure supremaţia Constituţiei. Instanţele judecătoreşti nu trebuie să adopte hotărâri decât în corespundere cu legea, iar legile să fie adoptate de Parlament doar în corespundere cu Constituţia republicii Moldova – Legea Supremă a societăţii şi a statului. Se creează impresia că puterea judecătorească este una subordonată Parlamentului. Nu-i chiar aşa. Activitatea tuturor celor trei ramuri ale puterii trebuie să se desfăşoare în limita legii. Legea este egală şi obligatorie pentru toate ramurile puterii. Supremaţia legii ca rezultat al activităţii legislativului nu presupune că Parlamentul are dreptul de a activa în afara legii şi nu înseamnă subordonarea ierarhico-organică a instanţelor executive şi judecătoreşti Parlamentului.

Titlul V al Constituţiei reglementează sancţionarea necorespunderii legilor Constituţiei ca un important mecanism juridic în realizarea statului de drept. În articolul 135 al Constituţiei se fixează că corespunderea legilor Constituţiei este determinată de Curtea Constituţională ca unica autoritate de jurisdicţie constituţională în Republica Moldova, independentă de oricare altă putere, subordonată doar Constituţiei şi chemată să asigure supremaţia ei. Legile şi alte acte

normative sau anumite părţi ale acestora îşi pierd forţa de acţiune din momentul luării deciziei de către Curtea Constituţională, decizii care sunt definitive şi nu pot fi atacate (art.140 alin. (2). Curtea Constituţională se compune din 6 judecători: 2 numiţi de Parlament, 2 – de Guvern şi 2 – de Consiliul Superior al Magistraturii, fapt ce vorbeşte despre egalitatea şi echilibrul puterilor. Judecătorii sunt numiţi pentru un mandat de 6 ani, fiind inamovibili, independenţi şi se supun numai Constituţiei.

Titlul II al Constituţiei este consacrat unei reglementări desfăşurate a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor – exigenţa-cheie a statului de drept. Aceste drepturi sunt consolidate prin libertăţile care le asigură realizarea eficientă, cum ar fi pluralismul politic, legitimitatea opoziţiei, alegerile libere etc.

Putem constata că pe lângă succesele incontestabile, pe care le-a obţinut Republica Moldova în perioada de independenţă, există încă probleme a căror soluţionare necesită timp, eforturi şi voinţă politică, suport financiar şi uman.

Subiecte pentru evaluare

1. Enumeraţi elementele principale ale statului şi caracterizaţi-le.
2. Analizaţi şi comparaţi formele de guvernământ ale statului contemporan. Ce formă de guvernământ corespunde Republicii Moldova?
3. Evidenţiaţi deosebirile dintre statul de drept şi statul social de drept.
4. Numiţi şi argumentaţi principiile fundamentale ale statului de drept.
5. Descrieţi evoluţia statului de drept şi a statului social de drept din perspectiva realizărilor şi problemelor societăţii moldoveneşti.
6. Caracterizaţi formele orânduirii de stat. Dacă parlamentul este bicameral, ce concluzie putem face despre forma de stat?

Bibliografie

Bazele statului şi dreptului Republicii Moldova / coordonator V. Creţu.

— Chişinău, 1997.

Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 cu ulterioarele modificări.

— Chişinău, 2004.

Eşanu C. *Suveranitatea statului*: *geneză*, *concepţii*, *evoluţie* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr. 1 (XXXII).

— Chişinău: CEP USM, 2006.

Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova.

— Chişinău, 2003.

Молдова-98. *Политические реалии и парламентские выборы*.

— Кишинев, 1998, с.98 – 111.

Tema 10: PARTIDE POLITICE ŞI SISTEME DE PARTIDE

Partidele politice se numără printre cele mai importante instituţii ale sistemului politic. Fără activitatea acestora este imposibil de a fi imaginat procesul politic contemporan. Prin intermediul lor se realizează legătura dintre cetăţeni şi organele puterii, dintre societatea civilă şi politică. În cadrul acestei teme partidele vor fi analizate atât ca entităţi separate, cât şi în coraport cu alte partide sau diverse instituţii politice.

1. Conceptul şi funcţiile partidului
2. Tipologia partidelor politice
3. Sisteme de partide: definirea şi clasificarea

1. *Conceptul şi funcţiile partidului*

Conceptul de partid politic este unul dintre cele mai răspândite în ştiinţa politică contemporană. Sensurile variate atribuite noţiunii de partid politic şi particularităţile extrem de diferite pe care le-au consemnat şi le consemnează partidele, din fiecare etapă şi din fiecare ţară, au determinat numeroasele definiţii ale acestora.

În primul rând, este vorba de definiţii minimaliste, în cadrul cărora accentul se pune pe o caracteristică anumită a conceptului. Max Weber pune accentul pe organizare, considerând că partidul este o asociaţie de oameni liberi, voluntar constituită, necesară societăţii, cu un anumit program, cu obiective ideale şi/sau materiale. Un alt

precursor al ştiinţei politice contemporane – Benjamin Constant – subliniază aspectul ideologic al fenomenului: un partid este o reuniune de oameni care profesează aceeaşi doctrină politică.

În al doilea rând, este vorba de definiţii maximaliste, care sunt mai cuprinzătoare şi scot în evidenţă mai multe trăsături specifice partidelor politice. Sigmund Neumann, de exemplu, consideră că partidul politic este organizaţia închegată a forţelor politice active ale societăţii, preocupate de controlul asupra puterii guvernamentale şi care luptă deschis pentru câştigarea maselor, luptă în care se întrec cu o altă grupare sau cu mai multe grupări având concepţii diferite. Iar în opinia lui Dimitrie Gusti partidul politic este o asociaţie liberă de cetăţeni uniţi în mod permanent prin interese şi idei comune, de caracter general, asociaţie ce urmăreşte, în plină lumină politică, a ajunge la putere, a guverna pentru realizarea unui ideal etic şi social.

Un al treilea tip de definiţii sunt cele descriptive. În cadrul acestora autorii enumeră principalele caracteristici specifice formaţiunilor social-politice. Josef La Palombara şi Miron Weiner, de exemplu, au propus următoarele caracteristici indispensabile partidelor:

— O organizaţie durabilă, în sensul că ea trebuie să supravieţuiască liderii fondatori;

— O organizaţie completă, în sensul că trebuie să se întindă de la nivel central până la ramificaţiile locale;

— Voinţă deliberată de a exercita în mod direct puterea;

— Preocuparea de a-şi asigura un sprijin cât mai larg, îndeosebi cu prilejul alegerilor, dar şi în alte împrejurări, în diverse forme.

Sintetizând informaţia prezentată mai sus, autorii consideră că partidul politic (prin prisma definiţiei descriptive) presupune:

— Organizaţie relativ stabilă, formată în baza asocierii libere a cetăţenilor;

— Angajarea unei doctrine politice anumite;

— Concurenţă/luptă cu organizaţii similare pentru câştigarea sprijinului din partea cetăţenilor cu drept de vot;

— Reprezentarea intereselor anumitor segmente sociale;

— Cucerirea, menţinerea şi exercitarea puterii politice.

În ceea ce priveşte geneza partidelor politice, de menţionat că despre existenţa unor mişcări sau tabere politice care luptau pentru cucerirea puterii istoricii ne relatează încă din antichitate. Acestea activau, în special, în regimurile în care erau prezente anumite manifestări ale democraţiei. Aşa, de exemplu, în Atena lupta pentru putere în polis la o anumită etapă istorică se purta între „partidul aristocraţilor" şi „partidul democraţilor". În Roma Antică, în perioada republicii, erau cunoscute ciocnirile frecvente între „optimates" şi „populares". Însă, majoritatea autorilor consacraţi în domeniu consideră că aceste structuri organizatorice instabile nu pot fi considerate partide în sensul modern al cuvântului. În literatura de specialitate ele mai sunt numite „protopartide".

Partidele politice apar şi se dezvoltă în epoca modernă. Geneza lor fiind strict legată de modernizarea (în cazul dat, democratizarea societăţii), de maturizarea societăţii civile, de creşterea gradului de complexitate a procesului politic etc. Se are în vedere conştientizarea de către individ a faptului că el are dreptul şi poate să se implice în exercitarea puterii politice influenţând-o. Dacă în perioadele antică şi medievală autoritatea politică conducătoare avea (cu mici excepţii) un caracter tradiţional şi sacralizat (conducătorul era ascultat în virtutea voinţei divine sau a cutumei), atunci către secolele XVII-XVIII individul îşi pierde încrederea în astfel de autorităţi şi doreşte să se implice în procesul de luare a deciziilor.

Dacă cauzele enumerate mai sus au determinat apariţia partidelor (a fenomenului partizan), atunci evoluţia acestora a fost influenţată de cel puţin două condiţii. În calitate de catalizatori ai dezvoltării partidelor a servit, pe de o parte, creşterea rolului adunărilor reprezentative (al parlamentelor) în viaţa politică a societăţii, pe de altă parte – extinderea dreptului la vot.

Primele partide politice, în sens geografic, apar în Europa Occidentală şi în America de Nord. În cazul Angliei, este vorba de „tories" (conservatorii) şi „whigs" (liberalii). Statele Unite ale Americii, din momentul înfiinţării, au cunoscut lupta dintre două curente

social-politice: „federaliști” (republicanii actuali) și „republicani” (democrații actuali). În fine, un al treilea stat în care s-a purtat o luptă aprigă între diferite asociații politice a fost Franța. Aici organizarea politică avea loc în baza așa-ziselor „cluburi”. În perioada Revoluției Franceze cele mai cunoscute au fost cluburile „iacobinilor” și ale „girondinilor”.

Pentru o înțelegere adecvată a rolului partidului politic în societate este necesară identificarea și analiza funcțiilor sale. Avem în vedere:

— Funcția de mediere între cetățeni și stat, între societatea politică și cea civilă. Partidul politic este liantul ce asigură comunicarea între cetățeni și puterea politică. Prin intermediul partidelor oamenii pot nu doar să influențeze puterea, ci și să participe la exercitarea acesteia;

— Funcția de exercitare a puterii politice. Partidele politice sunt principalii actori ai procesului electoral. Ele sunt acelea care, prin obținerea majorității la alegeri, controlează puterile legislativă și executivă;

— Funcția de control și critică asupra puterilor executivă și legislativă (opoziția). Această funcție este practic opusă celei anterioare. Astfel, partidele sunt în stare nu doar să exercite puterea politică, ci și să o monitorizeze în calitatea lor de opoziție. Puterea întotdeauna are nevoie de opoziție, care o face mai responsabilă și mai motivată în acțiunile sale;

— Mobilizarea socială. Partidele, în virtutea structurii organizatorice și a rolului deținut în societate, sunt actorii politici cu cel mai mare potențial de mobilizare a cetățenilor;

— Recrutarea și selectarea personalului conducător. Partidele sunt structurile care promovează liderii politici. Într-o societate democratică contemporană, pentru a te afirma ca politician, în majoritatea absolută a cazurilor trebuie să fii membru al unui anumit partid sau să fii susținut și promovat de acesta;

— Elaborarea de ideologii, doctrine, programe. Funcționarea partidelor este imposibilă fără adoptarea unui program, fără aderarea

la o doctrină. Acestea, pe de o parte, individualizează partidul contrastându-l cu celelalte formaţiuni, iar, pe de altă parte, îi oferă un sistem de idei, credinţe, pârghii şi mecanisme prin care se vor realiza promisiunile.

2. Tipologia partidelor politice

În cele ce urmează vom încerca să identificăm principalele tipuri de partide, pentru a realiza o ordonare şi asimilare mai eficientă a multitudinii şi diversităţii de formaţiuni politice existente. Vor fi specificate principalele criterii de divizare (în opinia noastră), în baza cărora vor fi identificate tipurile de partide:

— Conform genezei (Maurice Duverger):

1) *partide de creaţie internă* (în interiorul corpului reprezentativ / parlamentului). De exemplu, Partidul Conservator din Marea Britanie, care a apărut în baza grupului parlamentar al „tories";

2) *partide de creaţie externă* (în afara corpului reprezentativ / parlamentului). De exemplu, Partidul Social-Democrat din Germania (PSDG), care s-a format în afara parlamentului german (a doua jumătate a secolului al XIX-lea) cu scopul de a accede în legislativ şi a promova interesele clasei muncitoare;

— Conform criteriului organizaţional (Maurice Duverger):

1) *partide de cadre*. Sunt formaţiuni politice formate dintr-un număr relativ mic de membri activi, dar care excelează prin prestigiu, carismă, posibilităţi financiare şi aptitudini manageriale. Forţa unui astfel de partid se originează în personalitatea militanţilor (membrilor activi) şi nu în numărul acestora. Partidele de cadre sunt descentralizate şi flexibile, iar ideologia de multe ori cedează în faţa pragmatismului. Drept exemplu, poate servi Partidul Republican din SUA;

2) *partide de masă*. Organizaţii social-politice ce se bazează pe numărul mare de membri activi. Aceştia acţionează ca un tot unitar şi se supun totalmente conducerii partidului. Partidele de masă sunt puternic centralizate şi ideologizate. Spre deosebire de partidele de cadre, cele de masă se bazează mai mult pe cantitate decât pe calitate. Drept exemplu al partidelor de masă poate fi invocat cazul

formaţiunilor comuniste;

— Conform doctrinei (ideologiei) împărtăşite:

1) *partide liberale*. Sunt formaţiuni politice de dreapta ce au apărut în rezultatul modernizării politice şi al dezvoltării capitaliste a societăţii (sec. XVIII-XIX). Liberalii au fost acei care au pus bazele democraţiei contemporane. Un loc important în programul partidelor liberale revine unor aşa valori ca: pluralismul politic, individualismul, libertatea economică, toleranţa culturală. Drept exemplu în acest sens poate fi Partidul Naţional Liberal din România (PNL);

2) *partide conservatoare*. Partidele conservatoare, de rând cu cele liberale, se află la baza evoluţiei ideologice a organizaţiilor social-politice contemporane. Ele sunt de dreapta şi pledează pentru aşa valori ca: tradiţia (rezistenţa la schimbare), ordinea, autoritatea statului. În prezent, denumirea „conservator" şi-au păstrat foarte puţine formaţiuni. Este cazul Partidului Conservator din Marea Britanie. Dar de orientare conservatoare pot fi catalogate cu mult mai multe – de exemplu, Partidul Republican din SUA;

3) *partide creştin-democrate*. Sunt formaţiuni de natură conservatoristă, care la moment nu au nimic comun cu Biserica, însă programul lor politic conţine anumite valori ale eticii creştine: personalitatea, solidaritatea, familia, tradiţia… Partidele creştin-democrate, în formula lor actuală, sunt o creaţie recentă. Ele au apărut după al doilea război mondial în statele ce au avut de suferit cel mai mult de pe urma acestuia. În aşa state ca Germania şi Italia ele au avut menirea de a ocupa segmentul de dreapta în eşichierul politic (rămas liber după eşuarea regimurilor dictatoriale) şi de a se lupta cu stânga comunistă. La moment, una dintre cele mai cunoscute organizaţii este Uniunea Creştin-Democrată (UCD) din Germania;

4) *partide social-democrate*. Sunt partide socialiste de natură reformistă care au apărut la sfârşitul secolului XIX, prin desprinderea de la ideile socialiste marxiste. Între aceste două curente socialiste au existat, îndeosebi în perioada iniţială, multiple diferenţe. De exemplu, spre deosebire de comunism (marxism), social-democraţia nega necesitatea schimbării puterii politice prin violenţă (revoluţie),

considerând că alegerile sunt principalul mecanism de legitimare a puterii politice, iar reforma este unica modalitate a schimbărilor sociale. La moment, partidele social-democrate sunt principalii reprezentanţi ai stângii politice. Fundamentul ideologic al acestora este constituit din principii ca: democraţie, solidaritate, echitate socială, economie mixtă etc. Cele mai cunoscute partide social-democrate sunt: Partidul Laburist din Marea Britanie, Partidul Social-Democrat din Germania;

5) *partide comuniste* (*marxiste*). Sunt partide politice al căror program politic au la bază învăţăturile lui Marx şi Engels, formulate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Comunismul pledează pentru egalitatea (totală) a indivizilor unei societăţi, pentru desfiinţarea claselor sociale, pentru proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie şi a tuturor bunurilor, care depăşesc stricta necesitate personală. Realizarea în practică a ideilor comuniste s-a încercat în secolul al XX-lea, în statele unde la putere au ajuns partidele comuniste (cel mai cunoscut exemplu – Uniunea Sovietică). Fără de succes, însă. La moment, partidele comuniste mai sunt la conducere în aşa state ca Republica Cuba şi Republica Populară Democrată Coreeană;

6) *partide ecologiste*. Sunt partide politice tinere, care au apărut în a doua jumătate a secolului XX, pentru a face faţă problemelor de natură ecologică ce se fac simţite în societăţile postindustriale. Mişcarea politică ecologistă, sau mişcarea „verzilor", se bucură de succes în societăţile preocupate de problemele protejării naturii, de efectele dezvoltării economice a omenirii. Partidele ecologiste deţin poziţii solide în Germania, Olanda etc.

7) *partide „agaţă-totul"* (*catch-all-party*). Termenul este lansat în a doua jumătate a secolului XX de către Otto Kirchheimer pentru a desemna formaţiunile politice care nu se orientează în mod strict spre o anumită doctrină politică sau spre un anume segment social (muncitori, intelectuali etc.).

— Conform reprezentării parlamentare:

1) *partide parlamentare*. Sunt partidele care în rezultatul alegerilor parlamentare reuşesc să obţină un anumit număr de

mandate parlamentare. În Parlamentul Republicii Moldova (ales la 6 martie 2005) există reprezentanţi ai aşa partide ca Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCRM), Alianţa „Moldova Noastră" (AMN), Partidul Popular Creştin-Democrat (PPCD), Partidul Democrat din Moldova (PĂM), Partidul Democraţiei Sociale (PDS), Partidul Social-Liberal (PSL);

2) *partide extraparlamentare*. Sunt formaţiuni care nu se bucură de reprezentare parlamentară. Printre cele mai cunoscute partide extraparlamentare din Republica Moldova menţionăm: Partidul Social-Democrat din Moldova (PSDM), Partidul Liberal (PL) etc.

— Potrivit criteriului exercitării funcţiilor de conducere:

1) *partide de guvernare*. Sunt partide care exercită sau participă la exercitarea puterii politice (de exemplu, PCRM);

2) *partide de opoziţie* (*parlamentară sau extraparlamentară*). Partidele care nu participă şi nici nu susţin guvernarea (de exemplu, AMN);

— Potrivit criteriul teritorial-administrativ:

1) *partide cu reprezentare naţională*. Sunt partide care dispun de organizaţii teritoriale şi sprijin electoral pe întreg cuprinsul ţării;

2) *partide regionale*. Sunt partide care activează doar într-o anumită regiune a ţării. De exemplu, Uniunea Creştin Socială (UCS) – partid ce-şi desfăşoară activitatea exclusiv în landul bavarez din Republica Federală Germania.

3. *Sisteme de partide*: *definirea şi clasificarea*

DEX-ul stabileşte că sistemul este un ansamblu de elemente (materiale sau ideale) interdependente constituind un întreg organizat. Respectiv, sistemul de partide include atât partidele ce acţionează într-o ţară anumită şi într-o perioadă dată, cât şi totalitatea relaţiilor (raporturilor) dintre acestea, constituite în cadrul luptei pentru cucerirea, menţinerea şi exercitarea puterii politice. Esenţa sistemului de partide se dezvăluie şi mai deplin prin prezentarea principalelor tipologii şi clasificări ale acestuia.

Cea mai răspândită, chiar tradiţională am spune, este clasificarea sistemelor de partide în trei categorii distincte:

monopartitism, bipartitism şi pluripartitism. Criteriul principal situat la baza acestei tipologizări este cel numeric (şi nu atât numărul propriu-zis de partide, cât numărul efectiv de partide). În cele ce urmează prezentăm o succintă trecere în revistă a trăsăturilor definitorii aparţinând sistemelor de partide nominalizate.

Monopartitismul este specific sistemelor politice în care funcţionează *de facto*, iar în unele cazuri şi *de iure*, o singură organizaţie social-politică. Sistemele politice vizate mai sunt numite şi necompetitive. Acest partid este unul foarte bine organizat, monolit, supracentralizat, de regulă – puternic ideologizat, care se suprapune structurilor de stat, transformându-se în partid-stat. Teoria politică indică asupra a două modele de monopartitism.

Pe de o parte, este vorba despre regimurile autoritare, unde, în anumite cazuri, legislaţia mai poate permite funcţionarea şi a altor organizaţii social-politice, însă *de facto* există un singur partid, care are menirea de a sprijini liderul autoritar (dictator, juntă). Aceste partide, de regulă, nu se implică în mod agresiv în toate sferele domeniului social. Anumite spaţii sunt lăsate domeniului privat, ca, de exemplu, economia sau familia. Un prim exemplu îl constituie Spania din perioada lui Francisco Franco, precum şi numeroase ţări africane (Senegal, Camerun, Mali…) în anumite perioade istorice ale istoriei lor politice recente.

Pe de altă parte, este vorba despre partidele politice din sistemele totalitare, unde prin Constituţie este stabilit caracterul de conducător politic al societăţii şi cel de unic reprezentant al poporului. Organizaţiile social-politice respective concresc cu structurile de stat şi încearcă să dirijeze toate sferele vieţii sociale, neacceptând existenţa unor spaţii private. Acesta este un criteriu de departajare primordial între partidele totalitare şi cele autoritare. Exemple clasice de sisteme necompetitive monopartitiste sunt fostele Uniunea Sovietică, Germania fascistă. La moment, este cazul Cubei şi al Coreei de Nord – două regimuri comuniste ortodoxe ce au supravieţuit războiul rece.

Bipartitismul este un sistem de partide competitiv în care două partide sunt în stare să concureze pentru a obţine majoritatea absolută

a mandatelor reprezentative şi, de obicei, unul din ele reuşeşte. Aceste două partide pot obţine în rezultatul alegerilor naţionale cca. 80 – 90% din voturile alegătorilor. Ele se alternează la guvernare. Este greşit a considera că bipartitismul este un sistem format exclusiv din două partide. Concurenţi electorali pot fi mai mulţi, însă lupta reală pentru putere se poartă între două formaţiuni, fiecare în parte putându-şi adjudeca majoritatea. Partidele din cadrul sistemului bipartitist sunt, de regulă, pragmatice, flexibile şi puţin ideologizate. Drept exemplu de sistem bipartitist poate fi invocat cazul Statelor Unite ale Americii (Partidul Republican şi Partidul Democrat) sau cel al Marii Britanii (Partidul Laburist şi Partidul Conservator).

Pluripartitismul (*sau multipartitismul*) este sistemul de partide competitive în care pentru cucerirea puterii se luptă cel puţin trei formaţiuni politice. Pluripartitismul, comparativ cu monopartitismul şi bipartitismul, este cel mai răspândit algoritm de interacţiune a partidelor politice în cadrul unui sistem. În virtutea diversităţii sesizate, ştiinţa politică delimitează mai multe modele de pluripartitism.

În primul rând, este vorba despre pluripartitism cu partid dominant. Este cazul în care un singur partid este în stare să acumuleze majoritatea ce i-ar permite să guverneze în mod independent. În calitate de exemplu poate fi invocat sistemul de partide din India, care în anumite perioade a fost totalmente dominat de Congresul Naţional Indian.

În al doilea rând, se are în vedere pluripartitismul moderat. Putem vorbi despre această specie de multipartitism atunci când numărul partidelor – calculat în baza criteriului numeric – este de la trei la (aproximativ) cinci. Astfel de pluripartitism se întâlneşte în Olanda, Danemarca, Elveţia.

În al treilea rând, este vorba despre pluripartitismul extrem. Se are în vedere sistemul de partide cu un număr mare de formaţiuni social-politice active. Drept exemple de pluralism polarizat pot servi a IV-a Republică Franceză, Germania weimariană.

Pe lângă această clasificare bazată exclusiv pe indicatori

cantitativi, merită o atenţie deosebită efortul depus de Giovanni Sartori, care a propus o tipologie ce are la bază simbioza dintre indicii calitativi şi cei cantitativi:

1. *Monopartitismul*. Acest sistem este o trăsătură a regimurilor politice totalitare. Puterea este concentrată în mâinile unui singur partid, deoarece altele sunt interzise prin lege.

2. *Sistem cu partid hegemon*. Este cazul regimului politic autoritar. Puterea politică aparţine partidului hegemon, care *de iure* permite existenţa altor partide, însă *de facto* nu acceptă niciun fel de opoziţie.

3. *Sistem cu partid predominant*. Acesta este propriu unui regim politic democratic. Partidul politic predominant trebuie să reuşească să obţină, cel puţin de trei ori consecutiv, majoritatea absolută în organul legislativ.

Bipartitismul. Sistem de partide ce se caracterizează prin competiţia dintre două formaţiuni politice în scopul cuceririi majorităţii de voturi. Rotaţia puterii de stat din mâinile unui partid în mâinile altuia este mult probabilă la următoarele alegeri.

Pluralism limitat. Trăsătura distinctivă a acestui sistem pluralist este guvernul de coaliţie. Acest sistem se mai caracterizează printr-o distanţă ideologică redusă între partide, prin lipsa unor divergenţe sau tensiuni de amploare, principiale. Un moment foarte important este prezenţa unei disponibilităţi de a crea coaliţii, moment foarte important pentru un sistem pluralist.

Pluralism extrem. Se are în vedere nu atât numărul mare de partide, ci, întâi de toate, faptul că avem de-a face cu un sistem de partide în care componentele sunt distanţate ideologic şi denotă incapacitatea de a crea coaliţii, în virtutea intereselor divergente. O altă trăsătură importantă este prezenţa partidului-antisistem, prin această expresie înţelegându-se un partid care subminează legitimitatea regimului căruia i se opune.

Atomizare. Este caracteristic regimurilor politice ce se află în tranziţie de la totalitarism spre democraţie. Sistemul presupune prezenţa a zeci de partide necompetitive ce nu obţin rezultate

semnificative în cadrul alegerilor.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Reproduceţi conceptul de partid politic şi determinaţi cauzele şi condiţiile de formare a partidelor politice moderne.

2. Identificaţi funcţiile partidelor politice.

3. Desemnaţi principalele criterii de tipologizare a partidelor politice.

4. Definiţi sintagma „sistem de partide".

5. Enumeraţi şi identificaţi specificul principalelor tipuri de sisteme de partide.

Bibliografie

Măgureanu V. *Studii de sociologie politică*.
— Bucureşti: Albatros, 1997.
Offerle M. *Les partis politiques*.
— Paris: Presses Universitaires de France, 1997.
Seiler D.-L. *Partidele politice din Europa*.
— Iaşi: Institutul European, 1999.
Voicu G. *Pluripartidismul*. *O teorie a democraţiei*.
— Bucureşti: ALL, 1998.
Дюверже М. *Политические партии*.
— Москва: Академический проект, 2000.

Tema 11: SISTEMUL DE PARTIDE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Formarea unui sistem de partide democratic în Republica Moldova este indicatorul principal al reuşitei procesului de democratizare a societăţii. Sistemul de partide din Republica Moldova are o istorie scurtă şi încă nu este pe deplin consolidat, însă tendinţele manifestate denotă o dezvoltare în direcţia cuvenită. Pentru o mai reuşită elucidare a subiectului, în cele ce urmează vor fi abordate probleme ce ţin de istoricul sistemului de partide, componentele lui principale şi cadrul juridic de activitate.

1. Geneza şi evoluţia sistemului de partide moldovenesc

2. Partidele politice din Republica Moldova la etapa actuală (2007)

3. Reglementarea juridică a activităţii partidelor politice moldoveneşti

1. Geneza şi evoluţia sistemului de partide moldovenesc

Primele partide politice în spaţiul politico-geografic dintre Prut şi Nistru apar în anii 1905 – 1907 în rezultatul evenimentelor revoluţionare ce au avut loc în Imperiul Rus. În regiune îşi desfăşoară activitatea cca. 50 partide şi grupări politice, în majoritate fiind reprezentante teritoriale ale partidelor din centrele administrative ale Imperiului ţarist. Însă, primul partid politic moldovenesc, care a jucat un rol important în viaţa politică din regiune, a fost Partidul Naţional Moldovenesc (PNM), fondat în aprilie 1917. Această organizaţie social-politică a fost constituită prin implicarea directă a unor personalităţi marcante ca Vasile Stroiescu, Pantelimon Halippa şi Onisifor Ghibu.

După ce Basarabia a intrat în componenţa statului român, se trece într-o nouă fază a tradiţiei pluripartidiste basarabene (1918 – 1938). Perioadă pe parcursul căreia populaţia din regiune a avut posibilitatea să participe în premieră la alegeri parlamentare în bază pluripartidistă. Cele mai populare în Basarabia erau formaţiunile politice care aveau în program stipulaţii despre ameliorarea situaţiei ţăranilor.

O următoare etapă importantă în istoria partitismului moldovenesc începe cu anul 1944, când teritoriul Basarabiei intră sub jurisdicţia şi controlul politic al Uniunii Sovietice. Viaţa politică, şi nu doar ea, este reprezentată de autoritatea unei singure formaţiuni politice – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS). Opoziţie politică nu exista. Unele încercări au fost întreprinse în primii ani de regim stalinist, când şi-au desfăşurat activitatea asemenea grupuri ilegale anticomuniste ca „Arcaşii lui Ştefan", „Sabia Dreptăţii", „Armata Neagră", „Uniunea Democrată a Libertăţii". Acestea însă erau nişte cazuri singulare care nu au trecut în particular sau în general. Orice posibilitate de opoziţie organizată a fost exclusă din start prin deportările masive ale intelectualităţii, ale reprezentanţilor administraţiei publice, ale ţăranilor consideraţi înstăriţi etc.

Decisivă pentru formarea sistemului de partide moldovenesc actual este perioada de la sfârşitul anilor ’80 – începutul anilor ’90 ai secolului al XX-lea, când prăbuşirea Uniunii Sovietice şi, implicit, a puterii PCUS a permis „dezgheţul politic” în republicile unionale. Drept consecinţă, în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) se constituie un şir de organizaţii obşteşti care „atentează” la monopolul politic al Partidului Comunist al Moldovei (PCM). Primele formaţiuni de acest gen au fost: Frontul Popular din Moldova (FPM), Mişcarea „Unitate-Edinstvo”, mişcarea Gagauz-Halkî şi asociaţia bulgarilor „Vozrojdenie”. Instituirea pluralismului politic a fost o premisă fundamentală pentru independenţa statului moldovenesc (27.08.1991). Pe parcursul anilor 1990 – 1994 numărul partidelor şi al altor organizaţii social-politice a crescut vertiginos, ajungându-se la cca. 60 de formaţiuni.

O primă testare a partidelor politice moldoveneşti a avut loc în anul 1994, anul primelor alegeri în bază pluripartidistă din Republica Moldova. La scrutin au luat parte 13 partide şi blocuri electorale, precum şi 20 candidaţi independenţi. Principalul subiect de discuţie pe parcursul campaniei electorale a fost independenţa Republicii Moldova, în condiţiile celor două mişcări politice centrifuge: „unionistă” (se are în vederea ideea unirii Republicii Moldova cu România) şi „sovietico-nostalgică” (avem în vedere dorinţa unor segmente sociale de a reface Uniunea Sovietică). Câştig de cauză au avut partidele care au susţinut ideea independenţei statului moldovenesc. Au reuşit să depăşească pragul electoral următorii candidaţi electorali:

Tabelul 1

Alegerile parlamentare – 1994

Nr. crt.	Partidele/blocurile parlamentare	Procente
1	Partidul Democrat Agrar din Moldova	43,18
2	Blocul „Partidul Socialist –	22,

	Mişcarea Unitate-Edinstvo”.	00
3	Blocul Ţăranilor şi Intelectualilor	9, 21
4	Alianţa Frontului Popular Creştin-Democrat	7, 53

Electorală parlamentară din 1998 a fost una şi mai „aglomerată”. La alegeri au participat 75 concurenţi electorali. Dintre aceştia – 15 partide şi blocuri electorale şi 60 candidaţi independenţi. În rezultatul sărăcirii masive a populaţiei, problematica socială iese în prim-plan. Victoria Partidului Comuniştilor este o reflectare elocventă a acestei situaţii. Pragul electoral de 4% a fost depăşit de partidele nominalizate mai jos.

Tabelul 2

Alegerile parlamentare – 1998

Nr. crt.	Partidele/blocurile parlamentare	Procente
1	Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	30, 01
2	Blocul „Convenţia Democrată din Moldova”.	19, 42
3	Blocul „Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă”.	18, 16
4	Partidul Forţelor Democratice	8, 84

În februarie 2001 s-au desfăşurat primele alegeri parlamentare anticipate din istoria politică a Republicii Moldova. Principala noutate a acestui scrutin a fost victoria categorică a Partidului Comuniştilor care a reuşit să-şi adjudece 71 mandate parlamentare din totalul de 101 (în condiţiile unui prag electoral majorat la 6%).

Tabelul 3

Alegerile parlamentare – 2001

Nr. crt.	Partidele/blocurile parlamentare	Procente
1	Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	50,07
2	Blocul „Alianţa Braghiş”.	13,36
3	Partidul Popular Creştin-Democrat	8,24

Pentru alegerile parlamentare din 6 martie 2005 de o importanţă primordială a fost chestiunea integrării Republicii Moldova în structurile Uniunii Europene. Lozinca integrării europene a fost folosită deopotrivă de partidele de opoziţie şi de cel de guvernământ. Încă o noutate a fost majorarea pragului electoral pentru blocuri (9% – pentru o alianţă constituită din două partide şi 12% – pentru o alianţă formată din 3 şi/sau mai multe partide). Principalul rezultat al alegerilor a fost păstrarea statutului de guvernământ de către Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (în pofida micşorării numărului de mandate comparativ cu 2001 – de la 71 la 56).

Tabelul 4

Alegerile parlamentare – 2005

Nr. crt.	Partidele/blocurile parlamentare	Procente
1	Partidul Comuniştilor din Republica Moldova	45,98
2	Blocul „Moldova Democrată”.	28,53
3	Partidul Popular Creştin-Democrat	9,07

Sistemul de partide din Republica Moldova este unul pluripartidist, în care din 2001 se impune un partid predominant – PCRM. Principalele orientări doctrinare specifice pluralismului

ideologic moldovenesc sunt: socialismul, conservatorismul şi liberalismul. În pofida criticilor aduse la adresa sistemului de partide moldovenesc, pe fundalul sistemelor similare din fosta Uniune Sovietică (exceptând statele baltice), pluripartitismul moldovenesc este cel mai democratic şi mai dezvoltat.

2. Partidele politice din Republica Moldova la etapa actuală (2007)

În cadrul acestui compartiment sunt analizate cele mai reprezentative partide politice prezente la etapa actuală în Republica Moldova. Au fost selectate acele formaţiuni social-politice care la alegerile parlamentare din martie 2005 au reuşit să acumuleze peste 2% din voturile alegătorilor.

Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCRM) – formaţiune politică aflată la guvernare în Republica Moldova din anul 2001, când a reuşit să câştige categoric alegerile parlamentare (71 mandate din 101). La scrutinul parlamentar din 6 martie 2005 PCRM şi-a păstrat poziţiile conducătoare reuşind să acumuleze 45, 98% din voturile alegătorilor care s-au prezentat la urne, obţinând respectiv, 56 mandate de deputat. Majoritatea deţinută permite comuniştilor să formeze un guvern propriu. La 4 aprilie 2005 PCRM a reuşit să-şi promoveze propriul candidat şi la postul de preşedinte al ţării.

Ideologia oficială a partidului este cea comunistă, care îşi are originea în învăţătura marxist-leninistă. Însă, la ultimul congres al partidului, din decembrie 2004, conducerea PCRM a exprimat dorinţa de prelua platforma eurocomunistă.

Congresul de constituire a PCRM a avut loc în octombrie 1993. Noul partid s-a declarat succesor al Partidului Comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, scos în afara legii în 1991, ca rezultat al puciului comunist de la Moscova din 19 – 21 august 1991. Primele alegeri la care participă comuniştii moldoveni sunt cele locale din 1995. Ulterior, PCRM a luat parte la toate scrutinele organizate în Republica Moldova (parlamentare, prezidenţiale, locale). Punctul culminant al succesului electoral al comuniştilor l-a constituit anul 2001, când au câştigat detaşat alegerile parlamentare şi prezidenţiale.

Liderul fondator şi actual al partidului este Vladimir Voronin (născut în 1941), ales şi în funcţia de preşedinte al Republicii Moldova (2001, 2005).

Alianţa „Moldova Noastră" (*AMN*) – este o formaţiune politică tânără în sistemul de partide moldovenesc. La alegerile parlamentare din martie 2005 AMN s-a situat în fruntea blocului electoral „Moldova Democrată" (BMD), din care mai făceau parte Partidul Democrat şi Partidul Social-Liberal. BMD a reuşit să acumuleze 28, 53% din voturile cetăţenilor care au votat, obţinând 34 mandate. În rezultatul dezintegrării BMD, în scurt timp după începutul activităţii noului Parlament, Alianţei „Moldova Noastră" i-au revenit 23 mandate, ea formând a doua ca mărime fracţiune parlamentară. La moment, în virtutea proceselor de dezintegrare ce au continuat în interiorul AMN, fracţiunea parlamentară numără 13 deputaţi.

Doctrina oficială a partidului este social-liberalismul. Alianţa „Moldova Noastră" a fost constituită la 19 iulie 2003, în rezultatul fuzionării a trei formaţiuni reprezentative: Alianţa Social-Democrată din Moldova, Partidul Liberal, Alianţa Independenţilor din Republica Moldova. În scurt timp, la AMN a aderat şi Partidul Democrat Popular din Moldova. Alianţa „Moldova Noastră" a fost formată în baza ideii de unificare a forţelor de opoziţie. Actualmente, partidul trece printr-un proces de dezintegrare. AMN a fost părăsită de către reprezentanţii ASDM, precum şi de către o parte din liderii liberali.

Preşedinte al partidului este Serafim Urecheanu, născut în 1950. În viaţa politică moldovenească contemporană s-a făcut cunoscut, în special, datorită funcţiei de primar general al municipiului Chişinău (1994 – 2005).

Partidul Popular Creştin-Democrat (*PPCD*) – este o formaţiune populară, de esenţă creştin-democrată, succesoare politic şi de drept a Frontului Popular din Moldova – organizaţie social-politică anticomunistă principală din perioada mişcării de eliberare naţionala (1988 – 1991). La scrutinul parlamentar din martie 2005 PPCD a obţinut 9, 07% din voturi şi, respectiv, 11 mandate (ulterior, din cauza conflictelor din interiorul fracţiunii, 3 deputaţi au părăsit partidul).

PPCD este partidul fără de care nu poate fi concepută istoria sistemului de partide din Republica Moldova. Creştin-democraţii sunt unicii care s-au bucurat de reprezentare parlamentară în toate legislaturile. Aceştia, însă, niciodată nu au reuşit să se impună ca o formaţiune politică de guvernământ. Scorul electoral al creştin-democraţilor a variat întotdeauna în jurul a 8 – 10%.

Apariţia formaţiunii creştin-democrate în viaţa politică a Moldovei ţine de mişcarea de eliberare naţională de la sfârşitul anilor '80 ai secolului al XX-lea. Evoluţia creştin-democraţilor se reflectă în succesiunea: Frontul Popular din Moldova (1989) → Frontul Popular Creştin-Democrat (1992) → Partidul Popular Creştin-Democrat (1999). Pe tot parcursul activităţii sale formaţiunea creştin-democrată s-a caracterizat printr-o retorică naţional-românească.

Liderul actual al PPCD este Iurie Roşca (din 1994), care i-a succedat la această funcţie pe I. Hadârcă (din 1989) şi M. Druc (din 1992). I. Roşca (născut în 1961) în perioada „prepolitică" a activat în domeniul jurnalismului. Din 1994 şi până în prezent este deputat în Parlamentul Republicii Moldova.

Partidul Democrat din Moldova (*PĂM*) – este un partid care în rezultatul alegerilor din martie 2005 a reuşit să acceadă în Parlament. PĂM a făcut parte din Blocul „Moldova Democrată" (34 mandate), iar în urma dezintegrării acestuia democraţilor le-au revenit 8 locuri în legislativ. În conformitate cu programul politic al partidului, PĂM este o formaţiune ce îmbrăţişează doctrina social-democrată.

PĂM a fost fondat în 1997, în calitate de „partid al puterii" ce urma să asigure reprezentare parlamentară pentru preşedintele ţării (P. Lucinschi, 1997 – 2001). Denumirea de origine – Mişcarea pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă. Ulterior, însă, partidul a ieşit de sub „aripa prezidenţială" şi a promovat o politică proprie. Partidul s-a bucurat de prezenţă în legislativ între 1998 şi 2001. La scrutinul parlamentar din februarie 2001 PĂM (ce s-a implicat independent) nu a reuşit să depăşească pragul electoral de 6%. Liderul formaţiunii, din momentul formării acesteia, este Dumitru Diacov (născut în 1952).

Partidul Democraţiei Sociale din Moldova (*PDSM*) – este un

partid politic format la începutul anului 2006, în rezultatul desprinderii de la AMN a aripii social-democrate în frunte cu Dumitru Braghiş. Doctrina partidului este cea social-democrată, care porneşte de la ieri principii de bază: libertatea, dreptatea, solidaritatea.

Vorbind despre istoricul partidului, trebuie să ţinem cont şi de un aşa element cum ar fi continuitatea. În 2001, D. Braghiş a fost liderul Blocului Electoral „Alianţa Braghiş". Ulterior, în baza fracţiunii parlamentare a BEAB şi PDS „Furnica", s-a format Alianţa Social-Democrată, în frunte cu D. Braghiş. ASDM a fuzionat în 2003 cu alte formaţiuni formând AMN-ul. În fine, în 2006, în rezultatul ieşirii din AMN a unui grup de deputaţi, a fost format Partidul Democraţiei Sociale, al cărui preşedinte a fost ales D. Braghiş.

D. Braghiş (născut în 1957) este un lider politic care şi-a început cariera politică în perioada sovietică, însă s-a impus în calitate de politician deja în perioada independenţei.

Partidul Social-Liberal (*PSL*) – este, la fel, un partid ce se bucură de reprezentare parlamentară, fie şi nesemnificativă. După părăsirea blocului electoral BMD, PSL s-a ales cu trei mandate parlamentare.

PSL a apărut pe scena politică a Republicii Moldova pe data de 9 mai 2001, în baza a trei organizaţii social-politice: Grupul Iniţiativei Social-Liberale (2001), Liga Creştin-Democrată a Femeilor (1990) şi Liga Naţională a Tineretului din Moldova (1991). În decembrie 2002 cu PSL fuzionează Partidul Forţelor Democratice (PFD), partid politic de dreapta care în primul deceniu de independenţă reuşea să dispună de fracţiune parlamentară (1994 – 2001).

Doctrina partidului este social-liberalismul. PSL are ca sarcini primordiale, de asemenea, promovarea ideii integrării Republicii Moldova în structurile euroatlantice, edificarea unei noi elite politice, contând esenţialmente pe oameni tineri. Preşedintele partidului este Oleg Serebrian, unul dintre puţinii lideri politici din Republica Moldova care nu s-a format ca personalitate în perioada sovietică (născut în 1969).

Partidul Social-Democrat din Moldova (*PSDM*) – este primul partid din Republica Moldova care a încercat să promoveze ideile

social-democrate. La alegerile din martie 2005 PSDM a acumulat 2, 92%, nereuşind să depăşească pragul electoral de 6%.

De altfel, acest scor electoral a fost specific social-democraţilor pe parcursul tuturor scrutinelor parlamentare (cca. 2 – 4%), ei nereuşind să depăşească pragul electoral şi să devină partid parlamentar. Doctrina împărtăşită de partid este social-democraţia. PSDM este membru al Internaţionalei Socialiste, întreţine relaţii de colaborare cu un şir de partide social-democrate din Europa, precum şi din ţările CSI.

Congresul de constituire a PSDM a avut loc în mai 1990, iar primii co-preşedinţi au fost aleşi: A. Coşelev, O. Nantoi şi I. Negură. În februarie 2004, preşedinte de partid este ales Ion Muşuc, unul dintre reprezentanţii businessului moldovenesc. La congresul din noiembrie 2006 postul acestuia este preluat de fiul său – Eduard Muşuc (născut în 1975).

Patria-Rodina – Ravnopravie (*P-R-R*) – este o alianţă politică constituită, în special, în baza a doua partide: Partidul Socialiştilor „Patria-Rodina" (preşedinte – V. Abramciuc) şi Mişcarea social-politică republicană „Ravnopravie" (preşedinte – V. Klimenko). Formaţiunile nominalizate încă nu au fuzionat, însă se consideră parteneri politici pregătiţi pentru un astfel de pas. La alegerile parlamentare din 2005 aceste formaţiuni au mers separat, din care cauză nu au reuşit să treacă pragul electoral. În particular, Blocul „Patria – Rodina" a acumulat 4, 97%, iar Mişcarea „Ravnopravie" – 2, 83%.

Ideologia blocului este socialismul democratic. Prin aceste accente P-R-I doreşte să se detaşeze de marxism-leninismul PCRM-ului. Ceea ce îi individualizează pe reprezentanţii P-R-I este retorica strict prorusă. Aceste partide fiind singurele formaţiuni reprezentative ce se pronunţă categoric împotriva integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Partidul Socialiştilor „Patria-Rodina" s-a constituit în 1997 (cu numele „Partidul Socialiştilor din Republica Moldova"), în rezultatul desprinderii de la Partidul Socialist (PSM). Politicienii care au abandonat PSM şi au format PSRM reprezentau aripa moderată, care

nu milita pentru refacerea URSS, ci pleda pentru dezvoltarea independentă a statului moldovenesc.

Mişcarea social-politică republicană „Ravnopravie" se constituie mai târziu, în 1998. Dacă socialiştii atrag atenţia asupra unor momente ideologice clasice, atunci cei din „Ravnopravie" şi-au fixat drept scop prioritar promovarea în Moldova a intereselor etniilor rusă şi ucraineană, îndeosebi.

Liderii P-R-I V. Abramciuc (născută în 1958) şi V. Klimenko (născut în 1953) au venit în politică din mediul academic, fiind istorici de profesie.

3. Reglementarea juridică a activităţii partidelor politice moldoveneşti

Cadrul juridic al activităţii partidelor politice în Republica Moldova este asigurat de trei acte normative principale: Constituţia Republicii Moldova din 29 iulie 1994, Legea privind partidele şi alte organizaţii social-politice din 17 septembrie 1991 şi Codul Electoral din 21 noiembrie 1997.

Constituţia Republicii Moldova, prin art.41 „Libertatea partidelor şi a altor organizaţii social-politice", care conţine şapte alineate, prescrie coordonatele constituţionale ale activităţii organizaţiilor social-politice moldoveneşti. Prezenţa acestora în Legea Fundamentală a statului este o dovadă în plus a rolului ce le revine în societatea moldovenească. Alineatul (1) este definitoriu în această ordine de idei, el specificând că „cetăţenii se pot asocia liber în partide şi în alte organizaţii social-politice". În continuare, legiuitorul aminteşte că partidele „contribuie la definirea şi la exprimarea voinţei politice a cetăţenilor şi, în condiţiile legii, participă la alegeri". Printre celelalte stipulaţii constituţionale am menţiona: partidele sunt egale în faţa legii; statul asigură respectarea drepturilor şi intereselor legitime ale cetăţenilor; sunt declarate anticonstituţionale partidele ce atentează împotriva pluralismului politic, suveranităţii şi independenţei, împotriva integrităţii teritoriale a Republicii Moldova. În pofida caracterului general al prevederilor (fireşti în cazul Constituţiei), merită apreciere însăşi prezenţa partidelor în acest act

normativ cu caracter fundamental.

Legea privind partidele şi alte organizaţii social-politice din 17 septembrie 1991 (cu modificările ulterioare) este lege cu caracter organic ce prevede în mod expres condiţia juridică a partidelor politice din Republica Moldova. Acest act normativ prevede dezvoltarea şi elucidarea următoarelor probleme şi direcţii de o importanţă vitală pentru o activitate eficace a partidelor politice moldoveneşti:

— Definirea fenomenului de partid, determinarea coordonatelor sale conceptuale. Se are în vedere în mod special departajarea organizaţiilor cu caracter politic de cele apolitice (art.1);

— Fortificarea instituţiei partidului politic. Ne referim în mod aparte la consolidarea organizaţional internă prin fixarea normativă a exigenţelor şi imperativelor de natură organizatorică (art.4, 7, 8, 19);

— Reglementarea problemelor ce ţin de finanţarea partidelor. Legislaţia autohtonă se înscrie în practica juridică internaţională, care consfinţeşte existenţa a trei surse principale de finanţare a partidelor: internă, din surse private şi finanţarea din partea statului (art.12, 18, 22);

— Stabilizarea sistemului de partide existent prin fixarea condiţiilor de înregistrare şi activitate a partidelor (art.5, 15, 16);

— Ordonarea relaţiilor cu instituţiile statului, în special ceea ce ţine de procedura de înregistrare, suspendare şi încetare a activităţii (art.15, 29, 30).

Codul Electoral al Republicii Moldova din 21 noiembrie 1997 este al treilea act normativ asupra căruia vom insista în cele ce urmează. Dacă Legea partidelor s-a referit în mod expres la condiţia juridică internă a partidelor politice, atunci Codul Electoral accentuează atenţia asupra relaţiei partidelor cu alte instituţii ale sistemului politic în cadrul procesului electoral. Articolele codului elucidează probleme ca:

— Calitatea organizaţiilor social-politice de concurenţi electorali (art.1);

— Cazurile, condiţiile şi modurile de susţinere materială a concurenţilor electorali (art.37, 38);

— Limitele temporale, condiţiile şi posesorii dreptului de desemnare şi înregistrare a candidaţilor (art.41);

— Specificarea drepturilor garantate concurenţilor electorali, în special ceea ce ţine de desfăşurarea agitaţiei electorale (art.46, 47);

— Drepturile şi obligaţiile partidelor în cadrul alegerilor parlamentare (art.73 – 88);

— Condiţiile de desfăşurare a alegerilor repetate şi noi, în cazurile declarării nulităţii şi nevalabilităţii alegerilor (art.91 – 94).

Subiecte pentru autoevaluare

1. Identificaţi principalele etape în evoluţia fenomenului partitist în spaţiul geografico-politic actual al Republicii Moldova.

2. Enumeraţi partidele parlamentare ale Republicii Moldova (începând cu 1994).

3. Caracterizaţi cele mai reprezentative partide politice din Republica Moldova la etapa actuală.

4. Specificaţi şi caracterizaţi principalele acte normative ce reglementează activitatea partidelor politice din Republica Moldova.

5. Clasaţi sistemul de partide moldovenesc în baza tipologiei lui G. Sartori.

Bibliografie

Moşneaga V., Rusnac Gh. *Republica Moldova şi alegerile parlamentare (1994). geografia politică a electoratului*.

— Chişinău: CEP USM, 1997.

Мошняга В. *Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости*: *политологический анализ* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX.

— Chişinău: CE USM, 2002, e.23 – 83.

Pluripartidismul în Moldova: *esenţa şi specificul formării*.

— Chişinău: CE USM, 2000.

Constituţia Republicii Moldova (adoptată la 29 iulie 1994).

— Chişinău: MOLDPRES, 2003.

Legea privind partidele şi alte organizaţii social-politice, nr. 718-XII din 17 septembrie 1991 (republicată) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 26 – 29, art.149.

Codul Electoral, nr. 381 din 21 noiembrie 1997 (cu modificări şi completări ulterioare) // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 81, art.258.

Tema 12: GRUPURILE DE PRESIUNE

Un factor empiric al procesului politic este activitatea diferitelor grupuri. Problema de discutat vizează măsura în care participarea grupurilor în politică rămâne a fi compatibilă cu instituţiile democratice ale puterii şi conducerii, dacă contribuie ele la asigurarea stabilităţii sistemelor politice sau, dimpotrivă, sunt factori distructivi şi destabilizatori. Obiectivul nostru este să urmărim locul şi rolul grupurilor de interese în procesul politic.

1. Identificarea grupurilor ce activează pe arena politică
2. Trăsăturile grupurilor de presiune şi mecanismul de influenţă
3. Evoluţia grupurilor de presiune în Republica Moldova

1. Identificarea grupurilor ce activează pe arena politică

În studierea procesului politic încercăm să ţinem cont, pe de o parte, de tot spectrul grupurilor de interese ce activează pe scena politică ca asociaţii, fără o structură formală, iar, pe de altă parte, de particularitatea interacţiunii grupurilor de interese cu structurile puterii de stat.

Noţiunea de grupuri de interese/presiune vine din şcoala politică americană. Printre primii care au studiat grupurile de presiune sunt A. Bently, D.B. Truman, G. Almond. Savantul american A. Bently a introdus în uzul ştiinţific un nou concept – „grupurile de interese". Prin aceste grupuri el subînţelegea diverse grupuri organizate de oameni, care au scopuri determinate şi înaintează cerinţe concrete faţă de puterea politică. Comportamentul individual al participanţilor la procesul politic el îl examina prin interacţiunea grupurilor în care indivizii au fost atraşi de un motiv sau altul. A. Bently propunea să privim societatea ca „ansamblu al diverselor grupuri de interese, iar numărul grupurilor să-l limităm printr-un singur indicator – interesele pentru care au fost create şi în baza cărora activează".

Potrivit lui Maurice Duverger, organizaţiile şi instituţiile politice din cadrul intern al sistemului politic se clasifică, cu precădere, în două

mari categorii: 1) partide politice şi 2) grupuri de presiune. Conform ideilor acestui savant, partidele politice au ca obiectiv nemijlocit obţinerea puterii politice, precum şi participarea la exercitarea ei; ele vor să obţină încrederea electoratului pentru a-şi promova adepţii în funcţii publice. „Grupurile de presiune însă nu caută să obţină puterea politică. Ele tind să influenţeze pe cei care deţin această putere politică". Clasificarea dată trebuie completată, deoarece şi partidele politice, sporadic, se pot comporta pe scena politică ca grupuri de presiune. Potrivit autorului vizat, între grupuri de presiune şi partide există următoarele tipuri de relaţii: 1) de subordonare a partidului faţă de grupul de presiune; 2) de parteneriat şi conlucrare reciproc avantajoasă; 3) de subordonare a grupului de presiune faţă de partidul politic. Cu toate acestea, fiecare grup de presiune poate avea multiple relaţii complexe, în permanentă schimbare, concomitent cu mai mulţi parteneri sau adversari politici.

Grupul de presiune este un termen alternativ pentru grupul de interese, adesea utilizat spre a arăta dezaprobarea faţă de grupul respectiv sau faţă de metodele sale. Mulţi analişti îl utilizează drept sinonim pentru grupurile de interese. În fond, aceste două noţiuni în mare parte coincid, pentru că orice grup de presiune este şi unul de interes, doar că termenul „presiune" indică la faptul că acest grup este mai activ din punctul de vedere al exercitării influenţei sale asupra puterii politice. Grupul de presiune este un grup de interese ce exercită presiune.

Grupuri de presiune sunt numite diferite organizaţii (sindicaliste, de antreprenoriat, religioase, culturale, militare, feministe etc.) ai căror membri, fără a pretinde la putere politică, încearcă să o influenţeze pentru a-şi asigura realizarea intereselor lor specifice. Grupurile de presiune încearcă să influenţeze elita politică fără a o conduce direct.

Dacă grupurile de interese sunt definite ca asociaţii benevole create pentru a exprima şi reprezenta interesele oamenilor, membri ai acestor grupuri, în relaţiile lor atât cu alte grupuri, cât şi cu instituţiile politice, atunci grupurile de presiune sunt organizaţii care tind să

susţină sau să stopeze luarea unei decizii concrete de către autorităţile de stat; termenul „lobbysm" înseamnă influenţă nemijlocită asupra procesului de adoptare a legilor în parlament. În acest mod, noţiunile „lobby" şi „grup de presiune" sunt mai înguste în comparaţie cu categoria „grup de interese" şi reflectă doar unele aspecte ale acestuia.

Termenul „lobbyst" derivă din „lobby" – anticameră, vestibul, culoar, hol, în sensul de zone adiacente unei adunări legislative. lobbyst este persoana folosită în mod profesional spre a exercita influenţă în numele clienţilor sau care îşi consiliază clienţii cum să-şi exercite influenţa în folos propriu.

Lobbysm – sistem de influenţare a parlamentarilor sau a funcţionarilor superiori de stat de către anumite grupuri de afaceri, prin intermediul unor agenţi, în vederea adoptării unor hotărâri favorabile acestor grupuri.

În afară de aceste noţiuni, trebuie de menţionat corporatismul ca variaţie a formei structurii de stat şi a culturii politice. Corporatismul este asociat cu regimurile fasciste şi autoritar-etatiste. Drept exemplu clasic tradiţional în acest cens sunt considerate corporaţiile din Italia fascistă (*Corporazioni*).

În corporaţii aparte erau incluşi lucrătorii sferei nonproducere – bănci şi companii de asigurare, oameni de artă, lucrători ai sferei turistice etc. Locul organului suprem legislativ îl deţinea Adunarea Corporaţiilor din 832 membri, 66 dintre care reprezentau partidul fascist, restul reprezentând antreprenorii şi angajaţii corporaţiilor.

Sistemul politic creat era privit ca o realizare practică a înţelegerii între clase şi ca o armonie de interese. Nucleul lui era un tip aparte de asociaţii, corporaţii industriale şi profesionale care realizau funcţii duble: pe de o parte, erau organe de reprezentare politică, pe de alta – organe de control asupra activităţii, inclusiv politice, a membrilor corporaţiilor, asigurând, în acest mod, loialitatea lor faţă de regimul politic.

În realitate, sistemul compus era orientat nu atât spre reprezentarea intereselor, cât spre asigurarea centralizării politice şi mobilizării pentru suplinirea voinţei dictatorului. Structurile

corporative asigură un nivel înalt de conducere, dar departe de democraţie. Dezvoltarea structurilor corporative duce la creşterea gradului de influenţă a reprezentanţilor profesionali, a intereselor specializate (în special, ale grupelor instituţionalizate) în detrimentul intereselor cetăţenilor, la apariţia organizaţiilor formate pe principiul ierarhic, chiar şi la crearea asociaţiilor naţionale care obţin acces prioritar sau chiar exclusiv la procesul de luare a deciziilor strategic importante, subminând astfel unul dintre principalele principii democratice – concurenţa şi competiţia.

În final, corporativismul duce la ridicarea grupurilor monopoliste asupra celorlalte grupuri concurente care reprezintă interese private şi pun pe prim-plan în procesul politic organizaţia în detrimentul individului, renaşte relaţiile de clientelă (clientelă este relaţia de putere între indivizi cu poziţii de putere inegale, bazată pe schimbul de beneficii. Patronul – omul cu un statut înalt, care profită de poziţia, autoritatea sa şi resursele pentru acordarea beneficiilor şi protecţiei celor al cărui statut e mai jos; clienţii, în schimbul acestor beneficii, îl susţin şi îi prestează diferite servicii).

Când o instituţie, un grup, factor social sau individual de pe scena politică îşi concentrează forţele şi capacitatea de persuasiune şi influenţă asupra unui obiectiv care are impact asupra vieţii politice, atunci acest actor politic se comportă ca un grup de presiune. Cele mai importante funcţii ale lor sunt: 1) articularea şi agregarea de interese (funcţie mai puţin conturată decât la partide, condiţionată de faptul că interesele grupului sunt mai puţine şi specifice grupului dat); 2) funcţia de informare şi adaptare – prin informarea puterii despre problemele şi interesele grupurilor corespunzătoare ele leagă societatea cu statul, dar şi asigură o formă organizată de reprezentare a intereselor agregate. Puterea reacţionează la cerinţele grupului şi astfel ea contribuie la adaptarea sistemului politic la noile condiţii de funcţionare.

2. Trăsăturile grupurilor de presiune şi mecanismul de influenţă

Grupurile de interese/presiune sunt multiple: sindicate profesionale, mişcări feministe, organizaţii de antreprenori, mişcări ale

veteranilor sau combatanţilor, asociaţii familiale, de părinţi etc. evident, apare întrebarea: ce prezintă prin sine un grup de presiune? Pentru a avea o viziune mai clară asupra obiectului cercetat este necesar să evidenţiem o serie de trăsături ale grupurilor de presiune:

1) caracterul benevol al asocierii – fiecărui cetăţean în parte îi aparţine decizia de a se uni cu alţii şi a forma un grup de interese pentru a-şi promova mai activ propriile interese;

2) existenţa unui grup organizat în baza unor interese comune. Pornind de la această trăsătură, evidenţiem următoarele tipuri: a) grupuri spontane (grupuri neformale create spontan, adesea sunt violente, ex.: manifestaţii, demonstraţii etc.); b) neasociative (grupuri neformale cu o organizare slabă, non-violente şi non-permanente, au la bază relaţii de rudenie, prietenie sau confesie etc., ceva ce îi uneşte pe o anumită perioadă, pot evalua în grupuri asociative, în special cele etnice sau religioase); c) instituţionale (organizaţii formale cu o influenţă puternică: fracţiuni parlamentare, armata, biserica etc.); d) asociative (organizaţii formalizate, specializate pe exprimarea intereselor grupului; sindicate, grupări ale oamenilor de afaceri, asociaţii etnice sau religioase);

3) promovarea şi apărarea intereselor proprii – interesele pot fi materiale sau spirituale. Dar şi cele spirituale au, de regulă, un fondat material; pentru a da viaţă ideilor, resursul material este necesar (spre deosebire de partidele politice care exprimă interesele diferitelor categorii sociale, grupul de presiune exprimă doar propriile interese);

4) presiunea exercitată asupra puterii – această trăsătură nu este, de fapt, o activitate obligatorie, grupul de presiune poate să rămână unul de interese şi să examineze problemele sale de grup (ex., sindicatele), fără a exercita presiuni directe asupra puterii, dar simţindu-se ca o eventuală forţă;

5) scopul – grupul de presiune are un scop anumit (politic ori nu) şi, spre deosebire de partidul politic, al cărui scop principal este cucerirea, menţinerea şi exercitarea puterii politice, grupurile de presiune se limitează doar la influenţa exercitată asupra ei, rămânând în afara puterii.

Care este esenţa acţiunii/presiunii grupurilor de presiune, care sunt tacticile lor şi metodele de activitate? Activităţile grupurilor de presiune variază de la forme simple la forme costisitoare de lobby sau protest, fapt care pentru politicieni constituie un indice al gradului de implicare emoţională a membrilor grupului în aceste chestiuni. Dacă intensitatea preferinţelor membrilor grupului este relativ scăzută, membrii lui vor dori să se angajeze doar în forme de acţiuni mai puţin costisitoare, cum ar fi adresarea scrisorilor către membrii parlamentului sau către deputatul care îi reprezintă, sau poate făcând un lobby personal.

Grupurile utilizează diverse metode. Ele pot iniţia campanii de proporţii pentru a convinge elita conducătoare că cerinţele lor sunt legitime şi legale utilizând în acest scop mass-media şi tot arsenalul Public Relations. Pot crea comisii paralele cu experţi şi consultanţi în domeniu, plătiţi de aceste grupuri, pentru a elabora un proiect mai performant. Dacă aceste campanii nu se bucură de succes, iar problema în cauză afectează puternic membrii grupului, aceştia sunt pregătiţi să întreprindă acţiuni mai costisitoare: ei pot ameninţa elita cu acţiuni de proporţii sau organiza campanii publice împotriva unor iniţiative politice, pot să contribuie cu finanţare suplimentară pentru un lobby intensiv, pot participa la demonstraţii, întâlniri de protest, la greve, îşi pot retrage susţinerea guvernului sau chiar organiza acte de nesupunere civilă. În lipsa rezultatului, pot utiliza mecanisme mai puţin legale – dau bani pentru a cumpăra acordul (dau mită sau finanţează diferite proiecte, campanii electorale etc.), organizează şantajul sau sabotajul acţiunilor guvernamentale, generează panică financiară, opresc activitatea diverselor servicii publice, organizează lichidarea fizică a oamenilor politici; altfel spus, tot spectrul – de la convingere până la acţiuni de proporţii violente sau non-violente, legale sau ilegale.

Activitatea grupurilor de presiune este publică, dar acţiunile lor în cele mai dese cazuri sunt tenebre. Ele se străduie să-şi promoveze oamenii săi „de încredere" în diferite structuri ale puterii care ulterior vor apăra interesele acestor grupuri de presiune şi cu ajutorul cărora

pot fi influenţate deciziile politice. Aşa cum demonstrează practica politică, din tot spectrul de acţiuni analizate mai sus, cele mai importante şi eficiente sunt două: influenţa directă asupra organelor guvernamentale şi persoanelor oficiale, precum şi influenţa indirectă asupra lor prin persoane aparte, partide politice, opinie publică.

Potenţialul de presiune al grupurilor de influenţă este cu atât mai mare, cu cât obiectivele lor sunt mai concrete şi mai explicite, adică un grup de presiune se poate mobiliza mult mai bine în vederea atingerii unui singur scop, decât în cazul în care se urmăreşte atingerea simultană a unui număr mare de obiective, fapt care poate cauza o dispersare a eforturilor membrilor grupului, crescând astfel şansele unui eventual eşec.

Influenţa grupurilor de presiune este determinată în cele mai dese cazuri de numărul de membri, de potenţialul lor economic, de resursele de forţă politică, de gradul de soluţionare a problemelor ce stau în calea afirmării, dar şi de selectarea adecvată a metodelor de presiune aplicate pentru a-şi consolida rolul exercitat în societate. privite în general, în afara politicii, aceste grupuri deseori influenţează viaţa politică a ţării mai puternic decât partidele politice.

3. Evoluţia grupurilor de presiune în Republica Moldova

Ce rol joacă grupurile de presiune în viaţa politică a societăţii? Sunt ele constructive sau distructive? În primul rând, ele redau cerinţele şi doleanţele, dispoziţiile poporului adresate guvernării, în acelaşi rând influenţează procesul legislativ (uneori, elaborează proiecte de legi şi le prezintă). Joacă un rol important în selectarea experţilor şi a specialiştilor la posturile administrative şi ministeriale. În afară de aceasta, grupurile de presiune susţin şi mobilizează oamenii la realizarea programelor guvernamentale. Atunci când urmăresc scopuri nobile, precum ocrotirea mediului ambiant, respectarea drepturilor omului, implementarea diferitelor programe sociale, grupurile de interese sunt constructive şi favorizează societatea, însă atunci când urmăresc scopuri înguste, private, cu beneficiu economic, dorind să deţină monopolul asupra activităţilor economice, grupurile exercită funcţii distructive.

Grupurile de interese sunt asociaţii benevole deosebite de partidele politice, căci ele nu înaintează candidaţi la funcţii elective şi nu tind să cucerească puterea. Acestea doresc doar să influenţeze guvernul şi alte organe politice prin diferite metode, formal rămânând în afara organelor puterii politice. Metoda principală de activitate este convingerea, consultarea factorilor de decizie şi a liderilor politici asupra necesităţilor şi punctelor de vedere ale grupurilor sociale. Baza acestor grupuri poate fi oricare caracteristică socialmente importantă – vârsta, genul, etnia, statutul şi profesia (ex., cum numai creşte numărul persoanelor ce au atins vârsta de pensionare, pot apărea asociaţii a căror activitate va fi îndreptată la apărarea intereselor pensionarilor).

Descentralizarea sistemului politic din anii ’90 a contribuit la creşterea numărului de grupuri ce au utilizat diferite variante de acces la guvernare pentru a-şi satisface propriile interese. După declararea independenţei, activitatea grupurilor de interese din Republica Moldova a fost stimulată atât de poziţia slabă a sistemului de partide nou-format, cât şi a partidelor politice noi. Reformele economice radicale iniţiate în această perioadă au creat premise pentru apariţia multiplelor grupuri de interese, a căror activitate de lobby este recunoscută şi resimţită, dar camuflată.

În perioada edificării tânărului stat Republica Moldova grupurile de presiune erau mai puternice şi mai active, pentru că în procesul de tranziţie, când legislaţia este imperfectă, mecanismul de susţinere a dreptului nu funcţionează, iar capitalurile privatizării se cer a fi luate, se activizează toate acele persoane care sunt interesate de a rupe cât mai mult şi cât mai ieftin din averea statului, unele făcându-şi capital economic, altele – capital politic. În acea perioadă activitatea lor era ascunsă, de aceea practic nu putea fi urmărită, cu atât mai mult cu cât mass-media democratică abia se înfiripa.

Cu timpul se face mai evidentă influenţa unor grupuri, cum sunt cele de ramură, firmele mari, asociaţiile oamenilor de afaceri. Obiect de influenţă devine Parlamentul, Guvernul şi administraţia Preşedintelui.

Birocraţia guvernamentală este calea principală de influenţă şi acces la deciziile politice. Atractivitatea acestui canal constă în operativitatea obţinerii deciziei necesare cu minimum de discuţii publice. Complicaţia apare din considerentul că birocraţia, cu excepţia funcţiilor eligibile, în baza specificului său de formare (adică, numirea), nu depinde de procesul electoral şi practic este imposibil controlul ei prin metode democratice. Mai mult decât atât, unele departamente sunt preocupate activ de promovarea intereselor lor.

Influenţa sistemului judiciar la fel este o metodă eficientă din punctul de vedere al rezonanţei publice, însă cere mult timp şi pregătire juridică temeinică; de aceea, grupurile de presiune autohtone practic nu implică acest canal în soluţionarea problemelor politice importante.

Dintre cazurile de lobby care au căpătat rezonanţă sunt Legea nucului nr. 658-XIV din 29 octombrie 1999 (modificată abia în 2004, fiind lichidate lacunele ei cu privire la exportul de nuci, al produselor derivate din nuci şi al lemnului de nuc), scandalul CAIRO, eliberarea de impozite a firmei Seabeco, tranziţia pe teritoriul Republicii Moldova a trenului cu combustibil nuclear şi deşeuri radioactive de la CAE Kozlodui, monopolul companiei Voxtel pe piaţa telefoniei mobile, procurarea automobilelor Škoda, lobbyngul activ al Centrului de protecţie a drepturilor refugiaţilor, combatanţilor şi locuitorilor din Transnistria care, după o serie de acţiuni (precum mitinguri de protest, greve ale foamei, discuţii în cadrul şedinţelor parlamentare şi cercetări ale comisiilor parlamentare), a obţinut anumite privilegii, iar o parte din colaboratorii centrului apartamente în Chişinău.

Procesul de formare a intereselor de grup în Moldova era însoţit de un proces continuu de formare a coaliţiilor de interese care influenţau puterea politică. Diferite grupuri erau influente în domenii diferite, iar cele decisive într-un domeniu nu se preocupau de altele. Diversele tactici şi resurse ale diferitelor grupuri de interese au accentuat fragmentarea puterii. Pe măsură ce preocupările cetăţenilor evoluează şi se modifică, se formează noi grupuri, mai stabile în timp, mai consolidate şi mai influente asupra puterii.

De rând cu lobbyngul extern se formează lobbyngul intern reprezentat prin grupuri interne ce urmăresc diverse scopuri; respectiv, oficialităţile pot ignora, într-o măsură mai mare sau mai mică, pretenţiile grupurilor externe. Ele pot fi grupuri instituţionale care cer subsidii din partea statului; în afară de aceasta, funcţionează structuri în formă de agenţii pe lângă guvern care, în esenţă, sunt organe cu interese proprii. Unele grupuri se implică atât de activ în procesul luării deciziilor politice, încât activitatea lor de grup este greu de separat de cea politică. Însă, majoritatea grupurilor se implică în politică pe o perioadă scurtă şi activitatea politică nu este pentru ele un scop prioritar.

Lobbysmul social care are ca scop apărarea drepturilor salariaţilor, fiind reprezentat prin sindicate. Influenţa lui este determinată de importanţa ramurii prezentate, precum şi de frecvenţa grevelor, amploarea lor. Structurile sindicale din Moldova sunt destul de slabe şi, cât de paradoxal ar părea, nu prea apără interesele lucrătorilor din sfera bugetară. Mai active decât sindicatele sunt asociaţiile de mici antreprenori, care atunci când le sunt lezate drepturile protestează şi obţin mici concesii (ex., proprietarii de maxi-taxi, deţinătorii de patente, vânzătorii de la piaţa centrală etc.). Asociaţiile oamenilor de afaceri ale unor structuri comerciale mai mari preferă să-şi rezolve problemele pe ascuns, în afara unor dezbateri publice.

Specificul grupurilor de presiune din Republica Moldova este determinat de legătura lor directă cu domeniile vieţii sociale şi depinde de mentalităţi, tradiţii, precum şi de priorităţile şi scopurile societăţii. Specific pentru multe grupuri de presiune din Republica Moldova este aplicarea neprofesionistă, sporadică a tehnicilor şi a metodelor de influenţă. Caracterul preponderent agrar al economiei ţării determină specificul concentrării de interese anume în acest sector al economiei. Nivelul redus al informatizării sociale provoacă o scădere a eficienţei factorilor de presiune din cadrul sferei de influenţe politice, deşi se atestă un număr important de factori externi de influenţă, care exploatează activ şi eficient resursele informaţionale de

presiune asupra factorilor interni de decizie. În orice caz, în sistemul politic autohton se menţine tendinţa stabilă spre respectarea normelor şi a condiţiilor democratice fundamentale, ceea ce este necesar pentru o dezvoltare durabilă.

Astăzi, datorită faptului că şedinţele parlamentare sunt publice, unele interese pot fi urmărite din luările de cuvânt ale deputaţilor parlamentari care lobează interesele companiilor de stat în ce priveşte finanţarea lor (ex., Air Moldova – 93 milioane lei), precum şi ale celor private pentru a câştiga tendere necesare efectuării lucrărilor publice. De regulă, aceste grupuri de presiune acţionează indirect prin persoanele lor în legislativ care le apără interesele. modurile de achitare cu aceste persoane sunt diverse: de la mită până la posturi ocupate ulterior în diverse firme, fie promovarea, angajarea copiilor, nepoţilor etc. în afară de aceasta, în Moldova sunt puternic dezvoltate relaţiile de nănăşism, cumătrism, care la fel favorizează influenţa persoanelor din exterior.

Eventuala influenţă a unor interese de grup asupra organelor puterii de stat în Republica Moldova şi, respectiv, creşterea corupţiei (pentru că mita este metoda cea mai practicată de satisfacere a intereselor din partea grupurilor) a impus abordarea publică a oportunităţii privind elaborarea unui act normativ ce ar reglementa activitatea de lobbysm în Republica Moldova. O încercare de acest gen a fost întreprinsă în februarie 2000. preşedintele Petru Lucinschi a propus proiectul de lege cu privire la lobbysm în premieră înaintat de parlament în dezbatere publică. În consecinţă, opinia publică negativă formată la acest subiect a stopat procesul de adoptare şi l-a amânat pentru o perioadă, deşi prin acest proiect s-a încercat o reglementare mai realistă a presiunilor politice exercitate asupra organelor decizionale, a surselor de finanţare a instituţiilor de lobby şi a fluxurilor financiare din această sferă, ceea ce, considerăm, ar fi facilitat lichidarea corupţiei şi ar fi redus din deciziile luate în detrimentul societăţii noastre.

La momentul de faţă se resimte tot mai puternic necesitatea reglementării legale a activităţii grupurilor de presiune. Cu atât mai

mult cu cât Planul de Acţiuni Uniunea Europeană-Republica Moldova prevede în pet.1 „Priorităţi pe termen scurt”: elaborarea şi aprobarea proiectului de Lege cu privire la lobbysm (alin.8). Legile cu privire la asociaţiile obşteşti sau la activitatea partidelor politice şi mişcărilor social-politice reglementează unele aspecte ale activităţii grupurilor care apără interesele lor, dar o serie de aspecte legate de interese mai specifice, private, deseori în detrimentul intereselor societăţii moldoveneşti, rămân în umbră. Despre aceste interese se poate afla din scandalurile din presă legate de corupţie sau de încălcările drepturilor omului, dar multe rămân a fi totalmente ascunse, iar beneficiile pe care le primesc o serie de persoane sau organizaţii rămân în dimensiunea „zvon”.

Lobbysmul moldovenesc contemporan nu este reglementat de vreun act legislativ, de aceea este lipsit de controlul societăţii; respectiv, în cele mai dese cazuri se reduce la acte de corupţie, intrigi şi lupte de materiale compromiţătoare. Oportunitatea elaborării proiectului de lege cu privire la lobbysm este discutată la diferite conferinţe şi mese rotunde cu participarea atât a societăţii civile, cât şi a reprezentanţilor puterii. După efectuarea unor cercetări de specialitate în domeniu necesitatea elaborării unui astfel de proiect de lege se resimte. Reglementarea acestui proces în Republica Moldova va avea un efect benefic, sporind transparenţa activităţii grupurilor de interese. Experţii naţionali recunosc că în Republica Moldova există relaţii de influenţare a parlamentarilor de către anumite grupuri de interese în vederea adoptării anumitor decizii. Motiv din care este recunoscută, la nivel conceptual, importanţa elaborării unui act normativ ce ar reglementa astfel de relaţii şi ar diminua factorii de risc ce determină corupţia în acest sector.

Actualmente, aceste relaţii nu au fost supuse unor cercetări şi evaluări temeinice, ceea ce face prematură decizia de a elabora un astfel de proiect de lege. Se consideră că este necesar a efectua un studiu complex pentru a evalua amploarea fenomenului lobbysm şi nivelul de percepere a acestuia de către societate; pentru a studia proiectele de legi cu privire la lobbysm elaborate anterior şi motivul

respingerii lor; pentru a elabora un mecanism real de implementare după adoptarea acestora.

Elita politică moldovenească este conştientă de faptul că există şi alte interese sociale nereprezentate în procesul decizional şi că mobilizarea grupurilor de interese existente nu prea are legătură cu interesele de bază ale societăţii. Grupurile în general reprezintă interese funcţionale. Ele îşi îndeplinesc eficient rolul când reprezintă multitudinea de interese existente în societate: economice, sociale, ideologice, culturale, etnice, ecologice, teritoriale, religioase, de ramură etc. Reprezentarea pe larg a intereselor nu numai garantează influenţa adoptării deciziilor politice, dar şi asigură fluxul de informaţie şi susţinere de care au nevoie organele puterii de stat. De aceea, grupurile de interese/presiune sunt în acelaşi timp baza sistemului politic şi un component important al lui, care asigură transmiterea operativă a cerinţelor către elementele instituţionale ale sistemului.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi noţiunile de grup de interese, grup de presiune, corporatism, clientelism, lobby şi explicaţi diferenţele dintre ele.

2. Selectaţi trăsăturile grupurilor de presiune şi comparaţi-le cu cele ale partidelor politice; efectuaţi o tipologizare a lor.

3. Clasificaţi metodele de influenţă a grupurilor de presiune asupra puterii politice.

4. Explicaţi rolul grupurilor de presiune în societate şi compatibilitatea lor cu teoria democraţiei.

5. Identificaţi şi estimaţi activitatea grupurilor de presiune în Republica Moldova.

Bibliografie

Dahl R.A. *Poliarhiile*. *Participare şi opoziţie*.

— Iaşi: Polirom, 2000.

Dunleavy P., O'Leary B. *Teoriile statului*. *Politica democraţiei liberale*.

— Chişinău: Epigraf, 2002.

Nedelcu M. *Pluralismul reprezentării partidelor politice şi grupurilor de presiune*.

— Iaşi: Institutul European, 2002.

Dicţionar de politică. Oxford.

— Bucureşti: Univers enciclopedic, 2001.

Sprâncean S. *Grupuri de presiune în contextul procesului decizional contemporan*: *modele şi perspective de analiză*. *Moldoscopie*. (*Probleme de analiza politica*). *nr. 2* (*XXXIII*).

— *Chişinau*: *CEP USM*, *2006*.

Tema 13: SISTEMUL ELECTORAL

Sistemul electoral este inseparabil de alegeri. Alegerile şi sistemul electoral reprezintă două componente ale procesului electoral. Greu separabile la prima vedere, prezentându-se în sistemul politic într-o unitate în care este dificil a le delimita, sistemul electoral şi alegerile dispun totuşi de identitate proprie şi de legităţi individuale ale existenţei şi evoluţiei.

Prin faptul că sistemul electoral stabileşte regulile „jocului electoral" el determină caracterul alegerilor, inclusiv caracterul democratic al acestora. Sistemul electoral asigură existenţa alegerilor ca instituţie şi permite desfăşurarea lor. El este o concretizare a alegerilor.

1. Sistemul electoral
2. Modurile de scrutin
3. Sistemul electoral al Republicii Moldova

1. *Sistemul electoral*

Sistemul electoral reprezintă forma pe care o iau alegerile în situaţiile concret istorice, politice şi geografice. *Sistemul electoral este totalitatea normelor şi regulilor care reglementează desfăşurarea alegerilor în toate aspectele sale*.

Rolul sistemului electoral în procesul electoral este semnificativ. Sistemul electoral determină rezultatele alegerilor. Funcţionalitatea alegerilor este întru totul dependentă de sistemul electoral. Funcţia primară a sistemului electoral este asigurarea desfăşurării alegerilor. Funcţiile secundare sunt în dependenţă de regimul politic şi includ, pentru regimul democratic, reprezentarea voinţei poporului şi asigurarea stabilităţii guvernamentale şi a sistemului politic,

determinarea corpului electoral, asigurarea corectitudinii luptei electorale, încadrarea tuturor cetăţenilor în procesul electoral, stabilirea rezultatelor alegerilor etc.

În pofida faptului că atunci când se vorbeşte despre sistemul electoral al unui stat se face referire la sistemul electoral parlamentar, noţiunea de sistem electoral include normele şi regulile care reglementează toate tipurile de alegeri plus referendumul. Sistemul electoral include patru componente semnificative – organizarea alegerilor, desfăşurarea campaniei electorale, desfăşurarea alegerilor şi stabilirea rezultatelor alegerilor.

Gestionarea procesului electoral este realizată de către autoritatea electorală care este instituţie de stat. Există tendinţa de a delimita patru ramuri ale puterii, cea de-a patra fiind autoritatea electorală, deoarece statutul său presupune imparţialitate. Autoritatea electorală este compusă din Comisia (Biroul, Agenţia etc.) naţională, care, de regulă, este una permanentă, şi comisii regionale şi locale, care sunt create cu ocazia fiecăror alegeri. Nivelul inferior al autorităţii electorale este comisia electorală a secţiei de votare.

Circumscripţia electorală reprezintă entitatea teritorial-administrativă în ale cărei limite se stabilesc rezultatele alegerilor. De regulă, statele sunt divizate în mai multe circumscripţii electorale. Circumscripţiile electorale sunt uninominale şi plurinominale. Mărimea circumscripţiei determină proporţionalitatea sistemului electoral.

Drepturile electorale sunt drepturi exclusiv politice ale oamenilor. Ele se divizează în două categorii: *dreptul electoral activ*, care este dreptul de a vota, de a fi alegător şi *dreptul electoral pasiv*, care semnifică capacitatea de a candida, de a-şi înainta candidatura în alegeri. Pentru a deţine aceste drepturi, necesită a fi satisfăcute anumite cerinţe, numite cenzuri, cum ar fi censul cetăţeniei, al domiciliului, vârstei etc.

Dreptul electoral activ poate fi realizat doar cu condiţia înregistrării persoanei în calitate de alegător. *Listele alegătorilor* reprezintă o bază de date care conţine informaţia privitor la alegătorii

din ţară. Listele alegătorilor asigură desfăşurarea alegerilor din punct de vedere tehnic şi preîntâmpină fraudele electorale. Există două modalităţi principale de constituire a listelor alegătorilor – înregistrarea de stat şi înregistrarea directă. În cazul înregistrării de stat responsabilitatea pentru constituirea listelor alegătorilor o poartă autorităţile statului, în cazul înregistrării directe alegătorul trebuie să se înregistreze individual.

Concurenţii electorali reprezintă actorii care s-au implicat în cursa electorală cu scopul de a obţine funcţii eligibile. Ei sunt de două tipuri: candidaţii individuali şi candidaţii-organizaţii (formaţiunile politice). Pentru a deveni concurent electoral este necesar a satisface anumite cerinţe. Candidaţii individuali trebuie fie să prezinte autorităţilor electorale un anumit număr de semnături, fie să depună un anumit gaj electoral (o sumă de bani), fie o îmbinare a acestor două modalităţi. Pentru ca formaţiunile politice să devină concurenţi electorali, de regulă, este necesar ca acestea să activeze legal, adică să fie înregistrate. În acest caz ele doar prezintă o cerere la autoritatea electorală. În unele state, partidele politice pot participa la alegeri în baza calificării. Calificarea presupune acumularea la alegerile anterioare a unui anumit număr de voturi sau prezentarea unui anumit număr de semnături în susţinerea sa.

În reglementarea desfăşurării campaniei electorale două sunt aspectele semnificative – finanţarea campaniei electorale şi accesul concurenţilor electorali la mass-media. Sursele de finanţare a concurenţilor electorali sunt cele proprii, cele din partea statului, cele din partea societăţii civile. Relaţia dintre aceste trei surse de finanţare diferă de la stat la stat. În unele, statul nu se implică în finanţarea concurenţilor electorali; în altele, statul joacă un rol semnificativ în finanţarea concurenţilor.

Accesul la mass-media este reglementat îndeosebi cu referire la televiziune şi radio. Accesul concurenţilor electorali la mass-media se face fie contra plată, fie prin acordarea timpului de antenă gratuit de către stat. Aceste două modalităţi de acces al concurenţilor electorali la mass-media pot fi îmbinate în diverse moduri – de la existenţa numai a

accesului contra plată (SUA) până la utilizarea doar a timpului de antenă acordat de către stat (Marea Britanie, Republica Franceză).

Alegerile se desfăşoară, de regulă, pe parcursul unei singure zile, alegătorul prezentându-se la secţia de votare pentru a exercita votul. Cabinele de vot asigură secretul votului. În paralel cu această votare, pe care o putem numi tradiţională, există şi alte modalităţi de votare – votarea prin poştă, prin procură, la urnele mobile de vot, votarea anticipată etc. În ultimul timp, tot mai insistent se afirmă votarea electronică. Ea este realizată fie prin intermediul Internetului, fie prin intermediul maşinilor de vot plasate în secţiile de votare.

Participarea cetăţenilor la alegeri indică asupra reprezentativităţii şi a nivelului legitimităţii instituţiilor eligibile şi a întregului sistem politic. Din acest considerent, un şir de state utilizează cvorumul electoral (statele ex-sovietice). Cvorumul electoral reprezintă numărul minim de alegători care trebuie să participe la alegeri pentru ca acestea să fie recunoscute valabile. Pentru alegerile parlamentare, cvorumul electoral balansează în jurul majorităţii absolute. O serie de state ignoră reprezentativitatea alegerilor; indiferent de numărul alegătorilor prezenţi la alegeri, ele se consideră valabile (statele tradiţiei anglo-saxone). Există şi un al treilea grup de state în care a fost instituit votul obligatoriu (Belgia, Cipru, Grecia, majoritatea statelor Americii Latine etc.). Pentru neparticiparea la alegeri alegătorii sunt penalizaţi social-politic (lipsirea de dreptul de vot, de capacitatea de a ocupa funcţii publice etc.) sau financiar (amenda).

Referendumul este o componentă a sistemului electoral şi a procesului electoral. *Referendumul reprezintă exprimarea instituţionalizată a atitudinii cetăţenilor faţă de problemele societăţii*. Referendumul este un element al guvernării directe. El se deosebeşte de alegeri doar prin faptul că cetăţenii aleg nu persoane (reprezentanţi), ci opţiuni în anumite situaţii de problemă.

În practica internaţională utilizarea referendumurilor este destul de neuniformă. În conformitate cu acest criteriu, statele pot fi clasificate în câteva grupuri: 1) state pentru care referendumurile sunt

o componentă indispensabilă a vieţii politice (Elveţia); 2) state care utilizează masiv referendumurile (Italia, Australia etc.), 3) state care utilizează sporadic referendumurile (statele ex-sovietice, Algeria etc.); 4) state care practic nu utilizează referendumurile (Marea Britanie, SUA, Belgia, statele Americii Latine etc.).

2. Modurile de scrutin

Modul de scrutin este modalitatea de transformare a voturilor în locuri sau modalitatea de a stabili rezultatele alegerilor. Este o componentă semnificativă a sistemului electoral. Există trei tipuri de moduri de scrutin – scrutinul majoritar, scrutinul proporţional şi scrutinul mixt.

Scrutinul majoritar este cel mai vechi mod de scrutin. El poate utiliza cele 3 tipuri de majorităţi: majoritatea simplă – mai mult ca ceilalţi; majoritatea absolută – 50% + 1 vot şi majoritatea calificativă – un anumit număr de voturi stabilit, de regulă, mai mare ca majoritatea absolută, dar uneori poate fi şi mai mic. Scrutinul majoritar se poate utiliza în circumscripţii uninominale şi în cele plurinominale.

Existând o diversitate mare de scrutine majoritare, clasice şi cele mai utilizate sunt scrutinele majoritare uninominale cu un tur şi cu două tururi. Primul tip este utilizat în statele anglo-saxone, cel de-al doilea – în Franţa pentru alegerile parlamentare şi în alegerile prezidenţiale şi locale într-un şir de alte state.

În scrutinele majoritare actorii principali sunt persoanele şi nu partidele politice. Printre avantajele acestor moduri de scrutin se numără faptul că ele asigură o relaţie dintre alegători şi reprezentanţii aleşi, condiţionează formarea unei majorităţi parlamentare şi existenţa unei stabilităţi guvernamentale, simplitatea. Dezavantajul cel mai important este nereprezentativitatea, partidele mici fiind subreprezentate sau deloc reprezentate.

Scrutinul majoritar uninominal cu un tur presupune existenţa unui număr de circumscripţii electorale egal cu numărul reprezentanţilor necesar de ales. Deci, de la fiecare circumscripţie se alege un singur reprezentant (deputat, primar etc.). Alegătorii votează pentru persoane. aceasta nu semnifică că candidaţii sunt independenţi,

ei reprezintă formaţiunile politice. participarea candidaţilor în mod independent la alegeri nu este o practică răspândită. Scrutinul majoritar uninominal cu un tur utilizează majoritatea simplă. În cadrul circumscripţiei câştigă acel candidat care acumulează cele mai multe voturi. Voturile acordate celorlalţi concurenţi sunt pierdute şi prin aceasta este un mod de scrutin dur.

Scrutinul majoritar uninominal cu două tururi în ceea ce priveşte candidaţii şi circumscripţiile este identic cu precedentul mod de scrutin, cu unele deosebiri. Acest mod de scrutin utilizează majoritatea absolută. Dacă în primul tur nimeni nu acumulează această majoritate, se organizează turul doi, la care participă primii doi candidaţi cu cele mai multe voturi acumulate în primul tur.

Un alt mod de scrutin majoritar este *votul alternativ*. Acesta utilizează majoritatea absolută, dar are doar un singur tur. Turul doi se evită prin faptul că alegătorii trebuie să claseze candidaţii în buletinele de vot în conformitate cu preferinţele lor. Iniţial, numărul de voturi se calculează după prima preferinţă; dacă nimeni nu a acumulat majoritatea absolută, candidatul cu cele mai puţine voturi este exclus şi voturile (buletinele) sale sunt transmise candidaţilor rămaşi conform preferinţei următoare. La fine vor rămâne doi candidaţi, unul dintre care va acumula majoritatea absolută.

actualmente, scrutinele majoritare plurinominale sunt puţin utilizate. Cel mai reprezentativ este scrutinul majoritar plurinominal utilizat în alegerile prezidenţiale din SUA. El poartă denumirea de scrutin majoritar plurinominal cu liste blocate. Preşedintele şi vicepreşedintele SUA fiind desemnat prin alegeri indirecte, scrutinul majoritar plurinominal este utilizat pentru alegerea electorilor. Statele reprezintă circumscripţii electorale, numărul electorilor aleşi de la fiecare stat diferă. Partidele, ai căror candidaţi participă la cursa electorală prezidenţială, îşi înaintează listele de electori în cadrul fiecărei circumscripţii electorale. partidele politice care acumulează majoritatea simplă a voturilor acumulează toate mandatele de electori de la statul respectiv.

Scrutinul proporţional respectă corectitudinea în transformarea

voturilor în mandate. Scrutinul proporţional operează, în mare parte, doar cu formaţiunile politice şi presupune circumscripţii plurinominale. Pentru a stabili în mod proporţional rezultatele alegerilor, este necesar de a apela la formule matematice. Din acest considerent, sistemele proporţionale sunt mai complicate decât cele majoritare.

Repartizarea mandatelor se efectuează în două etape. În prima etapă se repartizează mandatele formaţiunilor politice, în cea de-a doua etapă are loc atribuirea personală a mandatelor. Există două tipuri de formule matematice utilizate pentru a transforma voturile în locuri în cadrul primei etape – metodele prin coeficient şi metodele prin divizorii. Prin metodele prin coeficient se calculează coeficientul care reprezintă numărul necesar de voturi pentru acordarea unui mandat. Ulterior, numărul de voturi acumulate de fiecare concurent electoral este împărţit la coeficientul electoral. Numărul rezultat reprezintă numărul de mandate atribuite. Metodele prin divizorii utilizează un şir de numere (de exemplu 1, 2, 3, 4 etc. sau 1, 3, 5, 7 etc., după numărul reprezentanţilor necesar de ales) la care se împarte numărul de voturi acumulate de fiecare concurent electoral. Cifrele obţinute din împărţire se aranjează în ordine descrescătoare. Mandatele se atribuie conform acestui şir de numere în limita numărului mandatelor ce urmează a fi atribuite în conformitate cu apartenenţa cifrelor.

Atribuirea personală a mandatelor se realizează în conformitate cu listele de candidaţi prezentate de către concurenţii electorali. În linii generale, există liste rigide şi liste libere. În cazul listei rigide aceasta este constituită de către formaţiunea politică în ceea ce priveşte componenţa şi ordinea candidaţilor. Alegătorii o pot accepta sau nu, ei neputând opera careva modificări în lista candidaţilor. Listele libere conferă alegătorilor un rol activ în selectarea candidaţilor. Lista prezentată de formaţiunea politică poate fi modificată, prin intermediul preferinţelor, de către alegător în ce priveşte ordinea candidaţilor. Mandatele în cadrul listei se atribuie candidaţilor care au acumulat cele mai multe preferinţe.

pentru a asigura stabilitatea sistemului politic, scrutinele proporţionale utilizează pragul electoral. Pragul electoral este numărul minim de voturi care trebuie acumulat de către concurentul electoral pentru a avea dreptul de a participa la repartizarea mandatelor. Pragul electoral este o barieră în calea fragmentării excesive a instituţiei eligibile şi micşorează proporţionalitatea sistemului electoral.

Scrutinul mixt reprezintă o îmbinare în diferite proporţii şi în diferite forme a scrutinelor majoritare şi a celor proporţionale. În scrutinele mixte alegătorul are, de regulă, două voturi şi, respectiv, există două categorii de deputaţi – cei aleşi în circumscripţii uninominale şi cei aleşi pe liste de partid. Scopul utilizării scrutinelor mixte este îmbinarea aspectelor pozitive ale tipurilor de scrutin tradiţionale. De la scrutinul majoritar se preia existenţa relaţiei dintre alegător şi reprezentant, stabilitatea guvernamentală, de la scrutinul proporţional – corectitudinea reprezentării.

Pornind de la diversitatea modurilor de scrutin, nu putem desemna un mod de scrutin optimal, cel mai bun. Modul de scrutin eficient pentru o societate şi sistem politic poate fi contraindicat unei alte societăţi, în caz contrar riscând să provoace cataclisme sociale şi politice. Fiecare societate şi sistem politic îşi selectează modul de scrutin după necesităţile şi scopurile pe care doreşte să le atingă.

3. Sistemul electoral al Republicii Moldova

Procesul electoral în Republica Moldova este gestionat de către Comisia Electorală Centrală (CEC). Creată în 1997, ea este autoritatea supremă în domeniul electoral. În componenţa CEC intră 9 membri ce au un mandat de 6 ani. Un membru este desemnat de către Preşedintele Republicii Moldova, un membru – de către Guvern şi 7 membri – de către Parlament, inclusiv 5 de către partidele de opoziţie, proporţional numărului de mandate deţinute de acestea. Pentru organizarea alegerilor la nivel subnaţional sunt organizate consiliile electorale de circumscripţie şi birourile electorale ale secţiilor de votare.

Alegerile parlamentare. Dreptul de vot în alegerile parlamentare îl deţin toţi cetăţenii Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 18

ani. Sunt lipsite de dreptul de vot persoanele care sunt recunoscute fără discernământ şi cele condamnate la privaţiune de libertate, ambele prin hotărâre definitivă a instanţei de judecată. Listele de alegători, pentru toate tipurile de alegeri, se constituie prin intermediul înregistrării de stat. Dreptul de a fi candidat îl au persoanele care deţin dreptul electoral activ şi au domiciliul în ţară, cu excepţia militarilor ce-şi fac serviciul în termen.

În alegerile parlamentare există candidaţi-instituţii şi candidaţi independenţi. Formaţiunile politice pot fi înregistrate în calitate de concurenţi electorali la o simplă prezentare a cererii la CEC. Condiţia este să fie înregistraţi la Ministerul Justiţiei. Partidele politice sunt personificate prin intermediul listelor candidaţilor în deputaţi. Aceste liste sunt constituite de partidele politice fără vreo implicare din exterior şi conţin persoanele care eventual vor deveni deputaţi. Indiferent dacă sunt sau nu acceptate de către alegători, o modificare a acestor liste este inadmisibilă. Candidaţii independenţi, pentru a fi înregistraţi, trebuie să prezinte CEC-ului 2000 de semnături ca dovadă a reprezentativităţii lor. Ordinea includerii concurenţilor electorali în buletinele de vot se stabileşte în baza consecutivităţii înregistrării acestora.

Finanţarea concurenţilor electorali în Republica Moldova se realizează în special din fondurile private. Sunt interzise donaţiile din partea guvernelor şi persoanelor fizice şi juridice străine, organizaţiilor finanţate de la buget, persoanelor anonime, organizaţiilor de binefacere şi religioase. Statul acordă concurenţilor electorali credite minore, fără dobândă. Din experienţa alegerilor anterioare, formaţiunile politice pot pretinde la circa 20 – 30 mii de lei, candidaţii independenţi – la 2 – 3 mii de lei. Aceste sume, în dependenţă de rezultatele alegerilor, trebuie restituite, complet sau parţial, statului.

Accesul concurenţilor electorali la mass-media reprezintă o combinare a timpului de antenă plătit şi a celui acordat gratis. Primul se limitează la un mai mult de 2 minute pe zi pentru un concurent electoral la un post de televiziune sau radio, cel de-al doilea se acordă

în mod egal tuturor concurenţilor electorali grupaţi în două categorii: candidaţii-formaţiunile politice şi candidaţii independenţi. Agitaţia electorală este interzisă în ziua alegerilor şi în ziua anterioară lor.

În Republica Moldova, votarea este una tradiţională, completată de votarea la urnele mobile de vot şi votarea la secţiile de votare deschise în reprezentanţele diplomatice ale Republicii Moldova. Alegerile se consideră nevalabile dacă la ele au participat mai puţin de 1/2 din numărul de persoane înscrise în listele electorale.

În alegerile parlamentare toată ţara reprezintă o singură circumscripţie electorală. Rezultatele alegerilor se stabilesc în conformitate cu scrutinul proporţional. În Republica Moldova se utilizează metoda prin divizorii, şirul de numere fiind de 1, 2, 3… 101 (metoda d'Hondt). Atribuirea personală a mandatelor se realizează în conformitate cu listele de partid rigide. Pragul electoral constituie 4% pentru partidele politice şi 8% pentru blocurile electorale. Candidatul independent se consideră ales dacă numărul de voturi valabil exprimate obţinut de el constituie cel puţin trei la sută din voturile valabil exprimate în ansamblu pe ţară.

Alegerile locale. În cadrul alegerilor locale se aleg primarii, consiliile locale şi cele raionale. Dreptul de vot este identic cu cel din alegerile parlamentare, cu excepţia militarilor ce-şi fac serviciul în termen. La alegerile consiliului şi primarului participă doar cetăţenii domiciliaţi în unitatea teritorial-administrativă respectivă. Dreptul electoral pasiv include censul dreptului electoral activ şi censul de vârstă – 18 ani în cazul candidaţilor la funcţia de consilier şi 25 ani – în cazul candidaţilor la funcţia de primar.

Alegerile consiliilor locale şi raionale au loc în conformitate cu scrutinul proporţional, în mare parte identic cu cel utilizat în alegerile parlamentare. Alegerea primarilor se desfăşoară conform scrutinului majoritar. Candidatul la funcţia de primar se consideră ales dacă a întrunit mai mult de jumătate din voturile valabil exprimate ale alegătorilor care au participat la votare. În cazul în care niciun candidat nu a acumulat majoritatea absolută, se organizează turul doi al scrutinului, la care participă doi candidaţi cu cele mai multe voturi

acumulate în primul tur. În turul doi unul din cei doi candidaţi va obţine majoritatea de voturi. În caz de paritate de voturi se consideră ales candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi în primul tur de scrutin. Alegerile sunt considerate nevalabile în limitele unei circumscripţii dacă la ele au participat mai puţin de 1/4 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale. În al doilea tur al scrutinului pentru primar numărul alegătorilor care au participat la alegeri nu contează.

Alegerile prezidenţiale. În perioada 1991 – 2000 Preşedintele Republicii Moldova se alegea conform scrutinului majoritar uninominal cu două tururi. Începând cu anul 2000, Preşedintele este desemnat de către Parlament prin scrutin majoritar în baza majorităţii calificative.

La funcţia de Preşedinte al Republicii Moldova poate candida orice cetăţean al Republicii Moldova cu drept de vot, care are 40 de ani împliniţi, a locuit sau locuieşte permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puţin de 10 ani şi posedă limba de stat. Candidatul, pentru a fi înregistrat, este necesar să dispună de susţinerea a cel puţin 15 deputaţi.

Candidatul care întruneşte 3/5 de voturi, ceea ce constituie 61 de voturi, se consideră ales. Se admit două tururi de scrutin. Dacă niciun candidat nu acumulează în primul tur numărul stabilit de voturi, se organizează turul doi, la care participă doi candidaţi clasaţi primii. În cazul în care nici în turul secund nimeni nu acumulează numărul necesar de voturi, se organizează alegeri repetate. Alegerile repetate se desfăşoară după aceeaşi schemă. Dacă şi după alegerile repetate Preşedintele Republicii Moldova nu va fi ales, Preşedintele în exerciţiu dizolvă Parlamentul şi stabileşte data alegerilor în noul Parlament.

Referendumul. Referendumul în Republica Moldova este puţin utilizat. În Republica Moldova au avut loc două consultări cu poporul – un sondaj sociologic realizat în 1994 şi un referendum în 1999. Primul, cu toate că, strict vorbind, nu a fost un referendum, purtând denumirea oficială de sondaj sociologic „La sfat cu poporul”, a supus

votului viitorul statalităţii Republicii Moldova. La 23 mai 1999 a avut loc referendumul privitor la modificarea formei de guvernământ din republică semiprezidenţială în republică prezidenţială.

În Republica Moldova, referendumul se poate desfăşura la nivel naţional şi la nivel local. Referendumurile republicane pot fi constituţionale (probleme privind revizuirea Constituţiei), legislative (probleme privind proiectele de legi) şi consultative (oricare alte probleme de interes naţional neavând efecte obligatorii). Referendumul republican poate fi iniţiat de un număr de cel puţin 200.000 de cetăţeni ai Republicii Moldova, un număr de cel puţin o treime din deputaţii în Parlament, de Preşedintele Republicii Moldova şi de Guvern.

O serie de decizii pot fi luate exclusiv prin intermediul referendumului. Obligativitatea desfăşurării referendumului se referă la problemele privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, precum şi la problema neutralităţii statului. Nu pot fi supuse referendumului republican probleme privind impozitul, bugetul, amnistierea, graţierea, măsuri extraordinare sau de urgenţă pentru asigurarea ordinii publice, sănătăţii şi securităţii populaţiei, privind numirea sau demiterea factorilor decizionali, probleme ce ţin de competenţa instanţelor de judecată şi a procuraturii.

Practica utilizării referendumurilor în Republica Moldova diferă esenţial de situaţia din statele occidentale. Deciziile referitor la problemele importante cu care se confruntă ţara pe calea democratizării şi constituirii identităţii sale sunt luate, practic exclusiv, de către elită, fără participarea poporului.

Aşadar, în Republica Moldova sistemul electoral este, în mare parte, adecvat realităţilor social-politice. El stabileşte în conformitate cu principiile democratice cadrul desfăşurării alegerilor. Concomitent, sistemul electoral moldovenesc este caracterizat de o instabilitate sporită. În perioada fiecărei legislaturi se aduc modificări sistemului electoral. Sistemul electoral moldovenesc reflectă starea de moment a ţării, în el reflectându-se valorile şi concepţiile principalilor actori politici.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi noţiunea de sistem electoral.
2. Descrieţi componentele sistemului electoral.
3. Stabiliţi relaţia dintre sistemul electoral şi alegeri.
4. Comparaţi modurile de scrutin.
5. Apreciaţi sistemul electoral al Republicii Moldova.

Bibliografie

Cotteret J.-M., Claude E. *Les systèmes électoraux*.
— Paris: PUF (coll. Que sais-je?), 1983.
Fisichella D. *Ştiinţa politică*. *Probleme*, *concepte*, *teorii*.
— Chişinău: USM, 2000.
Martin P. *Sistemele electorale şi modurile de scrutin*.
— Bucureşti: Monitorul oficial, 1999.
Таагепера Р., Шугарт М.С. *Описание избирательных систем* // Политические исследования, 1997, nr. 3.
Codul electoral.
— Chişinău: CUANT, 2005.
Legea Republicii Moldova cu privire la procedura de alegere a Preşedintelui Republicii Moldova, nr. 1234-XIV din 22.09.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 139 – 140.

Tema 14: ALEGERILE CA FENOMEN POLITIC

Alegerile sunt definitorii pentru politic, îndeosebi în noile democraţii, în care democraţia se reduce la alegeri, condiţionând apariţia democraţiilor electorale. Alegerile structurează procesul politic şi reprezentă punctele cruciale în evoluţia societăţii şi a statului.

Procesul electoral îşi face apariţia, în formă embrionară, concomitent cu politicul. Pe parcursul Antichităţii şi Evului mediu ele se aflau, în mare parte, într-o poziţie inferioară altor componente ale politicului. Ascensiunea rolului alegerilor începe odată cu democratizarea societăţii pentru a se afirma în democraţiile reprezentative contemporane.

1. Alegerile: semnificaţia şi funcţiile
2. Actorii electorali
3. Alegerile în Republica Moldova

1. Alegerile: semnificaţia şi funcţiile

Desemnarea de către popor a reprezentanţilor săi este una dintre paradigmele democraţiei contemporane. Actualul proces şi sistem politic este inimaginabil fără alegeri. Alegerile sunt una dintre condiţiile existenţei şi funcţionării regimului politic democratic. Pentru popor, alegerile reprezintă unicul mijloc eficient de a influenţa guvernanţii şi de a se face auzit. Pentru formaţiunile şi liderii politici alegerile întruchipează momentele cruciale ale evoluţiei lor pe arena politică. Ele oferă unica posibilitate de a accede la putere, dar sunt şi cele care pot scoate din circuitul politic.

Alegerile reprezintă o modalitate de selectare şi desemnare a actorilor ce concurează pentru obţinerea funcţiilor publice politice. Alegerile sunt o emergenţă a libertăţii. Pentru democraţiile contemporane, alegerile reprezintă o metodă de guvernare şi o modalitate de constituire a instituţiilor puterii. Alegerile sunt indispensabile democraţiei, în particular democraţiei reprezentative.

Alegerile există în toate cele trei tipuri de regimuri politice. În regimurile totalitare alegerile se utilizează pentru a demonstra legitimitatea puterii, în special în aspect extern, dar alegerile au şi un impact intern. Pe lângă faptul că servesc pentru demonstrarea susţinerii populare a regimului, ele reprezintă un ritual care serveşte la promovarea valorilor totalitare. participând la alegeri, cetăţeanul trebuie să justifice într-un anumit mod comportamentul său. Astfel, după participarea electorală cetăţeanul mai uşor va ajunge la concluzia că acceptă regimul existent şi va găsi argumente în favoarea acestei poziţii.

În regimurile autoritare alegerile sunt, de regulă, o farsă care au aceleaşi scopuri şi funcţii. Spre deosebire de regimurile totalitare, în cele autoritare alegerile se pot finisa cu victoria opoziţiei şi cu pierderea puterii partidului/persoanei dictatoriale.

În regimurile democratice alegerile joacă un rol central şi funcţiile acestora sunt cu totul altele. Funcţiile alegerilor, în regimurile democratice, sunt următoarele:

1. Exprimarea voinţei poporului – alegerile, chiar şi în situaţia

unei foarte vagi interpretări a noţiunii „voinţă a poporului”, racordează sistemul politic la necesităţile şi interesele societăţii civile. Alegerile sunt cele care asigură realizarea articulării şi agregării intereselor, aceasta având efecte instituţionalizate.

2. Controlul instituţiilor puterii – corelată cu precedenta funcţie, controlul instituţiilor puterii se manifestă prin acceptarea sau refuzarea prelungirii mandatului guvernării. În primul caz, alegătorii acordă un mandat de încredere, în cel de-al doilea – o penalizează. Alegerile sunt una dintre puţinele modalităţi de influenţare reală a puterii de către cetăţeni.

3. Constituirea instituţiilor puterii – prin intermediul alegerilor se constituie principalele instituţii ale statului, ale puterii politice. Varietatea utilizării alegerilor ca modalitate de constituire a instituţiilor este destul de mare. Exigenţele democratice impun utilizarea acestor modalităţi, cel puţin în cazul parlamentului şi al instituţiilor autoadministrării locale. La fel, alegerile pot fi utilizate la desemnarea şefului statului, inclusiv a primului-ministru, în cadrul partidelor politice etc.

4. Legitimarea sistemului politic – alegerile sunt una dintre principalele mijloace de a legitima sistemul politic, deoarece presupun libertatea cetăţenilor de a-şi desemna reprezentanţii, semnifică participarea cetăţenilor la guvernare. Participarea la alegeri este un indice al legitimităţii sistemului. Scăderea ratei participării electorale indică scăderea legitimităţii sistemului politic existent.

5. Transferarea conflictelor politice în albia instituţională de soluţionare – conflictele sunt iminente şi indispensabile comunităţii umane. Alegerile permit soluţionarea civilizată şi corectă a conflictelor dintre grupurile sociale. Aceasta se manifestă la două niveluri. La primul nivel, în care arbitru sunt alegătorii, conflictele apărute se vor judeca prin vot. La cel de-al doilea nivel, care este o expresie a alegerilor, a intereselor grupurilor aflate în conflict, reprezentate în instituţiile politice, conflictele vor putea fi soluţionate în cadrul instituţional (în parlament, consilii etc.).

6. Formarea voinţei politice unice – alegerile stabilesc scopurile

şi priorităţile dezvoltării acceptabile pentru majoritatea cetăţenilor. Prin alegeri se depistează majoritatea; astfel, este pus în aplicare unul dintre principiile fundamentale ale democraţiei – principiul majorităţii. Majoritatea, în aspect practic, poate fi unipartitistă şi pluripartidistă (guvernul de coaliţie).

7. Recrutarea elitei politice – în alegeri se selectează din totalul candidaţilor electorali persoanele ce vor ocupa funcţiile publice. Calea spre majoritatea funcţiilor publice politice din stat trece exclusiv prin alegeri. Partidele politice, grupurile sociale doar pot susţine şi înainta candidaţii; asupra oportunităţii investirii lor în funcţii vor decide alegătorii.

8. Renovarea sistemului politic – alegerile presupun concurenţa. Concurenţa se realizează între programele electorale ale concurenţilor, între credibilitatea acestora în a realiza cele promise. În această ordine de idei, programele electorale vor conţine scopuri, mijloace şi metode inedite care după alegeri vor fi utilizate în activitatea politică.

Funcţiile normale ale alegerilor pot fi exercitate doar în cazul satisfacerii de către acestea a unor exigenţe, a criteriilor democratice. Funcţionalitatea democratică a alegerilor se asigură prin: periodicitatea şi regularitatea alegerilor – ceea ce presupune că alegerile se desfăşoară la anumite perioade de timp şi aceste perioade sunt strict fixate. Acest criteriu se asigură prin caracterul limitat al mandatului; alegerile oferă alegătorilor posibilitatea de a selecta între diferiţi concurenţi electorali, ele având un caracter concurenţial; egalitatea concurenţilor electorali – toţi concurenţii electorali au aceleaşi drepturi, iar deosebirile de resurse dintre ei se află în limite raţionale; neimplicarea statului în campania electorală – implicarea statului în campania electorală duce la apariţia la unii concurenţi electorali a resurselor administrative. Resursele administrative semnifică utilizarea de către partidul de guvernământ a resurselor statului. Resursele administrative pun pe picior de inegalitate partidele politice; or, resursele statului oricând vor fi cu mult superioare resurselor tuturor partidelor politice şi capabile să

sugrume orice partid politic; votul universal – condiţiile înaintate pentru deţinerea dreptului de vot sunt minimale, drept consecinţă, dreptul de vot îl deţin absoluta majoritate a cetăţenilor; votul egal – puterea votului (capacitatea de a determina rezultatele alegerilor) este identică la toţi alegătorii; votul direct – alegătorii desemnează instituţia eligibilă fără intermediar; votul secret şi liber exprimat – votul este confidenţial şi este exercitat în absenţa oricăror presiuni.

Alegerile pot fi clasificate în conformitate cu câteva criterii. În dependenţă de corespunderea alegerilor criteriilor democratice, există *alegeri democratice* şi *alegeri nedemocratice*. Delimitarea acestor două tipuri uneori este dificilă, deoarece este greu a aprecia cu precizie matematică pragul democraticităţii alegerilor. Deseori, parametrii alegerilor democratice nu sunt respectaţi în totalitate, dar nici nu sunt neglijaţi.

După caracterul relaţiei dintre alegători şi instituţia eligibilă, deosebim *alegeri directe*, *alegeri indirecte* şi *alegeri în mai multe trepte*. Alegerile directe (votul direct) presupun că instituţia eligibilă este desemnată nemijlocit de către alegători. În alegerile indirecte şi în cele în mai multe trepte alegătorii desemnează instituţia eligibilă prin instituţia intermediară, procesul desemnării desfăşurându-se în două etape: la prima etapă alegătorii aleg instituţia care va desemna instituţia eligibilă; la cea de-a doua etapă instituţia intermediară desemnează instituţia eligibilă. Deosebirea dintre alegerile indirecte şi cele în mai multe trepte constă în caracterul instituţiei intermediare. În primul tip de alegeri ea este provizorie şi are unica funcţie de a alege instituţia eligibilă; în alegerile în mai multe trepte instituţia intermediară are un caracter permanent şi funcţia de intermediar între popor şi instituţia eligibilă nu este unica, ea având şi alte funcţii.

Un alt criteriu al clasificării alegerilor este raportarea lor la mandat. Alegeri ordinare sunt numite alegerile care au loc la expirarea mandatului instituţiei eligibile. Alegerile anticipate se desfăşoară înainte de expirarea mandatului instituţiei eligibile. parţiale sunt alegerile în cazul în care se aleg doar o parte din reprezentanţii instituţiei eligibile.

2. Actorii electorali

În calitate de actori electorali sunt alegătorii, concurenţii electorali, societatea civilă şi autoritatea electorală (puterea electorală). Actorii electorali sunt difuzi şi impersonali, având un caracter colectiv, în unele cazuri chiar corporativ, însă ei se structurează foarte clar în procesul electoral.

Scopul alegătorilor este de a desemna un reprezentant care le-ar oferi cele mai multe beneficii. Alegătorii se divizează în două categorii – cei care participă la alegeri şi absenteiştii. Participarea la alegeri presupune decizia de vot. Decizia de vot poate fi una raţională, emotivă sau inconştientă. Alegătorul, în elaborarea atitudinii faţă de concurentul electoral, se poate orienta la persoana politică – în acest caz există votul personalizat, sau la partidul politic – în acest caz este prezent votul partitist. Absenteiştii sunt tehnici sau psihologici. Primii nu participă la alegeri din cauza incapacităţii şi imposibilităţii votării. Absenteiştii psihologici fie sunt apatici şi nu se interesează de viaţa politică, fie neparticiparea la alegeri este realizată în baza unei poziţii politice, inclusiv ca formă de protest.

Concurenţii electorali, în afara scopului de a câştiga alegerile, ceea ce semnifică a constitui guvernul, pot avea şi scopul de a se promova (aceasta se referă la noile formaţiuni politice) sau de a realiza un scor bun.

Comportamentul concurenţilor electorali este unul al producătorului care tinde să-şi realizeze marfa pe piaţa politică. În acest caz, logica concurenţilor electorali în scopul obţinerii voturilor este, la prima vedere, foarte simplă: la prima etapă – studierea pieţei, aflarea problemelor, necesităţilor şi intereselor alegătorilor, la cea de-a doua etapă – modelarea ofertei electorale în conformitate cu rezultatele studiilor.

Orice campanie electorală realizată corect începe de la studiul pieţei politice. Cercetarea se realizează cu instrumentarul sociologic. Pentru studiile cantitative se utilizează sondajele de opinie, pentru studiile calitative – interviul în grup, de asemenea studiile de birou: content-analiza, analiza rezultatelor alegerilor precedente fiind un

mijloc eficient de a cunoaşte piaţa electorală. Un rol important se acordă studierii oponenţilor politici.

Odată studiile fiind realizate se purcede la determinarea grupului-ţintă. Grupul-ţintă semnifică electoratul cu care se va lucra în campania electorală. Noţiunea de grup-ţintă este importantă din considerentul că în dependenţă de faptul cui te adresezi vei şti ce să-i comunici. Nu poate fi selectat ca grup-ţintă tot electoratul, deoarece majoritatea partidelor politice nu dispun de resursele necesare pentru a face acest lucru. De exemplu, dacă grupul-ţintă sunt persoanele de vârsta a treia, nu vei vorbi despre salarii, locuri de muncă, ci despre pensii şi protecţie socială.

În conformitate cu grupul-ţintă, dar şi cu comportamentul anterior şi valorile concurentului electoral, se elaborează oferta electorală. Oferta electorală include persoanele candidate şi platforma electorală. O atenţie deosebită trebuie acordată mesajului electoral. Mesajul electoral este ideea principală a concurentului electoral, este o expresie succintă a valorilor şi viziunilor acestuia. Mesajul trebuie să conţină neapărat deosebirile dintre concurentul şi oponenţii săi şi să ofere argumente alegătorilor pentru a vota respectiv.

Nemijlocit în campania electorală concurenţii electorali desfăşoară trei activităţi fundamentale – promovarea proprie, atacarea oponenţilor şi contracararea atacurilor oponenţilor. Toate aceste activităţi necesită mijloace de comunicare cu electoratul. Distribuţia ofertei electorale poate fi realizată prin mai multe modalităţi. Mass-media este pivotul oricărei comunicări electorale. Din punctul de vedere al eficienţei, pe primul loc este plasată televiziunea, urmată, în ordine descrescătoare, de radio şi presa scrisă. Odată cu creşterea numărului de utilizatori ai Internetului, prezenţa concurenţilor electorali în spaţiul virtual este indispensabilă unei campanii reuşite. Distribuirea personală a ofertei electorale este la fel de importantă ca şi utilizarea mass-media. Contactele interpersonale iau diferite forme – întâlnirile candidaţilor cu alegătorii, concertele realizate de vedetele de muzică, actori întru susţinerea concurenţilor electorali, agitaţia „din uşă în uşă” etc. Materialele poligrafice este un alt mijloc de distribuţie a

ofertei electorale. Ele iau forma afişelor electorale, posterurilor, foilor volante, broşurilor etc.

Societatea civilă are scopul de a asigura desfăşurarea unor alegeri corecte şi democratice. Acest scop este atins prin două modalităţi – educarea electoratului şi observarea alegerilor. Ambele activităţi sunt realizate, în mare parte, de către ONG-uri. Educarea electoratului se orientează la ridicarea culturii politice şi electorale a cetăţenilor. Campaniile de educare a electoratului au ca obiectiv creşterea participării electorale, dezvoltarea unui alegător conştient şi raţional, completarea corectă a buletinului de vot etc.

Observarea alegerilor reprezintă controlul exercitat asupra desfăşurării alegerilor din punctul de vedere al corespunderii procedurilor, actelor, comportamentelor actorilor electorali cu legislaţia în vigoare şi cu normele democratice.

Procesul observării alegerilor este unul complex. Există câteva tipuri de observare electorală. În conformitate cu criteriul temporal, distingem *observarea totală* şi *observarea parţială*. Observarea totală presupune supravegherea întregului proces electoral compus din monitorizarea campaniei electorale (prestaţia mass-media, comportamentul concurenţilor electorali, implicarea instituţiilor de stat în procesul electoral etc.) şi observarea desfăşurării votării (procedura votării, asigurarea votului secret şi liber, stabilirea rezultatelor alegerilor etc.). În cazul observării parţiale se controlează doar anumite componente ale procesului electoral, cum ar fi desfăşurarea votării etc. În conformitate cu criteriul teritorial, observarea poate fi *totală*, cuprinzând întreg teritoriul statului şi *eşantionată* – cu referire doar la anumite regiuni sau secţii de votare.

Observatorii electorali se divizează în două categorii – interni şi externi. Observatorii interni se identifică în ONG-urile naţionale, cei externi sunt exponenţi ai societăţii civile internaţionale. Aceştia dispun de cea mai mare autoritate în recunoaşterea rezultatelor alegerilor. Anume prin intermediul activităţii observatorilor internaţionali se asigură recunoaşterea alegerilor (cu repercusiuni importante asupra statului şi a formaţiunii politice de la guvernare) de către comunitatea

internaţională.

În afară de reprezentanţii societăţii civile, în calitate de observatori pot fi organizaţiile internaţionale guvernamentale sau guvernele străine. Concurenţii electorali la fel desfăşoară activitatea de observare a alegerilor, dar cu alte scopuri. Cu toate că supravegherea alegerilor este făcută de mai mulţi actori, controlul alegerilor din partea societăţii are cel mai mare impact asupra legitimării procesului electoral.

Autoritatea electorală are scopul de a organiza şi de a realiza desfăşurarea alegerilor, inclusiv a campaniei electorale în conformitate cu legislaţia în vigoare. Puterea electorală recrutează şi pregăteşte funcţionarii electorali, de a căror calitate depinde buna desfăşurare a alegerilor. Supravegherea şi controlul concurenţilor electorali şi a prestaţiei acestora vine să asigure corectitudinea luptei electorale. Puterea electorală soluţionează şi anumite conflicte apărute între concurenţii electorali. În relaţia cu alegătorii, autoritatea electorală asigură realizarea drepturilor electorale ale cetăţenilor, realizează campanii de educare şi mobilizare a electoratului.

Scopul actorilor electorali este diferit, în unele cazuri chiar contrar. Buna desfăşurare a alegerilor necesită o prestaţie de calitate din partea tuturor celor antrenaţi în alegeri. Acţiunea concurenţilor electorali asupra alegerilor este diferită, având şi diferiţi vectori de acţiune. Interacţiunea dintre actorii electorali asigură funcţionalitatea alegerilor şi desfăşurarea lor conform principiilor democratice.

3. Alegerile în Republica Moldova

În Republica Moldova, la nivel naţional este eligibil Parlamentul Republicii Moldova, Preşedintele Republicii Moldova, la nivel local şi regional – primarii, consiliile locale şi consiliile raionale (municipale). Toate instituţiile enumerate, cu excepţia Preşedintelui, se aleg prin vot direct. Preşedintele Republicii Moldova, după modificarea Constituţiei Republicii Moldova la 5 iulie 2000, se desemnează prin vot în mai multe trepte. În Republica Moldova, Preşedintele este ales de către Parlament. Mandatul tuturor instituţiilor puterii de stat eligibile constituie 4 ani.

Primele alegeri democratice au fost cele parlamentare din 1994. Ulterior, în Republica Moldova alegerile parlamentare s-au desfăşurat în 1998, 2001, 2005. Alegerile parlamentare din 1994 şi din 2001 au fost alegeri anticipate, adică mandatul parlamentului a fost întrerupt până la expirare. Primele alegeri anticipate au avut loc din cauza autodizolvării Parlamentului, următoarele au survenit ca urmare a incapacităţii Parlamentului de a alege un nou Preşedinte.

Alegeri locale în Republica Moldova s-au desfăşurat în 1995, 1999, 2003 şi 2007. Aceşti ani indică alegerile locale generale în cadrul cărora se aleg toate autorităţile locale şi regionale. Concomitent, în afară de alegerile locale generale, au avut loc alegeri locale parţiale în care se alegeau primari în diferite localităţi. Exemplu cel mai concludent în acest sens sunt alegerile primarului general al municipiului Chişinău din 2005.

În perioada 1991 – 2000 alegerile Preşedintelui Republicii Moldova au fost directe. Scrutinele prezidenţiale, în baza votului direct, s-au desfăşurat în 1991 şi 1996. La primele alegeri prezidenţiale a participat doar un singur candidat – M. Snegur, care şi a câştigat alegerile. În 1996 în turul I al scrutinului au participat 9 candidaţi, în turul II s-au clasat doi candidaţi – Preşedintele Republicii Moldova în exerciţiu M. Snegur şi Preşedintele Parlamentului P. Lucinschi. P. Lucinschi obţine victoria cu 54, 02% voturi. Următoarele alegeri prezidenţiale s-au desfăşurat în 2000, conform alegerilor în mai multe trepte. Aceste alegeri nu s-au finisat cu desemnarea Preşedintelui. Nicio candidatură nu a acumulat numărul necesar de voturi. Parlamentul a fost dizolvat. Noile alegeri prezidenţiale au loc după alegerile parlamentare în 2001. Dispunând de o fracţiune de 71 deputaţi, victoria este obţinută de către V. Voronin. La alegerile prezidenţiale din 2005, cu toate că fracţiunea majoritară a PCRM s-a redus la 56 deputaţi, este reales, acumulând 75 voturi, V. Voronin.

Alegerile parlamentare din Republica Moldova au tendinţa de a oferi majoritatea unui singur concurent electoral. În pofida faptului că numărul concurenţilor electorali este mare, relativ puţini concurenţi electorali reuşesc să depăşească pragul electoral. În istoria Republicii

Moldova nu a fost niciun caz când candidaţii independenţi să obţină mandatul de parlamentar. Cel mai mare număr de candidaţi independenţi a fost înregistrat în cadrul alegerilor parlamentare din 1998, când au participat 60 de concurenţi individuali.

Numărul concurenţilor electorali şi al formaţiunilor ce trec pragul electoral în alegerile parlamentare diferă de la scrutin la scrutin. La alegerile din 1994, din cele 13 formaţiuni politice doar 4 primesc mandate. Guvernul este constituit de Partidul Democrat Agrar din Moldova ce dispunea de 56 mandate. În 1998, din cele 15 formaţiuni politice doar 4 au trecut pragul electoral. Cel mai mare număr de mandate (40), este acumulat de către Partidul Comuniştilor din Republica Moldova. Guvernul este constituit de către Alianţa pentru Democraţie şi Reforme. În 2001 cursa electorală parlamentară a fost câştigată de 3 formaţiuni politice din cele 17. Guvernul este constituit de PCRM. Situaţia se repetă în 2005, când devin parlamentare la fel 3 formaţiuni politice din cele 11 participante la alegeri. Guvernul este constituit de PCRM.

Rezultatele alegerilor locale sunt în mare parte identice cu cele ale alegerilor parlamentare. Până în 2001, datorită faptului că alegerile locale se desfăşurau la un interval de un an după alegerile parlamentare, alegerile locale erau, în mare parte, o repetare a alegerilor parlamentare, ulterior ele se transformă în repetiţie generală pentru scrutinul parlamentar.

Activismul electoratului Republicii Moldova se află în continuă descreştere. Dacă la ultimele alegeri sovietice din 1990 rata participării era de 83, 43%, atunci, prin câteva cifre intermediare, ea coboară până la 67, 52% la alegerile parlamentare anticipate din 2001 şi la 64, 84% în 2005. Participarea electoratului este mai redusă în alegerile locale, de regulă, în jur de 60%.

Participarea la alegeri nu semnifică şi influenţarea rezultatelor alegerilor prin vot. Alegătorii pot vota necalitativ, buletinul de vot fiind considerat nevalabil. Acest vot se realizează din cauza inculturii electorale, fie pentru a protesta. Începând cu 1994, în Republica Moldova se observă o creştere a nivelului culturii electorale al

cetăţenilor, de la 4, 98% de voturi nevalabile la alegerile parlamentare din 1994 la 2, 54% la cele din 2001 şi la 1, 16% la cele din 2005.

În practica politică moldovenească au existat câteva cazuri când alegerile au fost declarate nevalabile, cauza fiind participarea redusă a alegătorilor. În primul rând, aceasta se referă la alegerile locale. La cele din 1995, din cauza neparticipării suficiente a cetăţenilor la scrutin, nu au fost alese 7 consilii orăşeneşti şi 44 consilii sătești, 22 primari ai oraşelor şi 174 primari ai satelor. În municipiul Bălţi alegerile au avut loc doar datorită faptului că votarea a fost prelungită cu o oră. Din 273 de localităţi unde au avut loc alegeri repetate, mai mult de jumătate de alegători s-au prezentat la urnele de vot în 149 de localităţi, în restul 124 de localităţi organele autoadministrării locale fiind numite prin decret prezidenţial.

La alegerile locale din 1995 cel mai semnificativ moment a fost nealegerea consiliului municipal Chişinău. La secţiile de votare s-au prezentat circa 35% din chişinăuieni, la alegerile repetate – 19, 94%. Ca rezultat, M. Snegur decretează că primăria va exercita şi atribuţiile consiliului municipal.

La alegerile locale din 1999 situaţia s-a îmbunătăţit cu mult: alegeri repetate în baza alegerilor nevalabile au avut loc doar în 2 localităţi. În alegerile locale din 2003 rata participării cetăţenilor la alegeri în toate circumscripţiile electorale a fost suficientă pentru recunoaşterea reprezentativităţii lor.

În paralel cu cauzele normale ale absenteismului, în Republica Moldova există şi una structurală – o categorie importantă a absenteiştilor o reprezintă migranţii în căutarea unui loc de muncă. În Republica Moldova nu există mecanisme reale de includere a acestei categorii de alegători în procesul electoral.

Conform sondajelor de opinie, pentru majoritatea cetăţenilor Republicii Moldova neparticiparea la alegeri poartă un caracter activ. Majoritatea acestora consideră că votul lor nu contribuie cu nimic la desemnarea guvernanţilor etc., iar motivarea are un caracter raţional. Absenteiştii pasivi constituie circa o pătrime din totalul persoanelor cu intenţii absenteiste.

În Republica Moldova observarea alegerilor de către societatea civilă este o practică curentă şi permanent utilizată. Fiind un stat aflat în proces de democratizare, cu o democraţie imperfectă, observarea alegerilor în Republica Moldova este importantă. Accentul principal în procesul observării este pus pe reflectarea în mass-media a campaniei electorale şi pe supravegherea desfăşurării votării la secţiile de votare. De regulă, se supune observării întregul proces electoral. Din observatorii internaţionali o activitate permanentă desfăşoară OSCE. Observatorii interni sunt reprezentaţi de Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LA DOM), Asociaţia pentru Democraţie Participativă (ADEPT), Comitetul Helsinki pentru Drepturile Omului din Republica Moldova etc.

Sintagma permanentă cu care se apreciază alegerile, atât de către observatori, cât şi de autorităţi, este că „alegerile au fost în general corecte". Încălcări ale Codului electoral sunt atestate, însă ele nu sunt principiale şi nu afectează caracterul democratic şi rezultatele alegerilor. În alegerile locale sunt cazuri când alegerile sunt declarate nule din cauza încălcărilor comise în procesul desfăşurării alegerilor.

În această ordine de idei, putem aprecia alegerile din Republica Moldova ca funcţionale şi conforme principiilor democratice. Alegerile, la fel ca şi regimul politic democratic, se află în proces de edificare şi constituire. Inexistenţa tradiţiilor democratice, inclusiv în alegeri, reprezintă un vacuum care nu poate fi completat în baza experienţei străine.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi noţiunea de alegeri.
2. Comparaţi alegerile în diferite tipuri de regimuri politice.
3. Comparaţi actorii electorali.
4. Estimaţi funcţionalitatea alegerilor în Republica Moldova.
5. Apreciaţi caracterul democratic al alegerilor din Republica Moldova.

Bibliografie

Drăgan I., Beciu C., Dragomirescu I. ş.a. *Construcţia simbolică a câmpului electoral*.

— Iaşi: Institutul European, 1998.
Teodorescu B. (coord.) *Marketingul politic şi electoral*.
— Bucureşti: SNSPA, 2001.
Thoveron G. *Comunicarea politică azi*.
— Bucureşti: Antet, 1996.
Мерло П. *Избирательные кампании и проблемы их подготовки*: «*равное игровое поле*» *и демократические выборы* // Политические исследования, 1995, nr. 4.
Мерло П. *Электоральная практика*, *права человека и общественное доверие к демократической системе* // Политические исследования, 1995, nr. 4.
Пугачев В.А. *Выборы*: *общая теория* // Вестник МГУ, серия 12, 1997, nr. 4.

Tema 15: PUTEREA ŞI OPOZIŢIA

Eficacitatea funcţionării sistemului politic depinde în multe de caracterul relaţiilor dintre putere şi opoziţia politică. Descoperind caracterul corelaţiilor dintre putere şi opoziţie, obţinem un instrument suplimentar ce permite perceperea caracterului sistemului politic al ţării – este el unul democratic sau nedemocratic.

1. Opoziţia politică: noţiune şi funcţii
2. Tipologia actuală a opoziţiei politice
3. Puterea şi opoziţia politică în Republica Moldova

1. *Opoziţia politică*: *noţiune şi funcţii*

În orice societate democratică cu tradiţii înrădăcinate, cu supremaţia stabilă a legii opoziţia politică este apreciată ca fenomen ce contribuie la o dezvoltare şi funcţionare stabilă a societăţii indiferent de caracterul sistemului politic. Opoziţia politică este percepută ca fiind condiţie de perfecţionare a mecanismului de „feedback" dintre cetăţeni şi organele puterii de stat şi politice.

În limba engleză, noţiunea de „opoziţie" include mai multe sensuri: de la opunere până la antagonism între două părţi: „Opoziţia – activitate prin opunere, împotrivire, antagonism… Partidul politic se opune ministerului sau administraţiei privind puterea".

În dicţionarul de limba română (DEX, 1996) se atestă

următoarele variante ale definiţiei date opoziţiei: „I. 1. Raportul dintre două lucruri sau două situaţii, opuse ca sens, contradictorii, deosebire izbitoare, vădită, contrast. 2. Opunere, împotrivire… II. (în ţările cu regim parlamentar) totalitatea persoanelor, care fac parte dintr-un grup politic, potrivnic partidului aflat la putere; politica pe care o duce acest grup faţă de partidul la putere”.

Dicţionarul de limbă rusă explică noţiunea de „opoziţie” astfel: 1. Contrarietate, împotrivire. Opunere unei anumite politici. A fi în opoziţie (faţă de ceva sau cineva): a nu fi de acord cu concepţia, acţiunile cuiva, a se opune acestora. 2. Grup de persoane din cadrul unei societăţi, organizaţii, partid, care duce o politică de contracarare, de împotrivire majorităţii”.

Reieşind din cele expuse, putem propune următoarea definiţie a noţiunii vizate: opoziţie politică – *orice rezistenţă*, *împotrivire* (*ideologică sau comportamentală*) *a grupului politic dominant din partea altui grup politic privind puterea politică*.

Opoziţia în politică constituie: „1. Opunerea politicii sale altei politici; 2. Ieşirea împotriva poziţiei majoritare sau a celei de guvernământ în structurile legislative, de partid ş.a., declarând devotament procedurilor democratice”.

Apariţia şi existenţa opoziţiei ţine de existenţa conflictelor politice, care, la rândul lor, se bazează pe două surse: 1) opunerea permanentă a intereselor diferitelor puteri politice, care devin active în măsura dezvoltării sociale; 2) conflictele valorice dintre diferite grupuri sociale, precum şi dintre grupurile sociale, pe de o parte, şi putere, pe de altă parte. Treptat, caracterul dificil al vieţii sociale a condus la aceea că aceste contradicţii şi-au găsit expresie organizatorică în opoziţia politică.

Formarea opoziţiei a fost determinată de procesul evoluţiei democraţiei şi a parlamentarismului. Opoziţia a apărut în Anglia în secolul XVIII drept alternativă a guvernului, ca reprezentant al părerilor, conceptelor, intereselor, valorilor unei anumite părţi a populaţiei.

Problema opoziţiei politice a stat în vizorul multor gânditori în

plan filosofic şi sociologic. Ideile lui Cicero despre rezistenţa în faţa tiranului ca condiţie de existenţă a republicii foarte mult timp a alimentat gândirea socioumană. În teoria contractului social a lui J. Locke şi Th. Hobbes un moment important îl constituia recunoaşterea sau nerecunoaşterea dreptului celor supuşi de a critica politica promovată de cârmuitor, de a se afla în opoziţie lui. T. Pain făcea deosebiri succesive dintre guvern şi societate, fapt ce constituie temei pentru necesitatea existenţei opoziţiei.

Opoziţia politică reprezintă un instrument eficace de soluţionare civilizată a contradicţiilor dintre interesele grupurilor mari de cetăţeni, reprezentate de către partidele politice. Ea constituie un element inseparabil al mecanismului sistemului „contracarare şi balansare" în temeiul căruia funcţionează sistemul politic.

Conform experienţei democraţiilor occidentale, permiterea forţelor de opoziţie de a-şi expune părerea deosebită de cea oficială şi de a concura cu partidul de guvernământ în procesul politic are un efect de stabilizare asupra întregii structuri a societăţii. Opoziţia constituie un antidot eficace împotriva apariţiei, declanşării conflictelor sociale acute şi a situaţiilor de criză. Opoziţia exercită funcţia de destindere a angoaselor sociale. Lipsa unei opoziţii consolidate conduce la creşterea instabilităţii sociale sau provoacă apatia politică a maselor.

Opoziţia politică favorizează autoexprimarea acelor grupuri sau pături sociale care nu sunt mulţumite, satisfăcute de puterea existentă, semnalizează forţelor de guvernământ despre situaţia nefavorabilă în ţară, ceea ce permite puterii să acumuleze informaţii adecvate despre viaţa societăţii şi să-şi corecteze, revizuiască deciziile sale politice. Acesta şi este principalul canal de expunere a nemulţumirilor sociale. Faptul existenţei opoziţiei puternice menţine într-o formă cuvenită partidul de guvernământ, oferă o dinamică corespunzătoare dezvoltării ţării. Prezenţa acesteia reduce abuzul de putere, cazurile de încălcare a libertăţilor politice şi civile ale populaţiei.

2. Tipologia actuală a opoziţiei politice

Regimul politic determină gradul de concurenţă şi specificul

instituţiilor politice dominante. Competitivitatea regimului politic este corelată cu structura elitei politice, cu actorii care influenţează luarea deciziilor politice semnificative. Drept elemente ale acestei structuri constituie integrarea elitelor (capacitatea de colaborare în procesul de luare a deciziilor) şi diferenţierea lor (divizarea organizaţională şi funcţională a diferitelor grupuri şi autonomia lor relativă privind raporturile dintre ele şi faţă de stat).

Dintre factorii instituţionali o influenţă mai mare asupra caracteristicii opoziţiei o are distincţia tradiţională dintre sistemul parlamentar şi cel prezidenţial. Sistemele prezidenţiale şi semiprezidenţiale, organizate în baza principiului „învingătorul obţine tot", creează premise pentru dezvoltarea unei opoziţii principiale. Sistemele politice parlamentare, la rândul lor, stimulează strategiile de coaliţie şi corporative „de negociere" dintre opoziţie şi structurile de guvernământ.

În faţa oricărei opoziţii politice apare „întrebarea clasică": până la ce nivel trebuie să fie opoziţionistă şi ce mijloace pot fi utilizate? Răspunsul la această întrebare este determinat de strategiile politice ale partidelor în opoziţie. Dacă opoziţia nu se opune regimului existent – nu propune alternative şi nu promite implementarea lor în viaţă, instituţiile politice devin (rămân) fragile şi ineficiente. Dacă, însă, opoziţia acţionează cu fermitate, democraţia ca atare poate să se pomenească în primejdie.

Există mai multe criterii de clasificare a tipurilor de opoziţie. Astfel, în funcţie de atitudinea faţă de sistemul politic existent, putem distinge între opoziţie *constructivă* şi *distructivă*. Activitatea opoziţiei constructive este direcţionată spre susţinerea sistemului politic existent. Ea este cointeresată în colaborarea cu partidele de guvernământ. Opoziţia distructivă, însă, este orientată la distrugerea sistemului politic existent sau chiar la substituirea regimului politic existent.

Opoziţia politică raportată la puterea legislativă se divizează, de asemenea, în *parlamentară* şi *extraparlamentară*. În sistemul democratic opoziţia politică capătă o formă de existenţă legitimă şi

instituţională. Totodată, procesul de instituţionalizare conduce la formarea opoziţiei în cadrul sistemului puterii politice. Opoziţia în cauză se referă la tipul constituţional, parlamentar. Aceasta este unicul gen de opoziţie care se află în sistemul puterii politice.

Opoziţia parlamentară îşi face apariţia nemijlocit în mijlocul puterii legislative – într-un organ reprezentativ. Subiecţii acesteia sunt atât deputaţii, ca persoane fizice, cât şi uniunile deputaţilor (fracţiuni, partide parlamentare, grupuri ş.a.), care deţin dreptul legitim de a realiza această putere.

Obiectivele principale ale opoziţiei parlamentare sunt:

1) participarea dominantă în realizarea puterii executive (adică, opoziţia se străduie să deţină controlul asupra acestei puteri);

2) transformarea în majoritate parlamentară.

Opoziţia parlamentară, reprezentându-se ca subiect firesc, legitim şi cu drepturi egale al puterii legislative, participă pe deplin la realizarea de către parlament a funcţiei legislative, reprezentative, financiare ş.a., la realizarea controlului politic, asigurând astfel transparenţa activităţii organului legislativ suprem al ţării, legitimitatea acesteia.

Examinând influenţa opoziţiei asupra procesului de activitate parlamentară, metodele şi mijloacele posibile de interacţiune cu guvernul, sunt de menţionat particularităţile relaţiilor dintre guvern şi opoziţie, caracteristice doar democraţiei occidentale. În opinia publică din ţările democratice s-a înrădăcinat ideea că principala funcţie a opoziţiei o constituie colaborarea strânsă cu guvernul şi susţinerea activă a direcţiilor principale ale politicii acestuia, dar nicidecum de a se confrunta cu el, de a încălca acordul politic. Împărtăşind, în principiu, sistemul de valori similare, conducerea partidelor guvernamentale şi de opoziţie este cointeresată în egală măsură în susţinerea stabilităţii sociale.

Aprofundarea crizelor în societate, legate de oscilaţiile cursului social-politic al guvernului, care pierde treptat puterea de atracţie, avantajează partidele de opoziţie. În perioada unei stabilizări social-politice relative posibilităţile opoziţiei sunt foarte limitate. Ea

este nevoită să manevreze, să se înarmeze cu lozinci ce se bucură de popularitate, interpretându-le în felul său, şi să direcţioneze critica spre aspectele cele mai vulnerabile ale activităţii organelor puterii. O atare politică necesită tact şi măiestrie politică de la executori.

Vis-à-vis de tipologiile expuse, în temeiul diferitelor criterii putem evidenţia următoarele tipuri de opoziţie politică:

— *După tipul societăţii* (democratice, totalitare, tranzitorii);

— *După sursa de proveniență* (din una şi aceeaşi sursă sau din diferite partide sau asociaţii politice);

— *După apartenența la careva element al structurii sociale* (de exemplu, civil, militar);

— *După apartenența la grupul profesional* (ţărani, intelectuali, muncitori, elitele de proveniență, conținut, orientare diferită etc.);

— *După apartenența ideologică* (de dreapta, de stânga, centristă);

— *După atitudinea față de majoritatea într-un grup*, *partid* (externă, internă);

— *După forma de manifestare a opoziției* (deschisă / închisă, legală / ilegală);

— *După sfera de activitate* (economică, politică, culturală, națională ș.a.).

Reieşind din cele două categorii de măsurare ce vizează problema (scopul şi mijloacele), putem evidenţia diverse genuri de opoziţie politică. Dacă redăm scopurile opoziţiei sub forma unui continuum, apoi la un capăt al acestuia se vor situa partidele care nu au intrat în componența guvernului, dar sunt gata, la prima ocazie, să intre în componența acestuia fără a modifica regimul politic existent, iar, uneori, şi cursul politic al guvernului în funcţie. H. Linz caracterizează acest gen de opoziţie ca semiopoziţie.

În acest caz, la celălalt capăt al scalei se va situa opoziţia „principială", adică forţele politice care sunt capabile să-şi atingă obiectivele doar căpătând puterea deplină şi, de regulă, modificând radical regimul politic existent.

Evident, un atare continuum este capabil să cuprindă în sine

toate tipurile de opoziţie: atât „nestructurală”, orientată spre modificarea unor aspecte ale cursului social-politic, cât şi „structurală”, care pledează pentru schimbarea regimului politic (de exemplu, mişcările democratice în ţările Europei Centrale şi de Est, în Uniunea Sovietică în perioada căderii regimului comunist, 1989 – 1991).

Este mai dificil a clasifica mijloacele opoziţiei politice. În acest caz, cel mai adecvat pare a fi divizarea opoziţiei, propusă de H. Linz, în: *loială*, *semiloială*, *neloială*. La genul opoziţiei loiale se referă puterile ce nu ies în afara luptei politice legale şi care resping violenţa. La celălalt gen de opoziţie – neloială, se referă puterile care pun accent pe metode violente şi ilegale sau care ameninţă structurile respective cu aplicarea violenţei.

3. Puterea şi opoziţia politică în Republica Moldova

Statul moldav independent, rupând cu totalitarismul sovietic, a determinat bazele politice şi gnoseologice ale existenţei şi activităţii opoziţiei politice într-o societate democratică. Recunoaşterea legislativă a pluripartitismului (Legea Republicii Moldova „Despre partidele politice şi alte formaţiuni social-politice” din septembrie 1991) în calitate de component necesar şi firesc al sistemului politic al statului moldovenesc democratic şi independent a fost fixată în Constituţia ţării (iulie 1994). Pluralismul politic şi ideologic a fost determinat în calitate de principiu fundamental de funcţionare a democraţiei în Moldova: „Articolul 1. (3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile şi libertăţile lui, libera dezvoltare a personalităţii umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi sunt garantate”. „Articolul 5; (1) Democraţia în Republica Moldova se exercită în condiţiile pluralismului politic, care este incompatibil cu dictatura şi cu totalitarismul. (2) Nicio ideologie nu poate fi instituită ideologie oficială a statului”.**1**

Funcţionarea opoziţiei politice în societate este determinată de

---

[1] Constituţia Repulicii Moldova. Cu modificările şi completările conform situaţiei din 12 iulie 2001. – Chişinău, Moldpres, 2002.

faptul că societatea reprezintă un sistem dificil, dinamic, flexibil; de complexitatea şi neliniaritatea procesului de cunoaştere umană; de multitudinea varietăţilor de interpretare şi cercetare ştiinţifică, a variantelor de dezvoltare social-politică.

Opoziţia politică din Moldova a parcurs câteva etape de evoluţie determinate atât de particularităţile dezvoltării societăţii şi formării pluripartitismului, cât şi de evoluţia, maturizarea opoziţiei.

Prima etapă (*1989 – 1994*) – geneza pluripartitismului în Republica Moldova.

Apariţia opoziţiei politice în Moldova ţine de formarea sistemului pluripartidist, de apariţia numeroaselor formaţiuni social-politice la finele anilor '80 ai secolului XX. Majoritatea partidelor şi formaţiunilor social-politice nou-născute au fost în căutarea identităţii politico-ideologice proprii. Totodată, ele sunt caracterizate de intoleranţă, inaplicabilitate, deseori de manifestare a duşmăniei faţă de puterea existentă – partidul comunist. Alegerile parlamentare din 1990 au scos la iveală, au demascat această particularitate în formarea opoziţiei politice, în relaţiile ei cu structurile de guvernământ.

Odată cu prohibiţia partidului comunist, formaţiunile politice opoziţioniste şi-au pierdut „stimulatorul" principal. Frontul Popular, care a învins în alegerile parlamentare din 1990, a comis un şir de erori politice grave referitoare la sfera de construcţie a statului, a pierdut în susţinerea socială a populaţiei, nu a putut să-şi consolideze poziţiile în rolul de partid de guvernământ. Formaţiunile social-politice apărute în Moldova independentă erau în majoritate slabe, cu influenţă foarte redusă, dar care se străduiau să se impună, recurgând la posibilităţile mass-media, în primul rând – la televiziune.

Etapa a doua (*1994 – 2001*) – puterea şi opoziţia în condiţiile sistemului politic democratic de tip extremal-pluralist.

Alegerile competitive democratice în baza pluripartitismului politic (1994) au determinat specificul următoarei etape de formare a opoziţiei politice în Republica Moldova. În baza alegerilor a fost stabilită ponderea politică a diferitelor formaţiuni social-politice din

ţară, evidenţiindu-se trei tendinţe principale ale dezvoltării social-politice a Moldovei independente: a) alipirea la România; b) reunirea, într-o formă sau alta, cu Uniunea Sovietică restabilită; c) consolidarea statalităţii democratice independente moldoveneşti. Toate acestea au favorizat constituirea în ţară a unui sistem politic democratic de tip extremal-pluralist, conform tipologizării lui J. Sartori.

Trăsătura caracteristică a sistemului în cauză o constituie prezenţa unor partide puternice ale opoziţiei permanente, în primul rând a partidelor antisistem orientate contra sistemului politic existent. Orientarea antisistem a partidului se manifestă nu numai prin devotamentul scopurilor, care pun la îndoială orânduirea socială existentă, dar şi prin metodele, mijloacele de comportament politic. Cu toate acestea, orientarea antisistem nu înseamnă că partidul politic se conduce de metodele caracteristice terorii politice. Este vorba de faptul că formaţiunea în cauză este dispusă să recurgă la utilizarea mijloacelor şi metodelor de luptă politică ce sunt incompatibile cu democraţia parlamentară şi care sunt direcţionate spre destabilizarea organelor de guvernământ (mitinguri, greve etc.).

O altă particularitate a sistemului politic de tip extremal-pluralist constă în prezenţa unei opoziţii politice bilaterale (orientare de stânga sau dreapta) şi dualiste (constructivă sau distructivă).

Din teorie se ştie că două partide politice moderate pot să-şi unească forţele (depăşind anumite divergenţe ideologice) în scopul creării unei opoziţii politice serioase. Un atare gen de opoziţie poartă un caracter constructiv şi este predispusă spre un dialog politic.

Partidul radical de dreapta, însă, niciodată nu-şi va uni forţele cu partidul radical de stânga din cauza unor divergenţe ideologice principiale. Cu toate acestea, practica activităţii parlamentare a partidelor politice din Moldova demonstrează că în lupta împotriva unui anumit concurent politic aşa ceva poate avea loc. Exemplul „coaliţiei oribile" din parlamentul – 94 se completează cu altele privind cooperarea partidelor de stânga şi de dreapta în parlamentul – 98. Pe

de altă parte, aceasta poate fi considerată drept etapă incipientă de depăşire a suspiciunilor, neîncrederii şi a corectitudinii ideologice vis-à-vis de vecinii parlamentari.

Activitatea politică comună în parlament dă posibilitate diferitelor partide politice, în persoana fracţiunii parlamentare, să se conducă nu numai şi nu atât de motivele ideologice, cât de interesele politice. Se creează, de asemenea, elemente de bază reale pentru colaborarea dintre diferite partide politice în parlamentul ţării.

Cu toate acestea, relevăm că în condiţiile perioadei de tranziţie şi ale funcţionării sistemului de partid extremal-pluralist configuraţia politică a puterii şi a opoziţiei parlamentare suportă modificări considerabile. În mare parte, principalele formaţiuni politice sunt încă slabe, de aceea crearea blocurilor electorale şi dezmembrarea lor în perioada postelectorală constituie un element esenţial de dezvoltare partitistă a ţării, de funcţionare a opoziţiei. Partidele de guvernământ în Moldova de astăzi nu numai că pierd alegerile (acest fenomen este caracteristic pentru toate ţările democratice), dar deseori rămân în afara parlamentului, fac parte din opoziţia extraparlamentară (Partidul Democrat Agrar din Moldova, Blocul «Социалистическое Единство» (1998), Partidul Democratic din Moldova, Partidul Renaşterii şi Concilierii din Moldova, Partidul Forţelor Democratice (2001).

Etapa a treia (*din 2001 până în prezent*) – puterea şi opoziţia în condiţiile sistemului politic democratic cu un partid dominant.

Partidul comuniştilor din Republica Moldova pe parcursul a trei cicluri (1998, 2001, 2005) a câştigat alegerile. cu toate acestea, el a reuşit să fie şi în rol de opoziţie politică (1998 – 2001 – 40 mandate), şi în rol de partid de guvernământ.

Venind la putere în 2001, partidul vizat a încercat să-şi ia revanşa socială, minimalizând ponderea şi influenţa politică a opoziţiei. Deţinerea majorităţii covârşitoare de mandate în parlament (71 din 101) a permis luarea de decizii fără a ţine seama de opoziţie. Acesta a şi condus la înrăutăţirea relaţiilor dintre putere şi opoziţie, la crizele politice din 2002 – 2003, la manifestaţii de masă şi la acţiuni

extraparlamentare ale opoziţiei.

Sub influenţa Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, îngrijorate de situaţia din Moldova, a fost organizată „masa rotundă" a partidelor politice din Moldova, care a stimulat desfăşurarea dialogului politic dintre partidele opoziţionale de dreapta şi stânga, găsirea unor puncte de tangenţă dintre acestea. La schimbarea imaginii comuniştilor în structurile europene un rol considerabil l-a avut preşedinţia Moldovei în Comitetul de Miniştri al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, reorientarea în politica externă a partidului de guvernământ – de la Rusia spre Uniunea Europeană.

Rezultatele alegerilor parlamentare (2005) au demonstrat că partidul de guvernământ trebuie să ţină cont într-o măsură mai mare de părerea opoziţiei. În 2005, spre deosebire de 2001, comuniştii, ca partid de guvernământ (56 mandate) au putut să formeze de sine stătător numai guvernul. La alegerile prezidenţiale ei au avut nevoie de susţinerea opoziţiei.

Liderul comuniştilor V. Voronin a fost reales preşedinte al Republicii Moldova, obţinând voturile reprezentanţilor opoziţiei (democraţilor, social-liberalilor, creştin-democraţilor). La aceasta a contribuit atât susţinerea şi lobbysmul din Occident, cât şi consolidarea orientării proeuropene a comuniştilor, care s-au apropiat de năzuinţele prooccidentale ale opoziţiei parlamentare.

În acelaşi timp, în aripa stângă s-a consolidat opoziţia extraparlamentară, orientată spre Rusia. Practica postelectorală a demonstrat că pentru Moldova se păstrează valoarea divizării opoziţiei în constructivă, care se străduie să influenţeze asupra puterii prin intermediul dialogului şi compromisului politic, şi obstrucţionistă (opoziţia de stânga extraparlamentară şi opoziţia parlamentară – partidul „Moldova Noastră"), aceasta din urmă respingând orice colaborare cu puterea şi partidul de guvernământ.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi noţiunea „opoziţie politică". Dezvăluiţi fundamentele ei gnoseologice şi politice.

2. Care este rolul opoziţiei în sistemul politic al societăţii?

Opoziţia politică este pro sau contra dezvoltării societăţii?

3. Redaţi conţinutul clasificării actuale a opoziţiei politice. Cum credeţi, de ce există mai multe tipologii ale opoziţiei politice?

4. Caracterizaţi etapele principale de dezvoltare a opoziţiei politice din Moldova. Care sunt criteriile de bază de delimitare a acestor etape?

5. Poate opoziţia politică din Moldova să influenţeze puterea, partidul de guvernământ? Care sunt factorii ce contribuie la sporirea influenţei opoziţiei politice asupra societăţii şi puterii?

Bibliografie

Dahl R. (ed.). *Regimes and Oppozitions*.

— New Haven, London, 1973.

Мошняга В. *Политические партии и партийная система Республики Молдова*: *трансформационный контекст* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII.

— Chişinău: USM, 2003.

Пшеворский А. *Демократия и рынок*. *Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке*.

— Москва, 1999.

Puterea şi opoziţia în contextul managementului politic.

— Iaşi: Pan Europe, 2005.

Sartori J. *Parties and Party Sistems*: *a Framework to Analysis*. Vol.1.

— Cambridge (Mass.), 1976.

TEMA 16: POLITICA INTERETNICĂ

Una dintre preocupările de bază ale politicii contemporane este sfera relaţiilor interetnice. Reglarea relaţiilor dintre etnii, care ţine cont de interesele şi aspiraţiile lor, prezintă esenţa politicii fiecărui stat în domeniul relaţiilor interetnice. În special, în cadrul statelor multinaţionale politica interetnică poartă un caracter complex şi semnificativ. Politica interetnică se prezintă ca un ansamblu de principii, reguli, norme prin intermediul cărora statul „guvernează" (controlează) domeniul relaţiilor interetnice.

1. Comunităţi şi procese etnice: abordări conceptuale
2. Esenţa şi conţinutul politicii interetnice
3. Aspecte ale politicii interetnice din Republica Moldova

1. *Comunităţi şi procese etnice*: *abordări conceptuale*

Ca urmare a dezvoltării social-economice şi politice diferite a ţărilor şi regiunilor, în prezent pe planetă coexistă următoarele tipuri de comunităţi: ginta, tribul, poporaţia şi naţiunea.

Ginta e un grup de oameni uniţi prin legături de rudenie de sânge, care se consideră că provin de la acelaşi străbun. În comunitatea gentilică relaţiile de producţie ale oamenilor se caracterizau prin munca colectivă şi consum colectiv, prin prioritatea întregii ginţi asupra producţiei, egalitatea în drepturi în soluţionarea problemelor comune. Însă, ginta nu putea exista izolat, de aceea câteva ginţi se uneau în triburi. La început, *tribul* era format din două ginţi, legate prin relaţii de căsătorie. Tribul apare ca o formă timpurie de comunitate etnică şi de organizare socială a societăţii preclasiale. O trăsătură caracteristică a tribului este legătura prin sânge dintre membrii ei, o anumită comunitate economică a oamenilor de aceeaşi obârşie (vânătoare colectivă, obiceiuri, ajutorare reciprocă), un singur dialect de trib, aceeaşi conştiinţă şi acelaşi nume pe care îl purtau, dar de acum în triburile cu o orânduire dezvoltată şi o autoadministrare compusă dintr-un consiliu al tribului, militari şi conducători civili.

O formă superioară a comunităţii este *neamul* (*poporaţia*), care este o comunitate de oameni istoriceşte constituită după principiul de limbă, teritorial, economic şi cultural. Este precedentă naţiunii. Începuturile formării poporaţiilor se referă la perioada consolidării uniunilor de triburi. Acest proces s-a desfăşurat în condiţii de înlocuire treptată a triburilor, de slăbire a legăturilor de rudenie prin sânge şi de întărire a celor teritoriale. Poporaţiile se formau, de obicei, din câteva triburi, apropiate ca provenienţă şi limbă, sau din triburi de limbi diferite amestecate, în rezultatul cuceririi unor triburi de către altele. Pe măsură ce se intensifică legăturile dintre triburi, limba celui mai dezvoltat şi mai numeros dintre ele se transformă în limbă comună a poporaţiei. Economia, teritoriul, cultura şi limba comună contribuie la

formarea unei conştiinţe comune – factor important în procesul de formare şi dezvoltare a naţiunii.

Dezvoltarea în continuare a poporaţiilor a servit drept bază obiectivă pentru apariţia *naţiunilor*. Cu alte cuvinte, naţiunea este rezultatul continuării şi complicării legăturilor gentilice şi tribale. În esenţa sa, naţiunea este un fenomen istoric-social. Drept început de formare a naţiunilor se consideră sfârşitul evului mediu şi începutul erei noi, iar baza economică a acestui proces a fost capitalismul, care a contribuit la formarea pieţei interne unice şi a unei limbi unice pentru comunitatea dată, ca cel mai important mijloc de legături multiple. Pentru o viaţă economică comună e necesar un teritoriu comun care, fiind una dintre condiţiile formării naţiunii, devine apoi şi un indiciu al ei. Treptat, în procesul consolidării şi dezvoltării se formează o limbă comună. În baza vieţii îndelungate în comun a oamenilor legaţi printr-o economie, un teritoriu şi o limbă comună, apare comunitatea vieţii spirituale. Aceste semne, precum şi tradiţiile comune, specificul naţional al culturii, psihologiei stau la baza apariţiei conştiinţei naţionale, ce devine un indicator important în existenţa şi dezvoltarea naţiunii. Ea include în sine conştientizarea comunităţii etnice, ataşamentul faţă de limba naţională, teritoriu, cultură, o anumită atitudine faţă de alte naţiuni şi sentimentul de mândrie naţională. Prin urmare, naţiunea se caracterizează prin comunitatea de teritoriu, limbă, legături economice, chip psihologic, cultură şi conştiinţă naţională.

Conştiinţa naţională reprezintă totalitatea de concepţii sociale, economice, etnice, religioase etc. ce caracterizează conţinutul, nivelul şi trăsăturile specifice de dezvoltare spirituală a naţiunii. Ea include în sine şi atitudinea naţiunii faţă de valorile societăţii, reflectă procesul dezvoltării ei istorice, realizările precedente şi sarcinile pentru viitor. Deci, conştiinţa naţională este apartenenţa conştientizată la o naţiune sau alta. Cu ea persoana nu se naşte, ci o obţine în procesul educaţiei şi socializării.

Importanţa conştiinţei naţionale se manifestă în relaţiile reciproce dintre persoanele de diferite naţiuni. Un rol de seamă îl are

caracterul relaţiilor interetnice. Relaţiile de prietenie favorizează lărgirea contactelor dintre reprezentanţii diferitelor naţiuni care permit să se înţeleagă trăsăturile distinctive ale propriei naţiuni. Dialectica interdependenţei conştiinţei naţionale şi relaţiilor dintre naţiuni constă în faptul că relaţiile de prietenie nu conduc la atenuarea conştiinţei naţionale, ci pot să însoţească creşterea ei.

Procesul oformizării naţiunilor duce la formarea statelor cu diferite forme de organizare şi niveluri de independenţă. K. Kautsky, M. Weber şi alţi politologi considerau că o formă clasică a naţiunii este statul, iar coincidenţa comunităţii statale cu cea naţională este apreciată ca ideală. Numai existenţa acestei coincidenţe permite oamenilor să-şi realizeze cu adevărat comunitatea de limbă, religie, obiceiuri şi soartă.

În prezent, majoritatea statelor lumii sunt multinaţionale, fapt ce condiţionează apariţia şi dezvoltarea relaţiilor interetnice de natură diferită, deoarece fiecare naţiune şi poporaţie are interese specifice, necesităţile şi strategiile sale de dezvoltare. Cu atât mai mult cu cât naţiunile şi poporaţiile contemporane sunt diverse: numeroase şi mai puţin numeroase, cele ce domină şi cele ce se supun, cele ce deţin statalitate proprie şi cele la care ea lipseşte etc. Aceste diferenţe au condiţionat conturarea relaţiilor interetnice în spectrul vieţii politice, iar politica interetnică apare ca o activitate a statului orientată spre reglarea relaţiilor dintre naţiuni şi poporaţii, ţinându-se cont de interesele şi necesităţile acestora.

Cercetătorii contemporani deosebesc mai multe *procese etnice* care se manifestă cu scopul menţinerii şi dezvoltării propriei culturi, dar şi al menţinerii legăturilor interetnice. De obicei, procesele etnice sunt determinate de schimbările ce au loc în cadrul etnosului.

Etnosul apare ca o totalitate constantă de oameni, formată în cadrul unui teritoriu determinat, care posedă trăsături comune, relativ stabile, în ceea ce priveşte limba, cultura, psihologia, care conştientizează unitatea lor şi deosebirea lor de alte comunităţi asemănătoare (conştiinţa de sine), exprimată şi fixată în numele pe care şi l-a dat.

În sens larg, procesele etnice reprezintă schimbările evoluţioniste ale etnosului; în sens îngust, ele reprezintă trecerea într-o nouă stare. Astfel, *asimilarea* este un proces, care presupune dizolvarea unui grup sau a unei părţi a lui în mediul altui etnos sau popor; ea poate decurge în mod natural sau forţat.

Conservarea sau separarea este determinată de un proces de autoizolare a grupului cu scopul de a-şi păstra specificul naţional şi poate fi realizată numai în cazul unor diaspore înfiinţate pe principii aspre de subordonare (de exemplu, principii religioase, cum ar fi evreii). *Aculturaţia* are loc în urma interacţiunii şi a perceperii culturilor conlocuitoare între ele. Acest proces este unul pozitiv, deoarece contribuie la îmbogăţirea reciprocă a culturilor şi la integrarea interetnică. *Marginalizarea* este un proces care caracterizează situaţia, când un grup nu poate asimila sau însuşi cultura etnosului majoritar şi nici nu-şi menţine cultura proprie; în timp, acest proces se poate transforma în unul asimilator. *Integrarea* are loc atunci când apare o nouă comunitate culturală în care sunt păstrate trăsăturile esenţiale etnice ale diferitelor grupuri conlocuitoare, care interacţionează între ele în cadrul unui teritoriu. Acest proces permite crearea în cadrul unor state multinaţionale a unor comunităţi interetnice sau metaetnice.

2. Esenţa şi conţinutul politicii interetnice

Politica interetnică este una dintre sferele cele mai importante ale politicii, care reglementează relaţiile interetnice din cadrul unui stat. politica interetnică reprezintă un sistem complex de acţiuni realizate de către stat, orientat spre controlul, combinarea şi realizarea intereselor naţionale. În acest context, este vorba despre o politică interetnică cu un conţinut umanitar şi cu orientare democratică. Pe parcursul istoriei, acţiunile în această sferă a politicii erau realizate, în majoritatea cazurilor, în baza principiului „dezbină şi câştigă", deşi nu putem afirma că contemporaneitatea s-a dezis totalmente de acest principiu. Realizarea unei asemenea politici nu putea să nu aducă la consecinţe negative în evoluţia proceselor naţionale şi la tragedii sociale.

Pentru realizarea politicii interetnice este necesară evidenţierea minuţioasă a mecanismelor de conciliere, a necesităţilor naţionale specifice şi a intereselor etniilor din teritoriu. În calitate de subiecţi ai politicii interetnice apare statul ca autoritate legislativă, populaţia titulară şi minorităţile etnice.

Minorităţile etnice sunt aşa fel de grupuri etnice şi naţionale, comunităţi sociale, care se determină ca o parte componentă a statului, posedă şi folosesc, într-o măsură sau alta, limba majorităţii, a populaţiei titulare (adică limba de stat), se identifică nu numai cu grupul propriu etnic, ci şi cu majoritatea naţională – cu naţiunea titulară şi sunt cetăţeni ai acestui stat. În sens larg, termenul „minoritate naţională" se foloseşte în raport cu grupurile etnice dintr-un stat care nu sunt dominante din punct de vedere numeric, cultural şi politic. Statutul de minoritate naţională le este atribuit numai cetăţenilor statului în care locuiesc şi nu se răsfrânge asupra imigranţilor.

În contradicţie cu rezonanţa denumirii, „minoritatea" nu este o categorie statistică, numerică, ci una social-politică. Termenul „minoritatea" trebuie, deci, receptat, în primul rând, cu conotaţie depreciativă din punct de vedere cantitativ, nu valoric. În consonanţă cu ideologiile pe care le cultivă, minorităţile pot fi clasificate în următoarele tipuri: *pluraliste* – care doresc acomodarea cu grupul politic dominant, cu condiţia de a-şi păstra identitatea culturală; *asimilaţioniste* – care doresc să fie absorbite de grupul dominant, mentalitate specifică emigranţilor în ţările dezvoltate, ca SUA; *secesioniste* – care urmăresc autodeterminarea politică, finalizată în autonomie sau chiar independenţă, însă fără a impieta prin aceasta asupra statutului de suveranitate al statului şi al naţiunii dominante.

În Europa se disting două categorii de bază: *minorităţile neteritoriale* (ţiganii, unele comunităţi evreieşti, comunităţile formate din imigranţii mai vechi sau mai noi, din motive politice – armeni, kurzi, chilieni sau economice – magrebieni, turci); *minorităţi teritoriale* – de la cele cu statut de autonomie (cum sunt catolonii, bascii) până la cele care nu sunt recunoscute ca atare (bretonii, occitanii).

Politica interetnică a unui stat are scopul principal de a consolida societatea la toate nivelurile, ea trebuie să contribuie la integrarea interetnică şi la apropierea social-culturală a oamenilor de diferite naţionalităţi. Această politică trebuie să optimizeze relaţiile interetnice, care constau în căutarea şi realizarea unor modele cât mai reuşite de interacţiune între subiecţii relaţiilor interetnice.

Conţinutul politicii interetnice nu trebuie să aibă un caracter naţionalist sau şovinist, ci, din contra, să fie conturat de tendinţe şi aspiraţii umaniste, democratice şi progresiste. *Naţionalismul* reprezintă o concepţie asupra lumii, conform căreia popoarele apar în calitate de concurenţi în lupta pentru supravieţuire. Îi este caracteristică intoleranţa, refuzul altor persoane la dreptul de viaţă naţională. Naţionalismul prezintă o ideologie, concepţie şi politică prin care o naţiune nu acordă preferinţe altei naţiuni, îşi glorifică propria naţiune, atribuindu-i o misiune specială în istorie, drepturi deosebite.

Ideologia naţionalismului constă în urmarea unei serii de axiome, printre care: prioritatea valorilor naţionale faţă de cele ale persoanei, prioritatea culturii naţionale faţă de alte culturi, a statului faţă de celelalte forme de autoorganizare socială a etnosului, a trecutului şi viitorului naţiunii faţă de prezentul ei.

Menţionăm că în ultimele decenii unii sociologi occidentali imprimă termenului „naţionalism" şi o conotaţie pozitivă. Astfel, sociologul englez H. Seton-Watson defineşte naţionalismul ca: 1) o doctrină despre caracterul, interesele, drepturile şi obligaţiile naţiunii; 2) o mişcare politică organizată, a cărei finalitate este realizarea scopurilor propuse şi a intereselor naţiunii. Tot ce depăşeşte limitele acestor manifestări trebuie calificat drept naţionalism extremist sau şovinism. *Şovinismul* se prezintă ca o atitudine politică ce constă în afirmarea ideii superiorităţii unei naţiuni faţă de celelalte, de promovare a exclusivismului şi intoleranţei naţionale. Şovinismul este forma cea mai reacţionară a naţionalismului, ideologia aservirii altor popoare, aplicării violenţei faţă de ele. Naţionalismul poate fi atât ofensiv, cât şi defensiv. Şovinismul are însă întotdeauna un caracter ofensiv, serveşte la consolidarea intoleranţei naţionale şi a urii.

Naţionalismul înseamnă proslăvirea propriei naţiuni, şovinismul – dispreţul faţă de celelalte naţiuni. Dacă naţionalismul este o încercare de a întări barierele naţionale, atunci şovinismul este tendinţa de a înăbuşi celelalte naţiuni.

Prin urmare, în practica politică realizarea politicii interetnice presupune folosirea unor principii, cum ar fi toleranţa, respectul faţă de alte naţionalităţi sau grupuri etnice, astfel încât să se ajungă la asemenea rezultate în acest domeniu, care ar asigura buna înţelegere, prietenia şi colaborarea între populaţia majoritară şi minorităţile etnice.

Pentru realizarea politicii interetnice, de regulă, se creează instituţii specializate a căror activitate vizează domeniul relaţiilor interetnice. Direcţiile principale ale politicii statului în acest domeniu constau în:

— Garantarea egalităţii drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, indiferent de apartenenţa naţională;

— Asigurarea condiţiilor de dezvoltare liberă şi optimă a culturilor, limbilor şi tradiţiilor naţionale;

— Garantarea formelor civilizate de comunicare interetnică şi a modurilor paşnice de soluţionare a diferendelor dintre naţiuni;

— Perfecţionarea mecanismului ştiinţific de administrare a proceselor naţionale din stat.

Însă, pentru o comprehensiune a politicii interetnice e cazul să se analizeze domeniul social-politic de aplicare, inclusiv formele practice şi direcţiile ei de realizare.

3. Aspecte ale politicii interetnice din Republica Moldova

migraţiunile, schimbările de hotare între state şi modificările demografice au contribuit la apariţia numeroaselor grupuri etnice pe teritoriul ţării noastre. În prezent, statul Republica Moldova se prezintă ca având o structură multinaţională şi o evidentă diversitate culturală. Conform datelor ultimului recensământ al populaţiei din Republica Moldova, tabloul etnic se prezintă în felul următor*2

---

* Datele prezentate nu includ populaţia de pe malul stâng al Nistrului

Naţionalităţi	Procentaj	Număr de locuitori
Moldoveni	75, 8	2.564.849
Ucraineni	8, 4	282.406
Ruşi	5, 9	201.218
Găgăuzi	4, 4	147.500
Români	2, 2	73.276
Bulgari	1, 9	65.662
Nedeclarată		14.020
Alte naţionalităţi	1, O	34.401
În total		3.383.332

Politica interetnică a Republicii Moldova are scopul principal de a consolida societatea la toate nivelurile, ea trebuie să contribuie la integrarea interetnică şi la apropierea social-culturală a oamenilor de diferite naţionalităţi şi să optimizeze relaţiile interetnice.

La momentul actual, în Republica Moldova politica interetnică se află încă în proces de formare, fiind prezent permanent riscul provocării unor crize în acest domeniu. În acest context, preocupările de bază în sfera politicii interetnice se axează pe următoarele probleme:

— Consolidarea integrităţii statului Republica Moldova;

— Dezvoltarea şi menţinerea valorilor spirituale şi culturale ale

---

(Transnistria).

grupurilor etnice;

— Garantarea şi respectarea drepturilor reprezentanţilor grupurilor etnice;

— Susţinerea conaţionalilor care locuiesc în afara hotarelor Republicii Moldova;

— Menţinerea şi consolidarea relaţiilor cu patriile etnice;

— Elaborarea unui sistem complex de acţiuni în sfera politicii interetnice.

Practica demonstrează că în Moldova au avut loc schimbări ale concepţiei „politică interetnică": de la doctrina „stat naţional în societate mononaţională", susţinută la începutul anilor '90, s-a trecut la concepţia „stat naţional în comunitate polietnică", care se afirmă la mijlocul anilor '90, ca să se ajungă astăzi la cea de *„stat multinaţional în societate polietnică"*.

Funcţionarea normală a societăţii polietnice din Republica Moldova, în baza principiilor democratice, cere extinderea şi aprofundarea în continuare a cadrului juridic cu privire la reglementarea relaţiilor interetnice. În legătură cu aceasta, au fost întreprinse următoarele acţiuni:

— Concomitent cu introducerea limbii de stat în Republica Moldova a fost instituit şi „bilingvismul real", asigurat de statutul limbii ruse ca „limbă de comunicare interetnică" (*Legea cu privire la funcţionarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldoveneşti* din 01.09.1989);

— Dreptul la autoguvernare, realizat prin *Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei* (*Gagauz-Yeri*) din 23.12.1994: „Gagauz-Yeri este o unitate teritorială autonomă (UTA) cu un statut special care, fiind o formă de autodeterminare a găgăuzilor, este o parte a Republicii Moldova" (art.1.1).

UTA Gagauz-Yeri îşi realizează autoguvernerea prin următoarele structuri politice locale:

Adunarea legislativă: „adunarea populară investită cu dreptul de a adopta acte normative, în limitele competenţei sale, aleasă prin vot, pe 4 ani" (art.7).

Preşedintele: „guvernatorul (Başcanul) este persoana oficială supremă a Găgăuziei, ales prin vot universal, condiţia: să posede limba găgăuză" (art.14.1).

Organul executiv: „Organul executiv permanent al Găgăuziei este Comitetul executiv care este format de către Adunarea Populară la prima sesiune pe durata mandatului" (art.16).

De asemenea, conform art.110 al Constituţiei Republicii Moldova, dreptul la autoguvernare poate fi potenţial extins şi asupra altor localităţi: „Localităţilor din stânga Nistrului le pot fi atribuite forme şi condiţii speciale de autonomie, în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică";

— Respectarea drepturilor polietnice, ce sunt prevăzute de *Legea cu privire la drepturile persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale şi la statutul juridic al organizaţiilor lor* din 19.07.2001. Legea garantează dreptul la limba maternă, la cultură, la religie, la studii, la organizaţii, la legătură cu patria istorică etc. Totodată, realizarea drepturilor şi libertăţilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale presupune îndeplinirea obligaţiunilor de către aceste persoane faţă de statul Republica Moldova fără a limita drepturile şi interesele legitime ale altora;

— Ratificarea de către Republica Moldova a unor acte internaţionale privind protecţia minorităţilor naţionale. spre exemplu, în 1996 a fost ratificată *Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale*, elaborată de Direcţia Generală pentru Drepturile Omului a Consiliului Europei; se află în procedura de ratificare *Carta pentru protecţia limbilor regionale şi minoritare*, elaborată de Direcţia amintită.

— *Legea despre Concepţia politicii naţionale de stat a Republicii Moldova* din 19.12.2003. Cu toate că adoptarea ei a fost argumentată ca necesară pentru „consolidarea suveranităţii şi independenţei ţării" şi „crearea unor condiţii favorabile pentru dezvoltarea liberă a comunităţilor etnice şi lingvistice spre integrarea lor în poporul unic al Republicii Moldova", ea poartă un caracter controversat. Legea abundă în expresii precum „dezvoltarea relaţiilor interetnice tradiţional

corecte", „consolidarea şi perfecţionarea principiului polietnicităţii, multiculturalismului şi multilingvismului în procesul consolidării poporului moldovenesc unic" etc., fără o precizare a sensului multor concepte utilizate.

Oricum, în pofida incoerenţei şi contradicţiilor prezente în Concepţia politicii naţionale, se profilează dorinţa statului de a se consolida şi de a integra armonios minorităţile naţionale.

Concomitent cu măsurile de ordin legislativ se lucrează asupra domeniului organizaţional. Procesul complex de gestionare a relaţiilor interetnice din Republica Moldova a determinat necesitatea elaborării unui cadru instituţional care ar regla aceste relaţii la toate nivelurile existente. Aceasta presupune activitatea mai multor instituţii de stat, cum ar fi:

— Biroul Relaţii interetnice al Republicii Moldova;

— Institutul Patrimoniului de Stat al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, în cadrul căruia funcţionează Secţia minorităţi etnice;

— Comisia Parlamentului pentru drepturile omului şi minorităţile etnice;

— Direcţia învăţământ în limbile minorităţilor naţionale a Ministerului Educaţiei şi Tineretului;

— Centrul pentru drepturile omului din Moldova.

O integrare echitabilă în societate nu poate fi realizată fără o autoorganizare şi unire a eforturilor grupurilor minoritare întru apărarea propriilor drepturi şi interese. De aceea, în Republica Moldova au fost create mai multe uniuni, asociaţii, comunităţi ale persoanelor ce aparţin acestor grupuri. O creştere impetuoasă a mişcării sociale a început la sfârşitul anilor '80 – 90 ai secolului XX, astfel încât trezirea conştiinţei naţionale s-a manifestat nu numai la reprezentanţii populaţiei titulare, dar şi la minorităţile etnice, care la moment conlocuiau în acelaşi spaţiu politico-geografic. Această situaţie a determinat crearea centrelor mişcărilor culturale ale minorităţilor etnice, numite *organizaţii etnoculturale*.

În Republica Moldova, organizaţiile etnoculturale activează la nivel naţional şi la nivel local. Cele mai numeroase comunităţi sunt:

Comunitatea Ucraineană din Republica Moldova (1993), Comunitatea Rusă a Republicii Moldova (1993), Comunitatea Bulgară (1994), Comunitatea azerilor din Republica Moldova (1994). În Republica Moldova există peste 100 de organizaţii etnoculturale locale; spre exemplu, în municipiul Chişinău activează 15, în Bălţi – 11, în Cahul – 6, în Comrat – 5 organizaţii etnoculturale locale.

Activitatea organizaţiilor etnoculturale contribuie la realizarea priorităţilor politicii interetnice a Republicii Moldova. Aceste priorităţi se manifestă prin procesele de integrare a minorităţilor etnice în societatea moldovenească.

Scopul integrării este crearea unei societăţi polietnice echilibrate, în care se vor crea condiţii pentru păstrarea şi dezvoltarea culturilor naţionale. Integrarea trebuie să reunească populaţia titulară şi minorităţile etnice asupra unei componente, unei idei comune pentru toţi, totodată să garanteze posibilitatea păstrării diversităţii etnice.

politica statului Republica Moldova în domeniul integrării minorităţilor etnice poate fi orientată în trei direcţii de bază, şi anume:

1) *integrarea comunicativ-lingvistică*, care se va realiza prin crearea unui spaţiu unic informaţional şi a unui mediu lingvistic moldav/român, cu condiţia păstrării diversităţii culturale şi a toleranţei reciproce;

2) *integrarea politico-juridică*, care se va realiza prin formarea unei populaţii loiale statului moldovenesc, care îi va respecta legile, îl va susţine şi apăra. Crearea unei naţiuni politice, care ar reprezenta statul prin mai multe culturi ce vor coexista în acest stat. Recunoaşterea caracterului civil, cetăţenesc al naţiunii, şi nu a celui etnic;

3) *integrarea social-economică*, care se va realiza prin eforturile fiecărui membru al societăţii moldoveneşti, tinzând spre acelaşi scop şi dispunând de o mobilitate socială viabilă, indiferent de apartenenţa naţională sau lingvistică.

La ora actuală, autorităţile statului promovează cu insistenţă ideea statalităţii moldoveneşti, ce pretinde a fi o idee naţională şi ar

servi ca factor de consolidare a societăţii. Însă, acest deziderat nu a fost susţinut de cetăţenii statului. Rezultatele cercetărilor efectuate în 2006 de Institutul de Politici Publice în domeniul transformărilor şi reformelor din Republica Moldova denotă următoarele: 32% din reprezentanţii etniei titulare se consideră că sunt „locuitori ai acestei localităţi" şi doar ceva mai mult de jumătate din numărul celor intervievaţi (57%) se consideră cetăţeni ai Republicii Moldova. Respectiv, ruşii se consideră: 36% – locuitori şi 68% – cetăţeni ai Republicii Moldova; ucrainenii: 42% – locuitori şi 64% – cetăţeni ai Republicii Moldova; găgăuzii: 43% – locuitori şi 46% – cetăţeni ai Republicii Moldova; bulgarii: 34% – locuitori şi 55% – cetăţeni ai Republicii Moldova.

O altă idee comună ar putea servi integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, odată ce la etapa actuală este insistent susţinută ideea creării unei „identităţi europene" alături de puternicele identităţi naţionale existente. Rezultatele sondajului amintit atestă, însă, că sentimentul de european nu a prins rădăcini adânci în conştiinţa cetăţenilor republicii Moldova. doar 6% din numărul celor intervievaţi se consideră europeni (bulgarii – 10%; ruşii – 7%; găgăuzii – 6% şi ucrainenii – 3%), chiar dacă 62% dintre reprezentanţii etniei titulare susţin ideea că ar trebui „să ne integrăm în Uniunea Europeană". Perspectiva integrării în Uniunea Europeană este, în viziunea reprezentanţilor minorităţilor etnice, şi mai puţin probabilă. În favoarea acestei integrări se pronunţă 38% de ruşi, 36% de bulgari, 21% de ucraineni şi doar 18 la sută de găgăuzi.

Evident că perspectiva creării unei „identităţi europene" se află într-un spaţiu de timp mai îndepărtat, întrucât ea poate fi posibilă numai în rezultatul practicii sociale şi al acţiunilor politice îndelungate.

La ora actuală, varianta ideală pentru Republica Moldova în crearea ideii naţionale ar fi să se pornească de la asumarea aceluiaşi destin, astfel potenţialul politic al sentimentului naţional ar fi incomensurabil. Inspiraţia ar trebui să vină din sectorul economic şi segmentul social, odată ce problemele cu care se confruntă Republica Moldova, considerate de reprezentanţii etniilor chestionate cele mai

cruciale şi mai grave, sunt şomajul, salariile mici şi corupţia.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Constataţi tipurile de comunităţi umane existente şi explicaţi evoluţia lor în timp.

2. Analizaţi tipurile de procese etnice, determinaţi scopurile şi conţinutul lor.

3. Definiţi noţiunea de politică interetnică; determinaţi subiecţii şi direcţiile principale ale politicii statului în acest domeniu.

4. Definiţi noţiunile de naţionalism şi şovinism. care sunt deosebirile dintre ele?

5. evaluaţi direcţiile prioritare de acţiune ale politicii interetnice din Republicii Moldova.

Bibliografie

Мошняга В. *Молдова в поисках идентичности*.

— În: Moldova între Est şi Vest: identitatea naţională şi orientarea europeană.

— Chişinău: CAPTES, 2001.

Procesele integraţioniste din Republica Moldova. *Elaborarea strategiei naţionale*: (Materialele conferinţei internaţionale, martie 2000).

— Chişinău: Vector, 2000.

King C. *Moldovenii*, *România*, *Rusia şi politica culturală*.

— Chişinău: Arc, 2002.

Национальные образы мира: *единство – разнообразие – справедливость*. Международная научно-практическая конференция (22 – 23 октября 2003).

— Кишинёв: Бизнес-Элита, 2003.

Etnobarometrul în Republica Moldova.

— Chişinău: Civitas, 2006.

Tema 17: POLITICA ŞI MASS-MEDIA

Coabitarea dintre politic şi mediatic a devenit un fenomen incontestabil în societatea contemporană. Astăzi presa scrisă, radioul, televiziunea, internetul contribuie la edificarea unui mediu informaţional pe măsura exigenţelor alegătorilor faţă de clasa

guvernatoare. Mijloacele de comunicare în masă reprezintă un eficient vehicul de comunicare între elitele politice şi electorat, între subiecţii politici la nivel naţional şi internaţional. Presa, supranumită de W. Lippman „câinele de pază" al democraţiei, „lanterna" care descoperă adevărul, a devenit o instituţie influentă în cadrul sistemului politic – a patra putere în stat.

1. Impactul mass-media asupra procesului politic
2. Structura comunicării politice
3. Managementul informaţional-politic în spaţiul public al Republicii Moldova

1. Impactul mass-media asupra procesului politic

Politica reprezintă o luptă simbolică, în care fiecare actor politic tinde să monopolizeze spaţiul public sau, cel puţin, să convingă un public cât mai vast de corectitudinea şi obiectivitatea sa – afirmă sociologul francez P. Champange. Acest fenomen presupune imperativ implicarea mass-media în procesele politice ce au loc în societate. Odată cu instituţionalizarea mass-media (sec. XVII-XVIII), acestea au devenit tribune ale intereselor promovate de indivizi, grupuri, etnii sau state. Anume din acest considerent unele instituţii politice, uneori statul însuşi, încearcă să-şi supună integral activitatea mass-media. Numai o democraţie funcţională poate asigura libertatea de expresie şi independenţa editorialistă a mass-media faţă de subiecţii guvernamentali.

Procesele politice de anvergură de la hotarele anilor 1989 – 1990, care s-au produs în spaţiul Europei Centrale şi de Est, au evidenţiat în mod deosebit potenţialul de influenţă al instituţiilor media în contextul crizelor politice, mass-media contribuind decisiv la răsturnarea regimurilor comuniste şi la stabilirea noii lumi politice. Un exemplu elocvent îl reprezintă Televiziunea Română, care, în timpul evenimentelor din decembrie 1989, s-a transformat într-o tribună a revoluţionarilor. În Polonia, cel mai important cotidian, Gazeta Wyborska, a fost până la 1990 organul oficial al Solidarităţii, conduse de Lech Wałęsa.

Actualmente, în contextul amplificării exerciţiilor democratice,

însoţite de competiţii politice acerbe pentru vânătoarea de voturi, interesul faţă de fluxul informaţional a sporit vădit – atât din partea elitelor guvernatoare, cât şi a electoratului, consumator de mesaje politice. Mijloacele de informare în masă au un rol mare în formarea unei culturi politice a maselor, în stabilirea unor platforme, poziţii. În cadrul unui regim democratic mass-media îndeplineşte câteva funcţii politice majore:

Informaţională – presupune receptarea, prelucrarea şi difuzarea informaţiei despre activitatea instituţiilor sistemului politic;

educaţională – informaţiile suplimentare despre politică şi procesul politic, pe care le transmit mass-media, mediatizarea evenimentelor politice contribuie esenţial la procesul educaţional al cetăţenilor. Astfel, putem menţiona că presa este un agent moral, un factor educaţional civic, care contribuie la crearea şi impunerea unor mituri politice şi, implicit, construcţii comportamentale;

socializare politică – mass-media ajută la însuşirea şi acceptarea de către cetăţeni a unor norme, valori, modele comportamentale, compatibile cu funcţionarea eficientă a sistemului politic;

critică şi supraveghere – contribuie la articularea diverselor interese în societate, la mobilizarea şi participarea politică.

Sociologul şi politologul american Harold Lasswell se referă la următoarele trei funcţii majore ale mass-media în contextul politicului:

monitorizarea evenimentelor;

Interpretarea sensului lor;

socializarea indivizilor.

Doris Graberle se referă la a patra funcţie:

manipularea proceselor politice.

Fenomenul manipulării se amplifică, îndeosebi, în timpul campaniilor electorale. În acest sens, presa preia o parte din funcţiile de bază ale partidelor politice, printre care mobilizarea politică. De regulă, pe piaţa mediatică întâietatea îi revine televiziunii, care este concepută ca cea mai influentă, mai operativă şi cea mai credibilă sursă de informare. Mai mult, televiziunea „ambalează”, pur şi simplu, într-un stil atractiv oamenii, evenimentele, faptele. Astfel, sociologii

moderni vorbesc despre aşa-numitul sistem de stat telecratic, în contextul căruia politica mare se face pe platourile televiziunii, mai cu seamă în timpul dezbaterilor electorale. La sfârşitul secolului XX ia naştere teoria intruziunii mass-media în politică, care se referea, îndeosebi, la analizarea influenţei comportamentului politic prin televiziune. Această teorie presupune desfigurarea realităţii şi distorsionarea prin interesul pentru spectaculos – fenomen predominant în timpul campaniilor electorale.

În timpul campaniei electorale mass-media îndeplinesc următoarele funcţii:

asigură circulaţia informaţiilor şi mesajelor electorale;

stimulează dezbaterile şi poziţionarea candidaţilor;

mobilizează electoratul, inclusiv prin promovarea politicii de partizanat;

stabileşte agenda campaniei electorale;

devine un vehicul al publicităţii electorale.

Prin urmare, mass-media contribuie la crearea agendei politice a campaniei. Fenomenul şi-a găsit reflectare în teoria mediatică cu aceeaşi denumire – *Agenda – Setting*, adică stabilirea agendei politice şi publice a unei societăţi de către cele mai influente instituţii mediatice. În acest sens, este deosebit de relevantă afirmaţia lui Bernard Cohen, potrivit căruia „presa nu le poate spune oamenilor ce să gândească, dar reuşeşte extrem de bine să le spună la ce să se gândească”. Autorul porneşte de la ideea că, în dezbaterile politice, presa reuşeşte să atragă şi să sustragă atenţia în privinţa unor lucruri, stabilind anumite priorităţi. De fapt, latinescul *informare* înseamnă „a fasona”. Prin urmare, sunt acceptate anumite mecanisme de construcţie a informaţiei cu scopul de a obţine anumite efecte – susţinerea, bunăoară, sau dezaprobarea unor acţiuni ale liderilor politici. Arnaud Mercier ajunge la următoarea concluzie: „Telejurnalul nu vorbeşte decât despre o anumită faţetă a vieţii politice, excluzând în mod sistematic segmente întregi ale acesteia, nu pentru că actualitatea nu s-ar preta la prezentare, ci pentru că atitudinea adoptată de ziarişti este în mod hotărât instituţionalistă, legitimistă şi consensuală”.

2. Structura comunicării politice

Comunicarea politică constituie unul dintre principalele elemente structurale ale mediilor de informare în masă (MIM), care contribuie la construcţia spaţiului social-politic. Actul comunicaţional a fost definit de Harold Lasswell astfel: cine a spus; ce a spus; prin ce canal; cui; cu ce efect. Prin urmare, se poate spune că comunicarea politică vizează modul în care comunică instituţiile şi actorii din lumea politică. În baza acestui concept este analizată relaţia dintre sistemul politic şi sistemul mass-media, interdependenţa şi influenţa reciprocă dintre aceste sisteme, gradul de politizarea mass-media, rolul comunicatorului politic, marketingul politic, construcţia agendei politice etc. Francezul Jacques Gerstle defineşte comunicarea politică ca fiind o tehnică, un procedeu ori un ansamblu de tehnici şi procedee, cum ar fi activitatea publicitară, marketingul, relaţiile publice sau sondajele. O altă interpretare a comunicării politice ţine de limbaj. Comunicarea şi politica, afirmă Gerstle, sunt consubstanţiale datorită faptului că se întemeiază pe recurgerea obligatorie la „cuvânt", la „discurs" în politică. Comunicarea apare în calitate de secundantă a politicii. Dominique Wolton, la rândul său, a descris comunicarea politică ca fiind comunicarea puterii cu electoratul: „spaţiul în care se relaţionează discursurile contradictorii a trei actori care au legitimitatea de a se exprima în mod public asupra politicii: oamenii politici, jurnaliştii şi opinia publică". Aşadar, comunicarea politică este o interacţiune instituţională între actorii politici, mass-media, public şi electorat.

Viaţa politică reflectă o dinamică a contextelor şi spaţiilor de comunicare politică. În această dinamică un rol aparte îi revine comunicării electorale – emergenta campaniei electorale. Comunicarea electorală se manifestă în două ipostaze: comunicare-negociere şi comunicare-seducţie. Subiecţii comunicării politice sunt: *clasa politică*, care vrea să seducă electoratul care vrea să negocieze şi mass-media, care se orientează la condiţiile de cerere şi ofertă. În primul caz, comunicarea capătă o formă dialogată, care apelează la argumente raţionale – votul devine, până la urmă, o recompensă pentru politicile

sociale, facilităţile economice etc. În timp ce comunicarea-seducţie ia o formă spectaculară, prin faptul că apelează la mituri, simboluri, diverse forme ale publicităţii politice: discursuri, slogane, spoturi, dezbateri electorale. Publicitatea politică poate fi definită ca un model de comunicare politică, realizată prin intermediul diverselor canale de informare în masă cu scopul de a determina atitudinea oamenilor faţă de subiecţii politici (politicieni, partide, blocuri electorale, guvern) şi obiectul politic (programe, rezoluţii, evenimente politice etc.). Publicitatea politică este inerentă fenomenului creării brandului de imagine politică, adică a „chipului" preconceput, planificat al liderului sau al partidului politic. Brandul de imagine politică reprezintă totalitatea semnelor şi caracterelor de personalitate ale actorului politic, care îl poziţionează în mintea electoratului o dată pentru totdeauna.

Una dintre cele mai puternice modificări în structura comunicării politice a fost apariţia dezbaterilor televizate între candidaţii electorali. Amintim, în acest sens, că primele dezbateri televizate au avut loc în SUA în timpul alegerilor prezidenţiale de la 1960, avându-i ca protagonişti pe candidatul democraţilor, John F. Kennedy, şi candidatul republicanilor, vicepreşedintele Richard Nixon. Sondajele făcute după dezbateri au demonstrat impactul puternic al televiziunii asupra deciziei de vot a electoratului. Astăzi, televiziunea rămâne a fi principala tribună a concurenţilor electorali, iar în timpul dezbaterilor televizate unii candidaţi, am putea spune, „se dau în spectacol". Relevant în acest sens este tabloul care s-a conturat pe platoul Televiziunii de Stat din Moldova în timpul dezbaterilor televizate dintre cei doi concurenţi finali ai prezidenţialelor din 1996 – Mircea Snegur şi Petru Lucinschi. Pentru a produce un impact emoţional puternic asupra publicului, Mircea Snegur a rostit în debutul dezbaterilor „Tatăl nostru", după ce l-a întrebat pe contracandidat dacă acesta ştie „Tatăl nostru". Gestul trebuia să remarce diferenţa dintre un creştin şi un ateu, care concurau pentru prima funcţie în stat. Astfel de scenarii politice şi-ar pierde rostul în cazul presei scrise. Nu în zadar televiziunea este controlată, într-o

manieră mai impertinentă sau m-au voalată, de puterea politică în cadrul sistemelor politice aflate într-o democraţie de tranziţie.

În baza abordărilor sus-menţionate ale comunicării politice, vom identifica următoarele funcţii ale comunicării politice în sistemele politice democratice: informarea, promovarea unor idei, lideri (propagandă), socializarea prin răspândirea anumitor valori şi modele comportamentale şi mobilizarea (rolul publicităţii politice în campaniile electorale).

3. Managementul informaţional-politic în spaţiul public al Republicii Moldova

Războiul mediatic. Crizele politice şi conflictele armate de la sfârşitul secolului XX au surprins într-o ipostază nouă instituţiile media. Astfel, în lexicologia politico-mediatică este lansat un termen nou – războiul mediatic. Războiul mediatic constă într-un repertoriu de tehnici şi presiuni psihologice aplicate de lobbyul internaţional, organizaţii şi indivizi pentru atingerea scopurilor lor politice, prin utilizarea mass-media împotriva unor grupuri-ţintă din propria lor ţară sau din străinătate pe perioade extinse de timp. Bunăoară, în timpul conflictului armat din Golful Persic (1990 – 1991) sistemul de propagandă irakian, mass-media, televiziunea şi radioul se aflau integral sub controlul strict al Partidului Baas şi al lui Saddam Hussein însuşi. Mai mult, Irakul a subvenţionat şi unele publicaţii din Occident pentru a susţine interesele sale şi ale lumii arabe în timpul crizei din Golf. Pe de altă parte, staţiile de radio controlate de CIA – „Vocea Irakului Liber", „Vocea Golfului" – îndemnau la revoltă populară pentru a răsturna de la putere regimul lui Saddam Husein, cel vinovat de toate relele şi de atragere asupra Irakului a forţelor „Marelui Satana". Ştirile trebuiau recepţionate ca fiind emise din partea unor centre clandestine de rezistenţă arabe.

Un argument mai recent în favoarea interdependenţei dintre politic şi mediatic este conflictul caricaturilor (2006), publicate în paginile unui cotidian danez, care îl reprezentau pe profetul Mahomed cu un turban în formă de bombă cu fitilul aprins. Acestea au provocat un val de furie în lumea musulmană, iar guvernele islamiste au

considerat că aceste caricaturi ofensează islamul şi musulmanii. Ca răspuns, un post de radio din Indonezia a lansat un concurs de caricaturi împotriva Danemarcei: cine va desemna monarhul Danemarcei cel mai bine în chip de porc, va fi desemnat câştigător. Aşadar, fenomenul mediatizării politicii, dar şi al politizării mass-media, îi permite acesteia din urmă să fie utilizată nu numai ca mijloc de propagandă, de promovare a unor idei sau actori politici, dar şi ca mijloc comunicaţional de avertizare, ameninţare în situaţiile conflictuale. De exemplu, Celula Al-Qaida din Irak a lansat un comunicat pe internet, în care Papa Benedict al XVI-lea era condamnat la moarte. Mesajul mai spunea că războiul sfânt va lua sfârşit doar atunci când Islamul va domina întreaga lume. Comunicatul a fost lansat ca răspuns la discursul rostit la Redensburg de Suveranul Pontif, în care Papa, citându-l pe un împărat bizantin, a spus că islamul nu a adus decât lucruri „rele şi inumane".

Războiul mediatic a devenit astăzi un fenomen inerent crizelor din societăţile contemporane, nu numai de natură inedit politică, dar şi de sorginte economico-politică. (De exemplu, în timpul „crizei vinului", declanşată spre finele anului 2006 între Republica Moldova şi Federaţia Rusă, canalul rus de televiziune ORI transmitea cu regularitate strategică ştiri şi reportaje despre calitatea proastă a vinurilor moldoveneşti contrafăcute, iar sticlele cu vin moldovenesc erau strivite cu excavatorul la gropile pentru deşeuri sub ochii telespectatorilor.)

În altă ordine de idei, coabitarea dintre politică şi mass-media poate da naştere unui alt fenomen omniprezent, în special, în timpul campaniilor electorale – PR-ul „negru".

*Public rela*tions in sfera politică reprezintă o gamă de activităţi politice, legate de organizarea şi gestionarea campaniilor politice. Din acest considerent, unii confundă noţiunea de Public Relations cu cea de tehnologii electorale, considerându-le noţiuni identice. De regulă, PR-ul politic se reduce la elaborarea anumitor tehnologii privind formarea staff-urilor electorale, elaborarea mesajelor publicitare şi a agitaţiei electorale, diverse activităţi organizatorice în teritoriu. Din

punctul nostru de vedere, PR-ul politic constituie o formă de organizare a procesului comunicaţional în masă, un management comunicaţional. Alegerile rămân a fi deocamdată cea mai reuşită scenă pentru aplicarea noilor tehnologii în domeniul PR-ului politic. Anume în astfel de circumstanţe se manifestă caracteristicile fundamentale ale PR-ului politic ca formă de management comunicaţional.

Evenimentele politice din ultimele decenii au demonstrat deja că nicio campanie electorală nu se desfăşoară fără de aplicarea PR-ului „negru", care dă naştere, respectiv, imaginii negative a concurentului electoral. Managerii campaniei selectează din timp factorii obiectivi pentru lansarea unei publicităţi negative. Pentru prima dată, ca tehnologie electorală PR-ul „negru" a fost aplicat în timpul alegerilor prezidenţiale din 1957, iar prima „jertfă" a armei PR-iste a fost preşedintele SUA, Eisenhower. Atunci, pentru prima dată, americanii au folosit abuziv publicitatea politică negativă împotriva preşedintelui, care candida pentru al doilea mandat. Lui Eisenhower i se imputau promisiunile făcute în alegerile anterioare (1952) şi nerespectarea acestora. Un alt exemplu, care confirmă impactul mass-media asupra compromiterii personalităţilor politice, uneori chiar până la eliminarea lor de pe scena politică, este afacerea Watergate. În contextul alegerilor prezidenţiale din 1972, presa americană, încadrată în schema unui efort partizan, a reuşit să generalizeze cazul, punând problema corupţiei la nivelul întregului sistem politic. Când Watergate a început să capete proporţii ca acoperire în media americane, au fost înregistrate luări de poziţii din partea unor înalţi oficiali ai partidului republican. Preşedintele Nixon, în consecinţă, a demisionat.

Aşadar, putem conchide că PR-ul „negru" reprezintă totalitatea tehnologiilor electorale „murdare", utilizate de către concurenţii politici, care au drept scop demoralizarea contracandidatului şi crearea imaginii negative a acestuia, percepută de electorat. Printre cele mai practicabile, actualmente, tehnologii ale PR-ului „negru" sunt considerate următoarele:

utilizarea resurselor administrative (conform practicii, acestea pot aduce suplimentar aproximativ 10% din sufragii);

„Schimbarea săgeţii indicatoare" – expunerea unui alt personaj pentru mesajele critice, protejându-l de scandalurile mediatice pe adevăratul responsabil de cele întâmplate;

„Porţile verzi" – electoratul este pus în faţa dilemei: sau votează cu concurentul respectiv, sau votează în favoarea contracandidatului „compromis";

„Plăcinta din multe foi" – lansarea în cursa electorală a unor cvasiconcurenţi, care au sarcina de a înclina „balanţa" în favoarea „stăpânului" şi de a „rupe" cât mai multe voturi de la principalul concurent al „stăpânului". De exemplu, Alexandr Lebedi – pentru Boris Elţîn în alegerile prezidenţiale din 1996/ Rusia; Veaceslav Plugaru, Maricica Leviţki şi Iuliana Gore-Costin – pentru Petru Lucinschi în alegerile prezidenţiale din 1996 / Republica Moldova;

„Altoirea" – se pune miză pe anticiparea mesajelor critice din partea oponenţilor, pentru a le „prinde" şi a le lipsi de conţinut politic;

„Contuzie informaţională" – lansarea oricăror promisiuni, care din start sunt fără de acoperire, concurenţii uită de ele imediat după întâlnirile cu alegătorii (demagogia electorală);

„Clonarea" – lansarea în cursă a candidaţilor-dublori (deseori, persoane care au acelaşi nume), cu scopul de a deruta electoratul şi a duce la scindarea lui, respectiv, reducerea numărului de votanţi;

„Partizanatul", respingerea zvonurilor prin lansarea altora şi mai absurde – o serie de provocări, care ar fi lansate, chipurile, de favoritul electoralei;

„Scurgerea de informaţii" – are loc, de regulă, în ultima săptămână a competiţiei electorale şi urmăreşte drept scop compromiterea favoritului campaniei electorale.

Punerea în aplicare a tehnologiilor de PR „negru" reprezintă o expresie a tendinţei de manipulare a opiniei publice. Prin urmare, ar fi profund eronat să afirmăm că manipularea este un element al comunicării politice inerent regimurilor totalitare. Fenomenul manipulării persistă şi în societăţile democratice, iar competiţiile electorale, spre regret, includ pe agenda politică şi această tehnologie reprobabilă.

PR-ul „negru” este aplicat cu exces de zel şi în campaniile electorale din Moldova. Aceasta fiind una dintre cele mai eficiente arme informaţionale în spaţiul public autohton. Un alt fenomen răspândit pe câmpul mediatic autohton este partizanatul politic. Acest fapt poate fi argumentat prin tendinţa partidelor politice din Moldova de a dispune formal sau neformal de propriile publicaţii sau de a controla unele posturi de radio sau televiziune.

Implicarea activă a mass-media în procesul politic din Moldova a devenit posibilă odată cu consolidarea unui sistem pluripartidist. Apariţia pe piaţa politică a noilor partide şi mişcări social-politice, între anii 1989 – 1995, a generat suprapolitizarea societăţii, interesul sporit pentru politică şi, respectiv, pentru fluxul de informaţie politică. Relaţiile dintre partidele politice şi mass-media din ţară deveneau vitale, în temei, datorită aceloraşi circumstanţe ca şi în tot spaţiul est-european: noii conducători de partid, lipsiţi de experienţă politică, aveau o sensibilitate şi o vanitate extreme în ceea ce priveşte presa; noile partide erau angajate într-un război cultural între ele din cauza programelor vagi. În acest război cultural mass-media au fost extrem de importante pentru noile partide. Pe de altă parte, contactele intense cu mass-media compensau deficitul organizaţional al liderilor politici, lipsa canalelor de comunicare în interiorul partidelor.

O pagină nouă în evoluţia comunicării politice în spaţiul public al Republicii Moldova o constituie Internetul, care reprezintă un flux informaţional încontinuu, accesibil unui public consumator numeros, şi, important, fără a fi supus cenzurii de către autorităţile politice. Actualmente, majoritatea partidelor politice din Moldova îşi au propria pagină web, pe care lansează informaţiile despre liderii formaţiunii, programele electorale etc. Istoria cunoaşte numeroase cazuri când mass-media au încercat să influenţeze unele transformări de esenţă în cadrul sistemului politic. Aducem un exemplu clasic din publicistica politică a poetului filosof român Mihai Eminescu, cunoscut ca un admirator al partidului conservator: „Noi nu suntem, bineînţeles, contra sufragiului universal, dar numai acolo unde se potriveşte /… Înţelegem că o comună să-şi voteze cu sufragiul universal un drum ce-i

trebuie… / Dar interese mari, pe care abia cea mai ageră minte le poate cântări, să se decidă prin mulţimea voturilor lui Stan şi Bran? Nicicând. Cred într-adevăr confraţii că Ştefan Vodă chema pe ţăranii republicii din Vrancea să se consulte cu ei despre război sau pace, despre tratate de comerţ sau altele? Noi înţelegem că în cizmărie să fie consultaţi cizmarii, în interese comunale membrii comunei" [*Iubire de adevăr*, 2 august 1880].

În ultimii ani s-au întreprins eforturi pentru racordarea cadrului legislativ mediatic la standardele europene. Piaţa mediatică din Moldova, în special cea audiovizuală, a fost supusă unor reforme calitative, monitorizate de Consiliul Europei. Compania de Stat „Teleradio – Moldova" s-a transformat, în consecinţă, într-o companie publică. Cei 9 membri ai Consiliului Coordonator al Audiovizualului sunt votaţi de către Parlamentul Republicii Moldova. În timpul campaniilor electorale instituţiile audiovizuale din ţară reflectă competiţiile politice în conformitate cu Regulamentul respectiv, elaborat de Comisia Electorală Centrală şi CCA.

Relaţiile dintre presă şi elitele politice nu sunt, însă, întotdeauna transparente, constructive şi tolerante. Jurnalismul politic face parte din grupul profesiilor cu risc. Astfel, numai în anul 2006 şi-au pierdut viaţa, în timpul exercitării datoriei profesionale, peste 100 de jurnalişti – fie în punctele fierbinţi de pe glob, fie în situaţii incerte, ca răspuns la critica adusă autorităţilor politice sau clanurilor oligarhice. De exemplu, asasinarea jurnalistei ruse Ana Politkovskaia, în 2006, care în corespondenţele sale supunea unei critici dure politica Kremlinului faţă de Cecenia, a afectat şi imaginea preşedintelui Vladimir Putin, acest caz fiind interpretat de presa internaţională ca o răfuială politică. În ianuarie 2007, pentru articolele sale, în care aborda problema genocidului turcilor împotriva etniei armene din perioada primului război mondial, a fost asasinat redactorul-şef al ziarului „Agos", de origine armeană, Hrant Dink.

Relaţiile dintre presă şi politică sunt complexe şi, deseori, imprevizibile.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Argumentaţi consubstanţialitatea dintre politic şi mediatic.

2. Ce înţelegeţi prin conceptul comunicare politică? Care sunt funcţiile comunicării politice în timpul campaniilor electorale?

3. Explicaţi fenomenele politizarea mass-media şi mediatizarea politicii. Care este rolul războiului mediatic în timpul crizelor sau conflictelor politice?

4. Estimaţi impactul mass-media autohtone asupra comportamentului politic în Republica Moldova.

5. Identificaţi formele principale ale managementului informaţional-politic în spaţiul public al Republicii Moldova. Care este ponderea PR-ului „negru" pe piaţa informaţional-politică autohtonă?

Bibliografie

Hentea C. *Propaganda fără frontiere*.
— Bucureşti: Nemira, 2004.
Gross P. *Mass-media şi democraţia în ţările Europei de Est*.
— Iaşi: Polirom, 2004.
Moraru V. *Mass-media vs politica*.
— Chişinău, USM, 2001.
Pop D. *Mass-media şi politica*.
— Iaşi: Institutul European, 2000.
Pop D. *Mass-media şi democraţia*.
— Iaşi: Polirom, 2001.
Dobrescu P. *Mass-media şi societatea*.
— Bucureşti: SNSPA, 2001.
Perú A. *Comunicarea electorală în spaţiul public al Republicii Moldova* // MOLDOSCOPIE. Partea 4 (XXXI).
— Chişinău: CEP USM, 2005.

Tema 18: ELITA POLITICĂ

Caracterul, conlucrarea şi funcţionalitatea grupurilor de elite într-o societate pune în evidenţă trei probleme fundamentale: 1) cine ocupă poziţiile formale ale puterii? 2) cine este indicat să posede cât mai multă putere? 3) cine adoptă şi realizează deciziile? În funcţie de răspunsul la acestea şi alte probleme nu mai puţin importante, diferiţi autori reliefează mai multe moduri de abordare a elitelor.

1. Elita politică ca agent al acţiunii politice
2. Mecanismul formării, recrutării şi schimbării elitei politice
3. Constituirea şi funcţionarea elitei politice moldoveneşti

1. Elita politică ca agent al acţiunii politice

În literatura de specialitate nu există o unitate de păreri privind fenomenulelitar luat în ansamblu şi fenomenul elitei politice luat în particular. Totuşi, majoritatea autorilor sunt de acord cu faptul că elita politică determină, în mare măsură, structura unei societăţi („fizionomia" sau „fiziologia" ei socială, politică şi economică), ea fiind cea care determină scopurile imediate şi perspectivele dezvoltării comunităţii umane. Aceste obiective îşi găsesc reflectare în adoptarea deciziilor strategice importante şi în folosirea resurselor puterii de stat întru realizarea lor, adică într-o formulă politică (concept naţional sau ideologie de stat), fără de care nu poate activa şi funcţiona în mod normal nicio elită politică.

Pentru a ne determina ce reprezintă elita politică, trebuie, întâi de toate, să clarificăm unele aspecte terminologice. Termenul „*elită*" (lat„*Eligere*" – a alege, a tria) poartă un caracter polisemantic. Unii autori semnalează, pe bună dreptate, riscul confundării noţiunilor „*elită politică*", „*elită guvernantă*", „*contrelită*" şi „*birocraţie*". Aceasta pentru că elita politică este una mai largă şi include, în afară de elita politică guvernantă, şi elita politică de opoziţie (contrelita). În acelaşi timp, trebuie făcută delimitarea între elitele politice şi elitele în politică (M. Weber), ultimele cuprinzând grupuri ca intelectualii, artiştii, reprezentanţii mass-media, managerii, bancherii, financiarii, slujitorii cultului etc. Aceştia nu posedă toate trăsăturile proprii elitei politice, însă participă în mod deschis la activitatea politică. O particularitate a grupurilor date este faptul că reprezentanţii lor sunt membri ai unor elite care s-au format în alte sfere de activitate umană, în sfere nepolitice. Participarea la viaţa politică nu reprezintă pentru ei o activitate profesională de bază.

În legătură cu cele spuse, vom mai sublinia două aspecte esenţiale. În primul rând, noţiunile „*elită politică*" *vs* „*elită dominantă*" („guvernantă" sau „domnitoare") nu sunt identice şi corelează ca parte

şi întreg. Noţiunea *„elită dominantă”* include diferite grupuri (politic, economic, ideologic, ştiinţific, cultural, militar etc.), care se implică, direct sau indirect, în relaţiile de putere. În al doilea rând, elita politică, vis-à-vis de alte grupuri care constituie elita dominantă, participă nemijlocit la exercitarea puterii politice, folosind diverse resurse şi mijloace pentru atingerea scopurilor trasate.

Utilizarea ştiinţifică a noţiunii *„elită politică”* se bazează pe ideea locului actorului politic şi pe rolul politicii în societate, politica reprezentând prin însăşi natura şi scopurile sale un demers subiectiv, de permanentă evaluare şi modelare a lumii, a mediului social-economic, în funcţie de anumite interese, concepţii sau doctrine. Locul elitei politice este determinat de rolul politicii, considerat drept mecanism de reglementare a relaţiilor sociale, de realizare a intereselor de mare valoare socială, de exprimare directă a opţiunilor în funcţie de anumite condiţii ce ţin de loc, de timp şi de interesele social-umane. Conceptul elitei politice rezultă şi din echivalenţa sau chiar prioritatea politicii faţă de economie şi alte sfere de activitate umană. De fapt, acest concept este incompatibil cu ideile determinismului economic şi social, reprezentate, în special, de marxism, care tratează politica doar ca pe o suprastructură a bazei economice, ca pe o expresie concentrată a intereselor economice şi de clasă.

În literatura ştiinţifică există şi alte definiţii referitoare la elita politică, toate având ca suport teoretico-metodologic o abordare sau alta (poziţională, reputaţională, meritocratică, organizaţională, funcţională, de dominaţie etc.). Cele mai răspândite definiţii ale elitei politice sunt cele ce determină elita politică drept un grup privilegiat de persoane care ocupă poziţii de conducere în structurile de putere şi participă nemijlocit la adoptarea deciziilor legate de folosirea puterii. O altă definiţie prezintă elita politică drept un grup determinat de persoane care concentrează în mâinile lor puterea de stat şi ocupă funcţii de conducere (posturi de comandă) pentru a guverna societatea. Cea de-a treia definiţie înfăţişează elita politică drept un grup relativ mic de persoane care concentrează în mâinile lor un

volum mare al puterii politice şi care asigură, prin activitatea lor, integrarea, subordonarea şi reflectarea în orientările politice a intereselor diferitelor pături sociale, creând şi mecanismul necesar pentru implementarea intenţiilor politice. Şi o ultimă definiţie relevantă: elita politică este un component minoritar al societăţii diferenţiată şi neomogenă interior din punct de vedere structural. Ea integrează un grup de persoane cu calităţi de lider, care, pentru exercitarea funcţiilor de putere, ocupă poziţii de conducere în instituţiile politice şi influenţează asupra adoptării deciziilor de putere.

Prin urmare, elita politică este definită de majoritatea autorilor în raport cu puterea, pe care fie că o deţine, fie că o influenţează. Ea poate fi prezentată în mod constant drept actor politic care reuneşte persoane cu acces la exercitarea puterii politice, care au influenţă asupra structurilor de putere, sau, aflându-se în opoziţie, urmăresc să obţină puterea politică. Acest agent (actor, subiect) este compus din persoane care posedă experienţă politică şi prestigiu graţie statusului politic, vârstei, pregătirii profesionale, autorităţii şi, nu în ultimul rând, trăsăturilor psihosociale (motivaţie politică, dorinţă de reuşită etc.).

Elita politică, fiind compusă dintr-o anumită specie de lideri şi profesionişti politici (acele persoane care trăiesc din şi/sau pentru politică), nu este în totalitate conducătoare, ci cuprinde atât elita politică de la putere, cât şi elita politică de opoziţie contestatară, precum şi elita politică de influenţă. În sens larg, elita indică ansamblul acelor persoane care deţin resurse politice rare într-o măsură abundentă: bani, putere, influenţă, prestigiu, cultură, competenţă, capacitate de creaţie. Toate aceste „bunuri" sunt distribuite într-o măsură inegală în structurile sociale şi de aceea elita îi indică pe „cei mai buni".

Pentru determinarea graniţelor elitei politice trebuie să se ţină cont de câteva criterii: 1) elita politică a societăţii este compusă din persoane ocupate profesional cu activitatea politică legală; 2) membrii elitei politice constituie un grup închegat şi relativ izolat de societate care, în linii mari, respectă „regulile jocului" instaurate într-un regim

anumit, iar scopul final rezidă în menţinerea şi exercitarea puterii (pentru reprezentanţii elitei puterii) sau în obţinerea (preluarea) puterii (pentru reprezentanţii elitei politice de opoziţie) şi 3) reprezentanţii elitei politice posedă o recunoaştere socială în calitate de oameni politici (politicieni). Sumând cele expuse, putem menţiona că elita politică este acel grup social (pătură socială) al societăţii care concentrează în mâinile sale puterea de stat şi funcţiile de putere, guvernând societatea sau influenţând asupra structurilor de putere.

Componenţa personală a elitei politice se schimbă permanent, însă structura ei funcţională rămâne, practic, neschimbată. În ansamblu, ea se constituie din politicieni de profesie de rang (poziţie) superior (înzestraţi cu funcţii de putere şi împuterniciri respective) şi funcţionari superiori de stat (pregătiţi profesional pentru a participa la întocmirea şi realizarea programelor politice, la elaborarea strategiei dezvoltării sociale a comunităţii umane). Unii autori determină compoziţia elitei politice în baza abordărilor poziţionale şi reputaţionale, astfel încât aceasta include în componenţa sa persoanele înzestrate cu funcţii de putere în vederea adoptării deciziilor la nivel naţional şi regional (şefii de stat şi anturajul lor, miniştrii şi conducătorii organelor legislative şi executive, deputaţii şi senatorii, membrii judecătoriei supreme şi ai corpului diplomatic superior, guvernatorii şi şefii structurilor de putere la nivel regional, liderii formaţiunilor politice cu mare pondere în societate etc.). În principiu, grupurile funcţionale ale elitei politice sunt reprezentate de conducerea superioară, de parlament, de guvern, de elita de partid, de elita regională etc.

De obicei, la elita politică sunt atribuite acele persoane care nemijlocit adoptă decizii politice şi exprimă voinţa comună a clasei guvernante. Atunci când sunt subliniate caracteristicile esenţiale ale elitei politice, aceasta este adesea identificată cu „conducerea politică”, „structurile de putere”, „centrele de adoptare a deciziilor”, „verigile centrale ale sistemului politic” etc.

În funcţie de nivelul dezvoltării raporturilor verticale (reprezentativitate socială) şi al raporturilor orizontale (integrarea

grupului), în ţările democratice pot fi reliefate patru tipuri principale de elită politică: 1) *elita democratică stabilă* (reprezentativitate sporită şi integrare înaltă a grupului); 2) *elita pluralistă* (reprezentativitate înaltă şi integrare scăzută a grupului); 3) *elita puterii* (reprezentativitate scăzută şi integrare înaltă a grupului); 4) *elite dezintegrate* (ambii indici se află la un nivel scăzut). Desigur, pentru societatea contemporană este optimală funcţionarea unei elite democratice stabile, care ar îmbina legătura strânsă cu masele şi cooperarea (unitatea, integritatea) membrilor grupului.

Elita politică posedă o structură complexă şi diferenţiată intern. *Tipologizarea ei* poate fi efectuată în baza anumitor criterii: 1) în dependenţă de volumul de putere, se evidenţiază elita politică superioară, de mijloc şi administrativă (birocratică); 2) în funcţie de atitudinea faţă de putere – elita politică guvernantă, neguvernantă (pasivă), de influenţă, de opoziţie (contrelită); 3) după nivelul componenţei – elita politică superioară (naţională), de mijloc (regională), locală; 4) în funcţie de exprimarea intereselor maselor – elita politică profesională, demografică, etnică, religioasă; 5) în dependenţă de calităţile personale – elita politică carismatică, oligarhică, profesională, aristocratică; 6) după caracterul manifestării – elita politică democratică, liberală, autoritară, totalitară; 7) după metodele legitimării – elita politică „de sânge", instituţională, deschisă, închisă; 8) după rezultatele (eficacitatea) activităţii – elita politică propriu-zisă (pozitivă), pseudoelită, antielită.

Predestinarea socială a elitei politice se reflectă în *funcţiile* pe care ea le exercită. Acestea sunt diverse, complexe şi legate de o mare responsabilitate socială: funcţia *strategică*, funcţia *comunicativă*, funcţia *politico-gestionară* (de conducere, de guvernare), funcţia *organizatorică*, funcţia *integrativă*, funcţia *de pronosticare* etc. Conţinutul şi mărimea funcţiilor (baza şi reglementarea lor) sunt determinate de legea fundamentală a unei sau altei ţări. Mai subliniem şi faptul că exercitarea funcţiilor de către elita politică necesită prezenţa câtorva condiţii obligatorii (analiza intereselor diferitelor grupuri sociale, elaborarea ideologiei politice, crearea mecanismului

de realizare a intenţiilor politice etc.).

2. Mecanismul formării, recrutării şi schimbării elitei politice

Formarea şi reproducerea (selectarea, recrutarea) elitelor puterii joacă un rol important în eficientizarea deciziilor adoptate de care depinde dezvoltarea unei societăţi. La baza sistemului de selectare a elitei sunt puşi diverşi factori, cum ar fi mărimea bazei sociale, cercul de persoane care înfăptuieşte recrutarea, sistemul politic şi regimul politic, tradiţiile şi valorile politice, conştiinţa politică şi cultura politică, criteriile, principiile, mecanismul şi ordinea selectării etc. Conţinutul acestor factori provoacă *două tendinţe în formarea elitelor politice* descrise de politologul american B. Rokman.

Pentru *prima tendinţă* este caracteristic un mecanism închis al formării elitei politice: baza socială a formării este foarte îngustă, pătrunderea în structurile de putere are loc, de regulă, din păturile sociale dominante ale societăţii; cercul persoanelor care înfăptuiesc recrutarea este limitat. Această tendinţă în formarea clasei politice, fiind specifică pentru societăţile cu regimuri totalitare şi autoritare, conduce la stagnare şi la creşterea fenomenelor de criză în aceste societăţi, iar elita puterii devine tot mai închisă, mai izolată. În cadrul acestei tendinţe se înscrie mecanismul nomenclaturist de formare a clasei politice în fosta URSS, iar consecinţele lui se resimt şi astăzi în unele societăţi posttotalitare (reprezentanţii elitelor politice posedă un nivel scăzut de profesionalism, o parte din aceştia sunt incompetenţi în materie de conducere a societăţii în noile condiţii, o altă parte ocupă poziţii extreme în probleme legate de procesul guvernării politice etc.).

Aici vom mai preciza faptul că este vorba despre *sistemul de ghildă* (de breaslă, corporativ), analogic cu ghildele din evul mediu în ţările Europei Centrale, sistem ce presupune o avansare (promovare) lentă a candidaţilor pe verticala puterii şi cerinţe formale pentru pretendentul (competitorul) la postul de conducere (nivelul studiilor, stagiul de partid şi contribuţia personală în cadrul partidului, experienţa de lucru cu oamenii etc.). candidaţii sunt selectaţi din anumite grupuri (pături) sociale sau dintr-un anumit partid. Acest

sistem de recrutare, fiind unul cu caracter închis, este în esenţă conservator, lipsind orice concurenţă între aspiranţii la funcţiile de putere.

Aşadar, sistemul de ghildă este predispus spre reproducerea unui singur tip de conducere (de la postulanţi se cere, întâi de toate, loialitate, conformism, devotament liderului etc.), condamnând astfel elita politică la dispariţie lentă, la transformarea ei într-o castă închisă. Totodată, acest sistem poate asigura un nivel sporit al pronosticării în politică şi exclude, de regulă, conflicte în interiorul elitei. Printre plusurile acestui sistem mai pot fi enumerate echilibrul deciziilor adoptate, prezenţa unui grad scăzut al riscului la adoptarea deciziilor, probabilitatea redusă a conflictelor în interiorul elitei puterii, continuitate în politică. Însă, predominant pentru acest sistem de reproducere a elitei politice rămâne a fi tendinţa spre birocratizare şi rutina organizatorică.

Desigur, elementele sistemului de ghildă în selectarea elitei politice sunt caracteristice, de asemenea, şi pentru societăţile democratice, unde există partide politice cu structuri de partid puternice şi ramificate. Însă, pentru societăţile cu regimuri politice democratice este specific *sistemul antreprenorial* al recrutării elitei politice. Deci, este vorba despre cea de-*a doua tendinţă* în recrutarea clasei politice, despre un mecanism aparte al formării acestei clase, fiind vizate statele în care cea mai mare parte a elitei puterii se constituie nu pe contul numirii în funcţie (postul de conducere), ci în rezultatul alegerilor generale. De aceea, tendinţa dată se caracterizează printr-un mare electorat şi un proces liber al selectării, prin posibilitatea fiecăruia de a participa în structurile de putere, caracterul concurenţial al recrutării, cerinţe sporite faţă de calităţile personale şi capacităţile pretendenţilor la funcţiile (posturile) de conducere.

Sistemul antreprenorial al recrutării clasei dominante presupune, pe de o parte, o concurenţă dură între aspiranţii la funcţiile de putere, unde fiecare din ei se bizuie pe ingeniozitate proprie, activitate creatoare şi spirit inovator, iar, pe de altă parte, acest sistem

nu este predestinat unei alegeri serioase pe principiul competenţei profesionale a candidatului. Adesea, sistemul în cauză este adaptat la cerinţele timpului (cazul fostului Preşedinte al SUA R. Reagan). Însă, neajunsul cel mai mare al sistemului dat constă în posibilitatea infiltrării în politică a persoanelor întâmplătoare (ocazionale), a aventurierilor care pot genera doar „efecte". De aceea, în cadrul acestui sistem există o probabilitate relativ mare a riscului şi a neprofesionalismului în politică, un nivel sporit al elitei neomogene din punct de vedere social, un grad relativ mare al conflictelor în interiorul elitei şi deci o pronosticare scăzută a politicii.

În fine, acest sistem, fiind adaptat la dinamismul vieţii contemporane, câştigă din mai multe puncte de vedere în faţa sistemului de ghildă. La drept vorbind, ambele sisteme de recrutare a elitei politice coexistă şi conlucrează în majoritatea societăţilor contemporane cu predominarea unei sau altei tendinţe de selectare a elitei politice. În pofida faptului că sistemul de recrutare în diverse ţări este diferit, esenţa lui rămâne neschimbată. În ţările occidentale politica demult s-a transformat într-o profesie, de aceea procesul pregătirii cadrelor profesionale de politicieni şi al recrutării politice capătă o mare importanţă pentru societăţile contemporane.

3. Constituirea şi funcţionarea elitei politice moldoveneşti

Noua clasă politică a Republicii Moldova, fiind aleasă la *25 februarie 1990*, în mod liber pentru prima dată în a doua jumătate a secolului XX, a alcătuit noile structuri ale puterii de stat şi a adoptat un set de documente politice şi acte normative de o importanţă majoră, set care a pus bazele dezvoltării tinerei democraţii. Această elită nu constituia un grup politico-cultural nou, deoarece în interiorul ei (ca, de altfel, şi în alte societăţi post-sovietice) a avut loc *redistribuirea rolurilor politice* provenite în mare parte din vechea elită managerială. Odată ce la funcţiile de conducere au fost folosite, în majoritatea cazurilor, chiar de la bun început cadrele vechi, reprezentanţii elitei politice vechi şi-au păstrat poziţiile privilegiate în noile structuri politice. O bună parte din elitele vechi, comuniste, a trecut în business şi în alte sectoare ale societăţii civile. Noua elită postcomunistă avea

surse diverse de formare şi consolidare, principala fiind *reconversia unor grupuri ale elitei partidului unic* (*nomenclaturiste*).

Aceste şi alte particularităţi specifice ale formării primei generaţii a clasei politice moldoveneşti de la sfârşitul anilor ’80 – începutul anilor ’90 ai secolului XX au avut un impact aparte asupra democratizării întregii societăţi, proces conceput din două etape: tranziţia şi consolidarea. Mai mulţi analişti politici şi cercetători afirmă, iar practica politică confirmă faptul că şansele de reuşită ale tranziţiilor spre democraţie sunt direct dependente de *transformarea elitei dezbinate* (*dezintegrate*) *într-o elită unificată consensual*. La sfârşitul sec. XX – începutul sec. XXI clasa politică din Republica Moldova, reprezentând o democraţie neconsolidată, întrunea toate elementele proprii unei elite politice dezintegrate, care concepea politica în termenii neacceptării compromisului şi eliminării reciproce a fracţiunilor rivale. Mai apoi refuzul dialogului, negocierii şi compromisului ca *boală „a copilăriei clasei politice”* este depăşit prin diverse instrumente politice pentru crearea *Alianţei pentru Democraţie şi Reforme* (21 aprilie 1998 – sfârşitul anului 1999) şi activitatea *Mesei Rotunde cu Statut Permanent* (2002 – 2004) etc.

Sciziunea elitelor la mijlocul anilor ’90 a devenit un simptom semnificativ al *bolii „copilăriei clasei politice” moldoveneşti*. Înseşi elitele politice naţionale, care au contribuit la adoptarea *Declaraţiei de Independenţă*, după 27 august 1991 s-au scindat, optând pentru modalităţi diferite de evoluţie a statului nostru independent. Un segment anumit al acestor elite a înţeles independenţa ca una în raport doar faţă de Moscova, nu şi faţă de Bucureşti, în cadrul acesteia distingându-se grupări radicale (cerând proclamarea unirii imediate cu România) şi moderate (considerând că unirea este un proces care trebuie pregătit cu luciditate, iar afirmarea independenţei ţării este o cale optimă pentru realizarea acestui obiectiv), conduse de idealurile reunificării naţionale, dar neafişând un proiect desluşit al înfăptuirii acestor deziderate. O altă parte a elitelor, sprijinite şi de unii reprezentanţi ai celor mai numeroase grupuri etnice tributare Moscovei, tulburate de perspectiva dispariţiei tânărului stat

independent, au promovat ideea organizării unui referendum în chestiunea independenţei tocmai pentru a pune punct oricăror tentative de a ignora necesitatea respectării întru totul a actului politic din 27 august 1991.

Scindarea clasei politice moldoveneşti s-a produs nu numai în sfera politicului, dar şi în cea a economicului. Vom aminti că *Concepţia tranziţiei la economia reglabilă de piaţă* în ţara noastră a fost discutată şi adoptată în linii generale la 25 iulie 1990 în cadrul Sesiunii întâi a Sovietului Suprem (a Parlamentului) al RSS Moldova cu însărcinarea de a definitiva şi de a pregăti un program mai concret al trecerii societăţii moldoveneşti la economia de piaţă. Această Concepţie prevedea, printre altele, că tranziţia economică (cu condiţia organizării ireproşabile şi competente, a desfăşurării în mod consecvent şi perseverent a procesului de tranziţie democratică, a unirii tuturor forţelor sociale sănătoase în jurul acestui program şi asigurării consensului întregului popor) ar putea să dureze, în opinia reprezentanţilor primei generaţii ai clasei politice, 2 – 3 ani din momentul aprobării programului guvernamental. Autorii aceluiaşi program vedeau strategia optimă a tranziţiei la economia de piaţă în trecerea graduală, dar într-un ritm (pe cât posibil) mai rapid.

Rămâne incontestabil faptul că, din motive obiective şi subiective, procesul tranziţiei democratice (politice, economice şi sociale) a căpătat un caracter imprevizibil şi chiar nedorit. Respingând diverse proiecte ale tranziţiei la economia de piaţă, prima generaţie a clasei politice naţionale este nevoită să accepte aşa-numitul *model „de şoc"* (*teoria „terapiei de şoc"* a fost elaborată în anii 1989 – 1990 de către economistul american Jeffrey Sachs), care a agravat şi mai mult procesul tranziţiei democratice.

Încercările primelor elite politice posttotalitare de autonomizare a tranziţiei democratice în ţara noastră (curs legat mai mult de procesele interne ale direcţionării tranziţiei economice şi sociale) nu prea au avut sorţi de izbândă. În pofida faptului că au fost elaborate mai multe proiecte de reformare a diferitelor sfere şi domenii de activitate socială, programe de restructurare şi renovare a

sectoarelor economice şi sociale ale republicii, niciuna din acestea nu a fost promovată şi implementată până la un bun sfârşit. Problema ţine nu numai de existenţa unui set întreg de obstacole, riscuri şi ameninţări care se pot transforma în factori defavorizanţi şi de eşec în democratizarea societăţii. La acestea se mai adaugă o serie de motive obiective şi subiective care favorizează blocarea tranziţiei democratice: ezitarea şi inconsecvenţa clasei politice în promovarea reformelor trasate, lipsa competenţei şi a profesionalismului din partea structurilor de putere, absenţa unei viziuni clare şi articulate asupra transformărilor sistematice în ţara noastră etc.

Ştiut este că lipsa unui *concept propriu*, *naţional*, *de tranziţie democratică* creează anumite dificultăţi şi riscuri în promovarea reformelor şi deci în derularea firească a democratizării societăţii moldoveneşti. Aceasta o confirmă crizele economice, sociale şi de putere care s-au ţinut lanţ de la începutul anilor ’90 ai secolului XX. În acelaşi timp, nicio clasă politică, de la proclamarea independenţei Republicii Moldova, nu a propus societăţii o concepţie concisă şi acceptabilă de acţiuni politice privind tranziţia democratică, consumându-şi energia doar în dispute (adesea sterile) pentru putere. Se pare însă că actuala putere politică conştientizează necesitatea elaborării şi promovării unui model nou de dezvoltare a societăţii moldoveneşti.

După Gaetano Moşca, fiecare clasă politică trebuie să se legitimeze printr-o anumită formulă politică. Condiţiile actuale drastice ale vieţii economice şi sociale a republicii dictează imperios necesitatea elaborării, aprobării şi promovării unei formule politice, a unei ideologii naţionale (de stat), concept considerat de analişti drept o strategie a tranziţiei democratice. Suntem tentaţi să afirmăm că numai adoptarea unui model (curs, strategii) de dezvoltare democratică a societăţii noastre poate servi drept fundament solid în acţiunile politice ale elitelor moldoveneşti, în procesul de reconstrucţie a societăţii posttotalitare.

Aşadar, observăm că în Republica Moldova procesul de democratizare a apărut în contextul unui „*efect de domino*” din fosta

URSS. Venirea la putere în societatea moldovenească a forţelor democratice a dus atât la transformări radicale în toate structurile puterii, cât şi la schimbări de substanţă în interiorul clasei politice.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi conceptul de elită politică în teoria politică contemporană.

2. Identificaţi structura elitei politice contemporane conform criteriului „volumul de putere".

3. Descrieţi interacţiunea dintre elita politică şi elita economică.

4. Apreciaţi specificul celor două tendinţe în formarea şi selectarea elitei politice.

5. Enunţaţi particularităţile formării şi tendinţele dezvoltării elitei politice moldoveneşti.

Bibliografie

Ашин Г.К., Понеделков А.В., Игнатов В.Г., Старостин А.М. *Основы политической элитологии*: Учебное пособие.

— Москва: Приор, 1999.

Saca V. *Interese politice şi relaţii politice*: *dimensiuni tranzitorii*.

— Chişinău: CE USM, 2000.

Suleiman E., Mendras A. *Recrutarea elitelor în Europa*.

— Timişoara: Amarcord, 2001.

Varzari P. *Introducere în elitologie* (Studiu).

— Chişinău: CE USM, 2003.

Zavtur A., Varzari P., Pârţac Gr. *Elita politică şi societatea* (material didactic).

— Chişinău: CE USM, 2000.

Tema 19: LIDERISMUL POLITIC

Liderismul nu este un nou stil de conducere, ci o metodă de organizare a puterii într-o societate civilă cu o conştiinţă politică dezvoltată a tuturor sau a majorităţii păturilor sociale. Acest fenomen social, tip aparte al puterii a apărut relativ recent sau este încă în proces de formare, în ţări precum Republica Moldova. Membrii societăţii civile sunt participanţi raţionali ai vieţii politice, iar liderul trebuie să-i convingă că acţiunile lui sunt corecte şi benefice.

Parteneriatul social şi politic, înţelegerea reciprocă dintre lider şi secondanţii săi este baza politicii contemporane.

1. Natura liderismului şi teoriile lideriste
2. Tipuri de lideri politici şi stiluri de conducere
3. Rolul liderilor în societate

1. Natura liderismului şi teoriile lideriste

De-a lungul istoriei, observatorii societăţii umane au fost fascinaţi de exemple evidente ale influenţelor personale – bune sau rele, dar de succes, ale unor oameni. Personalităţi de talia lui Napoleon, Macedon, Ioana D'Arc, Hitler au fost analizate şi reanalizate pentru a descoperi ce i-a făcut lideri şi ce i-a separat de alţi lideri, mai puţin reuşiţi. Ideea liderului apare din cele mai vechi timpuri, din cele mai adânci gânduri ale omului. Timp de secole popoarele lumii nutreau aceeaşi idee: necesitatea unei persoane care i-ar uni pe oameni. De aceea, putem spune că liderismul politic este ceva inevitabil, prin esenţa sa. liderul asigură prioritatea intereselor şi a poziţiilor (partidului, grupurilor conducătoare, organizaţiilor etc.) şi apără drepturile, libertăţile sau siguranţa lor. Dar persistă şi ideea că liderismul este doar dominarea celor ce deţin puterea. În condiţii de haos politic liderismul este o condiţie necesară de stăpânire a mediului social.

Liderismul este un fenomen social politic universal. Acolo unde s-a creat o societate de oameni trebuie să apară şi liderii. În general, politica presupune că oamenii care se află în frunte sunt cei mai buni. Puterea întotdeauna era concepută ca o forţă divină care este în drept să conducă, să organizeze, să dirijeze societatea. Legitimarea puterii devine una dintre funcţiile principale ale liderului plasat între putere şi societate. În acest mod, la toate nivelurile politicii, liderismul este real, păstrând unele condiţii. Liderul nu numai conduce oamenii mediului său, dar şi posedă anumite trăsături. Cei conduşi trebuie să-l urmeze şi să îndeplinească programul propus de el. R. Tacker opinează că liderismul este indicarea direcţiei care, în final, are ca scop acţiunea şi ea va fi eficientă doar în cazul în care indicaţia are sens, doar într-o situaţie concretă. De aceea, el studiază liderismul sub aspectul a trei

elemente: diagnoza, determinarea direcţiei acţiunii şi mobilizarea celor ce îndeplinesc acţiunea. Aceste trei aspecte determină scopurile şi rezultatele liderismului şi îi permit lui R. Tacker să spună că activitatea politică poate fi determinată în termenii liderismului mai degrabă decât în categoriile puterii.

O condiţie obligatorie a liderismului este posesia puterii în organizaţii concrete formale sau neformale, de toate nivelurile, începând cu grupuri sociale sau mişcări social-politice, structuri de stat, organe ale autorităţilor publice locale, finisând cu state sau grupuri de state. Puterea formală a liderului este întărită prin lege. Dar, în toate cazurile, liderul are o susţinere socială şi psihologică, emoţională în societate sau în colectivele de oameni care îl urmează.

În relaţiile lider politic – secondanţi se presupune, desigur, subordonarea. Dar, creând un lider căruia ne subordonăm, noi nu ne pierdem din libertate, pentru că nu ne subordonăm forţelor spontane, ci unei creaţii proprii, considerate drept necesară şi oportună. În acest mod, creând un erou, noi doar evităm supunerea circumstanţelor şi primim independenţa acţiunilor sub influenţa unei forţe pe care o recunoaştem. Aceasta şi este o condiţie de bază în sistemul de relaţii lider-subordonat.

Raportat la diferite aspecte ale liderismului, liderismul politic are un statut aparte. Trăsătura definitorie fiind legătura directă cu puterea politică. Liderismul politic este mult mai larg decât orice formă de leadership şi, prin aceasta, prezintă un tip aparte al puterii. Este una dintre cele mai mari şi fascinante forme ale puterii. Puterea este ingredientul principal al liderismului, deoarece condiţionează oamenii din subordine să întreprindă sau nu comportamente pozitive sau negative, care fără această influenţă poate că nu ar fi fost comise.

La fiecare etapă, nouă, societatea are nevoie de diferiţi conducători. Un alt tip de relaţii politice cere o altă formă de putere, un nou conducător. analizând fenomenul liderului politic, ştiinţa politică se bazează pe rezultatele cercetărilor din domeniul sociologiei, istoriei, psihologiei politice. În rezultat, au apărut câteva teorii ale liderismului politic. Una dintre cele mai răspândite este teoria trăsăturilor, potrivit

căreia lideri devin persoane care posedă un set de trăsături dominatorii ale caracterului. Trăsăturile sunt caracteristici personale ale individului cuprinzând particularităţi fizice, abilitate intelectuală şi personalitate. Cercetările au demonstrat [R. Cattel şi G. Stays] că cele mai dese trăsături asociate cu faptul că oamenii devin lideri sunt maturitatea morală, capacitatea de a influenţa oamenii, integritatea caracterului, curajul social şi spiritul de iniţiativă, independenţa, lipsa deprinderilor nocive, puterea voinţei. potrivit lui R. Mann, în această listă mai intră intelectul, adaptabilitatea, caracterul extravert, capacitatea de a-i influenţa pe alţii, percepţia şi empatia. Dar, abordarea prin trăsături are şi limitele sale. Nicio trăsătură intelectuală, morală, spirituală nu transformă un actor politic în lider. Este important să facem distincţia: trăsăturile îl fac pe om lider sau ele se amplifică doar atunci când persoanele au jucat cu succes roluri de lideri? Problema esenţială a acestei abordări este incapacitatea de a lua în consideraţie situaţia în care acţionează liderul.

Aceste neajunsuri sunt eliminate de teoriile situaţionale despre liderism, potrivit cărora liderul este produs de o anumită situaţie. Teoria se interesează de două categorii de factori: factori situaţionali (caracteristicile subordonaţilor) şi factori de mediu. Impactul comportamentului liderului asupra eforturilor, satisfacţiei şi acceptării liderului depinde de natura subordonaţilor şi a mediului de lucru. Aceasta înseamnă că o anumită situaţie necesită un lider cu un anumit set de trăsături. De altfel, calităţile, potrivite pentru soluţionarea problemelor într-o situaţie, în alta pot fi nonactuale, iar în alta – în general dăunătoare, deci asocierea dintre orientarea liderului şi eficacitatea conducerii lui depinde de măsura în care situaţia favorizează exercitarea influenţei. Aceste teorii iau în consideraţie variabilele situaţionale care par în mod special apte să influenţeze eficienţa procesului de liderism.

Alţi cercetători au încercat să integreze aceste două abordări: situaţională şi a trăsăturilor. La factorii ce formează liderul au fost asociate trăsăturile personale ale liderului, imaginea lui în conştiinţa urmaşilor, caracteristicile de rol ale liderului şi situaţia social-politică

în care se dezvoltă liderismul (omul potrivit la locul potrivit şi în timpul potrivit).

O altă teorie importantă a liderismului este teoria constituentelor (rolul determinant al adepţilor şi urmaşilor liderului). În limitele acestor teorii a fost presupus că libertatea acţiunilor liderului, direcţia activităţilor sale, metodele de conducere sunt determinate de normele acceptate de conştiinţa grupurilor care îl susţin.

Liderismul are loc atunci când un individ exercită influenţă asupra îndeplinirii obiectivelor. Studiile iniţiale asupra liderismului s-au preocupat de identificarea trăsăturilor fizice, psihologice şi intelectuale care pot prezice eficacitatea unui lider. Unele trăsături apar corelate slab cu capacitatea de liderism, dar nu există trăsături care să garanteze lidershipul în toate situaţiile. Liderismul la nivel de „politică mare", conducere cu o ţară, mişcare politică este deosebit prin faptul că aici contează nu atât calităţile personale ale liderului cât capacitatea lui de a formula cerinţe politice comune, capacitatea de a convinge o masă mare de oameni.

2. Tipuri de lideri politici şi stiluri de conducere

Fiecare lider posedă particularităţi specifice de caracter, metode şi stiluri de conducere, de influenţă asupra maselor, metode de obţinere a scopurilor etc. în baza diferitelor criterii putem evidenţia diferite tipuri de lideri.

Liderii au fost separaţi în lei şi vulpi (V. Pareto utilizează terminologia lui N. Machiavelli). Politicianul vulpe este cel care poate presupune mersul lucrurilor, este mobil, ascunde scopurile sale reale, este atent, şmecher, meşter al intrigii, nu cade în ambuscadă etc. Politicienii lei sunt direcţi, rigizi, contează mai mult pe forţa şi autoritatea lor, ei presează oponenţii, dar, lipsiţi de abilitate, deseori nimeresc în capcane. Tipul ideal al politicului este politicianul care posedă forţa şi duritatea leului, iscusinţa şi şmecherismul vulpii, caz rar întâlnit în practică.

Deosebit de răspândită este tipologia elaborată de cercetătorul german M. Weber. El separă liderii în tradiţionali – tip fundamentat pe

ereditate, pe sacritatea şi stabilitatea tradiţiilor (liderul primeşte calitatea sa de lider ereditar, de exemplu, monarhii); lideri carismatici – tip bazat pe încrederea în calităţile excepţionale ale liderului, posesor de carismă – un dar divin (nu depinde de regim politic, posesor de carismă poate fi şi monarhul, şi tiranul, şi liderul democratic); lideri raţionali-legali – tip întemeiat pe încrederea în legalitatea orânduirii existente, alegerii şi competenţei lui (lideri separaţi prin alegeri democratice).

O importanţă deosebită M. Weber a acordat fenomenului carismei.

Fenomenul carismei este fundamentat, în exclusivitate, pe personalitatea liderului căruia îi erau atribuite calităţi divine. Relaţiile dintre liderul carismatic şi mase au un caracter emoţional-mistic. Masa de oameni trebuie să se supună totalmente liderului ce realizează o misiune istorică. Tipul carismatic se poate întâlni în cele mai diverse sisteme politice. Drept exemplu pot servi aşa personalităţi religioase, precum Iisus Hristos, Budda, profetul Mohammed, imamul Khomeyni, şi laice, precum Macedon, Napoleon, Hitler, Castro, Lenin etc. Rolul istoric al acestor lideri este, de regulă, important, mai ales că ei pot integra societatea, asigurându-i încrederea într-un viitor fericit, molipsind-o de energia lor. Însă, de regulă, masa formează o conştiinţă paternalistă şi lasă lucrurile pe seama liderului, acesta urmând să rezolve problemele ei. respectiv, liderul carismatic poate utiliza carisma în scopuri complet diferite, chiar distructive (ex., Hitler). Particularitatea carismei se manifestă prin faptul că ea nu depinde de tipul de activitate şi de conţinutul moral-etic: lider carismatic poate fi şi un sfânt, şi un infractor.

În baza relaţiei emoţionale, S. Djibb formulează trei tipuri de lideri: lider patriarh, faţă de care membrii societăţii simt concomitent dragoste şi frică; lider tiran, faţă de care persistă simţul fricii; lider ideal, pe care îl simpatizează majoritatea grupurilor sociale.

O tipologie interesantă o propune J. Blondel. La baza tipologiei sale stau două criterii: primul caracterizează atitudinea liderului faţă de tradiţie şi inovaţie; al doilea – volumul activităţii.

dimensiunea 2	*dimensiunea 1*		
	păstrează situaţia existentă	schimbări moderate	schimbări de proporţii
	tipuri de lideri politici		
domeniu larg de activitate	Salvator (W. Churchill. Ch. De Gaulle)	Paternalist, populist (O. Bismark, I. Stalin)	Ideolog (Mao Zedong, A. Hitler)
domeniu moderat de activitate	Calmant (D. Eisenhower)	Revizuitor (R. Reagan, M. Thatcher)	Reformator (F.D. Roosevelt)
domeniu îngust de activitate	Manager (miniştri preocupaţi de probleme cotidiene)	Perfecţionist (miniştri care modifică unele aspecte politice)	Novator (persoane care pun bazele unei noi politici)

O altă tipologie este cea a lui M. Hermann. ea tipologizează liderii potrivit criteriului „imagine”; respectiv, deosebeşte lider stegar, servitor, negustor, pompier. Liderul stegar se deosebeşte printr-o viziune aparte asupra lumii şi realităţii, el creează un ideal atractiv care ademeneşte masele. Liderul servitor întotdeauna tinde să exprime interesele adepţilor şi alegătorilor săi, se orientează la opinia lor şi activează din numele lor. Pentru liderul negustor nu este o problemă „vinderea” într-un ambalaj frumos a ideilor şi planurilor sale; el poate convinge cetăţenii în importanţa planurilor sale, poate să-i impună să le cumpere, să atragă masele la realizarea lor. Liderul pompier se orientează la cele mai stringente probleme, la cerinţele momentului. Activităţile lui sunt determinate de situaţia concretă.

Tipologiile propuse sunt construcţii teoretice. În viaţa reală aceste tipuri nu se întâlnesc în formă pură. Liderii politici reali, de regulă, combină elementele a mai multor tipuri teoretice.

Fiecare lider posedă un anumit stil de conducere. Stilul liderului reprezintă totalitatea mijloacelor şi metodelor de atingere a scopului, caracterul interacţiunii cu membrii grupului şi urmaşii. Tradiţional, se deosebesc trei stiluri de liderism: autoritar, democratic, imparţial.

Stilul autoritar se bazează pe directive stricte; liderul singur selectează şi indică scopul, mijloacele pentru atingerea lui, distribuie rolurile, cere supunere şi executare necondiţionată a scopului fixat. Membrii grupului sunt intimidaţi de a-şi spune părerea, mai ales dacă ea nu coincide cu opinia liderului autoritar. Metoda principală de influenţă este sancţiunea şi ameninţarea, stimularea şi recompensa fiind utilizate foarte rar. Liderul autoritar concentrează puterea şi responsabilitatea în mâinile sale. Punctele forte sunt ordinea şi executarea. Atrage mare atenţie procedurii şi executării în termen a ordinului. Rezultatele activităţii lui sunt previzibile. Punctele slabe sunt rigiditatea, scăderea iniţiativei persoanelor, lipsa inovaţiilor.

Stilul democratic se caracterizează prin implicarea secondanţilor în procesul decizional. Împuternicirile sunt delegate membrilor echipei, implicarea secondanţilor se reduce însă la expunerea opiniei lor înainte ca liderul însuşi să decidă; totodată, subordonaţii pot lua ei înşişi deciziile ce-i privesc, în cadrul unor limite acceptate de comun acord, dar poziţia-cheie rămâne a fi cea a liderului. Punctele forte: creşte susţinerea şi angajamentul persoanelor în executarea deciziei prin participarea proprie în procesul decizional. Punctele slabe: se pierde mult timp în procesul luării deciziilor, se poate reduce autoritatea liderului.

Stilul imparţial se caracterizează prin lipsa de responsabilitate a liderului, aceasta fiind cedată membrilor grupului. În cele mai dese cazuri, aşa tip de lider este un simplu observator. El acordă grupului posibilitatea de a-şi organiza munca în regim convenabil, nu intervine în conflicte, nu adoptă de sine stătător decizii importante. Punctele forte: liderul permite mersul lucrurilor aşa cum cred cei din anturajul

său că e mai bine; partea negativă: grupul poate să-şi piardă orientarea fără un conductor. Stilul imparţial este puţin eficient şi trecător.

Creşterea importanţei metodelor psihologice în studierea fenomenului politic a generat o altă abordare a stilurilor de liderism, motivate din punct de vedere psihologic. Respectiv, se deosebesc: *stilul paranoidal „Stăpânul"* – persoana dată este suspicioasă, setoasă de putere, este sensibilă la ameninţări şi, respectiv, controlează permanent anturajul său, respinge orice idee sau informaţie care nu corespunde viziunii sale, este un bun intrigant şi manipulator; *stilul demonstrativ „Artistul"* – joacă pentru public. Doreşte să placă, să atragă atenţia, este influenţat de complimente, atrage lingăii. Nu poate munci în rutină, dar este oportun în momente de criză, în mobilizarea mulţimii; *stilul compulsativ „Eminentul"* – depune efort de a face totul cât mai bine, este încordat, rigid, dogmatic, derutat în situaţii noncotidiene; *stilul depresiv „Combatantul"* – pesimist, fără voinţă politică, caută ajutor din partea anturajului; *stilul schizoid „Singuraticul"* – este observator imparţial autoizolat şi îndepărtat de anturajul său, dar cu o dorinţă mare de a fi lider. această dorinţă îl motivează să acţioneze, să adere la un partid sau mişcare.

3. Rolul liderilor în societate

Politica este greu de realizat dacă societatea nu are încredere în putere, iar cea din urmă nu este încrezută în mediul său şi în toţi oamenii, grupurile, clasele, în societatea pe care o conduce. Între societate şi stat, popor şi putere nu întotdeauna sunt relaţii de armonie. Rolul celui ce realizează această armonie îi revine liderului. Rolul tuturor liderilor măreţi a fost crearea unei credinţe indiferent de caracterul acesteia: religioasă, socială, politică. esenţial este să creadă în ceva ce-l va ajuta să înainteze. Succesul liderului va depinde de această credinţă, şi nu numai. El mai îndeplineşte şi funcţii organizatorice, precum: crearea cadrelor şi formarea sistemului de conducere, integrarea părtaşilor săi, planificarea proceselor şi acţiunilor politice, realizarea aspectelor practice ale lucrului politic. Liderul formează aparatul de conducere, distribuie rolurile, creează condiţii pentru apariţia conducătorilor, reglează relaţiile dintre ei.

O altă funcţie importantă este cea de coordonare, care presupune coordonarea activităţilor tuturor instituţiilor de putere, orientarea activităţii lor, acordarea deciziilor politice în corespundere cu doleanţele şi valorile opiniei publice şi ale societăţii în genere.

Funcţia integrativă presupune unirea societăţii, crearea unei idei comune în baza căreia societatea şi membrii echipei sale vor fi uniţi.

Funcţia constructivă presupune exprimarea intereselor societăţii într-un program concret. El trebuie să fie orientat la satisfacerea intereselor majorităţii societăţii, dar respectând condiţia că nu va leza interesele minorităţii. Realmente greu de înfăptuit, dar în mod ideal este o condiţie a succesului liderului.

Educaţia liderului presupune antrenamentul capacităţii de a atrage şi a conduce oamenii, a-i înflăcăra cu ideile sale, a stabil relaţii cu ei şi, pe această bază, a-şi forma conducerea sa politică. Liderul nu se deosebeşte prin ambiţie, ci prin dorinţa şi capacitatea de a se evidenţia, prin superioritatea reală a personalităţii dotată cu intelect şi capacitate de a atrage oamenii.

Liderismul presupune un caracter aparte al mediului său. El trebuie să fie selectat potrivit principiilor profesionale. Loialitatea este o trăsătură importantă, dar insuficientă în politica contemporană. Integritatea de concepte, înţelegerea, interesul faţă de cauză, încrederea, credinţa în corectitudinea deciziei, morala sunt componente necesare unui anturaj de lider. Pe oameni îi atrage mediul liderului – prin posibilitatea de a-şi realiza o carieră, prin prestigiul locului, recunoaştere în colectiv şi în afara lui, în ramurile puterii şi ale conducerii, în societate şi în ţară. Important este ca oamenii să fie racolaţi în colectivul liderului pe baza competenţei profesionale. Secondantul trebuie să aibă o reprezentare clară despre starea reală şi cea dorită, la care el trebuie să ajungă sub conducerea liderului şi despre rolul său în această echipă. În lider se concentrează într-un fel calităţile secondanţilor săi.

În Republica Moldova pot fi constatate două tendinţe generale ce coincid cu viziunea clasică a liderismului: instituţionalizarea şi

profesionalizarea liderului. Instituţinalizarea liderului se reliefează prin faptul că funcţiile liderilor sunt determinate de separarea puterilor în stat şi, respectiv, sunt limitate. În afară de aceasta, procesul de recrutare, accedere la putere, activitatea conducătorilor politici se realizează în cadrul unor organizaţii (de regulă, partide) potrivit unor norme determinate de ele, fiind controlate la fel de ele şi mai puţin de opinia publică. Aceasta le limitează puterea şi posibilităţile de manevrare, ridică influenţa mediului lor asupra adoptării deciziilor. Liderii contemporani sunt preocupaţi mai mult de soluţionarea problemelor cotidiene.

Profesionalizarea lor se manifestă prin relaţiile actuale dominante în societate. Liderii politici contemporani sunt o specie de antreprenori pe piaţa politică în care ei schimbă sau vând programele lor electorale, problemele înaintate şi metodele de soluţionare a lor contra unor funcţii de conducere. În afară de aceasta, „marfa politică" este personificată, legată de liderul formaţiunii reclamat ca unicul salvator al problemelor cu care ne confruntăm.

În condiţiile actuale, complexitatea organizării vieţii sociale şi a relaţiilor cu autorităţile publice creează situaţia în care liderul devine doar promotorul şi transformatorul expectaţiilor şi problemelor sociale în decizii politice.

Politicianul contemporan este transformat, practic, în specialist în comunicare, specialitate rău învăţată de majoritatea lor. În loc să asigure formularea exactă a cerinţelor populaţiei, să asigure legătura dintre organele de stat şi populaţie pentru a adopta decizii colective şi a le realiza, să fie un mecanism real de materializare a puterii în societate, liderii politici moldoveni se preocupă mai mult de cumularea funcţiei de proprietar al mijloacelor de producţie cu cea de politician, prin a cărei exercitare îndeplineşte rolul de organizator al vieţii politice. Aceasta în pofida faptului că art.70 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova stabileşte că calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei altei funcţii retribuite, cu excepţia activităţii didactice şi/sau ştiinţifice.

Principala particularitate în procesul de formare a liderismului

contemporan moldovenesc se conturează prin faptul că, pe de o parte, el preia trăsături ale liderismului democratic contemporan, iar, pe de alta, a moştenit trăsăturile liderismului cunoscut sistemului sovietic nomenclaturist.

Liderismul nomenclaturist era caracterizat de lipsa controlului social. unii lideri actuali reproduc formele şi metodele de activitate ale sistemului nomenclaturist. În această privinţă, liderii politici moldoveni sunt mai apropiaţi de tipul nomenclaturist decât de liderii occidentali.

Liderii politici moldoveni pot exercita influenţă asupra procesului politic şi datorită poziţiei lor pe care o deţin în sfera economiei, fapt care îi pune în dependenţă pe oponenţii lor politici. Un rol important joacă şi relaţiile neformale persistente în politica moldovenească. Încă o particularitate este autoritatea preşedintelui V. Voronin care a favorizat dependenţa celorlalţi lideri de deciziile sale. În afară de aceasta, liderii moldoveni nu îşi îndeplinesc obligaţiile şi datorită faptului că nu este elaborată strategia dezvoltării, nu are loc consolidarea maselor în jurul scopurilor şi valorilor comune, societatea nu se simte apărată în faţa birocraţiei şi abuzurilor de putere, liderii politici actuali nu se conformează noilor condiţii de activitate, iar orientarea şi activitatea lor politică este direcţionată mai mult spre satisfacerea intereselor proprii.

În societatea moldovenească continuă să mai persiste conducători care nu deţin calităţile unor lideri politici veritabili. O parte din ei au fost recrutaţi încă până la obţinerea independenţei, alta mai târziu, dar potrivit aceleiaşi tehnologii. Concentrând puterea în mâinile lor, aceşti lideri nu beneficiază de simpatia cetăţenilor şi de autoritate politică. Pe de altă parte, în conducere pe poziţii-cheie s-au situat oameni cu calităţi de lideri, formaţi deja în perioada de după obţinerea independenţei, aflaţi în funcţii importante (ex., Marian Lupu speakerul Parlamentului). oricum, există şi o nouă pleiadă de lideri în formare, selectaţi în baza luptei politice concurente (precum alegerile, demonstraţiile), activităţii în cadrul ONG-urilor etc.

O altă particularitate a liderismului politic moldovenesc este

utilizarea metodelor populiste. Populism – activitate politică bazată pe manipularea valorilor şi aşteptărilor populaţiei. În Republica Moldova populismul apare în urma unei crize adânci care a afectat toate sferele vieţii sociale, în special în urma dezamăgirii în idealurile comuniste – pe de o parte, şi neacceptării schimbărilor radicale de către o parte a populaţiei – pe de altă parte. Receptivitatea ideilor populiste mai poate fi explicată şi prin cultura politică subdezvoltată a societăţii. Insuccesele cursului economic, situaţia politică instabilă au generat totala decepţie în foarte mulţi lideri democratici. În persoana lor populaţia nu mai vede politicieni care sunt în stare să facă ordine în ţară. pe acest fondat, unii politicieni reuşesc totuşi să demonstreze o imagine de om politic forte, încrezut în sine, formulând simplu şi pe înţelesul tuturor alegătorilor tezele programelor lor, ceea ce îi face mai populari în rândurile maselor largi ale populaţiei.

În condiţiile politicii publice, o premisă necesară activităţii eficiente a liderului politic este susţinerea din partea populaţiei. Fără a obţine această susţinere un lider într-o ţară democratică nu va avea posibilitatea de a promova politica sa, cât de progresistă şi corectă ar fi ea. Chiar şi preşedintele V. Voronin, cu cel mai mare rating în rândurile populaţiei şi lipsit de carismă evidentă, începe a utiliza tehnica sugestiei carismatice. El participă la emisiuni TV, comunică cu populaţia, ceartă miniştrii la şedinţele în direct pentru faptul că nu lucrează bine, ceea ce demonstrează că el cunoaşte ce este populismul şi cum funcţionează el. Susţinerea poporului îi este necesară pentru a realiza deciziile, mai ales cele nepopulare în rândurile elitei.

Liderul actual trebuie să corespundă cerinţelor timpului şi nu numai el, dar şi ambianţa lui care este în stare să-l susţină şi să-l înţeleagă. Liderul nu poate şi nici nu trebuie să se teamă de risc, să aştepte succese garantate. Politica este, prin natura sa, imprevizibilă. de aceea, liderul trebuie să fie apt să depăşească insuccesele, complicaţiile neprevăzute, să poată manevra, să depăşească unele momente nefavorabile. Republica Moldova are nevoie acută de o nouă generaţie de lideri, cu o judecată strategică, neordinară, convinşi în reuşita lor. Aceştia trebuie să fie lideri novatori, cu iniţiativă şi

receptivi la iniţiativa şi novaţiile altora, care vor influenţa soluţionarea problemelor vechi prin noi abordări.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Descrieţi şi evaluaţi teoriile lideriste.
2. Stabiliţi legătura dintre tipul de lider şi stilul de conducere.
3. Discutaţi meritele şi partea obscură a liderismului carismatic.
4. Explicaţi rolul liderului în societate.
5. discutaţi despre caracteristicile liderilor politici din Republica Moldova.

Bibliografie

Perú A. *Gestionarea imaginii politice prin prisma integrării conceptului de liderism politic* // Analele Ştiinţifice ale USM. Seria „ştiinţe socioumanistice". vol. II.

— Chişinău: CEP USM, 2006, p.122 – 127.

Stroie M. *Carismă şi personalitate*.

— Bucureşti: Ştiinţa şi Tehnica SA, 2000.

Şleahtiţchi M. *Eseu asupra reprezentării puterii*. *Cazul liderului*.

— Chişinău: Ştiinţa, 1998.

Блондель Ж. *Политическое лидерство*.

— Москва: Наука, 1992.

Chu Yun-han, Diamond Larry, Plattner Marc F., Tien Hung-mao. *Cum se consolidează democraţia*.

— Iaşi: Polirom, 2004.

Tema 20: IDEOLOGIA POLITICĂ

Ideologia politică este parte integrantă a ştiinţei contemporane despre fenomenele şi procesele politice. Alegerea căilor de dezvoltare socială şi politică este strâns legată de noile interpretări şi aprecieri ale evenimentelor şi ideilor politice.

Retrospectiva istorică constituie un moment esenţial întru fundamentarea şi elaborarea concepţiilor corespunzătoare despre actualitatea şi perspectivele dezvoltării ei.

1. Ideologia politică: esenţa şi conţinutul
2. Principalele ideologii politice contemporane
3. Ideologia politică în Republica Moldova

1. Ideologia politică: esenţa şi conţinutul

Termenul ideologie (din greacă – ştiinţa despre idei) a fost lansat în limbajul ştiinţific în 1796 de către filosoful şi economistul francez A. Destutt de Trasy, în studiul „Proiectul ideologiei". De Trasy propune metodologia de sistematizare a ideilor gânditorilor din epoca Renaşterii – Bacon, Locke, Helvetius şi de a fi creată o „teorie a ideilor" comună, sau ştiinţa despre ideologie. Din momentul introducerii acestui termen în circuitul ştiinţific s-au format cele mai diverse opinii referitoare la acest fenomen spiritual. Napoleon, venit la putere, numea ideologia demagogie şi pălăvrăgeală ce nu are la bază nimic concret, dând din start acestui termen o conotaţie negativă.

Cu toate acestea, solicitarea ideologiei de practică înregistra avânturi şi decăderi. Epoca Luminilor a proclamat naşterea ideologiei, a demonstrat potenţialul ei mobilizator şi reformator, pregătind ideologic revoluţiile burgheze. Dar, la mijlocul secolului XX savantul american D. Bell a declarat despre „sfârşitul ideologiei", despre stupiditatea existenţei acesteia. Teza privind „sfârşitul ideologiei" (deideologizarea) a apărut în circuit ca reacţie la mişcările studenţeşti ce au căpătat amploare în anii '60 ai secolului XX. Concepţiile lui R. Aron, D. Bell, K. Popper ş.a., care au apărut la finele anilor '50 – începutul anilor '60 ai secolului XX, şi care prevesteau apropierea epocii de deideologizare, se sprijineau, în primul rând, pe eşecul ideologiei fascismului şi nazismului, pe proliferarea versiunilor revizioniste marxiste în Europa Occidentală. Realitatea politică actuală respinge, însă, concepţia despre sfârşitul ideologiei, ca fiind prematură.

În ştiinţa politică contemporană pot fi evidenţiate câteva poziţii stabile privind ideologia:

— Delimitarea fără echivoc a ideologiei şi ştiinţei. Sociologul german M. Weber raporta ideologia (la fel ca şi religia) la domeniul credinţei, negând în felul acesta chiar formularea, modul de a privi problema referitoare la caracterul ei ştiinţific;

— Sociologul german K. Mannheim considera ideologia drept reflectare neadecvată a realităţii, drept totalitate a ideilor care

conştient ascund starea reală a lucrurilor;

— Sociologul american T. Parsons considera ideologia drept instrument de integrare a comunităţii, lăsând în umbră sursele social-istorice ale acesteia;

— Un alt sociolog american, D. Braun, plasează ideologia la psihologia unor grupuri separate de indivizi.

Sintetizând abordările de mai sus, modurile de tratare a ideologiei politice, am putea constata că *ideologia politică* este *totalitatea concepţilor ideologice ce exprimă şi protejează interesele unui careva grup social şi care necesită subordonarea ideilor*, *faptelor individuale ale unui număr cât se poate de mare scopurilor şi obiectivelor respective de utilizare a puterii*. Altfel spus, ideologia politică constituie acea doctrină, care întemeiază atragerea unui anumit grup la putere sau folosirea acesteia şi care stipulează o strategie sau alta de acţiuni politice.

Funcţiile ideologiei se reduc, în primul rând, la cucerirea conştiinţei politice în masă a populaţiei, la implementarea criteriilor sale de evaluare a dezvoltării actuale şi ulterioare a societăţii, la determinarea scopurilor şi obiectivelor la care oamenii trebuie să se orienteze în spaţiul politic. Pot fi evidenţiate următoarele funcţii ale ideologiei:

— *Funcţia de exprimare şi apărare a intereselor unor grupuri sociale* – constă în faptul că ideologia apare în baza intereselor unui anumit grup social şi are drept obiectiv de a le pune faţă în faţă cu interesele altor grupuri;

— *Funcţia de orientare* – se manifestă prin faptul că ideologia include în sine imagini fundamentale despre societate, putere, personalitate şi, în felul acesta, creează sistemul de orientare a activităţii umane;

— *Funcţia de mobilizare* – constă în faptul că, propunând un ideal de societate, mult mai perfectă, ideologia apare în calitate de motivaţie nemijlocită a activităţii politice şi mobilizează societatea, grupurile sociale la realizarea lui;

— *Funcţia integrativă* – rezidă în faptul că ideologia atribuie

activităţii politice o astfel de valoare, care, prin dimensiunile sale, depăşeşte orice interes individual sau de grup. Ideologia se opune intereselor personale, posedă un pronunţat caracter de grup şi, în felul acesta, apare ca factor integrator;

— *Funcţia de amortizare* – se manifestă prin aceea că, fiind o modalitate de interpretare a realităţii, ideologia contribuie la slăbirea încordării sociale în societate, când apar discordanţe între cerinţele individului, grupului, societăţii şi posibilităţile reale de satisfacere a acestora.

Ideologia realizează funcţiile vizate graţie a doua proprietăţi, care o deosebesc de alte forme de conştiinţă politică:

1) *pretenţie la importanţă totală* (*sau globală*). Orice ideologie îşi propune să disemineze influenţa sa asupra păturilor largi ale populaţiei, să declare despre vocaţia sa enormă de a modifica lumea şi a mobiliza masele la realizarea ideilor propuse;

2) *caracterul normativ*. Orice ideologie necesită devotament din partea adepţilor săi faţă de normele şi valorile pe care ea le cultivă.

Pe lângă concepţiile raţionale, teoretic fundamentate, orice ideologie conţine acele scopuri, idealuri, care sunt propuse populaţiei de a le percepe prin credinţă. Într-o măsură mai mică, o atare nuanţă de credinţă colectivă posedă ideologiile oficiale, care direcţionează cursul politicii de stat. O predispoziţie mai mare faţă de aceasta o au ideologiile puterilor de opoziţie, care, de regulă, aşteaptă de la putere mult mai mult decât ea poate oferi şi care se străduie, promovând idealul frumosului, să atragă cât mai mulţi adepţi.

Ideologia politică actuală are o structură complexă. Astfel, se cunosc trei niveluri de funcţionare a sistemului ideologic: *teoretico-conceptual* (*de elită*), *programo-practic* (*propagandistic-cultural*) şi *actualizat* (*obişnuit*).

La nivelul întâi sunt elaborate teoriile politice, formulate concepţiile principale ce reflectă interesele şi idealurile grupurilor, partidelor, mişcărilor politice.

La nivelul doi teoriile şi principiile conceptuale se transformă în programe şi lozinci politice. Ideologia devine modalitate de

propagandă politică, pătrunde în şcoli, universităţi, ziare, reviste, mass-media.

Nivelul trei determină gradul de eficienţă a propagandei politice, care, pătrunzând în conştiinţa individuală şi socială, se manifestă în diverse forme de participare politică.

2. Principalele ideologii politice contemporane

Analiza forţelor social-politice ce s-au creat în societate şi a curentelor ideologice, care reflectă interesele acestor forţe social-politice, permit a vorbi despre existenţa doctrinelor ideologice de bază ale gândirii social-politice contemporane. Din secolul XVII încep să se cristalizeze ideologiile „clasice" – liberalismul, conservatorismul, marxismul.

Liberalismul clasic şi-a făcut apariţia în secolul XVII. Ca ideologie burgheză s-a format definitiv la mijlocul secolul XIX. Ideologi liberalişti pot fi consideraţi J. Locke, Th. Hobbes, J.S. Mill, J. Bentham, B. Constant, Al. de Tocqueville, Th. Jefferson ş.a.

Liberalism (lat. *liberalis* – *liber*) – doctrină şi mişcare social-politică ce proclamă libertatea personalităţii, protecţia drepturilor politice şi civile ale indivizilor, restrângerea sferei de activitate a statului.

Principiul libertăţii se interpretează ca libertate de la restricţiile din partea statului. Liberalii ieşeau împotriva tuturor formelor de putere succesorală şi privilegii de castă. În temeiul acestora a fost formulată ideea despre stat ca paznic de noapte, adică statului trebuie să i se atribuie funcţii minimale, cele mai necesare. Aceste funcţii sunt protecţia şi apărarea ţării de pericolele externe.

Clasificând formele de libertăţi, adepţii doctrinei liberale plasează pe primul loc libertatea economică, întemeiată pe proprietatea privată. Liberalismul în teoria economică propagă libertatea antreprenoriatului, pieţei şi a concurenţei. B. Constant, unul dintre întemeietorii liberalismului, consideră că libertatea alegerii şi de a fi ales trebuie oferită doar celor bogaţi. Astfel, el distinge între libertatea politică şi cea economică.

Cele mai complete idei ale liberalismului clasic şi-au găsit

reflectare în ţările anglo-saxone, în primul rând în SUA. Individualismul, sprijinul pe puterile proprii, libertatea antreprenoriatului şi a concurenţei constituie principalele motivaţii ale „modului de viaţă" american.

Dar, orice ideologie nu rămâne nemodificată. Sub influenţa dezvoltării proceselor sociale a avut loc evoluţia internă a liberalismului.

Neoliberalismul apare în anii '30 ai secolul XX. Începutul acestuia ţine de „cursul nou" al preşedintelui american F. Roosevelt (Partidul democrat). Neoliberalii recunosc ca necesară participarea nemijlocită a statului în sfera socială şi economică. Ei se pronunţă pentru limitarea puterii monopolurilor, redistribuirea bunurilor materiale prin sistemul de impozitare, promovarea programelor de stat în favoarea păturilor socialmente vulnerabile.

La baza programelor politice ale neoliberalilor au fost puse ideile consensului între guvernanţi şi guvernaţi, necesitatea participării maselor în procesul politic, democratizarea procedurii de luare a deciziilor politice. În programul politic al neoliberalilor accentul se pune pe formele pluraliste ale organizării vieţii politice.

Conservatorismul apare ca o reacţie a aristocraţiei la adresa revoluţiei burgheze. El a apărut la finele secolul XVIII ca ideologie feudală antirevoluţionară, susţinând ideea statorniciei, orânduirii sociale stabilite de Dumnezeu. Prorocul recunoscut al conservatorismului este considerat militantul politic englez, filosoful şi publicistul E. Burke. În 1790 a văzut lumina tiparului lucrarea „Reflecţii asupra revoluţiei franceze", în care pentru prima dată au fost formulate principalele poziţii ale conservatorismului.

Pronunţându-se contra Luminilor şi revoluţiei franceze, Burke demonstra că viaţa socială se întemeiază pe tradiţii, obiceiuri, pe valorile materiale şi morale, moştenite de la generaţiile precedente. Stabilitatea, echilibrul, reformarea treptată constituie principiile de bază de care trebuie să se conducă societatea. Conform ideilor lui Burke, numai în asemenea caz poate fi asigurat viitorul acesteia. Termenul „conservatorism" a fost pus în valoare pentru prima dată de

către scriitorul francez R. Chateaubriand, care în 1818 a început să editeze revista „Conservatorul”.

Conservatorismul (lat. *conservo* – păstrez) reprezintă o doctrină şi mişcare social-politică, creată pe parcursul istoriei şi canalizată spre menţinerea şi susţinerea formelor statale şi sociale, în primul rând a principiilor valorice, ce-şi găsesc materializare în familie, naţiune, religie, proprietate.

Conservatorismul clasic reiese din faptul că puterea este dată de Dumnezeu, este ceva sfânt şi statul nu trebuie să se amestece în relaţiile care sunt consfinţite de morală. Statul trebuie să contribuie la consolidarea familiei. Conservatorismul declară principiile fundamentale ale guvernării: înţelegere între putere, conducători şi cei care sunt conduşi; exercitarea puterii prin intermediul reprezentanţei împuterniciţilor; participarea permanentă a cetăţenilor la administrarea locală. Conservatoriştii considerau că în conştiinţa oamenilor trebuie cultivat ataşamentul faţă de proprietatea privată, tradiţiile umane ale trecutului, ideile descentralizării puterii. Unul dintre cele mai importante principii ale conservatorismului a fost principiul despre incompatibilitatea libertăţii şi egalităţii absolute a oamenilor.

Concepţia conservatoristă reprezintă un complex de principii, fundamentale fiind: tradiţia, religia, autoritatea, libertatea şi responsabilitatea, inegalitatea naturală a oamenilor. Spre deosebire de liberali, pentru care interesele personalităţii se plasează pe primul loc, conservatorii sunt purtătorii conştiinţei integrative, pentru care interesele statului, societăţii, naţiunii sunt mai presus decât problemele personale.

Pe parcursul dezvoltării istorice conservatorismul a suportat modificări esenţiale. Odată cu consolidarea orânduirii burgheze conservatoriştii s-au pronunţat în apărarea libertăţii pieţei, concurenţei, cereau limitarea amestecului statului în economie. Ei apărau interesele capitalului mare.

După cel de-al doilea război mondial se fac încercări de a întemeia a treia cale, deosebită de liberalism şi socialism, şi anume:

conjugarea valorilor vechi ale epocii preindustriale (familie, religie, morală) cu cele ale epocii postindustriale (munca creativă, dezvoltarea rapidă a sferei din afara pieţei – cultură, învăţământ).

Neoconservatismul utilizează valorile liberale, se comportă mai delicat faţă de reglementările statale, de participarea populaţiei la conducere, dar şi cere întărirea legalităţii şi a ordinii în stat. Ideologia neoconservatoristă se bazează pe principiile autorităţii, ordinii civile, contractului social, dar, în acelaşi timp, propagă valorile familiei, ale comunităţilor locale şi ajutorul reciproc din partea vecinilor. Venirea la putere a republicanului R. Reigan în SUA, a liderului Partidului Conservator din Marea Britanie M. Tatcher, a blocului creştin-democraţilor în frunte cu H. Kohl în Germania au transformat neoconservatorismul într-un fenomen de proporţii mondiale ce a influenţat economia, politica şi ideologia Occidentului până la începutul anilor ’90 ai secolului XX.

Obiectivul forte al politicii neoconservatoriştilor l-a constituit eliberarea statului de povara reglementării social-economice în societate. Caracteristica determinantă a neoconservatorismului rămâne a fi antietatismul (orientarea antistatală). Neoconservatoriştii se pronunţă împotriva impozitării serioase a capitalului mare, considerând că aceasta nu va ajutora păturile socialmente vulnerabile din societate. Sunt adepţi ai reducerii programelor sociale, finanţate de stat, considerând că individul trebuie să conteze doar pe forţele proprii. Societatea trebuie să creeze egalitatea posibilităţilor, dar nu a rezultatelor.

Socialismul. Aspectul teoretic şi ideologic socialismul l-a obţinut în epoca Renaşterii în lucrările clasicilor socialismului utopic Th. Moore, T. Campanella, R. Owen, Ch. Fourier, A. Saint-Simon ş.a. La mijlocul secolului XIX gânditorii germani K. Marx şi Fr. Engels au fundamentat ştiinţific ideologia socialismului. În temeiul doctrinei lui Marx şi Engels s-a creat un curent ideologic foarte puternic – marxismul, care pe parcursul unei perioade îndelungate a constituit ideologia mişcărilor muncitoreşti din întreaga lume.

La începutul secolului XX marxismul s-a scindat în două curente

opuse: leninismul (bolşevismul) şi social-democratismul. Aceste curente şi mişcări social-politice sunt legate prin rădăcini comune şi printr-un şir de orientări valorice: ideea egalităţii şi a fraternităţii; ideea echitabilităţii sociale, prioritatea socială faţă de cea personală; necesitatea intervenţiei statului în reglarea relaţiilor sociale.

Cu toate acestea, între ele sunt mari discrepanţe.

Leninismul (bolşevismul) – reprezintă doctrina politicianului rus V. Lenin şi a adepţilor săi, care s-a format în Rusia la finele sec. XIX – începutul sec. XX. Spre deosebire de Marx, care considera că revoluţia socialistă se va declanşa în ţările dezvoltate, Lenin a lansat ideea că revoluţia poate avea loc într-o ţară slab dezvoltată, anume – în Rusia. Dacă pentru Marx revoluţia socialistă era un avânt comun şi sincronizat al muncitorilor din ţările avansate din punct de vedere politic şi social-economic, pentru Lenin revoluţia din Rusia era numai începutul procesului revoluţionar, care putea să dureze o perioadă mai îndelungată. El insista la acapararea forţată a puterii, la distrugerea vechii maşini de stat, la exproprierea proprietăţii private şi transformarea ei în proprietate de stat.

Ideologia leninismului a constituit temelia militantă a Revoluţiei ruse din Octombrie (1917), a construcţiei socialismului în URSS şi în alte state socialiste din Europa, Asia şi America (Cuba). În temeiul acestei ideologii a avut loc socializarea mijloacelor de producţie, colectivizarea, s-a format puternicul sistem totalitar care a suferit eşec la începutul anilor ’90 ai secolului XX.

Social-democraţia. Întemeietorii social-democraţiei sunt K. Kautsky şi E. Bernstein. Ideologia social-democratică se dezice de tranziţia la socialism pe cale revoluţionară. La baza acesteia se află doctrina „socialismului democratic”, principalele valori fiind libertatea, egalitatea, echitatea socială şi solidaritatea.

Social-democraţia consideră drept condiţie principală de validare a socialismului pătrunderea democraţiei în toate sferele vieţii social-economice, politice, sociale. Democraţia economică are menirea de a asigura crearea unui astfel de sistem economic, care ar garanta valorificarea tuturor bogăţiilor în interesul societăţii, aprobarea

controlului economiei de către societate, pluralismul formelor de proprietate, participarea activă a statului în dezvoltarea economiei.

Democraţia politică trebuie să asigure toate drepturile şi libertăţile cetăţenilor, existenţa sistemului parlamentar, dreptul de vot universal, pluripartitismul, dreptul la opoziţie, participarea reală a cetăţenilor în administrare, supremaţia legii.

Democraţia socială îşi propune asigurarea muncitorilor cu toate drepturile sociale (dreptul la muncă, studii, tratament, odihnă, domiciliu, asigurare socială), lichidarea tuturor formelor de asuprire, discriminarea, exploatarea omului de către om, asigurarea tuturor condiţiilor pentru dezvoltarea liberă a personalităţii. Mai mult ca atât, dezvoltarea liberă a personalităţii este concepută drept condiţie de dezvoltare liberă a întregii societăţi. Social-democraţii se pronunţă pentru redistribuirea veniturilor în favoarea păturilor nevoiaşe şi dezvoltarea programelor sociale finanţate de stat.

Obiectivele socialismului democratic pot fi atinse doar pe cale paşnică, prin mijloace evolutive, cu ajutorul reformelor, prin colaborare, dialog şi consens politic dintre diverse grupuri sociale, cu susţinerea statului democratic.

3. *Ideologia politică în Republica Moldova*

Pentru societatea moldovenească problema interacţiunii politicii şi a ideologiei are o importanţă deosebită. Deşi Partidul Comuniştilor din Republica Moldova reprezintă partidul dominant, ideologia socialistă nu predomină în societate.

Partidele politice existente nu tind spre a elabora ideologii ce s-ar baza pe noi valori. În cea mai mare parte, ele sunt preocupate de lupta pentru putere; cu toate acestea, una dintre funcţiile partidelor politice este elaborarea şi desemnarea ideologiei. În condiţiile actuale, elită guvernamentală nu dispune de o ideologie care ar fi susţinută de păturile largi ale populaţiei.

În perioada de tranziţie de la totalitarism la democraţie este foarte mare riscul apariţiei unor ideologii distructive – a celor naţionaliste, extremiste ş.a. Apariţia lor poate fi condiţionată de lipsa la cetăţeni a culturii politice democratice, întemeiată pe valorile

dialogului, toleranţei, consensului. Asemenea fenomene s-au observat în Moldova la începutul anilor ’90 ai secolului XX, la etapa incipientă a procesului de tranziţie.

În asemenea condiţii nu existau premise pentru crearea ideologiei integrative. Este necesar a sublinia că elita guvernamentală nu trebuie să se bazeze pe o singură ideologie. Ea trebuie să utilizeze şi orientările valoroase ale altor ideologii. De fapt, în nicio ţară democratică nu există o ideologie de stat oficial enunţată.

În art.5 (2) al Constituţiei Republicii Moldova se subliniază: „Nicio ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului”. Însă, mulţi politicieni declară că unul dintre principalele motive ale problemelor existente constă anume în lipsa ideologiei de stat, uitând că în Republica Moldova este stabilit constituţional pluripartitismul politic şi ideologic.

Numeroşi savanţi menţionează necesitatea deideologizării statului. Statul trebuie să se elibereze de funcţiile ideologice, deoarece nicio ideologie nu poate deveni ideologie de stat, iar ideea privind prioritatea valorilor umane presupune deideologizarea relaţiilor internaţionale.

În Occident, ideologia apare în societate şi se impune statului, dar în societăţile postcomuniste ideologia este impusă societăţii de către stat. Copierea ideologiilor politice din Apus de către partidele politice din Moldova se dovedeşte a fi iraţională. Ideologia trebuie să fie conştientizată în programele partidelor politice.

Caracteristicile perioadei de tranziţie lasă amprente şi pe funcţionarea ideologiei. Drept exemplu de deideologizare a societăţii poate servi SUA. Dar aceasta nu înseamnă că în societatea americană nu există idei şi valori ce nu pot fi exprimate în anumite ideologii. America a demonstrat că societatea poate exista în afara oricărei ideologii politice, susţinute de stat, partid de guvernământ, biserică. Într-un asemenea stat se întăreşte pluripartitismul politic şi ideologic; posibilitatea influenţei ideologice este limitată de astfel de factori ca piaţa, concurenţa, dreptul, morală.

Societatea moldovenească contemporană este preocupată de

căutarea unei idei naţionale care ar putea uni păturile etnice, sociale, politice ale societăţii. Unii cercetători se orientează la crearea ideologiei naţionale prin acţiunile întreprinse de „sus", din partea elitei guvernatoare, ca mai apoi să fie implementată în societatea civilă. Ei consideră că comunitatea civilă abia se iniţiază, din care cauză nu poate elabora o concepţie naţională. Deci, acest rol îi revine statului. În principal, ideea naţională exercită aceeaşi funcţie de mobilizare şi consolidare ca şi ideologia de stat, dar într-o formă mai democratică, neoficială. Ea trebuie să sintetizeze interesele şi valorile ce sunt acceptate de majoritatea populaţiei, să indice principalele direcţii de dezvoltare a ţării.

Cât de straniu ar părea, multe valori caracteristice ideologiei socialiste mai rămân solicitate şi astăzi. Este vorba de egalitate, stat social, dreptate, colectivism etc. Deosebirea dintre aceste valori, care au existat în URSS şi care persistă astăzi în ţările din Occident, constă în interpretarea modalităţii de realizare. Scopul societăţii moldoveneşti constă nu în crearea noilor valori, ci în completarea celor tradiţionale cu conţinut democratic, european.

Tranziţia la economia de piaţă a demonstrat, prin criza politică şi social-economică, că este dificil a trece la o societate democratică fără idei naţionale, fără orientarea poporului la un anumit model de dezvoltare. Întrucât anume ideea naţională determină priorităţile dezvoltării societăţii. Pe parcursul anilor de independenţă în Moldova nu s-a atestat o elită politică care ar fi elaborat o idee politică capabilă să unească societatea. Lipsa unei atare idei favorizează acutizarea tensiunilor sociale în societate.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Care sunt structura şi funcţiile ideologiei politice?
2. Comentaţi prevederile de la alin. (2) art.5 al Constituţiei Republicii Moldova: „Nicio ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului".
3. Comparaţi structura valorilor conservatorismului clasic şi ale neoconservatorismului.
4. Ce influenţă exercită social-democraţia asupra proceselor

sociale şi politice?

5. Ce este comun şi prin ce se deosebesc liberalii, conservatoriştii şi socialiştii?

Bibliografie

Mungiu-Pipidi Al. *Doctrine politice*.

— Iaşi, 1998.

Rusu R. *Ideologie de stat sau idee naţională*? // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr. 1 (XXXII).

— Chişinău: CEP USM, 2006.

Гарбузов В.Н. *Консерватизм*: *понятие и типология* (*исторический очерк*) // Полис, 1995, №4.

Коломийцев В. *Демократический социализм*: *теория и практика* // Диалог, 1997, №9.

Флатэн М. *История либерализма и современный либерализм*.

— Москва, 1995.

Tema 21: CULTURA POLITICĂ

În politică omul caută să spiritualizeze comunicarea sa, năzuind şi dezamăgindu-se, prin obişnuinţe şi prejudecăţi, având încredere sau atacând puterea, îndeosebi în perioada crizelor politice, alegerilor etc. Această manifestare a naturii omului servind, alături de alţi factori, la modernizarea structurilor politice, uneori impune restructurarea întregului sistem al puterii. Dacă sistemul politic suferă schimbări – judecăm despre el ca despre o variabilă dependentă, asupra căruia influenţează proprietăţile societăţii concrete. Dar, în acest caz, care este variabila independentă? Variabila independentă este cultura politică, ea se acumulează în societate şi se formează pe parcursul a mai multor secole.

1. Noţiunea şi geneza culturii politice
2. Dimensiunile şi tipurile culturii politice
3. Cultura politică autohtonă în perioada de tranziţie spre democraţie

1. Noţiunea şi geneza culturii politice

Geneza culturii politice coincide cu apariţia claselor, a statului.

Manifestarea premiselor adaptării culturii vieţii politice o observăm deja în statele Orientului Antic, în Grecia şi Roma Antică. Apariţia cunoştinţelor despre politică, stat, comportarea politică, arta dirijării vieţii politice şi folosirea lor în practică sunt recunoscute ca surse ale culturii politice. Însuşi termenul „cultură politică" pentru prima dată a fost introdus în circulaţie de remarcabilul cugetător al epocii civilizaţiei moderne I.G. Herder. El era citat la sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XX de un şir de savanţi.

Cultura politică este realizarea cunoştinţelor politice, a orientărilor valorice, e o mostră de comportare a subiectului social (a personalităţii, clasei, societăţii) într-un sistem concret istoric de relaţii şi activităţi politice. Ea include experienţa politică a societăţii, care este fixată în tradiţii, obiceiuri şi legi ale claselor, grupurilor sociale, colectivelor de muncă, indivizilor, în ideile lor despre putere şi relaţiile politice, posibilitatea unei aprecieri juste a fenomenelor vieţii sociale şi capacitatea de a ocupa o poziţie politică în ea, exprimată în acţiuni sociale concrete. O determinare mai succintă a culturii politice îi aparţine politologului american W. Rosenbaum: „Cultura politică e modelul de orientare şi comportare în politică".

Concepem că cultura politică cuprinde totalitatea faptelor concrete ale omului referitor la instituţiile politice, orânduirea politică a societăţii, procesele şi evenimentele politice trecătoare. Cultura politică este gradul de înţelegere a unor anumite teorii şi concepţii politice, constituie formele şi metodele de realizare a lor de către oameni în viaţa cotidiană. Cu alte cuvinte, cultura politică nu este altceva decât iscusinţa omului de a folosi cunoştinţele politice acumulate de el. În cultura politică este încadrat nu doar un anumit nivel de conştiinţă politică, dar şi mijloacele folosite de către om în viaţa politică a societăţii pentru atingerea unor anumite scopuri, pentru autoafirmare politică.

O privire retrospectivă, cât de cât cuprinzătoare şi nuanţată, relevă că fenomenul culturii politice nu poate exista în afara unui sau unor sisteme politice concrete, create în vederea exprimării intereselor unor anumite categorii sociale, în beneficiul atât al celor

guvernaţi, cât şi al clasei conducătoare.

Nu suntem în drept să minimalizăm ideea că atunci când analizăm cultura politică în cadrul unui anumit sistem politic constatăm că ea include concomitent cultura politică a marii mase a cetăţenilor, a grupurilor şi subgrupurilor de cetăţeni, precum şi cultura politică a clasei conducătoare. Îmbinarea acestor categorii de interese, de idealuri, de valori şi justapunerea sau contrapunerea lor creează mediul, climatul de dezvoltare, de spirit al unei societăţi cât mai democratice, mai eficiente, mai echitabile.

Anume sistemul politic este cel care, prin componentele sale cele mai importante: relaţii politice, instituţii, organizaţii, valori, poate să stimuleze o cultură politică activă, partizană civilizaţiei politice şi civice. La rândul său, cultura politică poate influenţa perfecţionarea sistemului politic, poate conştientiza necesitatea acţiunii în favoarea implementării sale, a funcţionalităţii tuturor mecanismelor sale.

În dezvoltarea sa continuă, societatea şi-a legitimat sistemele politice corespunzătoare în funcţie de necesităţile şi posibilităţile sale. Axul, am putea spune, îl constituie echilibrul dintre determinismul social-politic şi determinismul tehnico-ştiinţific. Este cert că interdependenţa dintre laturile sau aspectele social-politice, tehnico-ştiinţifice nu se produce nici automat, nici instantaneu, nici linear. Influenţa lor este mediată şi de alte circumstanţe, cum ar fi locul şi timpul, nu în ultimul rând – de o anumită cultură şi conştiinţă politică. Deci, nu poate fi vorba de un determinism reducţionist, mecanic în afara politicului, al cărui nucleu este puterea.

Cultura politică este concepută şi influenţată de democratizarea puterii, de relaţia putere-democraţie. Din aceste considerente, într-un stat de drept, într-o societate politică ce se vrea cât mai democratică şi mai umană, raportul „putere-democraţie” se află în centrul întregii politici, respectiv şi al politologiei.

Din multitudinea definiţiilor date culturii politice ne vom referi la cele mai semnificative. După G. Almond, cultura politică reprezintă reţeaua orientărilor, atitudinilor, valorilor, convingerilor prin care individul se raportează la sistemul politic. S. Verba consideră cultura

politică a unei societăţi ca fiind sistemul credinţelor empirice, al simbolurilor expresive şi al valorilor care definesc situaţia în care are loc acţiunea politică, precum şi sistemul de convingeri cu privire la matricea interacţiunii politice şi a instituţiilor politice.

G. Patrik, menţionând că prin cultură politică se înţelege modelul specific al standardelor autoritare care precizează sfera comportamentului acceptabil pentru participanţii oricărui sistem politic, afirmă că aceasta constă în întreaga serie de convingeri şi idei despre structura autorităţii, de norme (reguli şi legi), valori (scopuri şi obiective), simboluri cuprinse în constituţia formală sau care sunt unite într-un grup de obiceiuri şi deprinderi neformale a căror încălcare se asociază cu o sancţiune autoritară.

După politologul polonez W. Markiewicz, cultura politică reprezintă acele elemente istoriceşte constituite în cultura la nivel global care vizează valorile recunoscute şi acceptate de către o colectivitate dată şi care se referă la sistemul puterii de stat. În sfera culturii politice se includ criteriile după care societatea este obişnuită să aprecieze politica statului, să se solidarizeze cu direcţiile acţiunilor puterii sau să se împotrivească lor. Drept componente ale culturii politice autorul polonez consideră: conştiinţa istorică, atitudinile şi comportamentele politice, conducerea politică, regulile jocului politic, principiile pedagogiei politice. F. Burlaţki priveşte cultura politică sub aspectul nivelului cunoaşterii şi perceperii fenomenului de putere şi politică deţinute de diferiţi indivizi, precum şi a nivelului activităţii lor politice determinate de cunoaşterea şi percepţia politică.

Francezul Y. Schemeil foloseşte pluralul „culturi politice", deoarece, spune el, nu există o cultură politică unică în care să se regrupeze toate caracteristicile politice ale unei societăţi. Singularul „cultură politică" sugerează o cultură politică unică, având efecte multiple asupra politicilor publice şi a vieţii politice dintr-o ţară. Expresia „culturi politice" sugerează pluralismul cultural pe care singularul nu-l implică. Factorul comun al acestor culturi este, susţine Schemeil, atitudinea faţă de sistemul politic. În concepţia sa, cultura politică este ansamblul sistemelor de credinţe şi semnificaţii politice

pertinente (potrivite) pentru o colectivitate.

Analiza definiţiilor ne face să concluzionăm că conceptul de cultură politică reprezintă dimensiunea subiectivă a sistemului politic. Cultura politică a unei naţiuni derivă din modul în care se internalizează şi se reflectă sistemul politic în gândirea, în cunoaşterea membrilor societăţii, derivă din experienţele pe care le au indivizii cu privire la viaţa politică. În acelaşi timp, ea provine din modalităţile de apreciere a sistemului politic de către indivizi, din pasiunile şi efectele politice ale acestora. Fondatorii termenului de cultură politică se referă explicit la faptul că aceasta este „manifestarea, în formă agregată, a dimensiunilor psihologice şi subiective ale politicului", este un model formal de distribuire socială a atitudinilor cognitive, afective şi evaluative faţă de sistemul politic.

2. Dimensiunile şi tipurile culturii politice

G. Almond şi S. Verba au evidenţiat dimensiunile cognitivă, afectivă şi evaluativă ale atitudinilor faţă de obiectele politice. Dimensiunea cognitivă se referă la cunoştinţele asupra sistemului politic şi faptelor politice. Dimensiunea afectivă include sentimentele de ataşament, de angajare sau de refuz faţă de instituţiile şi evenimentele politice, deci partea emoţională a atitudinilor politice. Dimensiunea evaluativă se referă la judecăţile de valoare, la opiniile exprimate asupra sistemului politic şi fenomenelor politice, iar între aceste dimensiuni există interdependenţe. Evaluarea sistemului politic este posibilă în baza cunoştinţelor despre acest sistem. Cunoştinţele despre sistemul politic modelează şi, la rândul lor, sunt modelate de sentimentele nutrite (alimentate) faţă de acesta. Dimensiunile cognitivă şi afectivă sunt influenţate de atitudinea evaluativă. Importanţa dimensiunii cognitive constă în furnizarea materiei prime pentru aprecierile valorice şi sentimentele politice. De regulă, capacitatea de a aprecia şi judeca sistemul politic presupune o cunoaştere mai mult sau mai puţin extinsă a acestuia. Totuşi, evaluările şi efectele pot fi exprimate chiar într-un context în care cunoaşterea sistemului politic este foarte slabă şi difuză. Cunoaşterea sistemului politic şi expresia opiniilor asupra acestuia nu au loc

simultan. Necunoaşterea politică nu împiedică cetăţenii „ignoranţi" să aibă poziţii asupra problemelor de politică generală. Melanjul dintre ignoranţă şi voinţa de exprimare pot chiar caracteriza anumite culturi. Este vorba de o tendinţă a indivizilor de a voi să se exprime chiar în condiţiile unei lipse totale sau parţiale de informaţie.

Conceperea culturii politice din perspectiva acestor dimensiuni are o importanţă teoretică şi practică. În plan teoretic, pornind de la dimensiunile cognitivă, afectivă, evaluativă, se realizează o tipologie a culturilor politice şi o clasificare a indivizilor unei societăţi în parohiali, dependenţi şi participanţi. Cunoaşterea distribuţiei acestor dimensiuni în cadrul unei naţiuni, surprinderea nivelului extins sau restrâns al fiecăreia dintre ele permit acţiunea de socializare politică dirijată să accentueze, după caz, fie asupra laturii cognitive, fie asupra laturii afective, fie asupra laturii evaluative a culturii politice sau asupra tuturor în integritatea lor sistemică.

Caracterizarea culturii politice a unei naţiuni înseamnă, din punctul de vedere al lui G. Almond şi S. Verba, completarea unei asemenea matrice pentru o mostră validă a populaţiei. Cultura politică devine sinonimă cu frecvenţa diferitelor tipuri de orientări cognitive, afective şi evaluative faţă de sistemul politic în general, aspectele sale de imput şi output, precum şi faţă de sine ca actor politic.

a. Tipuri de cultură politică

Orientările faţă de: Tipurile de cultură politică:	Sistem ca obiect general	Obiecte de imput	Obiecte de output	Sine ca participant activ
Parohială	0	0	0	0
Dependentă	1	0	1	0

Parti cipativă	1	1	1	1

Cultura politică parohială. Când frecvenţa orientărilor faţă de obiectele politice specializate din cele patru tipuri specificate în tabel se apropie de zero, putem vorbi despre cultura politică ca despre una parohială. Culturile politice ale societăţilor tribale africane vor intra în această categorie. În aceste societăţi nu există roluri politice specializate: şefia de trib, şefia de clan, „postul de şaman" sunt roluri politico-economice-religioase difuze, iar pentru membrii acestor societăţi orientările politice faţă de aceste roluri nu se separă de orientările lor religioase şi sociale. Parohialul nu aşteaptă nimic de la sistemul politic. În mod similar, în uniunile de trib şi regatele africane culturile politice vor fi predominant parohiale, deşi dezvoltarea unor roluri mai specializate în aceste societăţi ar putea să marcheze începuturile unor orientări politice mai diferenţiate. Oricum, chiar şi forme de guvernământ pe scară mare şi mai diferenţiate pot avea culturi predominant parohiale. Însă, probabilitatea apariţiei parohianismului relativ pur este mai mare în sisteme tradiţionale mai simple, în care specializarea politică este minimă.

Cultura politică dependentă. Al doilea tip major de cultură politică menţionat în tabel este cultura dependentă. Aici există o înaltă frecvenţă a orientărilor către sistemul politic diferenţiat şi către aspectele de output ale sistemului, însă orientările către obiectele specifice de imput şi către sine, ca un participant activ, se apropie de zero. Subiectul este conştient de autoritatea guvernamentală specializată; el este afectiv orientat către ea, având, probabil, un anumit ataşament faţă de ea sau displăcând-o; tot el o evaluează fie ca legitimă, fie ca ilegitimă. Însă, relaţia este faţă de sistem la nivel general, anume: faţă de partea administrativă a acestuia, de output, sau faţă de „fluxul descendent" al sistemului politic; este o relaţie esenţialmente pasivă, deşi este o formă limitată de competenţă care este adecvată într-o cultură dependentă. probabil, o orientare dependentă pură există într-o societate unde lipseşte o structură diferenţiată de imput.

Cultura politică participativă. Cel de-al treilea tip major de cultură politică – cultura participativă, este unul în care membrii societăţii tind să fie în mod explicit orientaţi către sistem ca întreg şi către ambele structuri şi procese, politic şi administrativ. Cu alte cuvinte – către aspectele de imput şi output ale sistemului politic. Membrii individuali ai formei participative de guvernământ pot fi orientaţi favorabil sau nefavorabil către diferite clase de obiecte politice. Ei tind să fie orientaţi către un rol „activist" al sinelui în corpul politic, deşi sentimentele şi evaluările unui asemenea rol pot să varieze de la acceptare la respingere.

Această clasificare întreită a culturilor politice nu îşi asumă faptul că o orientare o înlocuieşte pe alta. Cultura dependentă nu elimină orientările difuze faţă de structurile primare şi familiale ale comunităţii. Unei orientări difuze faţă de grupurile genealogice, comunităţi religioase şi sat, îi adaugă o orientare dependentă specializată faţă de instituţiile guvernamentale. În mod similar, cultura participativă nu înlocuieşte patternurile dependent şi parohial de orientare. Cultura participativă este un start adiţional care poate fi adăugat şi combinat cu trăsăturile culturilor dependentă şi parohială. Astfel, cetăţeanul unei forme participative de guvernământ nu este doar orientat către o participare activă în politică, el este, de asemenea, şi subiectul legii şi autorităţii, fiind membru al unor grupuri mai difuze.

Mai este necesară şi o altă precauţie. Această clasificare nu sugerează omogenitatea sau uniformitatea culturilor politice. Chiar sistemele politice având culturi politice predominant participative vor include atât componente dominante, cât şi parohiale. Astfel, există două aspecte ale eterogenităţii culturale sau ale „amestecului" (melanjului) cultural. „Cetăţeanul" este un amestec particular de orientări participative, dominate şi parohiale, iar cultura civică este un amestec particular de cetăţeni, dominaţi şi parohiali.

Dacă cele trei tipuri de cultură politică reprezentate în tabel sunt forme pure de cultură politică, putem distinge trei tipuri de culturi politice sistematic-mixtate.

Cultura parohial-dependentă. Acesta este un tip de cultură politică în care o parte substanţială a populaţiei a respins pretenţiile exclusiviste ale autorităţii difuze tribale, săteşti sau feudale şi a dezvoltat fidelitatea în raport cu un sistem politic mai complex cu structuri guvernamentale centrale specializate. Acesta este cazul clasic al întemeierii regatelor din unităţi relativ nediferenţiate. Cronicile şi istoriile majorităţii naţiunilor include acest stadiu timpuriu al schimbării de la parohialismul local la autoritatea centralizată. Însă, trecerea s-ar putea realiza într-un punct în care nu se ajunge la dezvoltarea deplină a unei culturi dependente.

Cultura dependent-participativă. Modul în care este rezolvată trecerea de la o cultură parohială la una dependentă afectează în mare parte modul în care are loc trecerea de la o cultură dependentă la una participativă. În cultura mixtă dependent-participativă, o parte substanţială a populaţiei a dobândit orientări specializate de imput şi un set de orientări către sine activiste, în timp ce restul populaţiei continuă să fie orientată spre structura guvernamentală autoritară şi să aibă un set relativ pasiv de autoorientări.

Cultura parohial-participativă. În cultura parohial-participativă ne confruntăm cu problema accesiunii culturale a multor naţiuni în curs de dezvoltare. Normele structurale care au fost introduse sunt, de obicei, participative; prin urmare, în vederea congruenţei ele presupun o cultură participativă. De aici rezultă că problema care se pune este de a dezvolta simultan orientări de *output* şi *imput*. Nu este surprinzător că majoritatea acestor sisteme politice, permanent ameninţate de fragmentare parohială, balansează, înclinând cu precauţie când spre autoritarism, când spre democraţie.

3. Cultura politică autohtonă în perioada de tranziţie spre democraţie

Trecerea de la un regim politic totalitar la un regim politic democratic în Republica Moldova este însoţită nu numai de modificări structurale, ci şi de mutaţii la nivelul culturii politice. În societate mai rămân nedepăşite stereotipurile şi dogmatismul gândirii şi limbajului politic. Fiecare personalitate politică are tendinţa de a considera

conforme adevărului doar programele şi ideile emise de ea, susţinând că doar ele pot contribui la rezolvarea problemelor. Uneori, prejudecăţile şi ranchiuna (duşmănia) întunecă atât de tare mintea oamenilor, încât aceştia resping, fără nicio analiză, orice propuneri, sub motiv că sunt elaborate de adversarii lor politici. Se încearcă inducerea, la nivelul psihicului adversarilor politici, a complexului de culpabilitate (vinovăţie).

O mare parte din populaţia ţării manifestă un indiferentism total faţă de politic, considerând că tot ce merge rău în societate s-ar datora politicului. La cealaltă extremă se află cei care şi-au imaginat propriul program de reformă şi care sunt nemulţumiţi de tot ceea ce nu concordă cu el. Atât neimplicarea unora, cât şi prea marea „originalitate" programatică a altora sunt dăunătoare unei vieţi democratice normale, generând o atitudine nihilistă faţă de politic. O astfel de atitudine se datorează, probabil, sentimentelor de suspiciune, dar şi de lehamite faţă de activitatea elitei politice din timpul regimului dictatorial, faţă de minciunile ce erau difuzate la toate nivelurile politicului.

Societatea moldovenească contemporană se caracterizează printr-o cultură politică fragmentată, mozaică şi conflictuală atât în aspectul deosebirilor dintre exponenţii sau purtătorii ei, cât şi în ceea ce priveşte modalităţile de exprimare şi funcţionare a ei. Pentru o astfel de cultură e specifică starea de sciziune, lipsa unui acord între purtătorii diferitelor subculturi în ce priveşte valorile fundamentale, idealurile şi scopurile urmărite, structura şi regimul politic existente în societate. Concomitent, acest tip de cultură politică se caracterizează şi prin izolare socială, prin lipsa încrederii reciproce între diferite grupuri şi categorii sociale, între elite şi mase. Iar aceste şi alte particularităţi ale culturii politice, asupra cărora vom reveni mai jos, reflectă diverse stări evidente de conflict şi de mari tensiuni sociale care generează instabilitate politică în societate.

Această stare de lucruri mărturiseşte că populaţia conştientizează multiplele practici de ignorare de către factorii puterii a modalităţilor şi mijloacelor legitime de soluţionare a conflictelor

sociale, politice, de muncă etc., împingând-o astfel spre diverse mişcări spontane de masă. Totodată, lipsa unui acord dintre părţi – factorii puterii şi cetăţeni – privind promovarea valorilor democratice general umane determină o parte din populaţia ţării să recunoască doar prioritatea intereselor locale.

Astfel de subculturi politice pot menţine un echilibru rezonabil între interesele şi valorile fundamentale ale subiecţilor politici doar prin existenţa unei autorităţi centrale puternice.

Cultura politică a societăţii noastre prezintă azi o sinteză a diverselor valori politice, orientări şi standarde ale activităţii politice. Ar fi o eroare să presupunem că simpla declarare a netemeinicei valorilor comuniste şi a idealurilor culturii politice dependente de tip sovietic ar fi putut să asigure formarea rapidă la cetăţeni a unei culturi politice democratice, a culturii civice. Doar aceasta din urmă are ritmul şi dinamica sa de constituire care nu coincid cu ritmul şi dinamica transformărilor economice şi sociale, chiar dacă aceste două procese (formarea culturii civice sau a culturii politice a cetăţenilor şi schimbările economico-sociale) se influenţează reciproc.

Procesul de formare a unei culturi politice noi, democratice, este destul de complicat şi contradictoriu. Dacă transformările radicale în sfera economică pot fi realizate într-o perioadă relativ scurtă şi programate într-un mod sau altul, atunci schimbările în cultura politică a societăţii de tranziţie presupun modificări esenţiale ale mentalităţii omului, înfruntarea stereotipurilor ideologice depăşite, familiarizarea membrilor societăţii cu noi valori şi înlăturarea celor vechi, însuşirea cunoştinţelor politice necesare pentru folosirea raţională a libertăţilor democratice, dezrădăcinarea multor elemente ale psihologiei politice cultivate pe parcursul deceniilor de regimul totalitar.

Pornind de la modelul analitic elaborat şi fundamentat de savanţii americani Gabriel Almond şi Sidney Verba privind tipurile de cultură politică şi ţinând cont de faptul că ei nu au analizat în special societăţile totalitare, unii cercetători din republica noastră consideră că în Moldova epocii comuniste exista doar cultura identificării şi

alienării cu regimul, nu o cultură a cetăţenilor, ci a unor oameni dependenţi de regim. Oamenii erau preocupaţi de viaţa personală, de muncă şi de îmbunătăţirea nivelului de trai, iar sfera culturii politice se află ca şi cum la periferie. Putem vorbi, de fapt, despre lipsa de cultură politică a maselor în sensul unui complex de idei împărtăşite de păturile largi ale populaţiei, despre neposedarea de către omul de rând a unor veritabile reguli de joc politic.

Tranziţia de la un regim politic totalitar la un regim politic democratic este însoţită în ţara noastră de transformări structurale în toate domeniile vieţii societăţii care, la rândul lor, influenţează nemijlocit mentalitatea cetăţenilor, cultura lor politică. Cultura politică a diverselor grupuri sociale depinde de faptul cum se reflectă sistemul politic în gândirea membrilor acestora, de pasiunile şi efectele lor politice, de experienţa pe care individul o posedă în domeniul vieţii politice, de capacităţile persoanei de a aprecia fenomenele şi evenimentele politice etc., toate acestea concomitent fiind şi manifestări ale acestei culturi. De altfel, odată cu începutul trecerii societăţii noastre la democraţie mulţi politicieni autohtoni credeau că participarea la mitinguri, demonstraţii, greve şi alte acţiuni politice, mai mult de suprafaţă, aparente, vor fi suficiente pentru formarea unei culturi politice noi, democratice. Însă, pentru constituirea culturii politice este necesară, precum se ştie, nu numai participarea la practica politică (în Republica Moldova aceasta, de rând cu alţi factori, obiectivi şi subiectivi, a condus la sfârşitul anilor ’80 – începutul anilor ’90 nu numai la politizarea excesivă a societăţii, ci şi la divizarea populaţiei în două tabere opuse: reformatori şi conservatori), dar şi asimilarea cunoştinţelor politice atât de importante în procesul de democratizare a vieţii politice. Lipsa acestora din urmă în conştiinţa unor indivizi aparte, dar şi a unor grupuri numeroase de oameni, a generat analfabetismul politic, a cărui lichidare depinde de mai mulţi factori: instruirea politică adecvată a populaţiei, socializarea politică a individului, promovarea coerentă a unui sistem întreg de valori democratice, general umane, derularea coerentă a reformelor economice, sociale şi politice etc.

Practica social-istorică a statelor democratice din Europa Occidentală mărturiseşte că includerea activă a populaţiei în relaţiile de piaţă este frânată de stereotipurile tradiţionale vechi din conştiinţa socială, inclusiv din conştiinţa politică. Tocmai aşa e situaţia la noi acum, când, spre exemplu, continuă să se manifeste unele principii ale egalitarismului ca formă a echităţii sociale, ideologia paternalistă şi alte mituri politice depăşite care stopează derularea normală a reformelor economico-sociale în noile condiţii politice. Paternalismul ca formă a raporturilor dintre stat şi individ este primejdios prin faptul că generează în conştiinţa cetăţenilor speranţe iluzorii, o denaturează. Psihologia dependenţei promovată de către statul sovietic timp de decenii mai continuă să se manifeste în atitudinea cetăţenilor faţă de structurile puterii.

Implementarea anevoioasă a valorilor politice şi lipsa în societate a unui sistem de socializare politică, care ar populariza aceste valori în rândul maselor, frânează procesele de democratizare. Dependenţa nivelului culturii politice de prosperitatea materială a individului nu creează premise pentru un dialog dintre putere şi societate şi presupune perfecţionarea procesului politic. Imposibilitatea de a dirija formarea orientării politice de către agenţii socializării, care, de multe ori, propun modele de comportament politic ce se exclud reciproc, împiedică realizarea unui acord în societate pe baza valorilor politice fundamentale. În afara valorilor general umane, puterea nu poate crea şi susţine la populaţie credinţa în propria legitimitate. Regimul politic nu este capabil să înfăptuiască integrarea tendinţelor diferitelor grupuri sociale în jurul scopurilor de importanţă naţională şi să mobilizeze populaţia la realizarea lor. Stabilitatea politică în societate apare nu numai datorită politicii social-economice eficiente, care satisface cerinţele crescânde ale indivizilor, ci şi prin intermediul formării culturii lor politice conştiente de comportament participativ.

(b) Subiecte pentru autoevaluare

1. Prin ce se deosebeşte cultura politică de alte noţiuni care explică conţinutul politicii?

2. Prin ce se manifestă specificul influenţei culturii politice asupra diverselor procese politice?

3. Cum influenţează globalizarea asupra dezvoltării culturilor politice naţionale?

4. În ce mod poate fi tipologizată cultura politică?

5. Care sunt particularităţile şi tendinţele dezvoltării culturii politice din Republica Moldova?

(c) Bibliografie

Almond G., Verba S. *Cultura civică*.
— Bucureşti, 1996.

Fruntaşu P. *Sisteme politice contemporane*. Vol. II.
— Chişinău: USM, 2001.

Radu R. *Cultura politică*.
— Bucureşti, 1994.

Агария Б., Чаморро С. *Особенности воздействия политической культуры на политическую систему общества*.
— Москва, 1998.

Амелин В. *Социология политики*.
— Москва, 1992.

Tema 22: CONŞTIINŢA POLITICĂ

Cercetarea nivelului spiritual al fenomenului politic, întruchipat în segmentele conştiinţei politice, permite a „decodifica", a penetra şi a valorifica diversele elemente şi subelemente ale existenţei politice, a oferi căi şi modalităţi de subiectivare şi transformare a acestora. Dacă pornim de la un grad relativ înalt de maturitate al conştiinţei politice, constatăm că ea este nu doar o simplă reflectare a proceselor social-politice ce se desfăşoară în societate, ci şi factorul-cheie care determină instrumentarul şi mijloacele de realizare a acestor procese. Mai mult, prin capacităţile sale epistemice, prin încărcătura sa valorică conştiinţa politică poate depăşi considerabil practica social-politică, poate prognoza evoluţia proceselor în cauză în termeni fie de comportament, fie de activitate sau de relaţii politice. Pornind de la necesitatea studierii fenomenului conştiinţei politice, propunem următoarele subiecte ale temei:

1. Caracteristici conceptuale ale conştiinţei politice

2. Structura şi funcţiile conştiinţei politice

3. Fenomenul conştiinţei politice în condiţiile Republicii Moldova

1. Caracteristici conceptuale ale conştiinţei politice

În politologie, noţiunea de conştiinţă politică s-a elaborat în special în lumina direcţiei comportamentaliste (behavioriste) de cercetare, care către mijlocul secolului XX, prin caracterul său limitat de abordare a problemelor, a fost cuprinsă de criză. Acest fapt a scos la iveală necesitatea unei viziuni mai ample asupra conştiinţei politice, alimentată de întreaga sferă psihică a subiecţilor comportamentali. De aceea, nu întâmplător, în tradiţia mondială unanim acceptată, conştiinţa politică se examinează de obicei într-un context mai larg, şi anume: ca totalitate a reflectării psihice a politicii, ca componentă subiectivă a acesteia, manifestă la diferite niveluri şi în diferite situaţii.

Actualmente, noţiunea în cauză, prin caracterul său sintetic, a devenit una de bază în aria ştiinţei politice, ea fiind determinată de abordări complexe interdisciplinare. Acestea sunt în special de natură politologico-sociologică, politologico-psihologică, politologică propriu-zisă.

Astfel, din punctul de vedere al sociologiei politice, conştiinţa politică include un ansamblu de componente ideologice, de obiective şi stereotipuri, de efecte ale activităţii social-politice individuale sau social-grupale. Iar în perimetrul psihologiei politice interpretarea conştiinţei politice ţine de îmbinarea elementului de analiză a conţinutului ei sociopolitic cu mecanismele sale individuale de funcţionare, folosindu-se în acest scop noţiunile de necesitate, interes, orientare şi altele legate de concepţia despre lume, de sistemul valoric. Referitor la studiul politologic propriu-zis al conştiinţei politice, el are un caracter integru şi cuprinde, întâi de toate, abordări ale subiecţilor acesteia privind dinamica de dezvoltare, formele funcţionale ale conştiinţei politice.

Luând în calcul cele menţionate, propunem a defini *conştiinţa politică* drept *un ansamblu de reprezentări*, *idei*, *concepţii*, *cunoştinţe*,

mentalităţi, *stări de spirit şi sentimente ale subiecţilor sociali* (*indivizi*, *grupe*, *comunităţi* etc.), *prin care aceştia sesizează sfera politică*, *manifestă atitudine faţă de fenomenul puterii politice*, *al participării politice*.

Potrivit acestei definiţii, considerăm necesar a releva următoarele trăsături de esenţă ale conştiinţei politice:

— Conştiinţa politică include aspectul subiectiv al politicii în toate dimensiunile sale, axat pe spiritualitatea politică;

— Conştiinţa politică are caracter dual, dihotomic, adică cuprinde elemente conştientizate, raţionale, valorice, normative – pe de o parte, şi subconştiente, iraţionale, afective – pe de altă parte;

— Conştiinţa politică este, în felul său, atât procesul, cât şi rezultatul reflectării şi valorificării realităţii social-politice, iar, odată cu aceasta, a exprimării intereselor sociale ale diferitelor comunităţi;

— Fenomenul conştiinţei politice există şi se realizează în funcţie de structura socială (fără a o supraestima), prin exponenţii, purtătorii săi individuali, de grup, de masă, care cuprind toate nivelurile de percepere şi interpretare a proceselor politice – de la simple reprezentări politice, cunoştinţe empirice la doctrine, teorii politice;

— Punctul de pornire al conştiinţei politice sunt stările psihologico-politice ale subiecţilor prin care se formează premisele orientative ale acestora în sfera politică. Anume de la temperament, convingeri, voinţă, intenţie şi alte variabile psihologice începe rolul activ sau pasiv al individului, al grupului în procesul politic. Aceste stări, împletindu-se cu cele de ordin educaţional, social, valoric, determină în continuare capacităţile individuale, grupale etc. de manifestare;

— În baza unui anumit grad de conştientizare a politicului, de constituire şi funcţionare a mentalităţii politice a diferiţilor subiecţi sociali (a modului lor de gândire), se formează şi comportamentul politic al acestora, atitudinea lor faţă de instituţiile politice, se profilează capacităţile lor de a îndeplini anumite funcţii, de a comunica cu organele de conducere, de a fi responsabili de realizarea anumitor

decizii;

— Analiza de esenţă şi de conţinut a conştiinţei politice este condiţionată nu numai de starea dimensiunilor sale interne, ci şi de caracterul său sintetic ce izvorăşte din interconexiunea cu alte forme ale conştiinţei sociale, în particular – cu concepţiile economice, teoriile şi normele de drept, doctrinele filosofice, concepţiile morale, valorile estetice etc. În acest sens, conştiinţa politică influenţează activ toate celelalte forme, demonstrând faţă de ele un grad mai înalt de reflectare a realităţilor sociale, inclusiv de exprimare a intereselor.

Desigur, trăsăturile sus-menţionate a conştiinţei politice nu trebuie privite şi, cu atât mai mult, percepute, interpretate sub o formă definitivă, stabilită o dată pentru totdeauna. Ele au o anumită doză de relativitate şi depind de condiţiile de apariţie şi devenire a conştiinţei politice, de căile de formare şi maturizare a ei, de natura ei dinamică.

2. *Structura şi funcţiile conştiinţei politice*

Conştiinţa politică, ca şi alte tipuri ale conştiinţei sociale, are structura sa, alcătuită din diverse niveluri, dimensiuni de natură atât statică, cât şi dinamică, fapt ce-i oferă însuşire polistructurală. Analiza acestei diversităţi structurale necesită a porni întâi de toate de la specificarea şi clasificarea componentelor sale, de la aranjarea lor într-o anumită ordine, ceea ce e posibil în baza anumitor criterii.

I. *Criteriul exponenţial*, ce caracterizează structura conştiinţei politice din punctul de vedere al purtătorilor ei. Aceştia se manifestă în diferite configuraţii, determinate de principii de ordin politic, socio-demografic, profesional, etnic, confesional etc. Pornind de aici, distingem conştiinţa politică de masă, conştiinţa politică de grup şi conştiinţa politică individuală.

Drept caracteristici principale ale structurii conştiinţei politice de masă evidenţiem în special: a) diversitatea elementelor sale de conţinut, adică spectrul larg de idei, concepţii, reprezentări, stări de spirit, sentimente ale factorului uman de masă; b) caracterul contradictoriu, fragmentar al gradienţilor conştiinţei politice, adică discordanţa, necorespunderea între diferitele fonduri de idei, cunoştinţe, opinii, stereotipuri ale subiecţilor masei, fapt ce conduce la

o reflectare tot atât de contradictorie (coerentă şi incoerentă, logică şi alogică) a realităţii sociale; c) dinamismul sporit al conştiinţei politice de masă, uneori cu urmări evident destabilizatoare pentru componentele ei statice (tipuri de valori, orientări generale relativ stabile), adică schimbarea rapidă a opiniilor, stărilor de spirit privind aprecierea situaţiilor curente, a activităţii guvernării, opoziţiei, liderilor, a unor acţiuni politice concrete, de moment etc., ceea ce determină caracterul diferitelor variante de comportament politic de masă.

Astfel de conştiinţă politică, după cum atestă opinia publică, este influenţată de mai mulţi factori, îndeosebi de zguduirile sociale existente, de evenimentele şi situaţiile concret-istorice.

Conştiinţa politică de grup, în comparaţie cu cea de masă, este tipul generalizat al conştiinţei unor sau altor grupuri concrete, mai stabile şi mai organizate, legate direct de politică. Purtătorii ei pot fi grupurile mari (clasele, păturile sociale, entităţile naţional-etnice) şi mici (elita politică, nucleul politic de conducere al partidului de guvernământ, diverse formaţiuni lobbyste de tipul grupelor de presiune, de interese etc.), cu un rol determinat în societate. Pornind de la locul obiectiv în sistemul social şi de la particularităţile mentalităţii acestor grupuri, conştiinţa politică de grup poate fi definită drept un ansamblu de reprezentări, idei, cunoştinţe ce condiţionează conţinutul, direcţia şi intensitatea activismului politic al grupului. În structura tipului dat distingem în special poziţiile politice şi preferinţele ideologice de grup.

Conştiinţa politică individuală, ca componentă structurală a conştiinţei politice în general, caracterizează însuşirile, calităţile personalităţii, ale *Homo politicus* de a înţelege şi a aprecia în felul său politica, de a activa cu scop bine determinat în plan politic. Iată de ce, în cazul de faţă un interes deosebit prezintă particularităţile subiectiv-psihologice, trăsăturile tipice de conştiinţă şi comportament ale omului în politică, cunoaşterea capacităţilor acestuia de a asimila un anumit grad al conştiinţei politice de masă şi de grup, precum şi de a elabora conştiinţa politică proprie la nivel individual.

Din punct de vedere structural, conştiinţa politică individuală include două seturi de componente: a) de cunoaştere (comprehensiune), axat pe cunoştinţe politice, informaţie politică, convingeri politice, interes faţă de politică; b) motivaţional, pătruns de necesităţi, valori, scopuri, sentimente (emoţii) politice.

Ambele seturi se află în raporturi dialectice, asigurând un anume grad de cognoscibilitate şi participare politică la nivel de personalitate.

II. *Criteriul de nivel*, axat pe anumite limite de reflectare a realităţii politice, ce caracterizează conţinutul mai multor niveluri ale conştiinţei politice, cu un grad diferit de pătrundere în esenţa acesteia. Pornind de aici, considerăm necesar a evidenţia în cadrul conştiinţei politice patru niveluri.

1. *Nivelul statal*, format de către organele speciale ale statului, însărcinate să elaboreze şi să fundamenteze politica acestuia. Trăsăturile lui generale sunt: a) caracterul oficial şi relativ stabil şi sistematic al conştiinţei „statale"; b) reglementarea relaţiilor politice prin intermediul constituţiei, legislaţiei, cadrului decizional, programelor de stat; c) apărarea într-un mod mai consecvent a rânduielilor politice şi a principiilor de conducere.

Mecanismul de exprimare a acestui nivel îl constituie sistemul ideologiei politice de stat.

2. *Nivelul teoretico-ştiinţific*, format de către anumiţi subiecţi sociali în baza cercetării cu destinaţie specială a procesului politic. Suportul conştiinţei politice teoretice şi, totodată, factorul-cheie de funcţionare a ei îl constituie sistemul de cunoştinţe ştiinţifice despre societate, om, natură, despre interacţiunea acestora. Anume cunoştinţele conduc până la urmă la formarea convingerilor individului, la necesitatea acumulării anumitor deprinderi în vederea autorealizării sale sociale şi politice. În acest sens, un mare rol în dezvoltarea nivelului teoretic al conştiinţei politice îl are atât fenomenul instruirii personalităţii, cât şi cel al autoinstruirii acesteia. Îmbinarea optimă a instruirii şi autoinstruirii, a eforturilor învăţătorului, îndrumătorului, pe de o parte, şi a elevului, discipolului,

pe de altă parte, este condiţia *sine qua non* nu numai de însuşire solidă a anumitor cunoştinţe şi deprinderi, ci şi de materializare a lor în anumite orientări politice, capacităţi de evaluare a proceselor politice. Doar în baza nivelului teoretic al conştiinţei politice individul poate aprecia la justa valoare evenimentele politice, poate manifesta o atitudine critică faţă de sistemul politic.

Modalitatea de manifestare a nivelului teoretico-ştiinţific o constituie ideologia politică în ansamblu.

3. *Nivelul empiric*, bazat pe practica nemijlocită a diferitelor comunităţi sociale. Acest nivel se distinge prin următoarele particularităţi: a) caracterul aplicativ al cunoştinţelor practice, datelor acumulate de subiecţii sociali; b) participarea în procesul politic şi însuşirea anumitui grad de experienţă politică; c) influenţa stabilă şi, totodată, inertă asupra comportamentului politic; d) caracterul contradictoriu al factorului empirico-politic, ca urmare a discordanţei, necorespunderii între obiectivitatea lumii politice şi capacităţile subiective de însuşire a ei.

Nivelul în cauză reflectă realitatea politică prin senzaţii, iluzii, emoţii, reprezentări.

4. *Nivelul obişnuit* sau *cotidian*, care se formează în baza experienţei de viaţă a oamenilor. El caracterizează totalitatea acelor idei, păreri, stări de spirit, sentimente care apar nemijlocit din viaţa cotidiană, pentru ca în cele din urmă să exprime atitudinea multiplă a indivizilor comunităţilor sociale faţă de procesele sociale, în ansamblu, şi de cele politice, în particular. Dat fiind că indivizii în parte sau grupurile sociale îşi desfăşoară activitatea în condiţii diferite, cu un potenţial de cunoaştere şi de sensibilizare a vieţii politice la fel de diferit, conştiinţa lor cotidiană este alcătuită din elemente controversate (pozitive şi negative), inclusiv din idei conservative, stereotipuri, erori, zvonuri etc. astfel, deducem următoarele însuşiri specifice ale conştiinţei politice obişnuite: a) conţinut difuz şi erodat; b) caracter turbulent, confuz şi contradictoriu; c) fragmentarism şi nesistematizare; d) emotivitate sporită; e) caracter întâmplător şi spontan al componentelor; f) influenţă stabilă şi inertă asupra

comportamentului politic.

Modalitatea de exprimare a conştiinţei politice obişnuite este de natură atât psihologică, cât şi ideologică.

III. *Criteriul diversităţii structurale* sau *al polistructuralităţii*, conform căruia structura conştiinţei politice subsumă mai multe substructuri cu specificul lor în ce priveşte conţinutul. Astfel, în literatura de specialitate se menţionează, de obicei, trei substructuri:

— *Gnoseologică*, ce caracterizează elementele structurale ale conştiinţei politice din punctul de vedere al reflectării veridice a realităţii sociale;

— *Axiologică*, ce atestă în opiniile şi reprezentările subiecţilor sociali atitudinea lor evaluativă, semnificativ-valorică faţă de diferitele aspecte ale vieţii politice;

— *Sociologică*, axată *ad litteram* pe componentele conştiinţei politice ca factori ai comportamentului politic.

Toate aceste substructuri depind una de alta şi se completează reciproc. De exemplu, pentru a determina valoarea unor bunuri politice pornim mai întâi de la factorul gnoseologic, adică de la cunoaşterea lor. Iar, bazându-ne pe un anumit nivel de cunoaştere a acestor bunuri, deja luăm atitudine, manifestăm un comportament transparent sau latent faţă de ele.

Astfel, structura conştiinţei politice, privită prin prisma celor trei criterii – exponenţial, de nivel şi polistructural – este complexă, multivalentă şi contradictorie. Ea poate fi înţeleasă la justa valoare doar abordând-o ca pe un tot, în interacţiunea permanentă a componentelor sale.

Pornind de la gradul de determinare a comportamentului indivizilor şi comunităţilor sociale, de la interdependenţele acestora în diferite dimensiuni de spaţiu şi timp politic, conştiinţa politică îndeplineşte un şir de funcţii:

1. Cognitivă, ca sistem de cunoştinţe despre realitatea politică, ca necesitate legată de sesizarea de către subiecţii sociali a diferitelor laturi ale lumii politice. Atare sistem, atare necesitate este dictată de factorul reflectării anumitor interese, fie publice, fie de grup, fie

individuale;

2. Ideologică, menită să fundamenteze scopurile şi idealurile politice, să asigure apărarea intereselor la diferite niveluri sociale. Totodată, punerea în uz a acestei funcţii decurge din necesitatea asigurării coeziunii partidelor politice, naţiunilor şi statelor, menţinerii poziţiilor puterii;

3. Comunicativă, care asigură interacţiunea dintre subiecţii politici, precum şi dintre aceştia, pe de o parte, şi instituţiile puterii, pe de altă parte. Această funcţie se realizează atât pe verticală, cât şi pe orizontală;

4. Pronostică, ce exprimă capacitatea conştiinţei politice de a asigura evaluarea ipotetică a direcţiilor de perspectivă în dezvoltarea proceselor politice;

5. Normativă şi de reglementare, axată pe stabilirea regulilor recunoscute de toţi, pe oferirea orientărilor vis-à-vis de participarea politică.

6. Educativă, ce oferă activităţii politice sau civile a individului, comunităţilor politice o orientare evident socială, dorită de societate. Prin realizarea funcţiei respective se urmăreşte influenţa şi orientarea comportamentului politic în corespundere cu anumite scopuri, idealuri.

Desigur, potenţialul funcţional sus-menţionat al conştiinţei politice are specificul său în diferite condiţii istorice şi în diferite regimuri politice. Experienţa istorică şi logica socială demonstrează că rolul acestuia în cadrul societăţii, în general, şi al sferei politice, în particular, se formează şi evoluează nu *ad libitum*, ci odată cu evoluţia complexă şi contradictorie a instituţiilor politice, cu influenţele elementelor patriarhale, tradiţionale, de supuşenie sau de participare politică, cu caracterul socializării politice etc. Aceştia şi alţi factori determinativi, subordonaţi şi adaptaţi de către regimurile politice existente la interesele politice dominante, îşi lasă amprenta respectivă asupra rolului conştiinţei politice, conducând, în ultima instanţă, la formarea unor modele de manifestare şi de influenţă a ei în societate. Aşa s-au constituit, istoriceşte, modelele patriarhal, autoritar, totalitar

şi democratic de conştiinţă politică, precum şi cele combinate, în funcţie de interdependenţele elementelor diferitelor modele, odată cu desfăşurarea tranziţiilor istorice şi actuale de la un regim politic la altul. Luate în parte, modelele menţionate îşi găsesc întruchipare în anumite doctrine politice, iar de aici urmează rolul lor specific în deservirea intereselor de putere, în educarea maselor, în mobilizarea acestora de a susţine regimul politic.

2. Fenomenul conştiinţei politice în condiţiile Republicii Moldova

Pornind de la faptul că Republica Moldova este un stat în tranziţie spre democraţie, vom sublinia unele trăsături ale conştiinţei politice în contextul transformărilor democratice. Ele vin a specifica caracterul dihotomic, adesea cu deformări de conţinut, al reprezentărilor, ideilor, mentalităţii, cunoştinţelor subiecţilor sociali. În acest context sunt de menţionat următoarele:

— Perioada de trecere de la sistemul şi regimul totalitar spre cel democratic aduce cu sine schimbări în conştiinţa politică de masă, de grup şi individuală, transformări substanţiale în modul de gândire al diferitelor grupuri sociale, lideri şi indivizi în parte, în concepţia lor despre lume, în convingerile, valorile, orientările lor politice. A dispărut, sau cel puţin deja nu mai are pondere, cel mai stabil pe parcursul multor zeci de ani obiectiv, orientat doar spre un viitor luminos. Actualmente, devine tot mai clară tendinţa pragmatică a conştiinţei, axată pe necesităţi, avantaje.

— Condiţiile şi procesele tranziţiei postcomuniste implică conştiinţei politice de masă, de grup şi individuală efecte contradictorii, în special o evidentă contradicţie de tip dezvoltare – nevalorificare. Pe de o parte, urmărim o dezvoltare susţinută a activităţii reflexive la diferite niveluri sociale, iar, pe de altă parte, această dezvoltare, în mare măsură, nu e solicitată; mai mult, nu e conştientizată îndeajuns şi nu e inclusă în tehnologiile inovaţionale cultural-politice. Astfel, se creează o disproporţie între conştiinţa politică şi practica politică, ceea ce provoacă multiple probleme sociale, inclusiv atitudini imprevizibile faţă de diferitele evenimente

social-politice. De exemplu, comportamentul electoral al maselor şi al fiecărui individ în parte în or. Chişinău (în perioada alegerilor municipale ale primarului general desfăşurate în 2005) a demonstrat un absenteism şi un indiferentism constant faţă de destinele capitalei.

— Conştiinţa politică de diferite niveluri din Republica Moldova este una eclectică de tip tranzitoriu. Anume acest fapt o face a avea caracter eruptiv, hibrid, dedublat. Drept dedublată poate servi, de exemplu, atitudinea faţă de transformările sociale. Pe de o parte, calificarea acestora este pozitivă, ele se bucură de susţinere activă sau, în cel mai rău caz, ponderată. În această ipostază conştiinţa politică de masă, în pofida dificultăţilor actuale, reflectă speranţă şi chiar încredere în viitor. Pe de altă parte, există dezaprobare şi chiar ostilitate faţă de procesul reformator. Dezordinea, certurile politice, lipsurile economice, sociale sunt însoţite de stări sufleteşti, atitudini antidemocratice, antiliberale. Această polarizare din cadrul conştiinţei politice se îmbină în mod ciudat cu elemente de pesimism, inerţie, mai mult: cu deficit de capacităţi de percepere a realităţii social-politice.

— În condiţiile tranziţiei postcomuniste eclectismul şi bifurcările excesive din cadrul conştiinţei politice de masă, de grup şi individuale întruchipează situaţii frecvente de manifestare a fenomenului Standard Dublu. Acesta reflectă mari decalaje între declaraţii şi fapte, mentalitate şi comportament, precum şi între înşişi factorii în parte ai mentalităţii sau ai comportamentului, fapt urmărit la o bună parte a elitei politice, a liderilor politici, dar şi a maselor. Fenomenul dat subordonează şi deformează transformările sociale, inclusiv politico-partinice, politico-statale, devenind obstacolul principal în promovarea reformelor. El subminează normele statului de drept, exprimă o atitudine favorizantă pentru cei apropiaţi de conducerea de partid, de clan şi complet altă atitudine pentru ceilalţi.

— Conştiinţa politică democratică de natură tranzitorie, după gradul ei de impunere, astăzi pe departe nu corespunde cerinţelor de a juca un rol decisiv în procesul de soluţionare a problemelor sociale. Ea se formează foarte greu, împletindu-se paradoxal cu procesul de distrugere/reînviere a conştiinţei autoritar-totalitare. În acest sens,

descompunerea tipului vechi şi constituirea tipului nou al conştiinţei se produce prin diferite fluctuaţii, „retrageri de la libertate", prin reproducerea, cum ar spune A. de Tocqueville, în noile forme democratice a elementelor vechi autoritare.

— Cea mai complicată problemă a societăţii în tranziţie spre democraţie porneşte astăzi de la o simbioză spontană ce există între fenomenul democratizării şi cel al acumulării mentalităţii democratice ca nucleu al conştiinţei. Ambele fenomene au structuri complexe, contradictorii, fapt ce împiedică identificarea unor modele optime de sintetizare a lor sau de adaptare a unuia din fenomene la normele celuilalt. Cel mai paradoxal este faptul că însuşirea mentalităţii noi în societatea post-sovietică se desfăşoară prin mari abateri (şi chiar negări totale) de la procesul de orientare spre valorile democratice. Funcţionalitatea unei astfel de mentalităţi rămâne a fi tradiţională, fără capacităţi de a asigura procesul democratic naţional. Drept rezultat, apar sinteze artificiale, deformate, în care democraţia şi mentalitatea sunt lipsite de sens, de o coerenţă corelativă a lor.

— Ritmurile actuale de dezvoltare a conştiinţei politice din societatea postcomunistă sunt determinate în mare măsură de starea structurii sociale, de baza socială a sistemului politic, în general, şi a partidelor, mişcărilor politice, în particular. Această bază este extrem de instabilă ca structură, se impune prin element neoformat pe deplin, uneori chiar anomic la capitolul strate, clase sociale. Avem, în fond, o structură socială cu un segment majoritar al elementului marginal, care nu dispune de suficiente capacităţi de a conştientiza la justa valoare interesele publice şi private, de a fi purtătoare ale conştiinţei politice democratice. În asemenea circumstanţe, un nivel mai înalt de conştiinţă politică, cu acumulări adecvate în cadrul ei de elemente democratice, este posibil odată cu stimularea şi dezvoltarea păturilor mijlocii. Acestea, în funcţie de gradul lor de afirmare, pot fi considerate nu doar baza şi izvorul stabilităţii economice sau sociale, ci şi spiritual-politice din societate, purtători ai unui mod de gândire pragmatic, democratic.

— Transformările democratice din cadrul conştiinţei politice de

masă, de grup şi individuale trebuie corelate cu capacităţile mentale ale elitei conducătoare, cu gradul ei de receptivitate şi stabilitate vis-à-vis de ceea ce este nou, de imperativele timpului. În acest sens, ne preocupă modul de gândire al elitei, de percepere de către ea a lumii sociale, de evaluare şi transformare a acesteia. O problemă serioasă a conştiinţei politice a elitei conducătoare, care nemijlocit vizează caracterul transformărilor democratice, este cea a asimilării modului sinergetic de gândire, a îmbinării acestuia cu gândirea dialectică. Doar e bine cunoscut faptul că viaţa politică, ca şi alte sfere, de rând cu fenomene şi procese deterministe, de cauză-efect, le cuprinde şi pe cele indeterministe, nelineare, iregulare, întâmplătoare (ce pot avea o largă rezonanţă socială), asupra cărora dialectica nu are pondere. De aceea, sistemul de pregătire a cadrelor politice (de altfel, şi a celor din alte domenii) trebuie să se centreze pe acumularea şi folosirea de către ele a cunoştinţelor despre sinergetică, despre ceea ce numim autoorganizare, autoreglare în evoluţia sociopolitică. Este important ca cei de la conducere, precum şi cei care pretind să vină la putere, să fie capabili de a se orienta în situaţii sociale neordinare, de a conştientiza, analiza şi evalua de pe poziţia sinergeticii întreaga gamă de procese şi evenimente sociopolitice.

Subiecte de autoevaluare

1. Ce trăsături de esenţă ale conştiinţei politice cunoaşteţi?
2. Care sunt criteriile structurale ale conştiinţei politice?
3. Care sunt funcţiile de bază ale conştiinţei politice?
4. Cum înţelegeţi specificul conştiinţei politice tranzitorii?
5. Care sunt paradoxurile conştiinţei politice în Moldova?

Bibliografie

Башкирова Е., Федоров Ю. *Лабиринты посттоталитарного сознания* // Pro et contra, 1999, Т.4, №2.

Fruntaş P. *Conştiinţa politică* // Politologie. Partea IV.

— Chişinău, 1998.

OXFORD. *Dicţionar de politică*.

— Bucureşti: Univers enciclopedic, 2001.

Sandu I., Colaţchi A. *Politologie*. *Introducere în studiul teoriei*

politice.

— Chişinău, 2003.

Sandu I., Sandu R. *Renovarea valorilor ideologice în conştiinţa politică a societăţii de tranziţie* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII.

— Chişinău: CE USM, 2003.

Saca V. *Fenomenul conştiinţei politice în condiţiile tranziţiei spre democraţie* // Cooperare regională şi integrare europeană în sud-estul Europei: studii de caz.

— Chişinău, 2006.

Tema 23: Psihologia politică

Tema de faţă are sarcina de a iniţia studenţii în problematica psihologiei politice, care, la rândul ei, este o componentă necesară studierii ştiinţelor politice. În cadrul ei vor fi studiate aspectele psihologice ale politicii contemporane, politica fiind tratată ca disciplină politologică, vor fi abordate direcţiile ei teoretice de bază şi instrumentarul metodologic.

1. Obiectul şi sarcinile psihologiei politice
2. subiectele de bază ale psihologiei politice
3. Principiile şi problemele principale ale psihologiei politice în Republica Moldova

1. Obiectul şi sarcinile psihologiei politice

Obiectul psihologiei politice în general este politica ca activitate umană deosebită, care posedă o structură proprie, subiect şi forţă motrice. Ca tip deosebit de activitate umană, din punct de vedere psihologic, politica se supune unei analize speciale în limitele concepţiei generale a activităţii sociale, elaborate de academicianul A.N. Leontiev. Din punctul de vedere al structurii interioare, politica ca activitate se divizează în acţiuni concrete, iar ultimele – în operaţiuni aparte. Activităţii în general îi corespunde motivul, acţiunilor – sarcinile date în anumite condiţii. Corespunzător, întregii politici ca activitate îi corespunde motivul generalizat de conducere cu activitatea umană („optimizarea"). Acţiunilor concrete politice le corespund scopuri determinate de coordonare a intereselor grupurilor

sau indivizilor aparte. În sfârşit, operaţiunilor politice private le corespund acţiuni de tip divers, de la negocieri până la războaie sau răscoale.

Subiecţi ai politicii ca activitate pot fi indivizi aparte (politicieni aparte), grupuri sociale mari sau mici şi masele neorganizate. Politica ca activitate în general, la fel ca şi componentele ei, poate avea un caracter organizat sau neorganizat, structurat sau nestructurat.

Istoria, teoria şi practica de utilizare a cunoştinţelor politico-psihologice permite a evidenţia trei sarcini de bază soluţionate de psihologia politică ca ştiinţă. Într-o oarecare măsură, aceste sarcini se dezvoltă istoric şi corespund celor trei etape de dezvoltare a psihologiei politice. Prima sarcină a fost şi este analiza componentelor psihologice în politică, înţelegerea rolului „factorului uman" în procesele politice. A doua sarcină, care parcă se situează deasupra primei, este şi rămâne a fi prognozarea rolului acestui factor şi, în general, al aspectelor psihologice în politică. În sfârşit, a treia sarcină principală, care decurgea din primele două, rămâne a fi influenţa conducerii asupra activităţii politice din partea asigurării ei psihologice, adică din partea factorului subiectiv.

Fiind de la bun început lipsită de o bază adecvată conceptual-metodologică, psihologia politică, mai ales în variantă occidentală, ani în şir a mers pe calea formării continue a bazelor de acest gen din cauza coeziunii sintetice, iar uneori datorită împrumuturilor pur eclectice ale diverselor concepţii şi metode din diverse şcoli şi curente ale psihologiei occidentale. Începând cu psihanaliza occidentală şi terminând cu variantele contemporane de behaviorism în teoriile cognitive, toate acestea, la diverse etape, au fost depistate în psihologia occidentală. Din punctul de vedere al metodologiei concret-ştiinţifice, în psihologia politică occidentală contemporană pot fi evidenţiate două tendinţe de bază.

Prima tendinţă este reprezentată în cercetările care pornesc de la ideile funcţionalismului structural şi de la teoria sistemică a politicii ca una dintre genurile sale. Cel mai activ această tendinţă se desfăşura în teoriile „susţinerii politice", pe de o parte, şi în teoriile de rol – pe de

altă parte. Aici pot fi atribuite şi ideile raţionalismului critic şi ale behaviorismului (incluzând şi asemenea curente care cercetau politica de pe poziţiile behaviorismului „convenţional", radical şi social), reflectând cerinţele acelei părţi a politicii practice care tinde să „pună la punct" mecanismul contemporan occidental, în general, considerându-l destul de omogen şi destul de rezistent. Psihologia participanţilor la procesul politic prezintă interes şi în legătură cu faptul că ei tind să optimizeze adaptarea omului la ordinea social-politică existentă. Pentru acest curent este caracteristic specificul abordărilor de cercetare şi, corespunzător, rezultatele obţinute – în special, întâi de toate, în virtutea accentuării funcţiei social-protectoare a psihologiei politice. Ştiinţa politico-psihologică se foloseşte de acest curent exclusiv pentru justificarea mecanismului politic existent, uneori fără a se ţine cont de perspectivele de dezvoltare. Argumentările filosofice ştiinţifice ale acestui gen se referă la scientism şi tehnocratism, bazându-se pe faptul abordării pur inginereşti faţă de om în politică, pe baza utilizării celor mai noi descoperiri, în sensul conducerii acestuia. Aceste modificări pozitivist-utilitariste aparent noi, dar, de fapt, demult folosite în practică, ale teoriei politice sunt o continuitate a acelor tradiţii clasice, bazele formării cărora au fost puse încă de Th. Hobbes.

A doua tendinţă este reprezentată de curentul antipozitivist în sânul căruia se elaborează activ construcţiile teoretice ale cognitivismului „psihologiei umane", neofreudismului şi ale interacţionismului simbolic. Baza acestor curente este filosofia antiştiinţifică, adesea filosofia iraţională cu sens antropologic. În cercetările empirice politico-psihologice aceste idei au pătruns din antropologia culturală, psihanaliză şi behaviorismul social al lui J. Mill. şi C. Kuly. În prezent, în acest compartiment al psihologiei politice, în calitate de bază metodologică s-a înrădăcinat instructivismul concepţiei freudiste a omului, a ideii identificării subconştiente a personalităţii cu partidul „său" politic, de asemenea, viziunea generală iraţională privind natura omului. Aceste postulate metodologice dau rezultate neunivoce în funcţie de orientarea politică a cercetărilor. Aşa,

de exemplu, psihanaliza în istoria psihologiei politice este reprezentată atât de ideile lui G. Lassuel, cât şi de construcţiile radicale ale „noilor stângişti". În sfârşit, şi aici psihologii politici adesea acţionează după principiul „ce-am găsit, aceea este bun". Pasiunea faţă de cercetările şi comenzile aplicative adesea parcă le salvează de necesitatea prelucrării sarcinilor metodologice. În corespundere cu simpatiile personale ale cercetătorului se alege o schemă oarecare convenabilă acestuia. Cauza acestei „asemănări nedefinite" este aceeaşi – lipsa bazei metodologice proprii, lipsa înţelegerii personale a politicii şi mecanismele ei psihologice. Anume de aceea problemele metodologice au fost şi rămân în centrul atenţiei celor mai serioşi psihologi politici. Cu toate că, incontestabil, ei nu pot în niciun fel să substituie expresivitatea studierii obiectelor concrete ale psihologiei politice.

În general, obiectul psihologiei politice adesea este numit „mentalitate". Mentalitate (de la engl. Mentality – conştiinţă) – noţiune generală de orientare metaforică, politico-publicistică care semnifică totalitatea şi forma specifică de organizare, un fel de depozit de calităţi şi particularităţi psihice diferite. Se foloseşte, în principal, pentru desemnarea unui tip de gândire original, specific chiar logicii şi stării de spirit. De exemplu, uneori, în literatură, se aminteşte mentalitatea naţională „georgiană", „rusă", „germană" etc., se întâlneşte şi mentalitate „regională" – „scandinavă", „latinoamericană" ş.a. Câteodată, se vorbeşte despre mentalitatea grupului social, strat, clasă – „mica burghezie", „inteligent", „marginal" ş.a. Uneori, această noţiune poartă nuanţă calificativ-estimativă, reflectând capacitatea gândirii şi nivelul intelectual al purtătorilor ei (mai cu seamă în combinaţie cu adjectivele de tipul „înaltă" „joasă", „bogată", „săracă" etc.) Poate purta şi sarcina de identificare cu caracter politico-ideologic (de exemplu, „liberală", „totalitară", „democratică" sau chiar, de exemplu, „proletară", „revoluţionară" şi, dimpotrivă, „contrarevoluţionară, „reacţionară").

La vremea sa, în ştiinţa socială noţiunea de mentalitate a fost introdusă de către reprezentanţii curentelor istorico-psihologice şi

cultural-antropologice: L. Levi-Briul, L. Fevr, M. Blok şi alţii. În contextul utilizat iniţial, mentalitate însemna prezenţa la reprezentanţii unei societăţi, tratate ca o comunitate naţional-etnică şi socioculturală, care aparţine uneia şi aceleiaşi culturi, a unui „instrument intelectual", un fel de „ustensilă psihologică", care le dă posibilitatea de a percepe şi conştientiza personal anturajul său natural şi social şi pe sine însuşi. Cu timpul, noţiunea de mentalitate a început să se folosească şi la descifrarea în tip generalizator a particularităţilor organizării psihologiei sociale şi politice a oamenilor care aparţin unei asemenea comunităţi, în particular – a conştiinţei politice a membrilor unei sau altei comunităţi destul de izolate, cu caracter nu numai naţional etnic şi istorico-cultural, dar şi cu caracter social-politic.

În sens îngust, politico-social, mentalitatea reprezintă un tezaur politico-psihologic determinat, comun pentru toţi membrii grupului soial-politic sau ai organizaţiei („vocabular", „lexicon", „prismă de percepere şi conştientizare a lumii"). Anume ea şi permite de a percepe destul de univoc realitatea social-politică înconjurătoare, de a aprecia şi de a acţiona în interiorul ei în corespundere cu normele stabilite şi metodele de comportament, oamenii adecvat înţelegându-se unul cu altul. În acest caz, mentalitatea comună apare ca un factor organizatoric care formează o comunitate aparte politico-psihologică a oamenilor pe baza acestei mentalităţi unice pentru toţi membrii ei.

Din punct de vedere funcţional social-politic, mentalitatea comună pentru un grup oarecare contribuie la susţinerea continuităţii existenţei ei şi la stabilirea comportamentului membrilor ei, întâi de toate în situaţiile relativ stabilite, dar, mai ales, în cele de criză. Principala particularitate a ultimelor este influenţa nefastă asupra mentalităţii, care pune în pericol integritatea comunităţii şi comportamentul de unire-unificare a membrilor ei, iar în cazuri extreme, critice, de influenţă poate conduce la destabilizare, stratificare şi la distrugerea mentalităţii membrilor grupului, până la distrugerea totală a unei asemenea comunităţi politico-psihologice.

Anomia care apare în rezultatul unor asemenea situaţii conduce la forme nenumărate de comportament deviant şi la crize psihice acute în rândul reprezentanţilor acestei comunităţi, ceea ce atrage după sine şi urmări social-politice: în asemenea cazuri, comunitatea devine capabilă, întâi de toate (iar uneori, exclusiv), de a se comporta distructiv în plan social-politic, ceea ce pune în pericol nu numai anturajul, dar şi conduce la autoruinarea comunităţii.

În asemenea cazuri, apare o „mentalitate de criză" (sau anomică, „conştiinţă dezintegrantă") ca expresie a unei etape determinate de ruinare a formaţiunilor sociale-politice, anterior stabile, care determinau comportamentul uman, structura conştiinţei şi a psihicului, în general.

Principalele sale particularităţi erau sistemul de mozaic (existenţa conflictuală, pe de o parte, a componentelor muribunde, deja neadecvate şi, pe de altă parte, a componentelor care iau naştere, dar care încă nu sunt sigure), nesistemacitatea, lipsa integrităţii şi stabilităţii, situaţivitatea şi schimbarea continuă. În comparaţie cu mentalitatea de înainte de criză, destul de stabilă şi structurizată, cea de criză poartă un caracter de flux, labil, instabil. Mentalitatea de acest tip se exprimă, de exemplu, în situaţiile de trecere bruscă de la totalitarism la democraţie, care se caracterizează prin apariţia unui şir de forme ale vieţii politice – în particular, a pluralismului social-politic, a economiei cu multe forme de gestiune, a pluripartitismului etc. Un exemplu în acest sens pot fi încercările diverselor reforme în societatea sovietică legate de perestroikă: principalul factor al acestor reforme trebuie să fie „factorul uman", adică mentalitatea nouă, schimbată, a întregii societăţi. Însă, evoluţia evenimentelor a arătat că transformarea mentalităţii este un proces destul de bolnăvicios şi îndelungat. Aceasta ţine, în primul rând, de dificultatea de a renunţa la „sarcina psihologică" anterioară cu un fel de inerţie sau „opunere" a mentalităţii anterioare. În al doilea rând, de pericolul urmărilor distructive. În al treilea rând, de dificultatea de formare a noii mentalităţi în procesul de adaptare, practic forţată, a oamenilor nu atât la condiţiile noi, cât la perioada de reformare. Dificultăţile de acest gen

conduc la aceea că transformările sociale nu pot fi susţinute de către membrii societăţii, oamenii fiind impuşi să depăşească „mentalitatea de criză”.

2. Subiectele de bază ale psihologiei politice

Sfera subiectelor concrete de a căror studiere se ocupă psihologia politică este foarte largă, dacă nu chiar nelimitată. Practic, ei i se atribuie totul în politică, conţinând unele „aspecte psihologice”, fiind implicat şi un factor nou – „factorul uman”. De la psihologia de lider până la comportamentul gloatei; de la intrigi în grupurile mici ale organului de conducere a ţării până la comportamentul de panică necontrolat; de la apartenenţa politică până la o apolicitate totală etc. Aceasta este lista minimă a subiectelor celor mai expresive, de bază ce ţin de atenţia psihologiei politice.

Multitudinea subiectelor presupune un număr infinit de legături interdisciplinare ale politicii psihologice. După caracterul unui şir de subiecte studiate şi conţinutul lor concret psihologia politică la nivel practic, concret, are un punct de joncţiune cu un şir de discipline psihologice înrudite – întâi de toate, cu psihologia propagandistică şi psihologia organizării conducerii. Cu prima o uneşte problemele orientărilor sociale, ale opiniei publice, ale comportamentului gloatei etc. Cu a doua – aspectele teoretice şi practice ale problematicii conflictelor şi rolului de lider, particularităţile psihologiei grupurilor sociale mari şi mici.

Psihologia politică este destul de strâns legată de ştiinţa sociologică, în special cu un asemenea compartiment al ei cum este sociologia politică. Folosind rezultatele obţinute cu ajutorul metodelor sociologice (în primul rând, al sondajelor sociologice, metodelor demoscopiei etc.), psihologia politică asigură interpretarea lor mai profundă, o analiză mai calitativă a lor. Aceasta îmbogăţeşte reciproc ambele discipline ştiinţifice, cu toate că nu exclude veşnicele discuţii ale psihologilor şi sociologilor despre rolul şi importanţa fiecărei din aceste ştiinţe.

Bineînţeles, psihologia politică posedă legături dezvoltate interdisciplinare cu diverse curente din politologie. Aşa sau altfel, în

general, ele au un obiect comun de studiere – politica şi, de aici, rădăcini comune. În pofida creşterii permanente în ultima vreme a independenţei psihologiei politice, în multe cazuri, politologia apare în faţa ei în calitate de client (persoana care comandă), înaintând probleme funcţionale. Deci, are loc şi schimbarea reciprocă a metodelor care îmbogăţesc ambele ştiinţe. Să atragem atenţia că între reprezentanţii lor, spre deosebire de cazul precedent, practic nu există contradicţii şi neînţelegeri. Acest lucru denotă delimitarea subiectelor de studiu şi existenţa diverselor „limbi" ştiinţifice proprii fiecărei discipline.

Problemele înaintate de către politologie în însăşi practica politică influenţează asupra dinamicii de dezvoltare a psihologiei politice plasând pe primul loc ba o problemă, ba alta de ordin funcţional. Corespunzător, după orientarea funcţională, dată de politologie şi practica politică, psihologia politică contemporană poate fi divizată în două compartimente de bază. Problematica primului compartiment o alcătuiesc problemele politicii interne, problematica celui de-al doilea compartiment – sfera relaţiilor internaţionale în politica externă. În afară de aceste două compartimente, în ultimul timp se dezvoltă activ, pe baza cerinţelor practicii şi a mijloacelor investite foarte serioase, încă un compartiment – psihologia politico-militară, aceasta pretinzând la o autonomie funcţională.

În cadrul psihologiei politice în politica internă, axa cercetărilor o constituie psihologia personalităţii „omului politic" şi, de asemenea, problemele socializării politice, cele privind orientările sociale ca particularităţi psihologice prin care se deschide personalitatea în politică. Formele de legătură a „determinantelor intra-psihice cu procesele politice" pot fi urmărite prin analiza problemelor rolului de lider, exprimarea nemulţumirii politice, comportamentului la alegeri, tulburărilor din motive rasiale etc. Psihologia personalităţii „omului politic" se examinează în două aspecte. În unul din ele epicentrul este personalitatea liderului – se examinează particularităţile psihologice ale activiştilor de stat concreţi, politici şi sociali. Întemeietorul acestei linii a fost încă Freud, care a creat în ştiinţă portretul psihobiografic al

preşedintelui SUA Th. Wilson. Devenind psihoistorie, această linie s-a îmbogăţit şi cu alte abordări, nu numai psihanalitice. În cadrul ei se cercetează activ mecanismele motivării comportamentului politic în plan lărgit; metodele de luare a deciziilor politice; particularităţile gândirii politice; mecanismele politico-psihologice de influenţă asupra diverselor grupuri sociale şi pături ale populaţiei; particularităţile „atractivităţii" liderilor etc.

În alt aspect, persoana examinată este în calitate de participant de rând la procesele politice sau de membru al unor grupuri sociale determinate. Astfel, se cercetează un şir de probleme. Aici intră, în primul rând, gradul de participare a „omului de mijloc" în politică, de exemplu: „apatia", „conformarea" sau, dimpotrivă, „activitatea politică". Aici se cercetează şi tipuri ale unei asemenea participări (de exemplu, „lider", „cel ce s-a alipit", „cel ce ia decizii" sau simplul „executor"). În acelaşi rând compartimente precum: „calitatea" participării la activitatea politică (volubilitatea, rigiditatea poziţiilor, abordarea creatoare), orientările de rol ale liderului, ca personalitate, mecanismele de „atracţie" faţă de sistemul politic (de exemplu, unii psihologi politici occidentali evidenţiază tipurile „sentimental" şi „instrumental" de loialitate) etc.

Psihologia politică în politica externă şi în relaţiile internaţionale porneşte de la aceea că ştiinţa psihologică are, deşi limitată, o importanţă destul de mare în teoria şi practica relaţiilor internaţionale. Deoarece astăzi este imposibil a ignora sau a diminua rolul politicii liderilor diferitelor state, al opiniei publice, al diverselor ţări, al propagandei, al factorilor situaţivi şi al urmărilor psihologice pe care aceştia le provoacă, toate au devenit, într-o măsură mai mare sau mai mică, subiecte ale analizei politico-psihologice. În centrul problematicii date se află studierea elitei politice a diferitelor ţări (a persoanelor şi grupurilor care iau decizii de importanţă internaţională) şi, de asemenea, „opinia publică", grupurile sociale mari naţional-etnice, masele, în general, ca forţă capabilă să influenţeze elita. Detaliat se cercetează problemele conflictelor atât în plan teoretic, cât şi aplicativ, mecanismele luării deciziilor politice,

procesele influenţei unor acţiuni ale elitei asupra opiniei publice, şi invers: acţiunea opiniei publice asupra poziţiilor elitei, mecanismele psihologice de ţinere a negocierilor şi de soluţionare a contradicţiilor etc. În plan general, subiectul de cercetare, studiere al acestui curent este „factorul uman al relaţiilor internaţionale".

Cercetările de acest gen poartă, întâi de toate, un caracter aplicativ. Se presupune că cunoaşterea „disciplinelor psihopolitice" permite a prognoza exprimările factorului uman în politica externă. Cel mai cunoscut exemplu de acest gen este lucrarea unui grup de psihologi americani, care au prognozat la timpul lor comportamentul lui j. Kennedy şi N.S. Hruşciov în perioada soluţionării „crizei din Karaibe" (în particular, negocierile directe ale liderilor a doua ţări prin aşa-numita „linie fierbinte" între Kremlinul moscovit şi Casa Albă din Washington) şi care au dat recomandări preţioase ce au contribuit la soluţionarea divergenţelor politice între două mari puteri numai prin metode psihologice.

În afară de filosofie, o abordare frecvent utilizată este aşa-numita abordare psihologică. Aceasta constă în studierea denaturărilor mersului logic al gândirii, care deseori apare sub influenţa factorilor emotivi, a stereotipurilor şi a factorilor situaţivi. În categoria ultimilor pot intra şi numeroase momente diverse – de la raporturile interpersonale dintre reprezentanţii elitei şi anturajul din încăperea unde se ţin negocierile până la particularităţile relaţiilor dintre ţări, variantele „gândirii de grup" a elitei, particularităţile naţionale în conceperea acţiunilor situative de propagandă etc. Valoarea practică a acestui curent constă în posibilitatea modelării politico-psihologice a tuturor momentelor studiate şi în urmărirea influenţei lor asupra politicii externe.

În cadrul militar-politic de utilizare a psihologiei politice accentele de obicei se pun pe problemele luptei cu armatele reale şi inamicii potenţiali, cu partizanii şi „răzvrătiţii". Aceasta include studierea unui şir de momente: de exemplu, a particularităţilor personalităţii liderului lor. Aici se atribuie şi elaborarea practică a mecanismelor psihologice ale trădării, perfecţionarea activităţilor

psihologice de distrugere, elaborarea operaţiunilor speciale, perfecţionarea tacticii interogărilor, a mecanismelor de ducere a războaielor psihologice sub diverse forme.

În general, psihologia politică contemporană reprezintă un conglomerat neuniform de concepţii teoretice şi diverse cercetări aplicative care, însă, poartă un caracter sporadic. Spre deosebire de abordările cu care ne-am obişnuit, când ştiinţa în devenire propune singură un fel de „nomenclator" specific de subiecte accesibile studierii, aici vedem o altă abordare. Pentru ştiinţa occidentală, în general, este mai neobişnuit când practica pune unele sarcini concrete, iar savanţii care le studiază le generalizează şi formează astfel o ştiinţă nouă.

3. Principiile şi problemele principale ale psihologiei politice în Republica Moldova

Articol X. Psihologia politică în Republica Moldova include cele mai frumoase realizări atât ale ştiinţei occidentale, cât şi ale „psihologiei politice" ruse. În calitate de curent independent al cercetărilor concrete, interdesciplinar ca geneză, dar destul de autonom, psihologia politică porneşte de la cinci principii de bază. În primul rând, se consideră că epicentrul cercetărilor ar trebui să fie „zona de interacţiune a fenomenelor politice şi psihologice". Încercările de deviere într-o direcţie sau alta pot conduce la reducţionism. În al doilea rând, se afirmă că un loc central în cercetări trebuie să ocupe cele mai importante şi actuale probleme care stau în faţa „opiniei publice": transparenţa rezultatelor serveşte drept obstacol pentru folosirea lor în scopuri antisociale. În al treilea rând, se declară şi necesitatea de a acorda o atenţie maximă contextului politic şi social al fenomenelor cercetate, folosind pentru înţelegerea lor o diversitate de proceduri metodice şi procedee de acumulare a datelor. Un asemenea pluralism conduce la lărgirea posibilităţilor explicative ale ştiinţei. În al patrulea rând, se postulează că este necesar a cerceta nu numai rezultatele influenţei factorilor psihologici asupra politicii, dar şi însuşi procesul de formare a fenomenelor şi proceselor şi, de asemenea, tendinţa de dezvoltare a lor. Acestea asigură vastitatea de

conţinut a cercetărilor. În al cincilea rând, psihologia politică în Republica Moldova este tolerantă în privinţa aprecierilor date atât politicii externe, cât şi celei interne, adică caracterizează de pe poziţii de neutralitate comportamentul oamenilor în situaţii politice sau acţiunile lor îndreptate spre sistemul organizaţiilor politice.

Majoritatea cercetătorilor din Republica Moldova evidenţiază ca prioritate următoarele probleme funcţionale de conţinut ale psihologiei politice: primul grup de probleme – problemele metodologiei, metodelor şi principiilor fundamentale ale ştiinţei; al doilea grup – cercetarea mecanismelor psihologice ale fenomenelor de comportament politic al maselor; al treilea grup – studierea psihologiei grupurilor mici în calitate de element al proceselor şi fenomenelor politice; al patrulea grup – cercetarea proceselor de formare a personalităţii ca participant la procesele politice, a legitaţilor politice şi a gradului de implicare a persoanei în politică, a mecanismelor socializării politice, a etapelor ei şi a factorilor ce facilitează socializarea politică; al cincilea grup de probleme îl formează problemele psihologice privind relaţiile internaţionale şi relaţiile la nivel naţional, aspectele psihologice ale problemelor regionale şi globale. Acestea sunt problemele prioritare pentru ştiinţă din punct de vedere funcţional, de conţinut. În altă dimensionare, deja structurală, de conţinut, psihologia politică în Republica Moldova ridică un subiect generalizat al cercetării sale pe patru niveluri de bază ale organizării sociale a subiectului politicii ca activitate deosebită.

Primul nivel – analiza psihologiei personalităţii în politică. Pe de o parte, analiza personalităţii în expresie socială tipică cu accentul pe un tip politico-psihologic de masă, care exprimă psihologia grupului, a stratului, a clasei sau chiar a societăţii în general, inclusiv mecanismele psihologice de apariţie şi dezvoltare a tipului dat şi prognozarea comportamentului acestuia. Pe de altă parte, problema rolului de lider în expresie individual-psihologică. Aceasta presupune studierea personalităţii, a activismului politic concret.

Al doilea nivel – analiza psihologiei grupului mic, inclusiv mecanismele psihologice ale acţiunilor diferitelor grupuri de elită,

fracţiuni, grupuri de influenţă etc. Aici intră relaţiile formale şi neformale ale liderului cu anturajul: psihologia relaţiilor din interiorul grupului şi relaţiile acestuia cu exteriorul; psihologia luării deciziilor în grup şi un şir de probleme legate de aceasta.

Al treilea nivel – analiza psihologiei grupurilor sociale mari (triburi, naţiuni, poporaţii). Aici este vorba despre mecanismele politico-psihologice de influenţă în proporţii mari a „grupurilor mari de interese" asupra luării deciziilor de genul grevelor politice, de exemplu, al conflictelor etnice şi interetnice etc.

Al patrulea nivel – analiza psihologiei maselor şi a dispoziţiilor politice în masă. Aici mai pot fi incluse şi problemele organizaţiilor şi mişcărilor de masă. Tot aici se includ şi procesele de comunicare (de exemplu, cele care activează în cadrul campaniilor electorale). Un rol important îl au aici fenomenele psihologice în masă. Aici intră comportamentul gloatei, al publicului „adunat" şi „neadunat", panica în masă şi agresiunea, precum şi alte exprimări ale aşa-numitului comportament necontrolat.

Secţiune 10.01 Subiecte pentru autoevaluare

1. Apariţia psihologiei politice ca ştiinţă.
2. Obiectul psihologiei politice.
3. Şcolile teoretice în studierea fenomenelor politico-psihologice.
4. Subiectele de bază ale psihologiei politice.
5. Problema integrării şi dezintegrării în Republica Moldova şi trezirea conştiinţei naţionale.

Secţiune 10.02

Secţiune 10.03 Bibliografie

Betea Lavinia. *Psihologie politică*.
— Iaşi: Polirom, 2001.

Gustav Le Bon. *Psihologia mulţimilor*.
— Bucureşti, 1997.

Zavtur A. *Centrismul politic şi exponenţii lui în Republica Moldova* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea IV.
— Chişinău: USM, 1994.

Мошняга В., Илащук Д., Спиней Т., Завтур А., *Конфликт в Молдове*: *опыт этнополитологического анализа*.
— Кишинев: Молд. ГУ, 1992.
Гозман Л.Я., Шестопал Е.Б. *Политическая психология*.
— Ростов-на-Дону, 1996.

Tema 24: Acţiunea politică şi relaţiile politice

În diversitatea de forme ale acţiunilor şi relaţiilor sociale celor politice le revin un rol-cheie, condiţionat de factori atât obiectivi, cât şi subiectivi, de însuşi specificul politicii ca domeniu complex ce deţine pârghiile de reglementare a vieţii sociale, de organizare şi conducere a societăţii, în general, şi a sferelor acesteia, în particular. Prin acţiuni politice şi relaţii politice se iau deciziile politice, agenţii de putere îşi asumă responsabilitatea conducerii şi guvernează, iar opoziţia politică îşi realizează misiunea de a se opune guvernării, de a nu fi de acord cu ea.

Pornind de la aceste raţionamente, propunem următoarele subiecte:

1. Conceptul, structura şi tipurile acţiunii politice
2. Relaţiile politice – expresie sintetică a relaţiilor sociale
3. Dimensiuni acţional-politice şi relaţional-politice în condiţiile Republicii Moldova

1. *Conceptul*, *structura şi tipurile acţiunii politice*

Din punct de vedere politologic, acţiunea se leagă, de obicei, de comportamentul subiecţilor sociali care tind să atingă un scop, să realizeze o poziţie sau o influenţă în sistemul politic, în guvernare, în elaborarea şi implementarea în societate a politicilor publice. De aici definim *acţiunea* ca *o totalitate de comportamente organizate ale subiecţilor sociali manifestate atât în interiorul sistemului politic*, *cât şi în afara lui şi supuse realizării intereselor şi scopurilor general-sociale cu ajutorul instituţiilor puterii*. În baza acestei abordări, remarcăm unele trăsături de esenţă ale acţiunii politice:

— Acţiunea politică are caracter complex, contradictoriu, determinat, în fond, atât de conţinutul propriu-zis al sistemului politic, cât şi de inputurile acestuia, inclusiv de alte tipuri de acţiuni sociale. În

acest context, acţiunea politică joacă un rol-cheie în cadrul sistemului politic, în particular, şi în cadrul sistemului global al acţiunii sociale, în general, întrucât ea, în baza puterii, influenţează în mod decisiv natura ambelor sisteme.

— Expresia directă a acţiunii politice o constituie comportamentul politic. Acesta reflectă mecanismul desfăşurării acţiunii, gradul ei de procesualitate şi stabilitate, obiectivarea în acţiune a convingerilor şi atitudinilor politice, corelată cu anumite interese ca motivaţie şi cu anumite scopuri ca modele mentale ale subiecţilor acţionali. Dimensiunea principală a comportamentului politic este participarea politică.

— Mecanismul desfăşurării acţiunii politice depinde de un sistem de condiţionări şi motivări prealabile, cum ar fi necesităţile, utilităţile, scopurile, pasiunile politice ale actorilor. Acestea, luate în totalitate, fiind conştientizate, formează anumite interese, inclusiv de putere, ca mobiluri ale acţiunii politice ce alimentează dezvoltarea şi transformarea ei.

— Acţiunea politică întotdeauna presupune o luptă a noului cu vechiul, inclusiv intensă, între forţe, idei, scopuri, valori, orientări opuse. În acest sens, confruntarea are loc nu doar între subiecţi, ci şi în interiorul acestora, la nivel de mentalitate, de comportament (de exemplu, lupta împotriva erorilor proprii). Astfel, în toiul luptei politice multe aspecte ale acţiunii, iniţial prost sesizate, devin cunoscute, inclusiv caracterul, rolul ei social.

— Acţiunea politică este în felul său o ştiinţă, fiindcă presupune o analiză obiectivă, ştiinţifică a condiţiilor existente şi, respectiv, determinarea pe această bază a scopurilor şi sarcinilor politice. Or, acţiunea politică este nu numai ştiinţă, ci şi artă, întrucât ea mai mult decât oricare acţiuni necesită de la politicieni iscusinţă în luarea şi implementarea deciziilor, abilităţi şi orientări adecvate în dezvoltarea relaţiilor sociopolitice.

— Însă, o acţiune politică poate fi nu numai o parte a unui proces coerent de decizie, ci şi un comportament neplanificat, întâmplător, adică neorganizat. Astfel de logică ni se pare destul de

întemeiată, fiindcă politica, în general, şi acţiunea politică, în particular, este pătrunsă atât de factorul determinismului, cât şi al indeterminismului, ea având de aici nu doar conţinut dialectic, ci şi sinergetic.

— O acţiune politică coerentă necesită îmbinarea armonioasă în cadrul ei a elementului emoţional, afectiv cu cel raţional. Desigur, emoţionalul în politică este ceva firesc, ce poate avea un rol pozitiv; or, emoţiile trebuie la timp controlate, supuse raţiunii.

— Acţiunea politică, de obicei, uneşte în sine elementele creării şi făuririi, pe de o parte, şi a negării şi distrugerii, pe de altă parte. Acest proces contradictoriu are specificul său în diferite condiţii istorice, inclusiv în societatea în tranziţie spre democraţie. Este important a alege calea creării valorice ca prioritate a evoluţiei sociopolitice, iar mersul distrugerii vechiului să fie subordonat unor limite raţionale.

— Condiţia *sine qua non* a unei acţiuni politice eficiente ţine de corespunderea acesteia fenomenului realităţii politice. Atare fenomen trebuie pus în serviciul aprecierii obiective a oricărei situaţii politice, determinării şi analizei formelor şi scopurilor acţionale, pentru a exclude acţiuni necugetate, izvorâte doar din dorinţe. Totodată, eficienţa acţiunii politice depinde şi de opusul realităţii politice – de mitul politic, de potenţialul lui mobilizator şi orientativ. Or, o acţiune politică cu adevărat benefică este posibilă atunci când se asigură o mişcare de la real spre ideal şi de la ideal spre real.

Pentru a penetra conţinutul acţiunii politice, este necesară o specificare a elementelor ei structurale. Anume analiza structurală permite a identifica staticul şi dinamicul acţiunii politice, a determina raporturile acestora, a valoriza capacităţile agenţilor acţionali, potenţialul lor teleologic, tehnologic etc. de dezvoltare şi modernizare social-politică. De aceea, considerăm oportună fundamentarea câmpului structural al acţiunii politice prin următoarea formulă: subiecţii acţiunii – scopurile acţiunii – mijloacele acţiunii – motivaţiile şi normele acţiunii – procesul acţiunii – rezultatul acţiunii. Luate ca un tot, componentele formulei date oferă acţiunii politice integritate

structurală.

Mai întâi vom lua în discuţie subiecţii acţiunii politice. În literatura de specialitate urmărim două poziţii principale în abordarea acestora: marxistă şi weberiană. Concepţia marxistă porneşte de la prioritatea subiecţilor colectivi, de grup, clasiali, socotind că acţiunea fiecărui individ capătă sens politic doar dacă este inclusă în sistemul activităţii politice de grup. Invers, concepţia weberiană consideră că acţiunea politică, ca şi oricare acţiune socială, poate fi înţeleasă reieşind numai din comportamentul oamenilor în parte. Considerăm că ar fi raţional de îmbinat aceste două poziţii şi, astfel, de omis reducţionismul. Pornind de aici, este necesar a evidenţia trei tipuri de agenţi ai acţiunii (activităţii) politice: a) individuali; b) grupali; c) instituţionali. Din primul tip face parte orice personalitate politică, însă privită nu doar ca parte a grupului, ci şi ca agent individual autonom, ca *Homo politicus*. Adică, individul ca agent se impune în două ipostaze: individuală separată şi individuală de grup, oferind astfel originalitate acţiunii politice. Din cel de-al doilea tip de agenţi fac parte grupeleelitare, corporative, teritoriale, etnice etc., care după caracterul orientărilor şi poziţiilor lor valorice sunt extrem de variate, chiar opuse: adepţi sau protivnici ai reformelor, purtători ai ideilor liberale, conservatiste, comuniste, naţionaliste etc. Al treilea tip de actori politici sunt prezenţi prin stat cu organele sale, partide, mişcări social-politice, adică entităţi instituţionale. Instituţiile politice sunt cea mai înaltă formă de organizare a activităţii politice, apar în urma necesităţilor celui de-al doilea tip de agenţi.

Un alt element structural al acţiunii sunt scopurile politice. Elaborarea şi existenţa acestora înseamnă că acţiunea politică, ca şi oricare acţiune socială (dar, credem, şi mai mult), este profund conştientizată (desigur, cu un grad diferit în condiţii diferite), având o orientare strict determinată. După cum demonstrează teoria şi practica politică, scopurile acţiunii sunt juste sau injuste, bine formulate sau prost formulate, de perspectivă (de durată lungă sau medie) sau curente (de durată scurtă).

Într-o societate democratică urmărim o multitudine de scopuri,

între care cele fundamentale sunt: libertatea, egalitatea, siguranţa, integrarea, participarea, solidaritatea, eficienţa, echitatea socială. Fiecare din ele are rostul său, este o valoare supremă după care se judecă despre societate. Însă, promovarea simultană a acestor scopuri, după cum remarcă unii savanţi occidentali, generează multiple probleme, chiar irezolvabile, fie în planul echilibrelor structurale sau în cel al căutării mijloacelor respective. De aici şi fenomenul maximalizării scopurilor, adică revărsării lor dincolo de anumite limite, când unii actori, agenţi tind să se bucure de mai multă libertate, siguranţă etc. decât este posibil.

Scopurile acţiunilor politice se realizează în funcţie de mijloacele aplicate. Acestea sunt un element structural-cheie al acţiunii, situat între începutul şi sfârşitul ei. În fond, mijloacele se stabilesc, se calculează în raport cu anumite scopuri, ele fie că corespund sau contravin scopurilor. De aceea, problema mijloacelor în politică, a corelaţiei „scop-mijloace" întotdeauna i-a preocupat pe savanţi, pe politicieni. Ei au avut şi au o atitudine diferită faţă de acest tandem, inclusiv faţă de maxima lansată de N. Machiavelli „scopul scuză mijloacele". Astfel de obiectiv este propriu regimurilor dictatoriale. Iar dezideratul firesc al unei societăţi democratice, norma supremă a forţelor sale politice este ca mijloacele să corespundă scopurilor umane, democratice.

Cel mai controversat fenomen structural al acţiunii politice este procesul acesteia. În funcţie de încărcătura scopului şi caracterul mijloacelor (paşnice, violente), procesul acţiunii poate îndreptăţi aşteptările, dar poate şi să nu le recupereze. De exemplu, într-o societate în tranziţie, unde procesul democratizării este dominat de mijloace autoritare, individul care tinde să dobândească mai multă liberate obţine în schimb mai multă constrângere. Pornind de aici, e cunoscut faptul că în cadrul procesului niciun scop al acţiunii politice nu reuşeşte să se realizeze întocmai aşa cum a fost programat, fără unele abateri, argument confirmat şi de mersul reformelor politice, economice, sociale din ţările ex-sovietice. Procesul acţiunii necesită o atenţie permanentă faţă de sine, o analiză şi o expertiză ştiinţifică a

căilor şi metodelor de implementare a noului şi, respectiv, o corecţie în caz de necesitate a cursului reformării.

Elementul final al acţiunii politice sunt rezultatele ei. Acestea pot fi complete sau incomplete, dorite sau nedorite, aşteptate sau neaşteptate. Rezultatele obţinute depind întru totul de faptul cum s-a desfăşurat acţiunea, cum s-au calculat, folosit şi reînnoit mijloacele pentru a se potrivi scopului ales. În linii generale, rezultatele sunt o expresie sintetică a tuturor celorlalte elemente structurale.

Alt compartiment important al acţiunii politice, la fel de complex ca şi structura acesteia, aflat într-o strânsă legătură cu ea, ţine de factorul tipologizării. Multiplele interacţiuni între elementele structural-acţionale generează o bogată gamă de criterii şi tipuri ale acţiunii politice:

— Criteriul de atitudine faţă de sistemul puterii politice: a) acţiuni în cadrul sistemului politic; b) acţiuni ale sistemului în raport cu mediul social; c) acţiuni iniţiate de mediul social ca fiind îndreptate spre instituţiile puterii politice;

— Criteriul exponenţial, axat pe activitatea instituţiilor de stat, a partidelor politice şi mişcărilor social-politice, a asociaţiilor obşteşti;

— Criteriul teleologic, care întruchipează influenţe ale scopurilor acţional-politice: a) activitate strategică şi tactică ce ţine de elaborarea scopurilor politice de program şi a măsurilor curente în vederea realizării lor; b) acţiune reformistă, legată de modenizarea sistemului politic prin transformări progresive; c) acţiune conservatoare, axată pe menţinerea neschimbată a situaţiei politice; d) acţiune reacţionară, orientată spre restaurarea situaţiilor istoriceşte depăşite;

— Criteriul tehnologic, care indică un ansamblu de mijloace şi metode de manifestare a comportamentului şi de realizare a acţiunii: paşnice / violente; legale / ilegale; constructive / distructive; deschise / latente; organizate / neorganizate; conştiente / subconştiente; voluntare / mobilizate;

— Criteriul legitimităţii, centrat asupra activităţilor: a) legitime; b) nelegitime; c) tradiţionalizate; d) ideologizate; e) carismatizate.

Astfel, câmpul tipologic al acţiunii (activităţii) politice este compus din tipuri atât instituţionalizate, formale, oficiale, cât şi neinstituţionalizate, neformale, neoficiale. Luate în parte, ele au o pondere diferită în politică, condiţionată de caracterul sistemului politic.

2. Relaţiile politice – expresie sintetică a relaţiilor sociale

Manifestările atitudinale şi comportamentale ale actorilor politici, acţiunile şi interacţiunile lor sociale conduc la relaţii politice. Însăşi noţiunea de relaţii politice este una de bază în cazul politologiei, vizând direct toate dimensiunile politicii. Ea are originea din latinescul *relatio*, ceea ce înseamnă legătură, conexiune între procese, fenomene, evenimente, fapte etc.

În literatura de specialitate, relaţiile politice sunt definite fie ca un gen de relaţii sociale care se nasc în legătură cu participarea agenţilor politici la organizarea şi conducerea generală a societăţii, fie ca relaţii sociale stabilite în scopul de a cuceri şi păstra puterea, fie ca interacţiuni între diferiţi agenţi sociali cu privire la interesele cu semnificaţie socială şi la putere ca instrument de realizare a acestor interese. Deşi după conţinut aceste definiţii întrucâtva se deosebesc, ele au tangenţe, se completează una pe alta.

În cele ce urmează vom specifica trăsăturile caracteristice relaţiilor politice:

— Ca şi alte genuri de relaţii umane, relaţiile politice au caracter social, însă, după natura lor, după ponderea în societate ele sunt o reflecţie mai profundă a tipului de orânduire socială, a factorilor general-relaţionali ce ţin de sistemul social global, impunându-se, astfel, drept expresie sintetică a relaţiilor sociale în ansamblu. De aici rezultă că relaţiile politice exprimă în cel mai direct mod aspiraţiile şi interesele unui grup sau ale unei categorii sociale în raport cu cele ale altor categorii vis-à-vis de dobândirea bunurilor politice.

— Relaţiile politice sunt axate nemijlocit pe dimensiunile puterii, pe exerciţiul caracteristic al acesteia. Ele întruchipează în sine triada „cine guvernează – cum guvernează – în numele căror interese se realizează puterea”. Aceşti trei indici confirmă starea relaţiilor de

putere în societate, raporturile dintre subiecţii puterii şi obiectele puterii.

— Dacă relaţiile sociale sau cele economice se formează şi se dezvoltă prioritar ca factori obiectivi independent de conştiinţă, de voinţa oamenilor, atunci relaţiile politice sunt, de obicei, relaţii mediatizate ideologic, valorizate, care înainte de a se forma trec prin filtrul conştiinţei umane. Aceasta înseamnă că relaţiile politice au caracter pronunţat organizat, vectori de influenţă strict determinată.

— Drept bază, formă de manifestare şi, totodată, mobil principal al relaţiilor politice sunt interesele. Acestea generează, orientează şi alimentează relaţiile politice. În acelaşi timp, un interes maturizat poate stimula stabilizarea sau modificarea continuă a configuraţiilor relaţional-politice. Invers, un interes deformat poate să conducă la situaţii extreme – accelerarea sau îngheţarea relaţiilor. Atunci când purtătorii unor interese bine determinate intră în relaţii ei îşi confruntă interesele, tinzând să-şi satisfacă anumite necesităţi, avantaje. Dacă aceste relaţii creează dezechilibre evidente în gradul de satisfacere a necesităţilor şi avantajelor respective, făcându-i pe unii net avantajaţi, iar pe alţii la fel de dezavantajaţi, atunci apare fenomenul opunerii de interese care, la rândul său, dă naştere unor relaţii conflictuale.

— Subiecţii relaţiilor politice sunt diverşi: instituţiile puterii de stat, partidele şi mişcările politice, asociaţiile politice, liderii politici, cetăţenii votanţi (electoratul). Deci, există diferite niveluri ale purtătorilor de relaţii: macronivel (general statal, general societal), mezonivel (de partid, regional într-astatal), micronivel (local, individual). Capacităţile acestor niveluri sunt diferite; or, rolul lor în societate nu rămâne neschimbat, ci evoluează odată cu evoluţia şi satisfacerea anumitor interese.

— Sfera relaţiilor politice este complexă, contradictorie. Ea cuprinde nu numai politicul propriu-zis (problema puterii, conducerii, valorile, interesele, tradiţiile politice), ci şi procesele nonpolitice asupra cărora este orientat interesul politic, adică procesele sociale, economice, culturale, care capătă nuanţă politică. În acest sens, drept

componente principale ale sferei relaţional-politice se impun: a) interesele şi valorile general naţionale (de stat, societate); b) interesele general umane (poziţia şi rolul omului ca autovaloare în sistemul relaţiilor sociale); c) interesele specifice ale diferitelor comunităţi sociale şi ale indivizilor în parte, în măsura în care elezei sunt influenţate/influenţaţi de factorul puterii; d) coordonarea şi corelarea diferitelor tipuri de interese (publice, general umane, specifice, private) în vederea identificării contradicţiilor dintre ele şi căutării căilor de îmbinare a lor.

— Procesul relaţional-politic finalizează cu victoria unui sau altui interes politic şi cu impunerea lui ca interes învingător prin factorul puterii. Or, în actualitate astfel de interes se realizează prin consens cu interesele de opoziţie (în societăţile democrate), contribuind astfel la stabilitate şi prosperare socială. Ţinând seama de trăsăturile menţionate, relaţiile politice au o tipologie a lor, după anumite criterii.

1) Criteriul comportamental, care indică diferite atitudini ale actorilor politici vis-à-vis de procesul de influenţă şi/sau de dobândire a puterii politice. După acest criteriu deosebim: relaţii de conflict; de consens; de cooperare şi colaborare; de solidaritate; intermediare.

2) Criteriul în funcţie de purtătorii relaţiilor politice divizează acestea în: relaţii între actorii politici individuali; relaţii între actorul individual şi actorul colectiv; relaţii între diverse organizaţii pe orizontală: partide, mişcări, asociaţii; relaţii politice pe verticală: între stat şi partide, mişcări, stat şi asociaţii etc.; relaţii între mari comunităţi umane, organizate de stat sau societatea civilă: între popoare, naţiuni, state, grupe de state.

3) Criteriul în funcţie de caracterul regimului politic delimitează relaţiile politice în: democratice, autoritare, totalitare.

4) Criteriul modalităţii de instituţionalizare a relaţiilor, conform căruia există relaţii instituţionalizate, adică oficiale, şi neinstituţionalizate, neoficiale.

5) Criteriul legitimităţii, axat pe tipurile tradiţional, raţional-legal şi carismatic de relaţii politice.

6) Criteriul valoric, ce vizează relaţii liberale, conservatiste, naţionaliste, secesioniste etc.

7) Criteriul geocronometric, centrat asupra parametrilor spaţiali şi temporali ai relaţiilor politice.

Majoritatea criteriilor remarcate au mult comun cu criteriile de tipologizare a acţiunii politice, fapt ce atestă o legătură strânsă între ele.

3. Dimensiuni acţional-politice şi relaţional-politice în condiţiile Republicii Moldova

Pornind de la factorii de analiză concret-istorică, geocronometrică, sociopolitică şi cultural-politică, fenomenul acţiunii politice şi cel al relaţiilor politice au întotdeauna aspecte atât generale, cât şi particulare de manifestare. Acestea din urmă vin să reflecte locul şi rolul fenomenelor respective în anumite limite de câmp socionaţional, să le ofere sens şi relevanţă local-valorică şi, până la urmă, să se împletească şi, împreună cu segmentele lor generale, să formeze un tot. Astfel, prin intermediul particularizării subiectului cercetat vom identifica specificul său de conţinut în condiţiile Moldovei, raportându-l, totodată, la generalităţi acţionale şi relaţionale.

În primul rând, în cazul Republicii Moldova, acţiunea politică este una de natură tranzitorie cu caracter neobişnuit, controversat. Ea se distinge prin element bazic şi de conţinut deformat, fapt urmărit atât la capitolul bazelor sale economice, sociale, culturale, cât şi la cel al constituirii şi desfăşurării sale nemijlocite. De bună seamă, bazele unei acţiuni politice în tranziţie sunt instabile, insuficient definite. Ele înglobează, pe de o parte, tendinţe de afirmare a elementului modern, democratic (economie de piaţă, pluralism social, ideologic, acumulări de cultură politică conflictuală şi consensuală), iar, pe de altă parte, a elementului vechi, totalitar-autoritar, care adesea se înviorează, limitând esenţial reformele democratice.

În al doilea rând, acţiunea politică tranzitorie are vectori diferiţi, chiar opuşi de manifestare, determinaţi plenar de o opunere similară de scopuri şi metode. Iată deja mai bine de un deceniu şi jumătate

structura politică a ţării este obiect de influenţă al unei triade vectoriale şi, respectiv, teleologice: de încălcare (conducerea regimului secesionist de la Tiraspol), de restabilire şi păstrare intactă (sistemul conducerii de stat), de transformare a ei (opoziţia). În viaţa politică de zi cu zi aceşti trei factori există permanent, doar că în cazuri concrete intervin şi modificări, fiindcă acţiunile politice ale forţelor nominalizate uneori se abat de la scopurile propuse. Sub influenţa altor scopuri forţele în cauză sunt nevoite să-şi revadă discursul şi, respectiv, comportamentul, să meargă chiar la consens cu oponenţii. Aşa a fost în anul 2005 când acţiunile forţelor democratice de opoziţie în majoritatea lor au ajuns până la urmă la consens cu guvernarea comunistă vis-à-vis de problema reintegrării ţării (soluţionarea conflictului transnistrean) şi cea a integrării Moldovei în structurile europene.

În al treilea rând, formula structurală a acţiunii politice, deja menţionată în subiectul întâi, este, în cazul Republicii Moldova, una pătrunsă de discordanţe între scopuri şi mijloace (primele sunt de natură democratică, iar mijloacele au un caracter preponderent autoritar), scopuri şi procese. Tocmai astfel de dezacorduri au făcut ca procesul acţiunii şi, respectiv, rezultatul ei să nu îndreptăţească aşteptările, au stopat reformele democratice.

În al patrulea rând, paradoxurile tranziţiei spre democraţie, întruchipate în discordanţele structurale ale acţiunii politice, vizează direct modul şi forma acesteia de manifestare – comportamentul politic. Dat fiind că factorul comportamental caracterizează starea subiecţilor sociali în orice acţiuni politice, aceştia şi sunt, în cazul tranziţiei postcomuniste, generatorii de paradoxuri acţionale. Anume ei reflectă standardele duble în acţiune, situaţii cu orientări spre „dreapta", dar cu votul de „stânga", cu aspiraţii de integrare europeană, dar cu orientări extremiste, cu declaraţii democratice, dar cu comportamente autoritare. Sunt paradoxale şi participarea la vot, absenteismul, gradul de adeziune, interesul faţă de politică.

Acţiunea politică tranzitorie, comportamentul politic tranzitoriu dau naştere unor relaţii politice adecvate. În cazul Republicii Moldova,

acestea se desfăşoară mai mult după modelul conflictului. Aşa a fost la începutul, dar şi la mijlocul şi la sfârşitul anilor ’90, parţial aşa este şi în prezent. Natura unor astfel de relaţii este setea de putere a partidelor, mişcărilor politice, dorinţa lor de a domina, lupta pentru resurse.

Or, pe parcursul tranziţiei moldoveneşti relaţiile politice se disting şi prin element al modelului cooperării. Adică, ele cunosc şi practica asocierilor de partid, creării de blocuri, alianţe politice, în special în perioada electorală, dar şi postelectorală. Drept exemplu serveşte Alianţa pentru Democraţie şi Reforme (alcătuită din forţe de centru şi de dreapta), creată în 1998 după alegerile parlamentare în scopul realizării guvernării. Sau alianţa „Moldova Democratică” (la fel a forţelor centriste şi de dreapta) apărută în perioada electoralei – 2005 pentru a veni la putere. Aceste cooperări urmăreau scopul ca prin satisfacerea interesului particular să se ajungă şi la satisfacerea interesului public. Însă, după cum demonstrează practica electorală şi postelectorală din ţară, alianţele politice de până acum au fost dominate de interesul privat. Maximizarea acestuia nu a dus la maximizarea interesului public, fapt ce a condus la destrămarea alianţelor.

O trăsătură-cheie a relaţiilor politice actuale din societatea moldovenească este că ele corespund unei structuri relaţionale ce ţine de modernizarea întârziată. Această modernizare s-a limitat până la moment doar la copierea unor modele vestice de dezvoltare, fără a le implementa şi a le creşte într-un mod specific pe solul tranziţiei moldoveneşti. În acest context este importantă şi prioritară nu atât occidentalizarea din exterior a relaţiilor social-politice, cât occidentalizarea lor din interior, fapt ce presupune schimbarea radicală, în direcţia democratizării, a mentalităţii şi a comportamentului guvernanţilor şi guvernaţilor, raţionalizarea activităţii instituţiilor politice.

Modernizarea relaţiilor politice în condiţiile Moldovei, cu unele specificităţi, corespunde, considerăm, modelului lui S. Huntington. În primul rând, este necesară raţionalizarea puterii, asigurarea dominării

legii în societate. În al doilea rând, devine oportună diferenţierea unor noi roluri şi funcţii politice şi dezvoltarea structurilor specializate care să realizeze aceste roluri şi funcţii. În al treilea rând, participarea crescândă în politică a grupurilor sociale din întreaga societate, fapt ce presupune dezvoltarea de noi instituţii politice (partide, grupe de interese) pentru organizarea acestei participări.

Totuşi, aceste trei dimensiuni huntingtoniene de modernizare şi democratizare a relaţiilor politice trebuie maximal adaptate la specificul societăţii moldoveneşti. În acest sens trebuie să se ţină cont de faptul că caracterul relaţiilor politice în cazul tranziţiei postcomuniste de natură moldovenească a demonstrat o semnificaţie dublă – de evoluţie spre democraţie şi economia de piaţă, pe de o parte, şi de criminalizare şi pauperizare, pe de altă parte. Totodată, este necesară şi stabilizarea diferenţierii de roluri şi funcţii politice, stabilizarea structurilor politice.

Articol XI.

Subiecte *pentru autoevaluare*

1. Ce abordări conceptuale ale acţiunii politice cunoaşteţi?
2. Evidenţiaţi trăsăturile de esenţă şi structurale ale acţiunii politice.
3. Ce criterii de tipologizare a acţiunii politice cunoaşteţi?
4. Definiţi noţiunea „relaţii politice".
5. Care sunt factorii de esenţă şi tipurile relaţiilor politice?

Secţiune 11.01

Secţiune 11.02 Bibliografie

Fisichella D. *Ştiinţa politică*. *Probleme*, *concepte*, *teorii*.
— Chişinău: USM, 2000.
Măgureanu V. *Studii de sociologie politică*.
— Bucureşti, 1997.
Plano J.C., Riggs R.E., Robin H.S. *Dicţionar de analiză politică*.
— Bucureşti: ESSE HOMO, 1993.
Saca V. *Interese politice şi relaţii politice*.
— Chişinău: USM, 2001.
Saca V. *Dimensiunea tipologică a relaţiilor politice în condiţiile*

procesului de transformare // Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumanistice". Vol. II.

— Chişinău: CEP USM, 2005.

Tema 25: SOCIALIZAREA POLITICĂ

Perioada de tranziţie este caracterizată prin mari schimbări în viaţa societăţii: valorile tradiţionale îşi pierd actualitatea, apar noi modele de comportament, se duce lupta dintre vechi şi nou. În acest context se impune ca actuală problema pregătirii noilor generaţii pentru viaţa socială şi politică. Tranziţia la o nouă formaţiune social-economică necesită formarea la individ a unor noi viziuni conceptuale asupra lumii, a noilor abilităţi de comportament politic şi a unei culturi politice adecvate, care ulterior va contribui la transformarea subiectului social în subiect politic. Acest proces multidimensional este numit în literatura de specialitate *socializare politică*. Toate obiectivele numite sunt un vast argument în favoarea studierii acestui proces.

1. Noţiunea şi factorii socializării politice
2. Instituţiile, etapele şi modelele socializării politice
3. Socializarea politică în Republica Moldova

1. Noţiunea şi factorii socializării politice

Centrarea pe individ este o particularitate a societăţii moderne, care pune în evidenţă formarea personalităţii având competenţe de cunoaştere, de înţelegere a lumii prin grila valorilor culturii umane, atitudini şi modele de comportament adecvate. Învăţarea socială sau socializarea constituie o permanentă modificare a comportamentului individului, care presupune asimilarea de noi informaţii şi modificarea informaţiilor deja existente, interiorizarea lor pentru ca individul să se poată adapta la noile condiţii de viaţă.

Socializarea asigură, astfel, transferul de la o generaţie la alta a culturii, preluând funcţia de perpetuare a societăţii, de menţinere a acesteia. Evoluţia civilizaţiilor are loc graţie activităţii personalităţilor cu competenţe, atitudini şi comportament adecvat. Calităţile necesare fiecărui om pentru o activitate benefică în societate se formează pe parcursul vieţii, evaluând în etape ghidate de un şir de instituţii sociale

şi politice.

Individul nu se naşte cetăţean, ci devine; el nu posedă abilităţi de racordare a acţiunilor sale la acele norme şi valori ce există în societate, de aceea chiar din copilărie el are nevoie de o instruire specială pentru a-şi forma acele abilităţi, care îi vor servi ulterior în calitate de suport pentru integrarea în viaţa socială. Acest proces în literatura de specialitate este numit *socializare*. Astăzi, noile generaţii asimilează experienţa istorică precedentă şi o racordează la normele şi valorile contemporane, selectând şi învăţând acele norme şi valori care nu şi-au pierdut actualitatea. De aceea, societatea, dar, mai exact, instituţiile sociale şi politice, sunt responsabile de pregătirea individului pentru a trăi şi a activa în comun. Socializarea este un proces polivalent ce contribuie la dezvoltarea pluriaspectuală a individului.

Procesul de socializare este un fenomen ce derulează în contextul cultural şi istoric şi se desfăşoară de-a lungul vieţii, în care copilăria şi adolescenţa constituie momentul decisiv ce determină gradul de asimilare a normelor şi valorilor sociale de către individ şi integrarea lui în societate. Socializarea politică vizează aceleaşi obiective, dar care ţin de domeniul politic.

Socializarea politică este un proces de asimilare a valorilor şi normelor politice de către individ, care îi vor permite integrarea lui în viaţa politică a societăţii.

Scopul socializării politice este asigurarea continuităţii sistemului politic, asimilarea normelor şi valorilor politice, transmiterea cunoştinţelor politice noilor generaţii, având ca finalitate pregătirea individului pentru activitatea în domeniul politic ca un cetăţean ascultător de legi, cu o cultură politică şi participativă înaltă.

În anii ’50 – 60 ai secolului XX noţiunea de socializare politică este utilizată de către politologii americani G. Almond şi S. Verba, care determinau acest proces ca impact al sistemului politic asupra individului cu scopul de a forma la el dispoziţii pozitive cu privire la putere. T. Parsons consideră socializarea politică ca un proces dinamic continuu de preluare şi realizare a diferitelor roluri sociale, unde

individul intră în contact cu societatea conform acelor roluri sociale pe care el le-a asimilat şi potrivit cărora activează în domeniul politic. Din cele expuse putem deduce că socializarea politică înseamnă integrarea individului în sistemul social-politic prin intermediul rolurilor sociale. O mare parte a cercetătorilor politologi susţin că integrarea deplină a indivizilor în societate este rezultatul a trei factori:

1) asimilarea, interiorizarea şi aplicarea în practică a normelor şi valorilor morale, politice şi de drept;

2) conştientizarea faptului că posibilităţile de alegere a rolurilor asumabile sunt limitate;

3) formarea spiritului responsabilităţii în virtutea normelor şi valorilor oferite de societatea contemporană.

Sociologii italieni G. Moşca şi V. Pareto analizează procesul socializării politice ca pregătire a individului pentru relaţia individ-putere, unde individul nu este un obiect pasiv, ci are rolul de influenţare asupra puterii.

Noţiunea de socializare politică a fost analizată şi de către politologii E. Dauson şi C. Privitt în monografia cu aceeaşi denumire, care a apărut în anul 1969. În ea autorii susţin că socializarea politică este un proces de instruire politică sau de educaţie a individului, pe parcursul căruia el îşi formează convingeri, deprinderi, acumulează cunoştinţe, capătă orientări specifice şi îşi exprimă preferinţele sau opiniile politice. Astfel, se poate de spus că socializarea politică este suportul practic de formare a culturii politice şi îndeplineşte două funcţii principale: 1) asigurarea interacţiunii diferitelor instituţii politice în cadrul unui anumit sistem social; 2) păstrarea echilibrului în sistemul politic actual prin intermediul asimilării de către noii membri a modelelor de comportament politic care corespunde regimului şi sistemului politic existent în perioada respectivă. Procesul de socializare politică nu este o simplă recepţie şi acceptare pasivă a culturii politice precedente transmise de către generaţiile mature, ci angajează o amplă modelare a personalităţii ce susţine eforturi de învăţare socială, având ca produs un comportament politico-social adecvat şi participarea activă în viaţa politica a societăţii.

Funcţia socializării politice este formarea abilităţilor de orientare în spaţiul politic şi angajarea activă a individului în el.

În fine, putem rezuma că socializarea politică este un proces obligatoriu în societate, care contribuie la pregătirea noilor generaţii pentru viaţa şi activitatea în domeniul politic.

2. *Instituţiile*, *etapele şi modelele socializării politice*

Procesul de socializare politică începe în copilărie în cadrul unor comunităţi formale sau neformale, care intervin la anumite etape ale vieţii omului şi sunt responsabile pentru acest proces. Conţinutul socializării politice diferă în funcţie de vârstă, de profilul instituţiilor, de etapele traversate de fiinţa umană. În funcţie de obiectivele enumerate, socializarea politică poate fi *primară* şi *secundară*.

Socializarea politică primară este caracterizată prin sesizarea iniţială a categoriilor politice, care vor contribui la formarea aptitudinilor individuale faţă de viaţa politică a societăţii. Prin această implicare în mediul politic şi raportarea continuă şi activă la ceilalţi se formează Eul copilului. D. Iston şi I. Denis deosebesc patru aspecte ale procesului de socializare politică în cadrul etapei primare:

— Politizarea – presupune sensibilizarea de către copil a universului politic prin informaţia primită direct de la părinţi;

— Personalizarea politicului – presupune conştientizarea proceselor şi instituţiilor politice graţie unei figuri de autoritate, unei personalităţi politice care devine pentru el un pilon de contact cu sistemul politic;

— Idealizarea acestor portrete – presupune atitudini emoţionale asupra politicii care pot fi pozitive sau negative;

— Instituţionalizarea abilităţilor obţinute – presupune lărgirea universului politic, depersonalizarea şi stabilirea relaţiilor în cadrul domeniului politic.

Socializarea politică secundară este perioada în care individul a acumulat cunoştinţe şi abilităţi pentru a activa în domeniul politic şi este apt să-şi adapteze şi coreleze comportamentul. În cazul dat, individul selectează şi utilizează normele şi deprinderile utile pentru comportamentul politic.

Procesul de socializare politică se desfăşoară în cadrul unor grupuri mai extinse sau mai restrânse, sociale sau politice care intră în vigoare la anumite etape ale acestui proces. Printre ele se numără şi *familia*, care asigură mediul afectiv unde se stabilesc primele relaţii sociale, este instanţa care pune temelia acestui proces. Familia asigură identitatea socială a individului, formează deprinderile comportamentale iniţiale ale individului în societate. Datorită factorului emoţional-afectiv, familia este instituţia unde copilul are cele mai potrivite condiţii pentru a asimila deprinderi utile pentru viaţă, inclusiv pentru integrarea în domeniul politic.

Procesul socializării politice în familie are loc prin anumite forme, metode şi principii. Pentru copiii mai mici, formele cele mai acceptabile sunt joaca, comunicarea, activitatea în comun în familie, care contribuie la formarea abilităţilor creative şi de comunicare ale copilului. În procesul comunicării, copilul este familiarizat cu aşa factori ca stilul, accentul, comunicarea nonverbală. În procesul socializării politice în familie pot fi utilizate metodele: idealizată, autoritară şi armonizată. Metoda *idealizată* este axată pe crearea unor idealuri, care, de fapt, nu coincid cu realitatea. Metoda *autoritară* este axată pe psihologia de clan, pe lipsa dragostei faţă de copil. În aşa condiţii sunt educaţi viitorii carierişti politici. Metoda *armonizată* este una ideală, conform căreia va fi educat un individ ascultător de legi cu o cultură politică şi participativă înaltă. Socializarea politică în familie are loc în baza unor principii:

1) principiul orientării spre un ideal politic;

2) principiul obiectivităţii;

3) principiul complexivităţii: educaţia fizică, spirituală, estetică şi politică;

4) principiul legăturii procesului de socializare cu viaţa;

5) principiul alinierii la nivelul intelectual al individului;

6) principiul blocării fenomenelor negative.

În familie, aceşti factori sunt axaţi pe dragoste şi fon psihoemoţional benefic, care contribuie la formarea unui individ dezvoltat armonios.

Cunoştinţele politice sunt altoite copiilor prin discuţii despre diferite fenomene politice, lecturi, exemple din viaţă, activităţi în familie. Copiii mai mari intră în jurisdicţia altor instituţii de instruire, însă familia va rămâne o instituţie influentă în procesul de socializare politică care va conlucra în viitor cu şcoala.

Şcoala este capabilă să genereze scheme de gândire politică şi să se legitimeze prin competenţa socială. Ea este unul dintre cei mai complecşi agenţi socializatori, care oferă atât informaţii, calificări, cât şi un întreg climat valoric şi normativ, cuprinzând ambele caracteristici ale organizării: formale şi neformale. Instruirea nu decurge doar din conţinuturile informaţionale prezentate de profesori, ci şi din interacţiunile complexe pe care elevii le desfăşoară cu semenii săi, din comportamentul afectiv al profesorilor şi din modul în care este organizată şcoala. Ea formează la copii bazele cunoştinţelor civice, politice, formează cultura politică în ansamblu. Diferite tipuri de societate diferă tocmai prin gradul de instruire a copiilor şi prin nivelul desfăşurării procesului de socializare, inclusiv de socializare politică. În cadrul şcolii acţionează programele de studii, cadrele didactice, tradiţia şcolii, atitudinile colegilor. Însuşirea de către elevi a disciplinelor social-politice, cum sunt istoria, bazele statului şi dreptului, geografia, contribuie la însuşirea legilor sociale şi a modului de activitate în societate. În programul de studii accentul se pune frecvent pe îndoctrinarea politică sau educaţia civică. Îndoctrinarea este percepută ca justificare a unui anumit regim politic prin ideologia politică a regimului dat.

Socializarea politică în şcoală este un proces complex care are loc prin instruirea directă, planificată; în rezultat, copilul îşi îmbogăţeşte cunoştinţele despre societate, despre viaţa politică a societăţii. Şcoala este locul unde copilul intră în contact şi cu semenii săi.

Semenii constituie un grup în care membrii împart un statut egal şi reprezintă agenţi puternici de socializare politică cu care copilul sau adolescentul îşi desfăşoară o bună parte a vieţii – începând de la grădiniţă, şcoală, mai târziu la serviciu, în cluburile de interese până la

căminele de bătrâni. Semenii pot să influenţeze pozitiv viziunile noastre politice numai în cazul în care poziţiile membrilor grupului de semeni nu contravin normelor sociale, când semenii din mediu au o cultură politică adecvată contextului sociopolitic în care trăim. Semenii pot fi factorul cel mai puternic atunci când cultura proprie a acestor grupuri nu contravine normelor sociale şi juridice, dar şi cel mai slab al socializării politice – în cazul când mediul semenilor este o structură antisocială.

O altă instituţie, care îndeplineşte, indirect, funcţia de socializare politică este *mass-media*. Ea ne oferă un flux continuu de mesaje politice în cadrul ştirilor politice. Dezvoltarea tehnologiilor informaţionale permit mijloacelor de informare în masă să surprindă aproape orice eveniment petrecut în lume. Însă, mass-media influenţează şi negativ asupra individului, deoarece este minimalizat timpul pentru activitatea practică, pentru analiză şi concluzii. Deoarece informaţia este fundamentul socializării politice, ea face parte din acel bagaj social pe care individul îl asimilează şi îl interiorizează.

Un loc deosebit în procesul socializării politice îl ocupă *partidele politice*, care prin funcţia de mediere între cetăţeni şi stat contribuie efectiv la formarea culturii politice pluraliste şi participative în societatea moldovenească contemporană, conform drepturilor şi obligaţiunilor prevăzute de Constituţie, fiind efectuată în două direcţii:

— În primul rând, sunt socializaţi noii membri care sunt primiţi în rândurile partidului. Ei sunt familiarizaţi cu statutul, regulile şi normele de comportament în partid. Adică, este vorba despre socializarea politică internă;

— În al doilea rând, partidul politic efectuează socializarea politică în rândurile maselor, sau ale electoratului care susţine platforma partidului respectiv. Acest proces este mai evident în perioada campaniilor electorale, în cadrul cărora intervine şi o aşa instituţie politică importantă ca mass-media, care mediatizează acest proces. Realizarea interacţiunii tuturor instituţiilor este pusă în seama statului, care asigură juridic existenţa lor.

Socializarea politică are loc prin intermediul normelor sociale şi juridice. Funcţia normelor sociale este stabilirea modelului de comportament în societatea concretă. Normele juridice determină procesul socializării politice prin stabilirea normelor de comportament obligatoriu, care este prevăzut de Constituţie. Procesul de socializare politică prin norme juridice are loc sub diferite forme:

— Stabilirea statutului social;

— Stabilirea drepturilor şi obligaţiunilor juridice;

— Stabilirea pedepselor pentru nerespectarea legilor.

Transformarea copilului într-o fiinţă matură din punct de vedere politic se realizează progresiv, cu parcurgerea a mai multor etape. Politologii evidenţiază astăzi 4 etape în procesul socializării politice:

Timpurie – de la naştere până la începutul şcolii primare (care corespunde cronologic segmentului de vârsta de la naştere până la 7 ani), instituţia responsabilă pentru etapa dată fiind familia. Mediul emoţional şi climatul psihologic din familie contribuie la formarea abilităţilor elementare ce ţin de politic, care pentru copil este un teritoriu depărtat. Copilul se întâlneşte cu politicul dor dacă trăieşte într-un mediu politizat, însă informaţia politică este percepută de el necritic. Copii cu vârsta de 5 – 6 ani pot asimila noţiuni elementare fără a le interioriza; însă, aceste noţiuni nu le formează unele reprezentări despre lumea politică. De această perioadă sunt responsabile aşa instituţii ca familia, grădiniţa, orfelinatele. Graniţele socializării politice se extind la etapa a doua, denumită studii, unde apar noi instituţii ce dirijează acest proces.

Studiile se încadrează în segmentul de timp de la clasa întâi până la finisarea studiilor superioare. Venind în şcoală, copilul nimereşte într-un nou sistem de relaţii. Contactul lui cu lumea înconjurătoare se extinde, se formează un nou cerc comunicativ, apar noi instituţii ale socializării, însă familia rămâne subiectul principal în acest proces, îmbinând funcţia de socializare cu şcoala. Odată cu lărgirea cercului de contact cu lumea înconjurătoare, copilul îşi dezvoltă calităţile sale individuale, abilităţile creative. La această

vârstă copilul începe să se formeze ca fiinţă socială, conştientizează faptul că politica este un domeniu de activitate al adulţilor. Făcându-şi studiile, de la cele primare până la cele superioare, el se familiarizează cu instituţii ce ţin de domeniul politicului, precum: grupurile de interese, mass-media, partidele politice etc.

Activitatea în câmpul muncii – de la angajare până la pensionare, este perioada în care individul realizează în practică abilităţile obţinute la etapele precedente. În această perioadă o influenţă considerabilă asupra individului exercită colectivul de muncă care devine, pentru o bună parte din viaţă, o a doua lui casă. Individul devine cetăţean cu drepturi depline şi continuă să se formeze ca membru activ al vieţii politice. Lumea înconjurătoare este conştientizată şi individul este capabil de a asimila şi a analiza informaţia.

Pensionarea sau finisarea activităţii de muncă şi resocializarea persoanelor de vârsta a treia constituie etapa a patra, care este tot atât de eficientă, activă ca şi cele precedente, enumerate *supra*. În această perioadă, persoana are mai mult timp liber, de aceea mulţi pensionari încep să se ocupe de politică, sunt foarte activi; mulţi din ei deţin chiar posturi de conducere în domeniul politic. În procesul de resocializare omul analizează abilităţile formate anterior, le selectează şi le perfectează, deoarece în condiţiile de tranziţie el este nevoit să se adapteze la noile condiţii de funcţionare a sistemului politic. Este perioada în care persoana conştientizează că deja a realizat o mare parte din opţiunile propuse, de aceea alege ocupaţii noi, sau cele care au fost pentru el hobby devin acum ocupaţia de bază. Numeroase persoane în această perioadă sunt integrate anume în domeniul politic şi, după cum am menţionat, multe ocupă şi posturi în organele de conducere. Istoria cunoaşte personalităţi care la o vârstă înaintată au ocupat postul de senatori, fie au fost lideri ai partidelor politice, şefi de stat.

Instituţiile socializării formează un sistem a cărui funcţionare este axată pe instruire şi educaţie. Într-un stat de drept, majoritatea acestor instituţii au şi statut juridic. Aceste instituţii formează două

grupuri:

— Instituţiile care dezvoltă calităţile naturale ale omului. Aici putem numi familia şi instituţiile preşcolare care apar la etapa socializării timpurii;

— Instituţiile care se ocupă de instruire şi educaţie. Aici putem numi şcoala medie, instituţiile de învăţământ superior, armata.

Procesul socializării politice este influenţat şi de alţi factori, care îşi lasă amprenta asupra rezultatului acestui proces. Printre aceştia putem numi: regimul politic, perioada istorică şi factorul geopolitic, factorul ecologic, situaţia economică, nivelul culturii politice în societate, tradiţiile şi obiceiurile. În rezultatul procesului de socializare politică se formează o cultură politică care, în dependenţă de modelul de socializare, poate fi armonizată, pluralistă, hegemonică şi conflictuală.

Socializarea politică armonizată presupune un mediu cultural omogen, tradiţii democratice stabile şi societate civilă care asigură relaţii şi un dialog pozitiv între individ şi instituţiile puterii. În acest caz, individul este privit ca un participant conştient şi activ la viaţa politică. Acest model de socializare politică presupune relaţii armonioase între individ şi putere. Un aşa model, considerat unul ideal, poate exista doar în condiţiile unui stat democratic şi de drept.

Socializarea politică pluralistă este caracteristică pentru un stat în care există o multitudine de subculturi, individul fiind socializat în cadrul grupului său etnic sau al partidului al cărui membru este. Potrivit acestui model, socializarea politică a individului este privită prin prisma principiilor liberalismului, care presupune formarea intereselor politice personale, el manifestând toleranţă faţă de interesele altor indivizi. Acest model mai este caracterizat prin dorinţa individului de a participa la realizarea idealurilor politice şi printr-un înalt nivel de participare civică. În rezultat, cetăţenii devin adepţi ai unor anumite ideologii şi activează într-un anumit grup politic. Acest tip este caracterizat prin recunoaşterea egalităţii în drepturi a tuturor cetăţenilor, a dreptului fiecărui om de a-şi schimba orientarea politică şi de a-şi completa opţiunile.

Socializarea politică conflictuală este generată de nivelul înalt de sărăcie a majorităţii populaţiei. Apartenenţa strictă de neam, clan, naţiune duce la confruntări dintre purtătorii diferitelor valori culturale şi instituţiile puterii. În aşa societăţi nivelul violenţei politice este frecvent înalt, cauza fiind cultura neomogenă.

Socializarea politică hegemonică presupune integrarea individului în domeniul politic prin recunoaşterea de către el a valorilor unei anumite clase, ale unei confesii sau ale unei ideologii politice. Acest model de socializare politică este caracteristic pentru sisteme politice închise, care nu acceptă alte valori.

Ultimele două modele enumerate exprimă dependenţa de structurile dominante ale puterii, care impune normele şi valorile culturii politice oficiale.

În concluzie putem menţiona că socializarea politică este un fenomen complex, polivalent. Ea determină transformarea individului în personalitate, iar apoi în cetăţean, îi permite să devină nu doar obiect, dar şi subiect al politicii, iar uneori şi creator al acesteia.

3. *Socializarea politică în Republica Moldova*

În perioada contemporană, relaţiile dintre individ şi societate s-au schimbat mult, accentul fiind pus pe formarea şi dezvoltarea unei culturi politice specifice, racordate regimului democratic, ceea ce va contribui la participarea activă şi responsabilă a individului în viaţa politică a societăţii. Socializarea politică în condiţiile democratizării presupune un ansamblu de acţiuni asupra individului, care în final vor conduce la formarea aptitudinilor acestuia de a face distincţie între societatea civilă şi societatea politică, de a-şi formula opţiuni politice şi de a participa la soluţionarea problemelor politice. Specificul acestui proces în Republica Moldova este determinat de instabilitatea politică şi economică, de criza care a afectat toate domeniile: social, economic, spiritual şi politic. Una dintre problemele privind procesul socializării politice este lipsa continuităţii în transmiterea experienţei comportamentului şi participării politice, deoarece modelele vechi nu corespund noilor principii democratice, iar cele noi nu sunt încă conceptualizate şi definitivate. Societatea contemporană este

polarizată în defavoarea celor săraci, ceea ce a influenţat semnificativ conştiinţa acestui segment al populaţiei. În ţară creşte rata neîncrederii în viitor, disperării şi nesiguranţei. Populaţia este pesimistă şi dezamăgită. Toate acestea influenţează şi procesul socializării politice.

Existenţa mai multor partide politice face ca procesul socializării politice să decurgă contradictoriu, fragmentar, deoarece nu pot fi armonizate şi agreate interesele societăţii în întregime. În Moldova persistă tipul conflictual de socializare politică. Situaţia dificilă din ţară face ca omul să devalorizeze domeniul politic. Modalitatea de ieşire din situaţia creată este schimbarea radicală a situaţiei economice în ţară, care va duce la ridicarea nivelului de trai.

Modelul armonizat necesită unitatea intereselor tuturor claselor sociale, însă polarizarea din societatea moldovenească nu contribuie la un aşa proces. Din cauza aceleiaşi situaţii deplorabile în toate domeniile vieţii sociale, aşa instituţii de bază ca familia, şcoala, mass-media se află în criză şi practic nu-şi îndeplinesc funcţia socializării politice. Astăzi este nevoie de un nou concept de socializare politică, se impune crearea condiţiilor necesare pentru instituţiile responsabile de acest proces. Implementarea noului proces de socializare politică presupune nu doar elaborarea unor noi modele de comportament, de instruire politică, ci şi formarea unor noi instituţii care se vor ocupa mai eficient de procesul socializării politice în baza principiilor democratice: umanismului, spiritualităţii, toleranţei, individualismului, aplicând în acest sens experienţa avansată a altor state.

În procesul de socializare şcoala este instituţia care formează modelele de comportament de care au nevoie noile generaţii, născute în condiţiile trecerii la un sistem democratic. În rezultatul aderării la Procesul Bologna, Republica Moldova implementează noi standarde educaţionale. Reforma învăţământului dă posibilitate unui număr mai mare de tineri să-şi facă studii care vor răspunde exigenţelor europene şi, ca urmare, să se angajeze plenar în câmpul muncii.

Necesitatea racordării procesului de socializare politică la noile

cerinţe va impune instituţiile sociale şi politice din Republica Moldova să revadă unele aspecte ale acestui proces, să modifice conceptul de pregătire a noilor generaţii pentru o activitate rodnică în toate domeniile vieţii sociale şi politice.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţi noţiunea „socializare politică”.
2. Determinaţi etapele socializării politice.
3. Analizaţi instituţiile socializării politice.
4. Identificaţi factorii ce influenţează procesul de socializare politică.
5. Analizaţi tipurile socializării politice.

Bibliografie

Sandu I. *Politologie*.

— Chişinău, 2007.

Spinei T. *Introducere în politologie*.

— Chişinău, 2003.

Stan V. *Partidul politic – instituţie a socializării politice* // Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe socioumanistice”. vol. II.

— Chişinău: CEP USM, 2004, p.77 – 81.

Головин Н.А. *Теоретико-методологические основы исследования политической социализации*.

— Санкт-Петербург, 2004.

Соловьев А.И. *Политология*: *политическая теория и политические технологии*.

— Москва, 2003.

Tema 26: CONFLICTUL POLITIC

Activitatea politică reprezintă domeniul în care are loc ciocnirea intereselor între indivizi şi grupuri sociale care tind spre acapararea, menţinerea şi perpetuarea puterii politice. Conflictul politic este o manifestare firească a relaţiilor ce se stabilesc între agenţii colectivi sau individuali în procesul de luptă pentru controlul puterii politice. Este o modalitate de interacţiune prin ciocnirea opiniilor contradictorii, poziţiilor şi intereselor. Conflictul este o luptă între

două sau mai multe părţi, strâns corelate, dar care urmăresc scopuri proprii.

1. Conflictul politic: esenţa, tipurile şi etapele de derulare
2. Modurile de soluţionare a conflictelor politice
3. Conflicte politice în Republica Moldova

1. *Conflictul politic*: *esenţa*, *tipurile şi etapele de derulare*

Etimologic, cuvântul „conflict" provine din latină – „*conflictus*" şi semnifică ciocnire, dezacord. După conţinut, acestui termen îi sunt apropiate mai multe cuvinte care caracterizează, sub o formă sau alta, situaţiile de ostilitate şi confruntare a unor forţe, fenomene, laturi contrar opuse. Conflictul este caracterizat drept opoziţie deschisă, luptă între indivizi, grupuri, clase sociale, partide, comunităţi, state cu interese economice, politice, religioase, etnice, rasiale, divergente sau incompatibile, cu efecte distructive asupra interacţiunii sociale.

Pentru prima dată acest termen a fost folosit de sociologul german G. Simmel la începutul secolului al XX-lea. În opinia lui Simmel, conflictul este un fenomen universal. El consideră că este imposibilă funcţionarea fără conflicte şi total armonioasă a oricărui grup sau a oricărei societăţi în general. Însă, chiar dacă ar apărea o „societate a sfinţilor", lipsită de influenţa impulsurilor ce ar provoca schimbări, ea s-ar dovedi neviabilă, lipsită de mecanismul autodezvoltării. Prin urmare, conflictul apare ca o condiţie esenţială a existenţei societăţii, de aceea el comportă un caracter funcţional.

Iniţialmente, analiza conflictului ca problemă era centrată pe factorul social-psihologic, iar după cel de-al doilea război mondial apar o serie de lucrări în care conflictul este apreciat ca un fenomen caracteristic vieţii interne a societăţii. Ca rezultat, s-au profilat trei teorii:

1) *teoria „conflictului pozitiv-funcţional"*. În concepţia conflictologului american L. Coser, pentru orice societate este caracteristică inegalitatea socială, insatisfacţia psihologică permanentă a membrilor săi, care provoacă, la rândul său, disensiuni dintre indivizi şi grupuri sociale ce duc spre conflicte. Autorul consideră că conflictul din interiorul grupului social poate contribui la consolidarea acestui

grup. Prin urmare, conflictul se prezintă ca o premisă necesară dezvoltării societăţii, de aceea el este funcţional pentru comunitatea umană;

2) teoria *„modelului conflictual al societăţii"*. În opinia sociologului german R. Dahrendorf, orice societate e supusă schimbărilor, iar pentru comunitatea umană este necesară intersecţia diverselor opinii, conflicte, ceea ce asigură oamenilor libertatea. Transformările sociale persistă peste tot şi orice element nou asimilat de societate contribuie la schimbarea ei. În consecinţă, societăţii îi este caracteristică atât inegalitatea socială, cât şi poziţia diversă a cetăţenilor faţă de separarea puterii. Aceasta determină şi deosebirile de interese, condiţionând contradicţii şi modificarea structurii în ansamblu.

3) *teoria generală a conflictului*. a fost elaborată şi fundamentată de sociologul american K. Boulding, care consideră conflictul un fenomen universal, el fiind o parte inerentă a societăţii şi nu poate fi separat de ea.

Conflictul politic se prezintă ca o varietate a conflictului social. Un conflict politic rezultă atunci când purtătorii relaţiilor politice intră în competiţie, atunci când doresc să posede mai multe resurse politice care nu pot fi posedate în acelaşi timp de către toţi. Resursele politice sunt acele mijloace cu ajutorul cărora un individ sau un grup ar reuşi să câştige accesul sau să influenţeze decizia politică în favoarea satisfacerii dorinţelor sau intereselor lor. În calitate de resurse politice apar banii, timpul, organizaţiile politice, mijloacele de propagandă, voturile obţinute etc. Aceste resurse sunt inegal distribuite în cadrul sistemului politic. Mobilul conflictului politic este căutarea şi lupta pentru obţinerea resurselor rare. Grupurile aflate în conflict rivalizează pentru cucerirea puterii.

Puterea politică a statului, *în lato sensu* cucerirea, menţinerea şi realizarea ei, organizarea instituţiilor puterii, statutul politic al grupurilor sociale, valorile şi simbolurile ce stau la baza puterii politice, în particular, şi a societăţii politice, în general, reprezintă obiectul conflictelor politice.

Contradicţiile dintre societatea politică ca un sistem integru şi inegalitatea indivizilor şi grupurilor din cadrul acestei societăţi, ce se reflectă în ierarhia statutelor politice, apar ca sursă şi bază a conflictelor politice.

Din punctul de vedere al *ariei de manifestare*, conflictele politice pot fi clasificate în: interne şi externe.

Din punctul de vedere al *formei de manifestare*, conflictele se pot împărţi în: conflicte închise şi conflicte deschise.

Din punctul de vedere *al domeniului de manifestare*, distingem următoarele tipuri de conflicte politice:

— Conflict de interese. Acest tip de conflict persistă în ţările înalt dezvoltate economic şi cu stabilitate politică, unde în calitate de normă politică apare „tocmeala" cu privire la împărţirea (divizarea) bunurilor economice (lupta pentru mărimea impozitelor, volumul asigurării sociale etc.). Acest tip de conflict se soluţionează uşor, deoarece întotdeauna e posibil de a fi găsit un compromis;

— Conflict de valori. Este caracteristic pentru statele dezvoltate cu un sistem politic instabil. Soluţionarea lor necesită eforturi considerabile, deoarece compromisul cu privire la aşa valori ca „libertate", „egalitate", „toleranţă" este dificil, uneori devenind imposibil de a-l găsi;

— Conflict de identificare. Este caracteristic pentru societăţile în care subiecţii politici se identifică cu un grup (etnic, religios, lingvistic) din societate şi nu cu societatea (statul) în general. Acest tip de conflict apare în condiţiile opunerii, opoziţiei, contrastului rasial, etnic sau lingvistic.

În dependenţă de *nivelul participanţilor* la conflictul politic, deosebim:

— Conflicte internaţionale (subiecţii – state şi coaliţii de state);

— Conflicte statale (subiecţii – instituţii de stat, partide politice etc.).

— Regionale (subiecţii – instituţii politice regionale, puteri politice regionale, locale).

Conflictele politice interne, la rândul lor, se divizează în:

— Conflicte poziţionale (pe orizontală);
— Conflicte opoziţionale (pe verticală).

În calitate de subiecţi ai conflictelor politice poziţionale interne apar instituţiile politice, organizaţiile ce deţin şi realizează puterea politică în cadrul sistemului politic existent, dar având poziţii diferite. Soluţionarea acestor conflicte poate provoca schimbări neesenţiale în politica puterii. Se mai numesc conflicte parţiale.

În calitate de subiecţi ai conflictelor politice opoziţionale interne apar, pe de o parte, elita conducătoare, partidele politice guvernatoare, instituţiile de stat, liderii politici şi, pe de altă parte, organizaţiile ce reprezintă interesele cetăţenilor, precum şi grupurile politice active ce se declară împotriva guvernării existente. Obiect al conflictului apare sistemul politic existent în stat. Soluţionarea conflictului se vede în schimbarea regimului existent. De aceea, conflictele de acest gen se mai numesc *radicale*.

Etapele conflictului politic

Modelul de dezvoltare şi stingere a conflictului politic presupune cinci etape relativ distincte:

1) dezacordul;
2) confruntarea;
3) escaladarea;
4) de-escaladarea;
5) rezolvarea.

Prima etapă are un caracter latent şi se caracterizează prin conceperea de către părţi a existenţei contradicţiilor în scopurile lor. Părţile aflate în conflict percep în mod diferit esenţa conflictului şi, corespunzător, în mod diferit percep şi valorifică acelaşi fenomen. Deseori, reprezentările par a fi atât de diferite pentru subiecţii conflictului, încât el capătă caracter diametral opus cu conotaţii absolut negative.

Momentul în care poziţiile subiecţilor implicaţi în conflict sunt bine determinate şi în care încep acţiunile lor practice indică la începutul celei de a doua etape a conflictului, care posedă un caracter deschis şi se caracterizează prin următoarele aspecte: existenţa

conflictului devine clară pentru toţi participanţii; acţiunile devin practice, capătă formă exteriorizată, cum ar fi protestele, învinuirile, preîntmpinările, ameninţările etc. Conflictul evoluează până atunci, când încep să apară primele rezultate ale confruntării.

Etapa escaladării prezintă atingerea punctului critic în relaţiile dintre părţi, în care acţiunile conflictuale ale subiecţilor implicaţi ating intensitate şi efecte maxime. După depăşirea punctului critic intensitatea acţiunilor slăbeşte, acestea nu mai sunt atât de acute şi, în continuare, conflictul poate trece în etapa de-escaladării sau se poate aşteaptă o nouă izbucnire a conflictului.

Etapa rezolvării începe odată cu epuizarea incidentului. Aceasta înseamnă că subiecţii conflictului încetează acţiunile conflictuale.

Soluţionarea conflictului e posibilă numai în condiţiile schimbării situaţiei conflictuale, prin eliminarea cauzelor ce au provocat conflictul.

Chiar dacă conflictele politice se prezintă ca un fenomen inerent în viaţa statului, totuşi nu orice conflict este inevitabil în forma, dimensiunea şi gravitatea în care el se manifestă. Deşi este incontestabil faptul că e imposibil a evita toate conflictele, aceasta nicidecum nu înseamnă că unele din ele nu pot fi prevenite. Un factor de prevenire a conflictelor în viaţa politică ar fi nivelul înalt de dezvoltare social-economică a statului; un nivel ridicat al culturii politice în societate şi un grad înalt de legitimitate a puterii politice.

2. Modurile de soluţionare a conflictelor politice

În cazul în care conflictul devine deja o realitate şi se cere a fi soluţionat, iniţial este binevenită analiza parametrilor principali ai procesului conflictual, dintre care fac parte: obiectul conflictului, caracteristica participanţilor, cauzele şi dimensiunile conflictului, motivul declanşării conflictului şi nivelul acuităţii lui.

În literatura de specialitate există trei tipuri de abordări privind reglarea conflictului:

1) când una din părţile conflictului (sau toţi participanţii la el) tinde spre victorie;

2) când participanţii la conflict ignorează existenţa lui;

3) când părţile implicate examinează problema ce a provocat conflictul (uneori cu participarea mediatorului) pentru a o soluţiona.

În primul caz se constată lipsa de interese comune şi fiecare participant tinde să-l impună prin forţă pe oponentul său să cedeze. Orientarea spre victorie presupune utilizarea metodelor violente şi, de regulă, problema nu se rezolvă, deoarece interesele părţii învinse nu sunt luate în considerare.

Cea de-a doua cale presupune ignorarea completă a potenţialului conflictului, ceea ce contribuie la acumularea, iar apoi la rezolvarea lui în mod spontan, deseori însoţită de agresiune.

A treia cale e orientată spre căutarea şi găsirea unei soluţii optime acceptate de toţi participanţii la conflict prin intermediul negocierilor.

Dintre toate metodele de soluţionare a conflictului cea mai eficientă este metoda negocierilor. Prin *negociere* înţelegem orice formă de confruntare nearmată, prin care două sau mai multe părţi cu interese şi poziţii contradictorii, dar complementare, urmăresc să ajungă la un angajament reciproc avantajos. În această confruntare, în mod principial şi loial, sunt aduse argumente şi probe, sunt formulate pretenţii şi obiecţii, sunt făcute concesii şi compromisuri atât pentru a se evita ruperea relaţiilor, dar şi pentru a fi posibilă soluţionarea conflictului.

Înţelegerea părţilor poate fi un simplu acord verbal. În cadrul negocierilor politice acordul se prezintă în formă scrisă, materializându-se într-un protocol, o convenţie, redactate cu respectarea unor proceduri şi uzanţe comune; mai poate fi un armistiţiu, un pact sau un tratat internaţional.

Conflictologul Y. Schellenberg susţine că negocierile pot începe când există următoarele condiţii: prezenţa intereselor comune la părţi, posibilitatea realizării de către părţi a unor acorduri convenabile şi începerea discuţiilor, în scopul găsirii variantelor optime de soluţionare a conflictului.

În practica politică se aplică şi alte metode de soluţionare a conflictelor politice, cum ar fi consensul şi compromisul.

Consensul reprezintă acordul, înţelegerea din cadrul unui grup privind un scop, o valoare; o identitate de opinii. În cazul unui conflict politic părţile implicate urmează să ajungă la un acord cu privire la căile, procedeele, mijloacele de soluţionare a conflictului.

Compromisul se manifestă ca o formă de acord realizat pe calea cedărilor reciproce în scopul obţinerii beneficiilor reciproce. În cadrul soluţionării conflictelor politice el se prezintă ca un proces de ajustare treptată a unor opinii diferite asupra unei probleme comune. În literatura de specialitate se evidenţiază trei forme ale compromisului. Prima formă – „servicii reciproce", prevede acordarea de către părţi a unui ajutor dezinteresat cu privire la întrebările ce nu au o importanţă majoră. Următoarea formă – compromisul „individual" sau „tactic", constă în faptul că părţile abordează interesele oponentului ca o barieră ce poate fi depăşită prin intermediul unor cedări minime. A treia formă – compromisul „integral", este orientat la soluţionarea problemelor cu un avantaj reciproc. Acesta se prezintă ca un compromis benevol, unde părţile tind nu numai la satisfacerea propriilor interese, dar şi ale oponenţilor.

O altă modalitate de soluţionare al conflictului politic este *medierea*. În calitate de mediatori pot apărea comisiile de conciliere, liderii politici, o organizaţie internaţională sau chiar un stat aparte – în cazul conflictelor politice internaţionale. Esenţial în activitatea de mediere este faptul ca mediatorul nu trebuie să fie cointeresat în câştigul uneia dintre părţile implicate în conflict; prin urmare, trebuie să ocupe o poziţie de neutralitate. Un rol major se acordă autorităţii mediatorului. Nu întâmplător, în Occident rolul de mediator în situaţii complicate revine laureaţilor premiului Nobel. Această practică demonstrează cerinţele înalte faţă de personalitatea mediatorului.

Obiectivul principal al mediatorului constă în a restabili canalele de comunicare între părţile conflictuale. Însă, propunerile mediatorului au doar un caracter consultativ, pe care părţile pot să le urmeze sau nu. De cele mai dese ori mediatorul intervine în soluţionarea conflictului deja la etapa confruntării sau escaladării, când conflictul e în plină desfăşurare. În acest caz, scopul mediatorului

consta în a convinge părţile să înceapă tratativele.

Rezultatele medierii depind nu numai de autoritatea sau activitatea mediatorului, ci şi de faptul la ce etapă de derulare se află conflictul şi ce mijloace utilizează părţile pentru soluţionarea lui. Spre exemplu, dacă una din părţile implicate tinde spre o victorie pe care vrea s-o obţină cu orice preţ, procesul de mediere devine mai complicat decât în cazul în care ambele părţi conflictuale sunt predispuse spre atingerea unui compromis. Este clar că în cazul unor acţiuni violente medierea va fi mai dificilă decât atunci când acestea lipsesc.

Arbitrajul apare ca o modalitate de soluţionare a conflictului politic, în care părţile benevol acordă dreptul de soluţionare a conflictului unei terţe părţi, a cărei decizie are un caracter obligatoriu, spre deosebire de mediere. De asemenea, este important ca arbitrul să ocupe o poziţie de neutralitate în examinarea conflictului, iar la elaborarea soluţiilor să se conducă de normele constituţionale ale statului, de normele dreptului internaţional, de prevederile tratatelor la care fac parte părţile conflictuale.

Soluţionarea conflictelor prin intermediul arbitrajului comportă însă unele dezavantaje. Această metodă implică o soluţionare dictată de „sus". Arbitrul deţine suficientă putere pentru a regla conflictul şi a impune părţile conflictuale să ajungă la un compromis. Specialiştii au constatat că chiar dacă la moment conflictul pare a fi reglat, în realitate soluţionarea lui deplină poate fi tergiversată pe o perioadă îndelungată.

3. Conflicte politice în Republica Moldova

Sistemul politic din Republica Moldova este unul relativ tânăr, însă pe toată durata devenirii sale a cunoscut numeroase ciocniri şi contradicţii. Această multitudine de conflicte trebuie analizată ca un fenomen firesc pentru un sistem constituit în perioada de tranziţie de la un regim totalitar spre unul democratic. În baza tipologiilor identificate anterior, precum şi reieşind din particularităţile procesului politic moldovenesc, specificăm următoarele tipuri de conflicte politice specifice Republicii Moldova:

a) conflicte de identitate;
b) conflicte secesioniste;
c) conflicte dintre agenţii implicaţi în cucerirea puterii politice.

Conflictele politice de identitate din sistemul politic moldovenesc se manifestă în următoarele ipostaze: identitate geopolitică, identitate etnică, identitate lingvistică, identitate confesională. La capitolul conflicte politice legate de identificarea geopolitică a populaţiei şi, implicit, a puterii politice, se are în vedere dilema iscată referitor la orientarea geopolitică a societăţii moldoveneşti – spre Est, identificată cu Federaţia Rusă şi Comunitatea Statelor Independente (CSI) sau spre Vest, identificată cu Uniunea Europeană (UE) şi România. Aceste contradicţii au apărut din momentul obţinerii independenţei de către tânărul stat moldovenesc şi persistă până la moment pe ordinea de zi a politicii externe autohtone. Conflictul politic respectiv rămâne a fi încă unul nesoluţionat. De o intensitate şi mai mare (îndeosebi în prima jumătate a anilor ’90 ai secolului al XX-lea) au fost conflictele politice legate de problema identificării etnice. Se au în vedere ciocnirile dintre forţele politice ce susţineau, pe de o parte, că populaţia majoritară din Republica Moldova trebuie să se autoidentifice drept români şi, pe de altă parte – forţele politice ce insistau asupra ideii de concepere a moldovenilor drept o naţiune distinctă de cea română. Drept exemplu servesc „Adunările naţionale” convocate de către Frontul Popular în anii 1989 – 1991, pentru a influenţa organele puterii. Conflictele politice ce au avut la bază problema lingvistică (limba română *versus* limba moldovenească) la fel au lăsat o amintire vie în viaţa politică autohtonă. În fine, o ultimă dilemă ce a determinat conflicte între putere şi unele formaţiuni de opoziţie (Partidul Popular Creştin-Democrat, Partidul Forţelor Democratice etc.) pe parcursul anilor ’90 a fost cea cu referinţă la ciocnirile dintre Mitropolia Basarabiei (supusă Patriarhului de la Bucureşti) şi Mitropolia Moldovei (aflată sub jurisdicţia Patriarhiei de la Moscova).

O a doua categorie de conflicte politice, care au lăsat o amintire dureroasă poporului Republicii Moldova, sunt conflictele secesioniste.

Se are în vedere dorinţa unor forţe politice separatiste de a ieşi din componenţa Republicii Moldova. În această ordine de idei trebuie să menţionăm „conflictul transnistrean”. Din start subliniem că acest conflict, spre deosebire de cel din sudul republicii, este unul politic şi nu etnic. Dacă conflictul legat de doleanţele separatiste ale găgăuzilor poate fi catalogat drept unul cu tentă etnopolitică, atunci cel din raioanele din stânga Nistrului – drept conflict politic. Aceasta din cauză că populaţia din regiune este plurietnică, iar moldovenii constituie sub 40% din totalul acesteia. Tendinţele centrifuge ale unor lideri din raioanele din stânga Nistrului au la bază mai multe explicaţii. În primul rând, este vorba de faptul că malurile Nistrului foarte puţin timp au făcut parte din una şi aceeaşi structură etatică (doar în componenţa RSSM). În plus, în perioada sovietică această parte a Moldovei a fost intens populată de către etnii rusofone, făcând ca numărul moldovenilor (de altfel, extrem de rusificaţi) să se reducă către 1989 la cca. 39% din populaţia regiunii.

Etapele conflictului pot fi divizate după cum urmează: începutul conflictului – procesul de emancipare naţională a moldovenilor a determinat o reacţie negativă din partea forţelor politice sovietofile concentrate în stânga Nistrului. După ieşirea Republicii Moldova din cadrul Uniunii Sovietice, liderii prosovietici de la Tiraspol au refuzat să recunoască dispariţia statului sovietic şi au început construcţia propriei statalităţi; escaladarea conflictului – în seara zilei de 1 martie 1992 s-a început conflictul armat, în urma atacurilor miliţiei şi a cazacilor venetici asupra forţelor de ordine legale de la podul de la Dubăsari. La conflictul armat au participat activ şi forţele militare ruse, care din primele momente ale conflictului au sprijinit separatismul. Către luna iulie 1992, puterea politică de la Chişinău semnează un acord de încheiere a acţiunilor militare cu cealaltă parte implicată în conflict – Federaţia Rusă; faza latentă – din vara lui 1992 şi până în prezent conflictul se află într-o fază latentă. Soluţionarea conflictului la moment încă nu pare sigură. După respingerea ideii de federalizare, părţile au rămas pe poziţii vechi: Chişinăul vorbeşte despre reintegrarea raioanelor din stânga Nistrului în componenţa statului

unitar Republica Moldova, iar Tiraspolul insistă asupra independenţei. Un nou impuls pentru reluarea negocierilor ar putea servi implicarea mai activă a Uniunii Europene, în calitate de parte la negocieri. Actualul format de negocieri: Republica Moldova, liderii de la Tiraspol, Ucraina, Federaţia Rusă şi Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) pare a-şi fi irosit potenţialul. A devenit cert faptul că, cu cât conflictul este mai de durată, cu atât şansele pentru întoarcerea teritoriilor secesioniste scad.

O a treia categorie de conflicte politice le constituie cele ce se originează în lupta pentru puterea în sistemul politic al ţării. Un rol primordial în aceste tipuri de conflicte îl joacă partidele politice. Contradicţiile dintre acestea pot fi divizate în: conflicte pe orizontală şi conflicte pe verticală. Prin conflict pe verticală se are în vedere segmentul conflictogen „guvernare – opoziţie". Istoria politică a Republicii Moldova a cunoscut o permanentă luptă între partidele de guvernământ şi cele de opoziţie, care se desfăşura atât în interiorul legislativului, cât şi în afara acestuia. Conflictele pe verticală, la rândul lor, pot fi divizate în alte două categorii: conflicte de esenţă (ideologice) şi conflicte de interese (clientelare). Conflictele de esenţă sunt cele mai acute şi mai profunde. În această categorie se consideră că pot fi încadrate ciocnirile deschise între PPCD (opoziţie) şi PCRM (guvernare) de la începutul deceniului curent. Conflictele de interes sunt mai puţin acute, în urma acestora câştigând ambele părţi. În calitate de exemplu pot fi utilizate iarăşi PCRM şi PPCD, dar în coraporturile acestora de după aprilie 2005. În ceea ce priveşte conflictele pe orizontală, acestea se desfăşoară între agenţi cu aceeaşi pondere. De exemplu, între partidele de opoziţie care doresc să ocupe acelaşi segment ideologic. În cazul sistemului de partide moldovenesc acesta poate fi conflictul între partidele social-democrate: Partidul Democrat (PĂM), Partidul Democraţiei Sociale (PDS) şi Partidul Social-Democrat (PSDM), care se luptă pentru întâietate pe acelaşi segment electoral.

Existenţa conflictelor politice în societate este un fenomen firesc şi chiar benefic. Prezenţa lor ne vorbeşte despre dinamismul şi

evoluţia societăţii. Important este ca aceste conflicte să se desfăşoare într-o albie civilizată şi să nu degenereze în ciocniri directe, violenţe şi vărsări de sânge.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Reproduceţi conceptul de conflict politic şi determinaţi cauzele şi condiţiile de apariţie a acestuia.

2. Desemnaţi principalele criterii de tipologizare a conflictelor politice.

3. Clasificaţi conflictele politice.

4. Identificaţi principalele tipuri de conflicte politice specifice Republicii Moldova.

5. Caracterizaţi natura, cauzele, etapele şi subiecţii conflictului transnistrean.

Bibliografie

Zavtur A., Moşneaga V., Rusnac Gh. *Puterea politică şi conflictul social*.

— Chişinău: USM, 1999.

Brucan S. *Pluralism şi conflictul social*.

— Bucureşti: Paideia, 1999.

Măgureanu V. *Studii de sociologie politică*.

— Bucureşti, 1997.

Turco T., Lazan D. *Источники возникновения социальных конфликтов* // Revista de filosofie şi drept, 1998, nr. 1.

Zavtur C., Turco T. *Конфликт как процесс* // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică) Partea. XI.

— Chişinău: USM, 1999.

Tema 27: Modernizarea politică

În general, modernizarea reprezintă un proces de trecere de la societatea tradiţională (agrară, cu o cultură patriarhală şi o ierarhie socială rigidă) la una industrială, bazată pe producerea în masă, organizare raţională a proceselor sociale bazată pe legi. Teoretic, modernizarea presupune totalitatea proceselor industrializării, secularizării, urbanizării, puterea politică reprezentativă etc., ce formează o „societate modernă, deschisă" contrară „societăţii

tradiţionale închise".

1. Conceptul de modernizare politică
2. Tipuri istorice, forme şi criterii ale modernizării politice
3. Particularităţile şi perspectivele modernizării politice în Republica Moldova

1. Conceptul de modernizare politică

Teoria modernizării politice apare în cadrul ştiinţei politice în anii '50 – 60 ai secolului XX şi se baza pe studiile lui M. Weber, Em. Durkheim. Un aport deosebit la elaborarea teoriei modernizării l-au adus lucrările lui G. Almond, D. Powell „Politica comparată. Abordare din aspectul «concepţiei dezvoltării»" (1966), D. Apter „Politica modernizării" (1965), S. Lipset „Omul politic" (1960), S. Huntington „Ordinea politică a societăţilor în schimbare" (1968) etc.

Concepţia modernizării politice apare pe fundalul problemei privind elaborarea politicii occidentului faţă de ţările în curs dezvoltare. S-a creat modelul procesului civilizaţional global. În cadrul procesului civilizaţional global, teoria modernizării lua în calcul specificul manifestării acesteia în diverse condiţii social-politice. Această diferenţiere s-a reflectat în stabilirea a doua tipuri de modernizare: modernizare originală – în ţările în care trecerea la societăţi raţionale are loc în rezultatul dezvoltării graduale a proceselor interne şi modernizare secundară (reflectată, imitată) – în ţările care au încercat dezvoltarea în grabă, „întârziată". Iniţialmente, modernizarea se referea în special la ideea împrumutării tehnologiilor avansate şi a metodelor de organizare socială din occident ţărilor subdezvoltate din Asia, Africa, America Latină. Condiţie a „modernizării" era contactul direct cu centrele culturale industriale ale economiei de piaţă. Acest proces identifica modernizarea cu „americanizarea", „europenizarea", infiltrarea instituţiilor şi valorilor politice ce funcţionau în statele dezvoltate. În prezent, optica modernizării vizează statele postsocialiste.

În cadrul trăsăturilor procesului de modernizare delimităm: complexitatea acestuia, deoarece include toate sferele vieţii sociale; caracterul sistemic, dat fiind faptul că schimbarea unui element duce la

modificarea altora (schimbarea elementelor culturale şi politice duce la schimbări în economie, şi invers); caracterul global – a început în occident şi s-a răspândit în întreaga lume; caracterul de lungă durată – include mai multe etape; caracterul diferenţiat (dar nu uniform, linear) în diferite ţări evoluează diferit, în funcţie de tradiţiile culturale.

Politologii americani S. Verba şi L. Pye delimitează următoarele elemente definitorii ale procesului de modernizare politică: diferenţierea structurală a instituţiilor sistemului politic, adică apariţia noilor instituţii politice, creşterea capacităţilor de mobilizare a resurselor politice, economice, de forţă, informaţionale, demografice etc., îndreptate spre realizarea noilor scopuri în dezvoltare; creşterea capacităţii sistemului politic de rezistenţă în situaţii de criză, evitarea acestor situaţii prin utilizarea noilor resurse de comunicare şi socializare; liberalizarea drepturilor cetăţenilor de a participa la viaţa politică.

În evoluţia sa, teoria modernizării a parcurs trei etape: anii ’50 – 60, anii ’60 – 70 şi anii ’80 – 90. Teoria modernizării „modelului anilor ’50 – 60” se baza pe universalism. Dezvoltarea tuturor statelor şi popoarelor era abordată ca un fenomen universal, ca ceva ce are loc în aceeaşi direcţie, cu aceleaşi etape şi legităţi. Se recunoştea existenţa specificului naţional, dar se considera că acesta are o importanţă mai secundară. Se susţinea că ţările subdezvoltate puteau să ajungă la acelaşi nivel prin eurocentrism sau americanocentrism. Această teorie a fost utilizată în scopul realizării politicii externe a SUA.

Printre factorii favorabili modernizării politice se număra dezvoltarea social-economică a ţărilor „lumii a treia”, colaborarea activă cu ţările dezvoltate ale Europei şi SUA. Drept factori nefavorabili se considerau: păstrarea elementelor societăţii tradiţionale, analfabetismul, prezenţa sectoarelor tradiţionale de producere etc. Evenimentele politice din anii ’60 au demonstrat imperfecţiunea teoriei modernizării. Se vehicula că această teorie susţine colonizarea, că are un caracter simplist de dezvoltare a lumii şi că nu explică mecanismele apariţiei noilor relaţii şi instituţii.

A doua etapă a dezvoltării teoriei modernizării s-a caracterizat

pe accentul pus pe eficacitatea democratizării în statele lumii a treia prin optica realizării scopului creşterii economice şi al progresului socioeconomic în general. Realizarea acestor scopuri se focaliza pe stabilitate. În lucrarea „Ordinea politică a societăţilor în schimbare", S. Huntington menţiona că sarcina principală a modernizării politice este capacitatea instituţiilor politice de a se adapta la condiţiile în schimbare, fundamentându-se nu pe nivelul lor de democratizare, ci pe consolidarea şi organizarea lor. Doar un regim autoritar dur ce ar controla ordinea este capabil să acumuleze resursele necesare transformării societăţii.

În cadrul celei de-a treia etape, unii autori menţionează caracterul secundar al progresului tehnologic, inocularea instituţiilor şi valorilor europene şi dependenţa acestora de relaţiile şi valorile sociale existente în aceste societăţi. În a doua jumătate a anilor '80 se vehicula concepţia dezvoltării politice bazate pe păstrarea tradiţiilor socioculturale fără impunerea modelelor occidentale, străine. Apare conceptul de „antimodernizare" (varianta alternativă a modernizării după model neoccidental, de exemplu, modernizarea stalinistă), concept lansat de A. Touraine.

2. Tipuri istorice, forme şi criterii ale modernizării politice

Mecanismul modernizării politice se bazează pe două modele de imitare. Primul, care este şi cel mai optim, ar fi imitarea algoritmului când se copie mecanismul unui proces, incluzând conţinutul acestuia (procesul interacţiunii celor trei ramuri ale puterii). Cel de-al doilea este imitarea rezultatului sau a formei, simularea (prin proclamarea *de iure* a alegerilor libere şi concurenţiale, dar în realitate – invers). Imitaţia are loc în cadrul unui context concret istoric şi sociocultural al ţării, marcate de tradiţiile naţionale.

În dependenţă de mecanismele modernizării, evidenţiem următoarele tipuri ale acestui proces:

— Organică sau „primară", caracteristică Marii Britanii, SUA, Canadei. Începuturile acestui proces se regăsesc în epoca primei revoluţii industriale: distrugerea prerogativelor tradiţionale şi proclamarea drepturilor cetăţeneşti egale, a democratizării etc.

— Neorganică sau „secundară”, „reflectată” (Republica Moldova, Rusia, Brazilia), factorul principal este contactul sociocultural „înapoiat” al dezvoltării statului cu nucleul modernizării, mecanismul principal fiind procesul de imitare.

Cercetătorul rus M. Ilin delimitează trei tipuri de modernizare politică:

— Endogenă, ce se realizează pe baza proprie (Europa, SUA);

— Endogeno-exogenă, ce se realizează atât pe bază proprie, cât şi pe baza împrumutării (Rusia, Turcia, Grecia);

— Exogenă, ce se realizează pe baza imitării şi simulării în condiţiile absenţei bazei proprii.

Prin urmare, se delimitează diferite etape ale modernizării: etapa *timpurie*, *medie* şi *matură* ale modernului, în baza procesului de modernizare din Europa occidentală. Perioada timpurie este faza de dezvoltare politică ce include stabilirea statului suveran şi naţional, apariţia şi dezvoltarea societăţii civile, delimitată de puterea oficială. În cadrul perioadei medii are loc diferenţierea internă a societăţii civile şi a statului, apar grupurile de interese, protopartidele, are loc divizarea puterii. Faza modernă se caracterizează prin soluţionarea obiectivelor legate de crearea mecanismului continuităţii, schimbării, legitimităţii şi delegitimităţii cursului şi discursului politic. Are loc consolidarea democraţiei, se cristalizează instituţii şi mecanisme democratice, este pus în funcţiune principiul concurenţei (instituţia electivă).

Menţionăm două cauze fundamentale ce pot stagna procesul de modernizare: prima – tergiversarea schimbărilor în alte sfere ale vieţii sociale şi a doua – în cazul unei democratizări prea rapide societatea civilă şi cultura politică nu pot evolua.

În corespundere cu concepţia lui S. Huntington, mecanismul social şi dinamica modernizării politice are drept stimul o totalitate de factori interni şi externi, care impulsionează elita guvernatoare să realizeze reforme sociale şi economice, dar nu şi în sistemul politic tradiţional. Prin urmare, este posibilitatea modernizării social-economice „de sus”, în cadrul vechilor instituţii politice sub

coordonarea elitelor tradiţionale. Din punctul de vedere al consolidării şi ireversibilităţii rezultatelor, S. Huntington delimitează trei modele de trecere la democraţie. Primul model este cel linear, clasic – exemplul Marii Britanii şi al Europei occidentale. În cazul lui, are loc un proces continuu, treptat, succesiv de transformare a puterii politice tradiţionale, extinderea drepturilor cetăţenilor. Modelul ciclic se bazează pe experienţa statelor Americii Latine, unde acest proces de democratizare s-a desfăşurat cu întreruperi cauzate de colonizare, având loc stabilirea dictaturilor etc. al treilea model – modelul dialectic. este vorba de Grecia, Spania, Germania, Italia, unde modernizarea a început mai demult, având însă un caracter reversibil, datorită instaurării, anterior, a regimurilor totalitare şi autoritare care au umbrit efectele democraţiei. Elementul primordial de care depinde caracterul proceselor tranziţionale şi transformaţionale este factorul sociocultural, amprenta naţională ce condiţionează nivelul perceperii normelor şi scopurilor universale ale dezvoltării politice. Modernizarea poate fi realizată doar prin schimbarea orientărilor valorice ale maselor, depăşirea crizelor culturii politice a societăţii.

În cadrul teoriei modernizării politice, în general, delimităm teoria conservativă şi teoria liberală.

Teoria conservativă este reprezentată de S. Huntington, J. Nellson. Aceşti cercetători accentuează autonomia dezvoltării politice şi afirmă că stabilitatea este cel mai important criteriu al dezvoltării politice. Pentru statele aflate în proces de modernizare este necesar un regim autoritar dur, o ordine ce ar facilita trecerea la economia de piaţă. Pin urmare, ei leagă modernizarea instituţiilor politice nu de nivelul democratizării, ci de trăinicia şi capacitatea de organizare a acestuia. Principala sursă a modernizării este conflictul dintre mobilizarea socială, includerea populaţiei în viaţa politică şi instituţionalizarea mecanismelor şi structurilor adecvate de articulare şi agregare a intereselor acestora.

Teoria liberală, cu adepţii R. Dahl, G. Almond, L. Pye, accentuează că formarea capacităţilor sistemului politic este în corelaţie cu modificările continue ale cerinţelor sociale şi politice ale

populaţiei. din aceste considerente, modernizarea politică are drept obiectiv de a reacţiona la aceste provocări. Dacă reprezentanţii teoriei conservative pun accentul pe stabilitate, atunci liberalii se orientează spre existenţa dialogului continuu între cei care deţin puterea şi populaţie. Organizarea acestui dialog duce la formarea unui sistem politic şi social deschis, un rol important în aceste condiţii revenindu-i clasei de mijloc. În calitate de criteriu fundamental al modernizării politice aceştia evidenţiază nivelul implicării populaţiei în sistemul democraţiei reprezentative.

Teoria poliarhiei, avându-l drept reprezentant pe R. Dahl, continuă teoria liberală, cu unele precizări. Potrivit acesteia, dezvoltarea politică, modernizarea sunt legate de existenţa şi funcţionarea a doua criterii: nivelul înalt de participare politică a cetăţenilor şi concurenţa politică dezvoltată şi deschisă a diferitelor grupuri şi elite, lideri politici. Eficienţa regimului poliarhic în procesul modernizării este legată de asigurarea securităţii reciproce între elitele concurenţiale, de formarea unei puteri executive puternice, de crearea sistemului de partide integrativ, de apariţia şi dezvoltarea centrelor de autoadministrare.

Experienţa mondială bazată pe rezultate concrete ale multiplelor încercări de transformări tranziţionale a permis elaborarea şi perfecţionarea unor standarde generale în organizarea economiei, politicii, relaţiilor sociale, sferei culturale, care stau la baza obiectivelor necesare modernizării. La exigenţe universale în sfera socială racordăm formarea unei structuri sociale deschise, diferenţiate, cu mobilitate nelimitată a populaţiei. În domeniul politic – respectarea drepturilor omului, sistemul pluralist de organizare şi funcţionare a puterii, creşterea comunicării politice, tehnologia consensuală de elaborare şi realizare a deciziilor politice, crearea mecanismelor de autoreglare a interacţiunii dintre sistemul politic şi societate.

Concepţia dezvoltării societăţii tranziţionale ce abordează modernizarea ca *vesternizare* a existat până la sfârşitul secolului XX. În prezent, procesul de transformare este abordat în forma concursului proiectelor alternative de inovare. Criteriile universale ale

modernizării sunt doar un complex de obiective orientative, însă conţinutul proiectului de modernizare, mijloacele, ritmul, caracterul realizării transformărilor depind în totalitate de condiţiile autohtone de dezvoltare, de capacităţile societăţii de a promova valorile naţionale şi istorice.

3. Particularităţile şi perspectivele modernizării politice în Republica Moldova

Modernizarea politică ca proces a început după colapsul URSS, în condiţiile lipsei totale de experienţă transformatoare. Astfel, „modernizarea întârziată", reflectorie, are loc odată cu realizarea obiectivelor generale ale democratizării. În această perioadă, factorul modernizării depăşeşte obiectivele democratizării, ambele procese se desfăşoară concomitent, completându-se reciproc. Ambele aspecte se înscriu în cel de-al „treilea val" al procesului istoric de democratizare analizat de S. Huntington. Procesul modernizării politice în Republica Moldova este de tip endogen-exogen. Procesele tranziţionale se caracterizează prin existenţa elementelor contradictorii din societate. Se consideră că modernizarea în acest spaţiu nu este altceva decât o „imitare", că ea se realizează superficial, de „sus". Alte caracteristici ar fi: neacceptarea, opunerea pasivă faţă de procesele inovatoare, criza autoidentificării, apelul la trecut. Instituţiile politice şi economice nu sunt stabilite pe deplin, cadrul instituţional nu garantează crearea şi funcţionarea instituţiilor democratice viabile cu conţinut valoric liberal; persistă teama de reîntoarcere spre forme autoritare.

Statului îi revine un rol important în modernizare, însă acest rol în societăţile tranziţionale este decisiv, fiind prea dirijat de „sus". Desigur, statul comportă un rol destul de activ în modernizarea oricărei societăţi, fiind în acelaşi timp realizatorul şi garantul acestui proces. Însă, în Republica Moldova statul (în special, puterea oficială) controlează foarte strict, sever procesul de modernizare, limitând spaţiul de acţiune al societăţii civile în consolidare. Din aceste considerente, la etapa iniţială a modernizării postcomuniste se încearcă înlăturarea statului din cadrul procesului istoric natural, ca condiţie indispensabilă a funcţionării mecanismelor de piaţă şi a

libertăţii economice.

Spre exemplu, guvernul a iniţiat programul de activitate pe anii ’2005 – 2009 „Modernizarea ţării – bunăstarea poporului”. La baza Programului sunt puse următoarele principii: principiul consecvenţei şi continuităţii, care s-a realizat prin reflectarea esenţei concepţiilor, strategiilor şi programelor adoptate în perioada de activitate a Guvernului precedent, precum şi a platformelor electorale; principiul ajustării cadrului instituţional, legislativ şi organizatoric la normele şi standardele europene; principiul abordării sistemice şi ştiinţific fundamentate. Programul prezintă principalele probleme ale ţării, oferă politici şi sarcini concrete pentru a le rezolva. Totodată, fixează obiectivele naţionale şi identifică problemele care trebuie să fie soluţionate pentru a atinge acest scop. Pe agenda Guvernului se află următoarele priorităţi vitale: 1. Modernizarea economiei; 2. Reintegrarea teritorială a ţării; 3. O mai bună calitate a vieţii; 4. Consolidarea societăţii; 5. Integrarea europeană. Un alt proiect care se înscrie în acest context este Strategia naţională pentru Dezvoltare Durabilă. Un element particular al acestui proces îl constituie adoptarea direcţiilor de modernizare a statului şi modernizarea societăţii.

Dezvoltarea politică include modernizarea politică ce se prezintă drept un proces revoluţionar, complex, sistemic şi de durată şi progresul politic, care este orientat spre realizarea idealurilor politice. În perioada de tranziţie, toate aceste forme ale procesului politic sunt supuse unor deformări. În acest context, menţionăm o interdependenţă şi influenţă incontestabilă a ideologiei politice şi a procesului politic, ambele aflate în proces de tranziţie.

Procesul politic de transformare democratică se poate realiza în baza a doua modele ce se deosebesc prin prezenţa sau lipsa consensului dintre subiecţii care doresc realizarea reformelor şi acei care susţin moderat vechiul sistem. Primul model conţine un potenţial de democratizare. Acesta presupune, în primul rând, liberalizarea treptată a regimului politic, în al doilea rând – demontarea instituţiilor vechi şi resocializarea populaţiei. Acest model este cel mai optim,

deoarece procesele de transformare au loc treptat şi se bazează pe compromisul părţilor. Al doilea model este cel concurenţial şi include liberalizarea imediată, colapsul vechiului sistem politic şi încercările de introducere necondiţionată a noilor instituţii democratice. Radicalismul acestor transformări include, de obicei, o liberalizare intensă şi superficială cu desfăşurarea alegerilor democratice, în urma cărora vechea elită este înlăturată de la putere. În rezultatul neconsolidării noilor instituţii sunt posibile încercări de restaurare a regimurilor nedemocratice. Tranziţia la democraţie a ţărilor postcomuniste implică, după cum s-a accentuat anterior, transformări de proporţii, democratizarea incluzând atât sfere de activitate umană, cât şi moduri de gândire, modificări ale paradigmelor şi de comportament politic. O particularitate prezintă faptul că în aceste ţări procesele politice de modernizare şi de democratizare se completează şi se desfăşoară concomitent.

Dacă e să ne referim implicit la procesul politic autohton, atunci, spre deosebire de perioada sovietică, când rezultatele procesului politic erau cunoscute şi declarate public din timp, fiind planificate de către o forţă politică – partidul comunist, procesul politic actual este unul pluralist, ale cărui finalităţi deseori rămân a fi necunoscute. Majoritatea subiecţilor procesului politic moldovenesc (statul, partidele politice, mass-media, grupurile de presiune, elitele regionale, clanurile politice) sunt, din punct de vedere politic, instabili şi indecişi; drept consecinţă, are loc dezintegrarea statală, predomină interesele oligarhiei de partid ş.a. Deoarece societatea civilă este la etapa de consolidare, procesul politic este slab structurat. Aceasta se manifestă prin faptul că cetăţenii, comunităţile sociale nu au conştientizat pe deplin interesele individuale şi colective, nu au elaborat scopurile comune şi nu şi-au determinat statutul sociopolitic. Şi, pentru că nu se valorifică rolul compromisului, al consensului, relaţiile politice sunt de natură conflictuală, dat fiind că la desfăşurarea lor se ţine cont doar de propriile interese.

Specificul procesului politic din Republica Moldova este determinat de impactul totalitar din perioada sovietică, de spiritul

confruntaţional, de marginalizarea celor „de jos” şi necompromisul celor „de sus”, de nivelul înalt de personalizare a relaţiilor politice, de schimbarea bruscă a ciclurilor şi ritmurilor procesului politic. Deseori, procesul politic se desfăşoară fără un suport juridic corespunzător. drept rezultat, în loc de supremaţia „puterii dreptului” continuă să domine „dreptul puterii” care facilitează alienarea, nelegitimitatea puterii, apare nihilismul juridic al cetăţenilor faţă de stat. Prin urmare, este necesară o unitate a legitimităţii puterii, legii şi justiţiei, a culturii politice şi de drept a cetăţenilor.

La începutul procesului de tranziţie a anilor ’90 elita politică şi cei care au iniţiat transformările ample sistemice nu au reflectat asupra faptului în ce măsură sistemul economic al lumii occidentale pe care urmau să-l imite reflectă sistemul culturologic al societăţii moldoveneşti. Problema tranziţiei în cazul ţărilor post-sovietice a devenit o problemă nu numai social-economică, dar şi una geopolitică şi culturologică.

Dacă e să interpretăm procesul politic din alt punct de vedere, atunci o particularitate esenţială este integritatea sau indisolubilitatea politicului şi economicului, a relaţiilor sociale şi personale. Politica domină, se include în toate sferele de activitate. lipsa unei societăţi civile mature implică lipsa identificării sociale a indivizilor, lipsa dezvoltării instituţiilor de proprietate privată ş.a. Cauza conflictualităţii procesului politic constă în perceperea sau în conştientizarea diferită a valorilor libertăţii şi democraţiei din partea forţelor politice noi şi în posibilităţile inegale de participare activă în procesul reformator, în tendinţa celor implicaţi în el de a-şi satisface propriile interese. Se remarcă, în special, conjugarea rolurilor politice, urmându-se tradiţiile istorice de concentrare a puterii; deşi sunt înregistrate mai multe partide politice, modul de reflectare şi de exprimare a intereselor societăţii civile sunt foarte convenţionale. Un alt exemplu – concentrarea forţelor în mâinile preşedintelui ţării, care dispune de prerogative esenţiale în domeniul gestionării puterii. În contextul proceselor de modernizare ideologia politică cunoaşte metamorfoze profunde în spaţiul post-sovietic. La nivel abstract,

democraţia şi societatea civilă sunt percepute ca elemente pozitive. În realitate însă, eficienţa unor proceduri democratice concrete este minimă, deoarece populaţia nu are încredere în posibilitatea soluţionării problemelor societăţii prin intermediul regulilor democraţiei.

Integrarea slabă a participanţilor la procesul politic este efectul lipsei unui sistem comunicaţional unic în societate. Procesul politic vertical organizat funcţionează prin dialogul dintre putere şi societate, care înaintează cerinţele sale structurii puterii. Se remarcă lipsa dialogului între putere şi opoziţie. Partidele politice moldoveneşti nu dispun încă de capacitatea de a exprima interesele populaţiei, dialogul dintre aceştia este foarte dificil, luând forme latente de exprimare a intereselor grupurilor de presiune, ale grupurilor de clientelă, acestea fiind interese specifice înguste. În interacţiunea „putere – societate" iniţiativa politică aparţine statului, deoarece el concentrează puterea şi resursele, iar lipsa diferenţierii rolurilor şi a funcţiilor politice ale instituţiilor puterii de stat face ca procesul de luare a deciziilor să fie anonim. Principiul „responsabilităţii colective" readuce la viaţă iresponsabilitatea puterii politice, până nu demult – tradiţională, privind consecinţele deciziilor luate. Un impediment în stabilirea unui proces politic adecvat sistemelor politice democratice îl constituie nivelul scăzut al culturii politice a populaţiei.

Perspectivele evoluării modernizării politice sunt în dependenţă de gradul de formare a elementelor şi procedurilor democratice: dezvoltarea societăţii civile, consolidarea partidelor politice, a sindicatelor, formarea conţinuturilor aderente democraţiei – sociale, economice, culturale, valorice; formarea clasei de mijloc. Modernizarea poate avea finalităţile dorite în cazul activismului electoral precedat de disponibilitatea maselor de a asimila valorile democratice.

Modernizarea societăţii ţine de crearea anumitor condiţii care să favorizeze adaptarea conştiinţei de masă la instituţiile politice contemporane şi la valorile democratice. În societatea postcomunistă acest proces are loc concomitent cu identificarea sau racordarea lui la cel occidental, procesele de democratizare fiind comparate cu cele din

occident. Este o comparare absolut greşită, deoarece statele postcomuniste dispun de un suport cultural şi civilizaţional şi un context istoric diferit de cel al statelor occidentale.

Procesul modernizării politice este inevitabil, în special în condiţiile globalizării. Modernizarea politică reprezintă înnoirea calitativă a politicii. Valorile şi instituţiile politice sunt orientate spre depistarea şi soluţionarea problemelor contradictorii, spre căutarea forţelor şi mijloacelor de asigurare a inoculării inovaţiilor. Acest proces politic se desfăşoară altfel decât în cazul ţărilor occidentale, unde modernizarea s-a realizat în condiţiile dezvoltării stabile, pe când în statele postcomuniste acest proces are loc în condiţiile de trecere de la totalitarism la democraţie. În contextul consolidării predomină consensul dintre cetăţeni şi subiecţii puterii politice, ceea ce asigură coeziunea societăţii în procesul modernizării.

(I)

(II) Subiecte pentru evaluare

1. Definiţi modernizarea politică.

2. Analizaţi specificul teoriei modernizării politice la etapele sale incipiente şi în prezent.

3. Comparaţi trăsăturile conservatorismului şi ale liberalismului în abordarea modernizării politice.

4. Depistaţi factorii ce determină specificul naţional al modernizării în condiţiile societăţii în tranziţie.

5. Evaluaţi tipul de modernizare ce corespunde procesului politic din Republica Moldova.

(III)

(IV) Bibliografie

Huntington S. *Ordinea politică a societăţilor în schimbare*.
— Iaşi: Polirom, 1999.

Alexandru D. *Conservatorism*, *Modernizare şi Tranziţie* // POLIS, 1998, vol.5, nr. 2.

Eisenstadt S.N. *A Reappraisal of Theories of Social Change and Modernization* // Haferkamp H., Smelser N.J. (eds.): Social Change and Modernity.

— Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1992.

Ильин М.В. *Идеальная модель политической модернизации и пределы ее применимости*.

— Москва, 2000.

Пантин В.И. *Циклы и волны модернизации как феномен социального развития*.

— Москва, 1997.

Tema 28: RELAŢIILE INTERNAŢIONALE:
CONCEPŢII, PARADIGME, METODE

Evoluţia comunităţii la sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XXI, suprimarea hotarelor politicii interne şi externe evident sugerează savanţilor orientări în formarea teoriei politicii, care se reduce, în primul rând, la elaborări teoretice în domeniul politologiei şi relaţiilor internaţionale. Deducţia e confirmată de numeroasele probleme care, prin esenţa lor, sunt, în linii mari, comune, cum ar fi: morala şi politica, natura umană, inclusiv izvoarele filosofice ale gândirii teoretice în domeniul politicii.

1. Teoria relaţiilor internaţionale în structura ştiinţelor socioumanistice
2. Metodele de studiere şi paradigmele teoriei relaţiilor internaţionale
3. Republica Moldova în contextul relaţiilor internaţionale

1. Teoria relaţiilor internaţionale în structura ştiinţelor socioumanistice

Teoria relaţiilor internaţionale e încadrată în componenţa disciplinelor inedite socioumanistice, deşi originea ei poate fi evidenţiată în cugetările social-politice din secolele trecute şi chiar în cele manifeste pe parcurs de milenii.

La etapa incipientă a dezvoltării politologiei contemporane problematicii privind relaţiile internaţionale i se acorda puţină atenţie. În lucrările lui M. Weber, G. Moşca, V. Pareto şi ale altor clasici ai ştiinţei politice de la intersecţia secolelor XIX-XX practic lipsesc idei despre relaţiile internaţionale. Faptul poate fi explicat de

circumstanţele în care avea loc întemeierea politologiei.

Concomitent, nu existau necesităţi de analiză a politicii internaţionale – nici la sfârşitul secolului XIX, nici la începutul secolului XX. Astfel, ştiinţa politică necesita cercetarea doar a problemelor politicii interne, lăsând „în umbră" relaţiile internaţionale.

O perioadă s-a acceptat ideea că baza relaţiilor interstatale o constituie doar istoria relaţiilor diplomatice, descrierea evoluţiei crizelor internaţionale, istoria forţelor militare. Bilanţul primului război mondial a impus comunitatea politică şi ştiinţifică să constate necesitatea studierii relaţiilor internaţionale. Milioanele de victime ale războiului, distrugerile materiale şi consecinţele politice ale acestei conflagraţii au determinat căutarea unor explicaţii ştiinţifice cu privire la cauzele ce au condus la această catastrofă.

S-a scurs aproape un secol de la formarea primei catedre de relaţii internaţionale în Ţara Galilor, la Aberyswyth. Între anii 1920 şi 1930 catedre de istorie şi teorie a relaţiilor internaţionale au fost fondate şi în alte universităţi din Occident. Însă, cu toate că a apărut termenul, teoria relaţiilor internaţionale ca disciplină de studiu şi ştiinţifică *de facto* aşa şi nu s-a stabilit. În parte, aceasta din cauza dificultăţilor de caracter metodico-ştiinţific, dar, îndeosebi, a situaţiei ce s-a creat în perioada interbelică în domeniul ştiinţelor socioumanistice, inclusiv în politologie.

Primul război mondial a dezorganizat viaţa economică şi politică a multor state occidentale. Europa a fost cuprinsă de criza economică, iar vectorul dezvoltării politice, procesele democratizării au căpătat dimensiuni controversate. Într-un şir de state europene se stabilesc regimuri autoritare şi totalitare, numărul statelor democratice se reduce.

Dezvoltarea ştiinţei politice a fost suspendată. Aceasta în mare parte a avut drept cauză biruinţa fascismului în Germania şi Italia, ţări care ocupau poziţia de lider în sfera cercetărilor social-economice la începutul secolului XX. În anii ’30, în ajunul celui de-al doilea război mondial, a luat proporţii migraţia savanţilor (în diferite domenii) din

statele europene în SUA. Printre aceştia erau şi specialişti în domeniul socioumanistic, inclusiv politologi. În atare condiţii, centrul ştiinţei politice mondiale se deplasează pe continentul american, în SUA, unde existau condiţii pentru dezvoltarea politologiei.

Practic, centre politologice au apărut în toate universităţile din SUA.

După sfârşitul celui de-al doilea război mondial, în cadrul ONU a fost fondată o organizaţie specializată în problemele culturii şi învăţământului – UNESCO. Ea a întreprins un şir de măsuri în scopul constituirii politologiei în calitate de disciplină ştiinţifică internaţională. În acest scop, în 1948 la Paris şi-a ţinut şedinţele colocviul politologic internaţional unde au fost determinate conţinutul şi structura ştiinţei politice, aceasta din urmă incluzând:

1) teoria politică (teoria politică şi istoria ideilor politice);

2) teoria institutelor politice;

3) problemele privind activitatea partidelor şi grupurilor;

4) teoria relaţiilor internaţionale (cercetarea politicii internaţionale, a organizaţiilor internaţionale, a dreptului internaţional).

Începând cu anii ’40 ai secolului XX teoria relaţiilor internaţionale se dezvoltă în contextul general al ştiinţei politice. Structuri organizaţionale pentru activitatea profesorală şi cercetările ştiinţifice în domeniul politicii internaţionale s-au format în cadrul institutelor, facultăţilor şi altor subdiviziuni cu caracter general politic. Izvoarele teoriei relaţiilor internaţionale sunt reflectate în istoria gândirii politice a Europei occidentale, însă ca disciplină de sine stătătoare a apărut în SUA şi a dominat o perioadă destul de îndelungată în această comunitate ştiinţifică. Înseşi denumirile direcţiilor principale ale teoriei relaţiilor internaţionale (idealism, realism, neoliberalism, neorealism) au apărut pe bază americană şi exprimau specificul american.

Falimentul ideologiei marxist-leniniste a schimbat radical situaţia. Obiectiv se dezvoltă şi obţine importanţă practică teoria relaţiilor internaţionale, întrucât rămân a fi actuale problemele privind

sistemul relaţiilor internaţionale, perspectivele dezvoltării statului în condiţiile globalizării, priorităţile şi direcţiile principale ale politicii externe a statelor.

La etapa actuală sunt expuse opinii cu privire la teoria relaţiilor internaţionale ca ştiinţă de sine stătătoare. Dacă în anii ’50 ai secolului XX problematica relaţiilor internaţionale se elabora în cadrul structurilor sociopolitice, în ultimul deceniu se observă o complicare a structuri, apar unele subdiviziuni separate care se ocupă de cercetări în domeniul politicii internaţionale. Astăzi şi în Occident pregătirea politologilor şi a specialiştilor în domeniul relaţiilor internaţionale şi diplomaţiei adeseori se realizează separat. Evident, teza despre existenţa ştiinţei separate – teoria relaţiilor internaţionale – reflectă tendinţa generală a ştiinţelor fundamentale de a dispune de un instrumentar separat ştiinţific şi de instruire. Drept exemplu în acest sens pot servi ştiinţe ca biologia, fizica, chimia, istoria care sunt studiate în cadrul facultăţilor universitare corespunzătoare ce pregătesc specialişti pentru activitate ştiinţifică şi practică.

Generalizând, putem concluziona că discuţiile despre constituirea teoriei relaţiilor internaţionale ca ştiinţă de sine stătătoare mai continuă.

2. Metodele de studiere şi paradigmele teoriei relaţiilor internaţionale

Concomitent cu funcţia ontologică (distingerea esenţei, specificului şi a particularităţilor obiectului său) şi epistologică (relevarea izvoarelor, condiţiilor de dezvoltare şi a înseşi funcţiilor teoriei) teoria îndeplineşte, de asemenea, rolul metodologic. Metodologia – înseamnă totalitatea procedeelor, căilor şi metodelor de cercetare, folosite într-o ştiinţă. Teoria relaţiilor internaţionale foloseşte variate metode – tradiţionale şi ştiinţifice, cantitative şi calitative, analitice şi descriptive, formale şi reflective.

Un rol important în cercetarea politicii mondiale şi a relaţiilor internaţionale îl are metoda observării. Mai întâi observăm, apoi apreciem evenimentele care au loc în sfera politicii internaţionale. În ultimul timp, specialiştii tot mai des folosesc observarea

instrumentală, care se realizează cu ajutorul mijloacelor tehnice. Prin urmare, cele mai importante fenomene ale vieţii internaţionale, cum ar fi întrevederile liderilor de state, conferinţele internaţionale, activitatea organizaţiilor internaţionale, conflictele internaţionale, negocierile în scopul reglementării lor le putem urmări pe pelicule video, în cadrul emisiunilor televizate.

Un deosebit interes pentru analiză prezintă observarea, realizată de actorii evenimentelor ori de persoanele din cadrul structurilor studiate. Rezultatele unei astfel de observări sunt înregistrate în memoria politicienilor şi a diplomaţilor, ceea ce permite a obţine informaţii în problemele relaţiilor internaţionale, a le analiza, a face concluzii cu caracter teoretic şi practic. Memoriile prezintă un izvor important pentru studierea istoriei relaţiilor internaţionale.

Cercetările analitice dispun şi de alte baze fundamentale, cum este practica diplomatică şi politică. Drept exemplu pot servi operele liderului politic american H. Kissinger, care în perioada anilor 1970 – 1980 a ocupat funcţii responsabile în administraţia SUA.

documentele prezintă un deosebit interes în cercetarea istoriei relaţiilor internaţionale, dar şi a problemelor actuale în domeniu. documentele adesea conţin informaţia ce se referă la politica externă şi la relaţiile internaţionale, secrete de stat, informaţie puţin cunoscută maselor largi, în special dacă informaţia şi materialele cuprinse în ele vizează statele străine. Însă, studierea documentelor devine posibilă, în majoritatea cazurilor, numai după un anumit timp, deseori peste câteva decenii, în special atunci când ele prezintă interes, îndeosebi, pentru istorici.

În cazul în care documentele accesibile nu permit a aprecia adecvat intenţiile, scopurile actorilor politicii externe, prognozarea posibilelor decizii şi acţiuni, specialiştii pot folosi metoda content-analiză (analiza conţinutului). Astfel de metodă a fost elaborată de sociologii americani între anii 1939 şi 1940 la analiza alocuţiunilor liderilor Germaniei naziste, publicate în presă şi transmise la radio. Specialiştii americani au prognozat cu o exactitate uluitoare intervalul de timp în care urma să fie întreprins atacul

asupra URSS, locul şi ordinea efectuării multor operaţii militare, au marcat planurile secrete ideologice ale fascismului german. Instituţiile speciale ale SUA au folosit metoda content-analiză şi în scopuri de recunoaştere. Această metodă a obţinut statut metodologic abia în 1950 şi se foloseşte la studierea fenomenelor sociale.

La studierea relaţiilor internaţionale e folosită şi metoda ivent-analiză (analiza evenimentelor), la baza căreia se afla dinamica evenimentelor pe arena internaţională. Ea se aplică cu scopul determinării tendinţelor principale în dezvoltarea situaţiei politice în unele ţări, regiuni şi în lume.

Cu ajutorul metodei ivent-analiză cercetătorii studiază negocierile internaţionale. În acest caz, în centrul atenţiei se află dinamica comportării actorilor procesului negociat, intensitatea propunerilor, dinamismul cedărilor reciproce etc.

Pe baza concepţiei de sistem a fost elaborată metoda nivelului de analiză. Ea se referă prioritar la metodele de calitate.

Noţiunea „nivelul de analiză" a fost folosită pentru prima dată de savantul K. Waltz în lucrarea „Omul, statul şi războiul" publicată în 1965. Cercetând conflictele armate internaţionale, el conchide că cauzele conflictelor trebuie reduse la 3 sfere politice sau la 3 niveluri: personalitatea politică, care adoptă decizii; factorii ce influenţează politica internă; actorii sistemului de relaţii interstatale.

Importanţa metodologică a acestei metode constă în aceea că ea permite cercetătorului să se concentreze asupra unei sfere politice ce ţine de relaţiile internaţionale.

În cercetarea relaţiilor internaţionale se foloseşte pe larg metoda cartonării cognitive, care permite a determina modul în care liderul politic stabileşte legătura dintre cauza unei sau altei acţiuni politice şi efectul acesteia. Carta cognitivă e supusă unei analize suplimentare, după care sunt reliefate concluziile, se determină prioritatea politicii interne ori a celei externe, corelaţia dintre emoţiile pozitive şi negative în anumite situaţii ale politicii internaţionale.

În cercetarea relaţiilor internaţionale un rol deosebit le revine şi metodelor din cadrul sistemului de modelare, care necesită cunoştinţe

speciale în matematică etc.

Gradul saturat de evenimente caracteristice secolului XX (două războaie mondiale, crearea armelor de nimicire în masă, războiul rece, modificările în lume după încheierea lui etc.) a stimulat dezvoltarea teoriei şi în domeniul relaţiilor internaţionale. Concomitent, potenţialul ştiinţific al ştiinţelor sociale ale secolului XX a contribuit la o tratare teoretică temeinică a evenimentelor ce s-au derulat pe arena mondială. Altfel, teoria relaţiilor internaţionale şi a politicii mondiale capătă în secolul XX o largă dezvoltare, în primul rând în SUA. În teoria relaţiilor internaţionale un loc deosebit le revine unor aşa paradigme ca realismul, liberalismul şi marxism-leninismul.

Paradigma presupune un ansamblu de orientări teoretice generale, selectarea atitudinilor ce servesc ca bază pentru studierea de către ştiinţă a obiectului său. Diferite paradigme urmăresc variate scopuri, dispun de priorităţi şi limitări.

Şcoala teoretică a liberalismului este una dintre cele mai vechi în teoria relaţiilor internaţionale. Cercetătorii acestei paradigme îşi fundamentează concepţiile teoretice pe baza lucrărilor lui J. Locke, Im. Kant, J.-J. Rousseau, J. Mill, A. Smith, D. Ricardo. Concepţiile liberale în teoria relaţiilor internaţionale au cunoscut perioade de avânt – la începutul şi sfârşitul secolului XX. Liberalismul e legat de numele celui de-al 28-lea preşedinte al SUA – W. Wilson, care a iniţiat activitatea în domeniul politicii externe deschise şi a diplomaţiei, la fel orientarea în politica externă după principiile democratice, ale colaborării reciproce, cooperării şi moralităţii.

Concepţiile liberalilor asupra naturii umane se deosebesc de ale realiştilor. Ei evidenţiază tendinţa fiinţei umane spre colaborare, pace, axată pe principiile dreptăţii şi moralei (din care cauză concepţia mai este numită idealism). Liberalii subliniază necesitatea dezvoltării valorilor, orientate spre unirea umanităţii; se pronunţă împotriva militarismului; promovează ideea comerţului liber internaţional; se exprimă pentru „diplomaţia deschisă".

Tezele principale ale liberalismului clasic se reduc la următoarele:

1. Omul, după natura sa, nu este agresiv, fiind predispus spre colaborare.

2. Războiul este urmare a contradicţiilor între state, naţiuni care pot fi soluţionate doar prin eforturi comune;

3. Comunitatea internaţională trebuie să conştientizeze necesitatea instituţiilor internaţionale ca mijloc de preîntâmpinare a conflictelor armate;

4. Statele trebuie să refacă sistemele lor politice, astfel ca conducerea democratică din interiorul fiecărui stat să contribuie la stabilirea păcii şi la dezvoltării colaborării interstatale;

5. Pe arena internaţională acţionează nu numai factorii de forţă, ci şi de altă natură, cum ar fi cel economic şi moral.

După sfârşitul războiului rece, în cursul căruia în teoria relaţiilor internaţionale au predominat realiştii şi neorealiştii, din nou s-a stabilit epoca şcolii liberale. Această direcţie se transformă, reieşind din noile realii, în neoliberalism. Neoliberalii subliniază corelaţia dintre domeniul politic şi cel economic; la fel, deosebesc limitarea, la sfârşitul sec. XX, a forţei militare.

Neoliberalii acceptă rolul principal al statului pe arena mondială, însă consideră ca acesta nu este unicul actor. De rând cu statele, în lumea contemporană acţionează organizaţiile interguvernamentale, universale, regionale, specializate după domeniul de activitate, la fel şi organizaţiile neguvernamentale etc.

Şcoala teoretică a realismului politic a derivat din lucrările unor gânditori ca: Tucidide, N. Machiavelli, Th. Hobbes ş.a. Printre reprezentanţii ei se înscriu E. Carr, G. Kennan, H. Morgenthau, R. Niebhur, K.W. Thomson.

Realismul – curent al teoriei relaţiilor internaţionale. a apărut în prima jumătate a secolului XX, ca critică a concepţiilor morale şi utopiste în politică, care ignorau realiile pe arena internaţională. potrivit realismului politic, esenţa relaţiilor internaţionale e determinată de absenţa unor reglementări generale, a unui centru de dirijare.

adepţii realismului politic susţin că actorul principal al relaţiilor

internaţionale este statul, a cărui politică în acest domeniu este dirijată de interesele naţionale. Statul, ale cărui interese permanent sunt supuse unor ameninţări, este nevoit să acorde o deosebită atenţie propriei securităţi, mobilizând principalele mijloace – diplomaţia şi strategia – la realizarea intereselor naţionale.

Conform viziunii realiştilor, cel mai eficient mijloc de asigurare a păcii o constituie balanţa de forţe, care a apărut nu doar în rezultatul ciocnirii intereselor naţionale, dar şi din unitatea culturii, din respectul reciproc faţă de drepturile fiecăruia şi din acordul cu privire la principiile de bază ce guvernează umanitatea.

Realismul a fost popular în perioada anilor ’40 – 70 ai secolului XX, când reflecta realiile celui de-al doilea război mondial, iar apoi – şi ale războiului rece. Principalele teze ale realismului clasic se reduc la următoarele:

1. Relaţiile internaţionale reprezintă interacţiunea statelor, care, prin esenţa lor, sunt omogene;

2. Interacţiunea statelor se realizează haotic, deoarece nu există o putere, un centru al puterii asupra statului. Ca rezultat, relaţiile internaţionale sunt „anarhice”.

3. Principalul obiectiv al activităţii statelor pe arena internaţională îl constituie tendinţa de a deţine prioritatea, de a prevala, în special în sfera militară, care garantează securitatea statelor.

4. Statele ce conduc, în primul rând, de interesele proprii. Anume categoria intereselor le apără de abuzurile speculative asupra moralei.

5. Realitatea politică diferă de cea economică; pentru politică principalul este puterea, pe când pentru economie – bunăstarea.

6. În relaţiile internaţionale, unde domină factorul forţă, statele întotdeauna trebuie să fie pregătite, la cel mai înalt nivel, de luptă.

Către începutul anilor ’80 paradigma realismului politic a suferit unele schimbări. În urma unei reevaluări teoretice şi metodologice, concretizate în critica lui K. Waltz, a apărut neoliberalismul. Concluziile sale ştiinţifice Waltz le-a fundamentat pe metoda

deductivă, indicând că tezele învechite ale realiştilor urmează să fie modificate în teorie ştiinţifică.

Concomitent cu cele două şcoli teoretice – realismul şi liberalismul, precum şi variantele lor contemporane – o răspândire largă în anii 1950 – 1960 a căpătat marxism-leninismul. Paradigma marxist-leninistă îşi are începutul de la „Manifestul Partidului Comunist" al lui K. Marx şi Fr. Engels şi cuprinde tezele marxism-leninismului clasic şi ale marxismului postclasic, cărora le sunt caracteristice un şir de concepţii. Adepţii acestei paradigme, numite şi radicalism, susţin că natura relaţiilor internaţionale poartă nu un caracter anarhic, ci unul de oprimare specific imperialismului. Potrivit acestei paradigme, anume clasele sociale şi nu statele (sau grupurile transnaţionale) sunt actorii principali ai relaţiilor internaţionale.

În perioada dintre războaiele mondiale tezele principale ale marxism-leninismului au fost prezentate în teoria imperialismului mondial a lui V. Lenin şi a adepţilor acestuia. Ei au evidenţiat cauzele primului război mondial din 1914 – 1918, care, în viziunea lor, puteau fi găsite în contradicţiile interimperialiste, în tendinţa burgheziei monopoliste a statelor mai bogate de a împărţi, din punct de vedere economic şi politic, lumea, de a reîmpărţi coloniile şi sferele de influenţă ale capitalului financiar. Actualmente, la baza neomarxismului se află convingerea în progresul umanităţii pe măsura dezvoltării capitalismului, în necesitatea delimitării intereselor statelor bogate de ale celor sărace ale lumii – a Nordului de Sud. Prin urmare, au fost propuse câteva explicaţii teoretice, care sunt destul de distanţate de tratarea leninistă a dezvoltării capitalismului mondial şi a contradicţiilor imperialiste; este vorba despre teoria dependenţei, teoria inegalităţii structurale, despre teoria lumii ca sistem.

Caracteristicile expuse confirmă că fiecare din paradigme propune răspunsuri la variate probleme, utilizează argumentele sale pentru explicaţia lor, elaborează o mulţime de categorii şi mijloace metodologice. Ele pot fi utilizate în practica cotidiană.

3. Republica Moldova în contextul relaţiilor internaţionale

Ştiinţa socioumanitară, care studiază procesele politice mondiale, evidenţiază fenomenele sociale în calitate de obiect de studiu. În ultimele secole acestea sunt autentificate prin termenul „relaţii internaţionale”. La analiza acestei categorii se ia în consideraţie că însuşi fenomenul relaţiilor internaţionale nu se află într-o stare statică, el permanent evoluţionează.

Relaţiile internaţionale contemporane au o structură internă complexă, în care locul central aparţine relaţiilor politice internaţionale. Aceste relaţii sunt construite în rezultatul realizării de către fiecare stat a politicii externe individuale, bazată pe interesele naţionale proprii.

Colapsul imperiului sovietic din 1991 a generat o multitudine de modificări profunde, a condiţionat apariţia pe mapamond a noilor state, printre care şi Republica Moldova, declarată în august 1991 stat independent. Noile realii impuneau realizarea mai multor obiective, urmând să fie operate multiple schimbări în viaţa social-politică şi economică. Republica Moldova, asemenea celorlalte state nou-formate, şi-a asumat printre primele obligaţiunea de a se afirma pe arena mondială. După Declaraţia de Suveranitate, adoptată la 23 iunie 1990, Republica Moldova obţine statutul de subiect al relaţiilor internaţionale.

Declaraţia de Suveranitate a fost primul pas politic spre independenţă, act care implică acţiunea dreptului internaţional public bazat pe Declaraţia universală a Drepturilor omului, proclamată de Adunarea Generală a ONU în 1948.

Situaţia geopolitică a Republicii Moldova, amplasarea ei geografică între două state suverane, membre ale ONU – România şi Ucraina – constituie un factor extrem de important în contextul relaţiilor internaţionale. Această situaţie a atras atenţia lumii, ceea ce a contribuit la formarea unui sistem efectiv de colaborare reciproc avantajoasă între republica Moldova şi ţările comunităţii internaţionale.

În centrul atenţiei politicii statului moldav s-a aflat soluţionarea mai multor obiecte: revendicarea dreptului de a se manifesta ca

partener egal în relaţiile interstatale; semnarea tratatelor politice bilaterale cu alte state, inclusiv cu fostele republici unionale ale URSS, devenite şi ele suverane; obţinerea accesului la organismele politice internaţionale, la organizaţiile internaţionale de prestigiu.

Recunoaşterea Republicii Moldova pe arena internaţională a constituit principala problemă a politicii externe a statului. Republica Moldova stabileşte relaţii diplomatice cu Austria, SUA, Canada, Bulgaria, Belgia, Danemarca, Elveţia, Italia, Finlanda, Franţa, Grecia, Marea Britanie, Turcia, Ucraina, Japonia, India, Cuba, Mexic, Egipt, Guineea etc. Republica Moldova este recunoscută de peste 180 de state ale lumii. În Moldova funcţionează ambasadele României, Ucrainei, Sua, Germaniei, Chinei, Bielorusiei, Rusiei, Bulgariei etc.

Evident că reuşita politicii de reformare a societăţii moldoveneşti depinde de consolidarea colaborării cu organizaţiile internaţionale şi regionale, în primul rând cu ONU şi OSCE, de promovarea activă a intereselor naţionale la Consiliul Europei, în cadrul cooperării economice a ţărilor Mării Negre, Comisiei Dunării, Uniunii Economice a CSI, de realizarea consecventă a unui program de integrare graduală în Uniunea Europeană. Eveniment de importanţă majoră îl constituie acceptarea la 2 martie 1992 a Republicii Moldova în calitate de membru al ONU; mai târziu ea devine membru al OSCE, obţinând drepturi plenipotenţiare în mai multe organizaţii politice, economice, financiare.

Pe parcursul anilor de independenţă Moldova devine membru al celor mai importante şi prestigioase organizaţii internaţionale. Ea aderează la Banca Mondială, Fondul Monetar Internaţional. Cooperarea Economică a Ţărilor Riverane la Marea Neagră, Organizaţia Internaţională de Telecomunicaţii, Organizaţia Internaţională de Standardizare, Organizaţia Mondială a Comerţului etc. Cadrul conlucrării cu organismele internaţionale se diversifică cu fiece zi, reliefând noi posibilităţi şi noi domenii de colaborare.

Eforturi deosebite s-au depus în ce priveşte propagarea imaginii Republicii Moldova ca stat suveran şi independent. În acest context, un rol important le-a revenit reprezentanţilor statului moldav, care au

întreprins nenumărate vizite în mai multe state ale lumii: SUA, Germania, Italia, China, Canada, Ungaria, Bulgaria, Israel etc.

Dezvoltarea relaţiilor de parteneriat şi cooperare cu statele occidentale dezvoltate, în special cu SUA, RFG, Franţa, Italia, Marea Britanie şi Canada, extinderea şi aprofundarea relaţiilor cu ţările Europei Centrale şi de Vest, stabilirea şi dezvoltarea relaţiilor bilaterale cu ţările Europei de Est sunt obiectivele de bază ale politicii externe promovate de Republica Moldova.

În relaţiile internaţionale Republica Moldova acordă o atenţie deosebită promovării cooperării economice regionale cu ţările vecine, inclusiv cu statele membre ale CSI, asigurând astfel condiţii optime pentru reformele în sferele socială şi economică în perioada de tranziţie, participarea Republicii Moldova cu drepturi depline la procesul de integrare europeană (Consiliul Europei, Comunitatea Europeană etc.). Se depun eforturi considerabile de aliniere la normele comunitare, în primul rând în plan legislativ-juridic. Relaţiile dintre Republica Moldova şi UE sunt reglementate de Acordul de Parteneriat şi Cooperare, care a fost ratificat în 1998 pentru o durată de 10 ani, până în 2008.

Republica Moldova în contextul relaţiilor internaţionale consideră drept priorităţi consolidarea independenţei şi suveranităţii ţării, asigurarea integrităţii teritoriale, afirmarea statului suveran şi independent în calitate de factor de stabilitate pe plan regional.

Extrem de important este sarcina reintegrării Moldovei, realizarea unităţii sale civice, extinderea democraţiei pe malul stâng al Nistrului. Soluţionarea acestei probleme se bucură de înţelegere în Consiliul Europei, în OSCE şi în alte structuri paneuropene şi internaţionale.

La etapa actuală sunt importante succesele Moldovei în relaţiile sale cu Ucraina şi România, parteneriatul strategic cu Rusia. Preţioase şi prioritare sunt relaţiile cu Ţările Baltice, cu Polonia şi Bulgaria, China etc. În centrul atenţiei politicii Republicii Moldova se află atitudinea grijulie faţă de acele probleme care uneşte Moldova cu lumea, faţă de orice covertă care uneşte statul moldav cu popoarele şi

ţările de pe glob.

Prin urmare, realizările şi transformările obţinute în viaţa politică a republicii constituie evoluţia în ascensiune a relaţiilor ei externe.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Determinaţi obiectul de cercetare al teoriei relaţiilor internaţionale.
2. Descrieţi metodele utilizate în cercetarea relaţiilor internaţionale.
3. Prezentaţi caracteristicile generale ale paradigmelor în cercetările relaţiilor internaţionale.
4. Indicaţi şi prezentaţi în formă de tabel deosebirile dintre concepţiile clasice şi cele contemporane privind relaţiile internaţionale.
5. Argumentaţi specificul situaţiei şi priorităţile generale ale Republicii Moldova în contextul relaţiilor internaţionale contemporane.

Bibliografie

Miroiu A., Ungureanu R. *Manual de relaţii internaţionale*.
— Iaşi: Polirom, 2006.
Guzzini S. *Realismul şi relaţiile internaţionale*.
— Bucureşti, 2000.
Hoffman S. *Ianus şi Minerva*: *eseu asupra teoriei şi practicii politicii mondiale*.
— Chişinău, 1998.
Международные отношения: *теории*, *конфликты*, *организации*.
— Москва, 2004.
Мировая политика и международные отношения: учебное пособие / под ред. С.А. Ланцова, В.А. Ачкасова.
— СПб: Питер, 2005.
Цыганков П. *Теория международных отношений*.
— Москва, 2005.

Tema 29: GEOPOLITICA ÎN SISTEMUL

ŞTIINŢELOR POLITICE

În acest compartiment sunt examinate principalele noţiuni, concepte şi probleme ale geopoliticii ca parte componentă a sistemului ştiinţelor politice. Este prezentată succint abordarea conceptuală a geopoliticii, se dă definiţia acesteia, evidenţiindu-se locul geopoliticii în sistemul ştiinţelor politice. Se examinează apariţia şi evoluţia principalelor idei, doctrine, concepte, strategii geopolitice, inclusiv din punctul de vedere al schimbărilor politice globale contemporane. O atenţie deosebită se acordă examinării problemelor ce ţin de poziţia şi statutul Republicii Moldova din punctul de vedere al realităţilor geopolitice actuale. Se fac anumite concluzii referitor la posibilităţile de realizare practică a intereselor naţionale ale republicii în contextul geopolitic contemporan.

1. Geopolitica: abordări conceptuale
2. Evoluţia geopoliticii: idei, doctrine, scenarii
3. Republica Moldova prin prisma realităţilor geopolitice contemporane

1. *Geopolitica*: *abordări conceptuale*

Fenomenele geopolitice sunt vechi, manifestându-se odată cu apariţia statelor, şi îşi au originea în istoria războaielor interstatale. Geopolitica se referă la state şi la instituţiile lor politice, diplomatice, precum şi militare, care produc strategii în dependenţă de poziţia şi puterea acestora pe mapamond. Nucleul geopoliticii este format din trei concepte: puterea, interesul şi teritoriul (spaţiul). Combinând aceste noţiuni, geopolitica trebuie să explice modul în care un stat îşi exercită puterea (sub formă de dominaţie, control sau influenţă) în afara teritoriului său de suveranitate, pentru realizarea anumitor interese.

Există diverse viziuni cu privire la definirea geopoliticii. Din multitudinea de definiţii rezultă că geopolitica (din greacă „geo" – pământ", politike" – activitate de stat) este ştiinţa care: analizează influenţa factorilor geografici asupra relaţiilor de putere în politica internaţională; vizează controlul exercitat asupra unor zone ale globului, importante din punct de vedere strategic; examinează

comportamentul statelor în funcţie de factorii geografici (teri*toriu, cl*imă, lo*calizare în s*paţiu*), p*recum şi în funcţie de activităţile umane (popu*laţie, ec*onomie, st*ructuri politice, cu*ltură*); s*e ocupă de studiul configuraţiei relaţiilor internaţionale în care se încadrează un stat; analizează „echilibrul de putere" şi controlul exercitat de marile puteri asupra unor anumite zone geografice.

Geopolitica, potrivit literaturii, este un domeniu al relaţiilor internaţionale care are legătură cu politica statelor şi cu influenţele reciproce, cu dreptul internaţional, cu relaţiile diplomatice, cu securitatea şi apărarea, cu raporturile de putere în lume. Este vorba şi de studiul acţiunilor diferitelor organisme internaţionale prin prisma „regulilor jocului", aplicate la spaţiu în aspectele lor cantitative şi calitative: jurisdicţia internaţională (delimitări de suveranitate teritorială, problema frontierelor), modalităţile de trecere şi circulaţie în lume (strâmtori, arhipelaguri, survolarea teritoriului), diverse reglementări, eventual de opinii, atitudini şi comportament (pacte de neagresiune, tratate de asistenţă, acorduri militare, alianţe diplomatice, restricţii de deplasare, diferende de frontieră, litigii istorice). Adică, „geopolitica este viaţa politică planetară condiţionată şi explicată prin geografie", iar „analiza geopolitică oferă temeiuri pentru o interpretare ce poate fundamenta strategii adecvate în raport cu oportunităţile sau ameninţările ce privesc un stat". Analistul francez François Thual susţine că geopolitica ne învaţă să descifrăm actualitatea. şi anume în cazul unui eveniment (tensiune, criză, conflict, război, negocieri) trebuie să ştim să punem întrebările cele mai potrivite: *Cine ce vrea*? *Cu cine*? *Cum*? *De ce*? Prin urmare, trebuie identificaţi actorii, analizate motivaţiile lor, descrise intenţiile lor, reperate alianţele în curs de formare sau, din contra, alianţele pe cale de destrămare, la nivel local, regional, continental sau global. Potrivit lui P. Claval, geopolitica acţionează în trei direcţii: construieşte tabloul forţelor prezente într-un câmp geopolitic şi ale factorilor care le influenţează; reperează ţintele profunde ale actorilor şi explorează filosofiile sau ideologiile pe care le legitimează; arată modul în care mijloacele fiecăruia sunt aplicate prin geostrategii concepute pentru a

se apropia de scopurile fixate, ţinând cont de reacţiile previzibile ale celorlalţi protagonişti.

Având în vedere cele menţionate, dat fiind existenţa unei multitudini de perspective de abordare a geopoliticii, în funcţie de diferite curente de gândire sau chiar de autoritatea intelectuală a unor reputaţi autori şi specialişti în studierea fenomenului geopolitic contemporan, putem constata că obiectul de studiu al disciplinei supuse examinării nu a fost încă definit în termeni unanim acceptaţi. Definiţiile clasice ale geopoliticii nu întrunesc multe din fenomenele cu caracter geopolitic care se petrec pe mapamond, mai ales dat fiind faptul că sistemul internaţional se află în continuă schimbare, devine unul tot mai complex. Vorbind la modul general, se poate totuşi afirma că *geopolitica este o ştiinţă care îşi creează obiectul de studiu din analiza fenomenelor ce se raportează la spaţiul sistemului internaţional prin prisma relaţiilor de putere şi de interese*.

Geopolitica nu se poate ralia ideii că statul nu mai este actorul central în relaţiile internaţionale. Globalizarea şi mondializarea au ca efecte apariţia noilor actori suficient de puternici, care, probabil, vor slăbi statele-naţiuni. În orice analiză geopolitică trebuie să se ţină seama de importanţa actorilor nonstatali, fără a uita, însă, că în cadrul fenomenelor geopolitice statul reprezintă totuşi elementul principal. Din această perspectivă, la etapa actuală geopolitica depăşeşte studiul fenomenului statal în raport cu spaţiul, ea abordează diverşi actori care se manifestă pe plan zonal, regional sau planetar. În acelaşi timp, aceasta regândeşte obiectul său principal de studiu, deplasându-l către domeniul axiologic, evidenţiind relaţia existentă între macrointerese şi domeniul spaţial, prin macrointerese înţelegându-se interesele strategice sau vitale ale statelor. Geopolitica leagă problematica interesului strategic de conceptele: *putere* şi *forţă*, înţelegând prin prima acea stare de potenţialitate care garantează susţinerea interesului, iar prin a doua – suportul care imprimă mişcarea acestuia până la satisfacere. Toate acestea se produc în mediul geopolitic planetar, continental sau regional unde conviețuiesc subiecţii geopoliticii, care sunt state libere de angajamente ori conglomerate

statale constituite pe bază de interese politice, politico-militare, economice, financiare ori tradiţii spirituale, lingvistice etc.

Astfel, se poate spune că geopolitica ia în considerare totalitatea preocupărilor actorilor prezenţi pe scena internaţională, atât personalizaţi, cât şi instituţionalizaţi. Ea este sensibilă la ceea ce, în planurile actorilor, reflectă eterogenitatea spaţiului ca: condiţiile naturale, istoria, religia, diversitatea etnică etc. Geopolitica include în sfera sa de preocupări acele configuraţii ale geografiei, considerate drept o miză majoră pentru obţinerea unei dominaţii sau influenţe asupra strâmtorilor, câmpurilor petroliere sau zonelor bogate în alte resurse, anumite teritorii, ce permit controlul asupra unor regiuni ale lumii sau asupra principalelor axe de comunicaţie planetară, cum ar fi Suezul, Bosforul etc. Anumite elemente ale configuraţiei geografice pot prezenta un interes vital pentru anumite puteri, care se vor strădui să obţină controlul asupra lor sau chiar să le ocupe pentru a contracara influenţa puterii geopolitice adverse. La fel, geopolitica este preocupată de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relaţiilor interstatale, dar şi de utilizarea forţei sau de jocurile subtile.

Prin urmare, este important a menţiona că *poziţia geopolitică* defineşte locul unui actor în ecuaţia de putere şi reprezintă complexul de raporturi politice, economice, militare sau culturale cu alte ţări mai apropiate sau mai depărtate ce se află în continuă schimbare. În acelaşi timp, *statutul geopolitic* reprezintă locul actorului în ierarhia globală sau în cadrul unui câmp geopolitic şi rezultă din *potenţialul geopolitic*, care, la rându-i, se manifestă în capacitatea statului de a se extinde, în dependenţă de puterea sa, sub o anumită formă (economică, politică, militară, culturală), de a penetra sau influenţa zone sau regiuni aflate în afara spaţiului său de suveranitate.

2. *Evoluţia geopoliticii*: *idei*, *doctrine*, *scenarii*

Geopolitica apare ca rezultat al sintetizării doctrinelor: determinismului geografic, geografiei militare, raţiunii de stat şi realismului politic. Până la sfârşitul secolului al XIX-lea reflecţiile geopolitice se găseau în rândul conducerii statului (oamenilor politici, diplomaţilor şi militarilor). De la acea perioadă reflecţiile geopolitice

îşi schimbă statutul, ele devin publice, datorită unor mutaţii deosebit de importante, cum ar fi:

— Dezvoltarea mediului academic (a ştiinţelor sociale şi politice) a permis ca reflecţiile geopolitice să iasă din cercul conducerii statului către alte segmente sociale, ceea ce a dat naştere unei geopolitici a profesorilor;

— Democratizarea puterii a scos dezbaterea geopolitică din cercul restrâns al elitelor politice, iar prin intermediul mijloacelor de informare în masă a început să crească rolul opiniei publice faţă de unele probleme politice.

Întemeietor al geopoliticii este considerat cercetătorul german Friedrich Ratzel (1844 – 1904), care a explicat acţiunile statului prin doctrina determinismului geografic. Deşi nu a operat cu însuşi termenul „geopolitică", folosind în lucrările sale doar termenul „geografie politică", totuşi Ratzel utilizează categorii caracteristice anume geopoliticii, cum ar fi: „spaţiu vital", „stat ca organism biologic", „hotare naturale ale statului" etc. Merită să fie evidenţiată următoarea apreciere făcută de Ratzel: „Cu cât se întreprind mai multe acţiuni îndreptate spre exterior, cu atât se reduc fricţiunile interne. Spaţiul nou în care un popor prinde rădăcini este ca un izvor din care se reîmprospătează sentimentul naţional".

De opera lui Ratzel a fost inspirat cercetătorul suedez Rudolf Kjellen (1864 – 1922), care, în cadrul unei conferinţe academice din anul 1899, a lansat pentru prima dată termenul „geopolitică" şi, mai apoi, a întreprins prima încercare de a sistematiza noua ştiinţă. Susţinând tezele lui Ratzel, potrivit căruia statul ar fi o „creaţie spaţială" şi un „organism geografic", Kjellen definea „geopolitica" drept *ştiinţă despre stat şi complexa sa relaţie cu spaţiul*.

Geopolitica a căpătat o dezvoltare accentuată ca ştiinţă în perioada interbelică în Germania, datorită cercetătorului Karl Haushofer (1869 – 1946), considerat lider informal al şcolii germane de geopolitică, din care mai făceau parte Otto Maull, Erich Obst, Richard Hennig, Albrecht Haushofer. Studiile şcolii respective au fost însă folosite de Adolf Hitler, pentru a justifica expansiunea teritorială a

Germaniei, sub pretextul neconcordanţei care ar exista între graniţele politice şi spaţiul necesar populaţiei dinăuntrul frontierelor statului german. Haushofer a contribuit la lansarea, în 1923, a primei reviste de specialitate – „Revista de Geopolitică".

În perioada apariţiei geopoliticii, se impun, cu teorii originale, încă două mari personalităţi anglo-saxone: americanul Alfred T. Mahan (1840 – 1914) şi britanicul Halford Mackinder (1861 – 1947). Mahan a lansat „teoria puterii maritime", conform căreia lumea va fi dominată de acel stat care va controla şi stăpâni mările şi oceanele lumii. El sugerează şi mijloacele de obţinere a supremaţiei: crearea de puncte de sprijin (porturi, baze militare), poziţii solide în strâmtori şi pe căile maritime comerciale, flotă maritimă prezentă peste tot şi capabilă să transporte rapid mărfuri şi oameni în puncte strategice. Mahan a contribuit la ieşirea SUA din izolarea impusă de Doctrina Monroe (1823) şi a prezis supremaţia americană în lume.

Mackinder lansează „teoria puterii terestre" (teoria „Heartland"-ului). El aprecia că statul care stăpâneşte „inima lumii" domină Eurasia (cel mai mare continent), iar cel care domină Eurasia domină lumea. Mackinder susţinea că Rusia este statul care deţine inima lumii, fiind protejată de o centură de obstacole naturale. Dacă Mahan a prezis evoluţia şi devenirea Americii ca superputere, atunci Mackinder a prezis acelaşi lucru despre URSS, care în deceniile şapte şi opt ale secolului XX depăşea SUA ca sferă de influenţă.

După lansarea teoriei „Heartland"-ului, analistul american Nicolas Spykman (1893 – 1948) elaborează teoria „Rimland"-ului, adică centura (inelul) formată din ţările cu ieşire la mare, care înconjoară din cele mai multe părţi Heartlandul continental. Aşadar, „pivotul" nu mai este Rusia, ci Rimlandul, adică inelul din jurul acesteia. El modifică formula lui Mackinder, afirmând: „Cine domină Rimlandul domină Eurasia, cine domină Eurasia ţine în mâinile sale destinul lumii" (Spykman, 1942).

Tot în perioada interbelică, ca urmare a dezvoltării flotei aeriene, geostrategul italian Douhet Giulio lansează teoria „dominării aerului". Conform acestei teorii, „soarta războaielor va fi decisă doar în

aer". Concepţiile lui Mahan şi Mackinder, ca urmare a dezvoltării aviaţiei, sunt considerate nevalabile.

Dacă în prima jumătate a secolului al XX-lea geopolitica s-a dezvoltat atât ca disciplină, cât şi ca metodă a strategiei politicii externe a statelor, răspândindu-se în majoritatea statelor, după cel de-al doilea război mondial geopolitica a fost interzisă ca disciplină de studiu*3, deoarece a fost asociată cu politica externă a statelor expansioniste din perioada premergătoare şi din timpul celui de-al doilea război mondial (Germania, Japonia, Italia etc.). Coaliţia antifascistă a urmărit să elimine orice legătură dintre practicile geopolitice şi înţelegerile de la Ialta din 1945, când au fost stabilite sferele de interes ale puterilor învingătoare. Practic în toate mediile academice europene geopolitica a fost considerată pseudoştiinţă (M. Wight), însă unii specialişti (L. Kristof) *4* nu au redus viziunea cu privire la geopolitică la nivelul stereotipului creat în perioada postbelică. Chiar dacă a fost interzisă ca disciplină în toate statele, oricum au existat preocupări la nivelul celor două centre de putere care alcătuiau sistemul bipolar. Ambele superputeri elaborau scenarii geostrategice una împotriva celeilalte. Sunt de remarcat scenariile americane, cum ar fi „containment"-ul (îngrădirea, din anul 1947), al cărui autor este George Kenan, sau „războiul stelelor", cunoscut ca „doctrina Reagan" (1981). „Doctrina Brejnev" (1968) a fost cel mai important scenariu geostrategic al Uniunii Sovietice.

În urma schimbărilor profunde intervenite la nivel internaţional, pe la sfârşitul anilor optzeci, preocupările în domeniul geopoliticii s-au intensificat. Punctul maxim al reîntoarcerii geopoliticii în sfera de interes public a fost atins în perioada 1989 – 1990, când balanţa de putere stabilită la nivel mondial a fost dezechilibrată prin manifestarea turbulenţelor globale (destrămarea sistemului socialist şi

---

* În anul 1950, în cursul unei reuniuni a istoricilor şi geografilor francezi şi germani desfăşurată la Sorbona, a fost decisă eliminarea geopoliticii din cadrul învăţământului universitar.

** Ladis Kristof este primul analist american care a pledat pentru revenirea la termenul de geopolitică, începând cu studiile sale din anii şaizeci.

sovietic, reorientarea politicii externe a statelor din zona de influenţa a URSS, apariţia unor structuri regionale şi subregionale, modificarea hărţii politice etc.). În instituţiile academice din diferite state geopolitica a fost introdusă în calitate de disciplină de studiu, au fost înfiinţate instituţii de profil, reviste etc. De la începutul anilor nouăzeci şi până în prezent ştiinţa geopolitică a cunoscut o dezvoltare accentuată, prin redefinirea obiectului de studiu, aparatului categorial, metodelor de cercetare, problematicii.

3. Republica Moldova prin prisma realităţilor geopolitice contemporane

Luând ca bază tezele teoretice expuse mai sus, putem analiza şi face anumite concluzii referitor atât la poziţia, statutul, situaţia geopolitică a Republicii Moldova, cât şi la unele probleme legate de politica statului nostru în contextul realităţilor geopolitice contemporane.

Mai întâi, referitor la poziţia geopolitică se poate constata că Republica Moldova are o situaţie destul de complexă. Din punctul de vedere al amplasării, Moldova se află la frontiera geopolitică a doua centre de putere – Rusia şi UE / NATO şi reprezintă o semienclavă între România şi Ucraina. Dat fiind faptul că aici se ciocnesc interesele centrelor de putere, Moldova se confruntă cu o presiune geopolitică puternică, de aceea are strict nevoie de a-şi crea un aşa sistem de relaţii cu vecinii direcţi şi cu cei indirecţi (UE şi Rusia), care i-ar permite să nu se scufunde într-un dezastru geopolitic, ce s-ar manifesta în menţinerea subdezvoltării economice sau în pierderea unor teritorii în favoarea altor state. În situaţia geopolitică contemporană, Republica Moldova îşi exprimă poziţia sa pe baza promovării intereselor sale naţionale vitale: integritatea teritorială, stabilitatea internă, dezvoltarea economică.

O altă direcţie actuală a strategiilor geopolitice ale Moldovei independente o reprezintă orientarea către UE ca acea opţiune care ar satisface interesele naţionale. Nu întâmplător, integrarea europeană a fost declarată drept un obiectiv strategic important al politicii de stat. Astfel, reieşind din poziţia sa geopolitică, se poate constata că

Republica Moldova în context geopolitic regional are o situaţie complexă şi multidimensională. Aceasta înseamnă că problemele Republicii Moldova în plan geopolitic nu pot fi discutate şi explicate dacă nu sunt luate în calcul raporturile dintre: UE – Rusia; UE – Ucraina; Rusia – Ucraina; Moldova – Ucraina; Moldova – Rusia.

Situaţia geopolitică în care este implicată în prezent Republica Moldova ne impune să atragem atenţia la faptul că succesul relaţiilor dintre UE şi Moldova trebuie evaluat prin prisma relaţiilor dintre UE şi Rusia, mai ales că ambele părţi au interese specifice în zona la care ne referim. În domeniul politicii externe, securităţii şi apărării ambele părţi (UE şi Rusia) îşi acomodează poziţiile datorită învecinării între ele. Prezentul impune o acomodare la noile realităţi geopolitice într-o regiune foarte extinsă – de la Belarus, prin Ucraina, Moldova şi până în Georgia.

Competiţia dintre UE şi Rusia are valenţe de ordin geopolitic. Aici se regăsesc interese economice şi strategice, dar schimbarea balanţei geopolitice în favoarea unei părţi determină şi statutul geopolitic al ambilor concurenţi. Cu cât mai mult se va extinde UE, cu atât potenţialul geopolitic al acesteia se va mări. Extinderea europeană afectează nu doar potenţialul geopolitic al Rusiei, dar şi statutul ei internaţional. Treptat, Rusia pierde sfera sa de control „tradiţională" în favoarea altei puteri. Doctrina „străinătăţii apropiate" sau Comunitatea Statelor Independente (CSI) este un proiect geopolitic rusesc care suferă schimbări profunde, mai ales odată cu crearea GUAM-ului. Dacă pe parcursul anilor nouăzeci CSI a fost o organizaţie relativ funcţională, odată cu apropierea NATO şi UE, după anul 2004, aceasta, ca structură, devine simbolică.

De la declararea independenţei sale Republica Moldova se află într-un permanent proces de identificare a locului şi rolului său în contextul geopolitic regional, adică a statutului său geopolitic. Ea tinde să-şi fixeze propriile obiective reieşind din necesitatea asigurării intereselor naţionale vitale. Unii cercetători ai politicii contemporane sunt siguri că potenţialul geopolitic al Moldovei nu este sub nicio formă însemnat în raport cu al celor două centre de putere, aceasta

reieşind din indicatorii economici, demografici, dar şi spaţiali. Ambele puteri privesc Republica Moldova din perspectivă mai mult geostrategică, deoarece statul nostru este un element al unei scheme geostrategice cu mult mai extinse, al cărei centru se regăseşte în spaţiul Mării Negre. În viitor, coliziunea dintre Rusia şi Occident se va da pentru controlul asupra spaţiului pontic. El leagă, din punct de vedere geoeconomic, UE cu zonele cele mai bogate în resurse energetice, şi anume: Bazinul Caspic, Asia Mijlocie şi Golful Piersic. În prezent, se dă lupta pentru controlul acestor zone bogate, precum şi al căilor care le unesc cu lumea occidentală. Astfel că Republica Moldova este importantă din punct de vedere geostrategic şi pentru Occident (NATO şi UE), şi pentru Rusia. Ambele părţi depun eforturi de a-şi întări poziţiile. Rusia încearcă să-şi menţină influenţa în Republica Moldova prin conservarea conflictului transnistrean şi susţinerea comunităţii rusofone. Problema transnistreană reprezintă cel mai dificil aspect al relaţiilor dintre Chişinău şi Moscova, deoarece refuzul Rusiei de a accepta soluţionarea problemei transnistrene rezultă nu doar din raporturile sale cu Republica Moldova, dar şi din raporturile cu Occidentul (NATO şi UE). Pentru Rusia, menţinerea controlului asupra Transnistriei reprezintă o blocare a extinderii NATO şi UE. De aceea, Rusia va depune toate eforturile pentru a-şi menţine statutul geopolitic, folosind diverse instrumente politice şi economice.

În situaţia geopolitică creată, Republica Moldova încearcă să intre în astfel de scheme regionale, care i-ar permite să iasă din zona de coliziune dintre Occident şi Rusia. Ca o perspectivă posibilă de soluţionare a situaţiei geopolitice conflictuoase poate fi considerată ideea de integrare în structurile euro-atlantice, care presupune includerea Moldovei, cu tot teritoriul recunoscut internaţional, în sfera de influenţă a acestora. Un scenariu posibil ar fi ca linia de coliziune să fie deplasată spre est, posibil pe teritoriul ucrainean. Ucraina de Est şi Crimeea sunt regiuni cu populaţie majoritar rusă, economic sunt dependente de Rusia, iar în Crimeea Rusia deţine cea mai mare bază militară de la Marea Neagră. În aşa fel, Rusia ar avea suficiente pârghii pentru a stabili în acele regiuni linia de coliziune cu Occidentul, astfel

că nu trebuie diminuat factorul ucrainean în relaţiile dintre Moldova şi Rusia, precum şi relaţiile dintre Occident şi Rusia.

Aşadar, din punctul de vedere al poziţiei geopolitice, Republica Moldova se află într-o zonă de maximă intensitate geopolitică. Teritoriul Moldovei reprezintă un segment al liniei de coliziune dintre NATO/UE, pe de o parte, şi Rusia, pe de altă parte. După 1 ianuarie 2007, când Moldova a devenit vecină directă a spaţiului UE/NATO, situaţia geopolitică a ţării noastre capătă noi configuraţii, care necesită idei şi acţiuni adecvate.

Geopolitica este o dimensiune importantă a politicii externe a statelor. Reprezentând un mod de a gândi şi a acţiona din perspectiva puterii asupra unui spaţiu aflat în afara teritoriului suveran al statului, ea nu oferă doar raţionamente cu privire la acţiunile care trebuie întreprinse de stat în planul politicii externe, dar ne explică şi modul în care un stat îşi exercită puterea în afara teritoriului suveran pentru realizarea anumitor interese.

Subiecte pentru autoevaluare

1. Definiţia şi apariţia geopoliticii ca ştiinţă.
2. Care este locul şi rolul geopoliticii în sistemul ştiinţelor politice?
3. Caracterizaţi principalele etape de evoluţie a ideilor şi doctrinelor geopolitice.
4. Descrieţi poziţia geopolitică a Republicii Moldova.
5. Formulaţi şi argumentaţi interesele naţionale ale Republicii Moldova în contextul realităţilor geopolitice contemporane.

Bibliografie

Beniuc V., Rusnac Gh. *Conceptele şi noţiunile de bază ale diplomaţiei*.
— Chişinău, 1998.
Claval P. *Geopolitică şi geostrategie*.
— Bucureşti: Corint, 2001.
Tămaş S. *Geopolitica*.
— Bucureşti: Antet, 1995.
Serebrian O. *Dicţionar de geopolitică*.

— Iaşi: Polirom, 2006.
Василенко И.А. *Геополитика*.
— Москва: Логос, 2003.

Tema 30: Politica externă:
aspecte teoretice şi practice

Studiul politicii externe, ca o continuare a politicii interne sau ca parte a politicii internaţionale, constituie una dintre problemele esenţiale ale ştiinţei politice şi ale relaţiilor internaţionale. Sarcina cercetătorilor relaţiilor internaţionale este de a defini particularităţile politicii externe a statelor şi de a stabili factorii ce contribuie la realizarea intereselor naţionale, de a determina gradul de eficienţă a acţiunilor de politică externă şi concordanţa acestora cu dreptul internaţional, prin prisma impactului lor asupra politicii internaţionale, asupra relaţiilor cu alte state şi asupra realizării intereselor propriilor cetăţeni. După cum au demonstrat cercetările întreprinse de tradiţionalişti şi moderniști, deciziile de politică externă implică adesea alegeri dificile între interes şi moralitate, circumstanţe şi constrângeri, deziderate şi realităţi. Cât timp principiile generale ale dreptului internaţional sunt vizate, scopurile politicii externe şi mijloacele folosite pentru realizarea lor urmează a fi formulate în baza unor valori etice universale.

1. Definirea noţiunii şi caracteristica generală a politicii externe
2. Abordările politicii externe
3. Cadrul juridic de realizare a politicii externe a Republicii Moldova

1. Definirea noţiunii şi caracteristica generală a politicii externe

Complexitatea acestei noţiuni reiese din lipsa unei înţelegeri clare a ceea ce este politica externă, a limitelor sale, a similitudinilor şi diferenţelor dintre politica externă şi „*relaţiile externe*”, „*relaţiile interstatale*” „*diplomaţie*”, „*politica de stat*”, „*politica bunului vecin*”, „*politica transnaţională*”, „*politica internaţională*”, „*politica mondială*” etc. În cadrul relaţiei „*politică externă – relaţii internaţionale*”, cea dintâi este definită drept „arta întreţinerii relaţiilor internaţionale”, sau ca o totalitate a politicilor şi strategiilor ce urmăresc realizarea

propriilor interese pe plan extern, sau ca parte componentă/constitutivă a relaţiilor internaţionale.

După cum remarcă unii autori, există deosebiri nu doar între politica externă şi politica mondială, dar şi între relaţiile internaţionale şi politica mondială. Politica externă a oricărui stat presupune o activitate diplomatică specifică de implementare de către ministerul de externe (sau alte instituţii similare) a principiilor de bază ale politicii internaţionale a statului, elaborate în cadrul structurilor de stat cu scopul de a contribui la asigurarea intereselor naţionale.

Potrivit lui P.A. Ţîgankov, există două căi prin care statele îşi pot realiza politica lor externă: strategiile militare şi diplomaţia. Cele două se completează reciproc şi alcătuiesc împreună politica externă a statului. Cât priveşte alţi actori nestatali ai relaţiilor internaţionale, precum biserica, companiile transnaţionale etc., relaţiile externe ale acestora se desfăşoară, de regulă, în afara politicii externe a statului, fiind însă parte componentă a politicii internaţionale.

Având în vedere că numărul şi tipul actorilor internaţionali este în continuă creştere, în prezent cu greu pot fi determinate scopurile politicii externe. Dacă ne referim la state – ca actori principali ai sistemului internaţional – scopul principal al politicii lor externe este conceput fie ca *„asigurarea propriilor interese prin orice mijloace admise"* [N. Machiavelli], fiind extins la *„asigurarea condiţiilor internaţionale favorabile pentru realizarea intereselor unui stat"* [Dicţionar Oxford], fie redus la *„promovarea relaţiilor paşnice şi de bună vecinătate şi integrarea în comunitatea mondială"* sau, înţeles într-o manieră mai realistă – *„statele trebuie să facă ceea ce este necesar (ceea ce circumstanţele o cer) şi, astfel, uneori se sustrag de la obligaţii"* [J.K. Holşti]. În acest din urmă sens, majoritatea statelor promovează obiectivele lor de politică externă în funcţie de anumite scopuri şi interese ce rezultă din caracterul sistemului internaţional, din situaţia geopolitică regională, precum şi din propriile consideraţii politice, istorico-culturale şi de mentalitate ale elitei.

Obiectivele de politică externă ale guvernelor sunt definite, promovate şi justificate publicului în funcţie de anumite scopuri şi

finalităţi etice pe care guvernele le împărtăşesc în scopul realizării propriilor interese, inclusiv pentru menţinerea suveranităţii şi independenţei statale sau pentru asigurarea securităţii şi bunăstării sociale. Alteori, politica externă poate fi, în opinia lui J. Holşti, expresia unor impulsuri caritabile ce au drept finalitate asistarea ţărilor sărace şi a victimelor unor dezastre naturale sau umanitare.

În condiţiile afirmării dreptului internaţional şi a principiilor sale de bază, a valorilor democratice, inclusiv a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, politica externă a statelor trebuie să ţină cont din ce în ce mai mult de acestea la elaborarea şi promovarea propriilor interese atât pe plan extern, cât şi intern. Pornind de aici, statele sunt constrânse să-şi realizeze politica lor externă în baza următoarelor principii internaţionale:

— Nerecurgerea la forţă sau la ameninţarea cu forţa;

— Reglementarea diferendelor internaţionale prin mijloace paşnice;

— Neamestecul în treburile interne ale altor state;

— Cooperarea internaţională;

— Egalitatea în drepturi a popoarelor şi dreptul lor de a-şi hotărî singure soarta;

— Egalitatea suverană a statelor;

— Îndeplinirea cu bună-credinţă a obligaţiilor asumate;

— Inviolabilitatea frontierelor;

— Integritatea teritorială a statelor;

— Respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.

După cum susţine J.K. Holşti, valoarea şi cerinţa maximă a acestor principii este că „niciun stat nu poate să caute realizarea, maximizarea şi protejarea obiectivelor sale de politică externă, lezând prin aceasta interesele majore ale altui stat". În realitate, principiile menţionate servesc mai curând în calitate de constrângeri externe, statele construindu-şi politica lor externă din considerente dintre cele mai diverse, în funcţie de: gradul de interdependenţă şi nivelurile de interacţiune, regimul politic, sistemul de guvernare, configuraţia

politică internă şi externă, valorile morale şi religioase, interesele şi cultura politică a elitelor, precum şi alţi factori de conjunctură ce influenţează sau determină modificări ale raportului de forţe şi ale statu-quo-ului existent.

Complexitatea interacţiunii unora sau altora din aceşti factori şi a impactului lor în procesul de luare a deciziilor fac dificilă estimarea eficacităţii şi prognozarea acţiunilor de politică externă a statelor. Cu cât mai complexă este politica externă a unui stat, cu atât mai anevoioasă este determinarea nivelurilor de interacţiune, modul de formare şi caracterul acesteia.

2. Abordările politicii externe

Până în prezent, cercetările în domeniu nu au permis identificarea unei teorii unanim acceptate a politicii externe, cu propriul său obiect de studiu, metode de cercetare şi aparat categorial. Între acestea s-au distins teoriile elaborate în cadrul curentului tradiţionalist şi modernist. În viziunea reprezentanţilor curentului tradiţionalist, „politica externă a statului se manifestă ca un tot unitar, fiind determinată de istoria sa, din care cauză nu poate fi cuantificată" [S. Kulenkova]. Astfel, reprezentanţii realismului politic (H. Morgenthau, R. Aron, J. Kennan, P. Osgud, A. Wallferce) acordă o atenţie specială politicii externe a statului, ca element principal al sistemului internaţional. Cu toate că nu au reuşit decât să atragă atenţia asupra caracterului complex şi ambivalent al politicii externe, aceştia evidenţiază conexiunile sale cu politica internă şi viaţa internaţională, cu psihologia şi teoria organizării, cu sfera economică şi structura socială ş.a. [P.A. Ţîgankov]. Această abordare a oferit criticilor realismului politic – adepţilor teoriilor moderniste – un teren propice de cercetare a activităţii politice externe a statelor, axându-se pe unele metode specifice sociologiei, psihologiei, economiei, matematicii, antropologiei, informaticii etc.

În cadrul acestor abordări, merită a fi remarcate metodele folosite de teoriile sistemice: metoda modelării, metoda situaţională şi analizei funcţional-structurale, teoriile jocurilor ş.a. Acestea au oferit adepţilor abordării sistemice (D. Singer, Q. Wright, K. Deutsch, T.

Shelling ş.a.) oportunitatea de a-şi verifica propriile lor ipoteze în domeniul prognozării politice externe, bazându-se pe cercetări empirice, consideraţii deductive, corelaţiile intern-externe, şi de efectua o sistematizare a factorilor ce influenţează asupra orientărilor internaţionale ale guvernelor pentru a alcătui baze de date corespunzătoare şi a cerceta procesele de luare a deciziilor de politică externă.

Aplicarea teoriei sistemice însemna un pas înainte atât în teoria, cât şi în metodologia studierii relaţiilor internaţionale ca urmare a renunţării la abordările „centripete" ale statului în cadrul relaţiilor internaţionale, concepute ca o „sumă" a politicilor externe ale statelor. Un alt merit al adepţilor acestei teorii constă în extinderea numărului de actori ai sistemului internaţional prin includerea (alături de state) a organizaţiilor internaţionale, partidelor politice, mişcărilor religioase şi a organizaţiilor economice transnaţionale. Din anii '60 ai secolului XX, în SUA apar mai multe lucrări în domeniul politicii externe, care este cercetată din două perspective: 1) a influenţelor interne, ce au loc în cadrul frontierelor statului *şi* 2) a influenţelor externe, din afara frontierelor sale [D. Singer].

Un avânt special în cadrul abordării sistemice a cunoscut şi teoria cibernetică a comunicaţiilor, un reprezentant de seamă al căreia este K. Deutsch. Explicând abordarea cibernetică a politicii externe, K. Deutsch o asemăna cu un joc de biliard. Teoria sa este criticată de cercetătorii francezi ai relaţiilor internaţionale, P.-F. Gonidec şi R. Charvin, care remarcă faptul că, spre deosebire de fizică, în viaţa internaţională obstacolele întâmpinate de subiecţi pot fi cauzate nu doar de influenţe directe (predictibile), dar şi de influenţe (interese) ascunse.

Direcţiile şi nivelurile de analiză ale teoriei moderniste s-au diversificat pe măsură ce s-au democratizat şi principiile cercetării ştiinţifice. A devenit tot mai evidentă separarea acestora după două criterii: metodologic şi teoretic. Totodată, operarea cu categorii teoretice ce pot fi verificate empiric a condus la efectuarea unor cercetări, caracterizate prin reducţionism, fragmentarea obiectelor de

studiu şi negarea *de facto* a specificului politicii externe şi al relaţiilor internaţionale.

Din cele peste 30 de teorii apărute în cadrul curentului modernist (behaviorist) în anii ’60 ai secolului XX, merită a fi menţionate: teoria conflictelor internaţionale, teoria integraţiei şi teoria adoptării deciziilor de politică externă (sau teoria politicii externe). Astfel, cercetarea procesului de luare a deciziilor în politica externă este examinată atât din punct de vedere metodologic, ca un principiu de analiză a politicii externe, cât şi la nivel de construcţie teoretică, cu propriul său obiect de studiu. Aceasta este una dintre cauzele principale că problematica elaborării politicii externe continuă să facă obiectul de studiu a numeroase teorii particulare, în lipsa unei metateorii cuprinzătoare [S. Kulenkova].

Ca urmare a răspândirii teoriei behavioriste şi a teoriei „deciziilor raţionale” (în baza teoriei „jocului”) [E. Furness, R. Snyder], în anii ’70 în SUA s-a răspândit concepţia „procesului birocratic de adoptare a deciziilor de politică externă” (H. Allison, M. Halperin ş.a.), în cadrul căreia acţiunile de politică externă sunt reprezentate ca rezultat al interacţiunii diferitelor structuri de stat şi a compromisului de interese. Menţionând rolul pe care îl are aparatul birocratic în acest proces, adepţii acestei concepţii şi-au ales drept obiect de analiză procesul de luare a deciziilor, absolutizând importanţa sa.

Un model şi mai complex al procesului de luare a deciziilor în domeniul politicii externe a elaborat cercetătorul britanic J. Burton, adept al curentului structuralist-funcţional cu ajutorul schemei „stimul-reacţie”. Acest model se bazează pe aşa-numiţii „factori ai schimbării” (primari şi secundari) ce acţionează din afara frontierelor statelor. În opinia sa, vectorii (factorii) primari ar fi reprezentaţi de geografie, geologie, biosferă, iar cei secundari apar în rezultatul interacţiunii sociale (a grupurilor sociale). De asemenea, în analiza procesului de luare a deciziilor de politică externă o aplicabilitate tot mai mare o are teoria „jocurilor”, la baza căreia se află unele metode simulatorii, şi teoria „jocului cu sumă nulă şi nenulă”.

Cu referire la cercetările efectuate în ultimele decenii ale

secolului XX în domeniul politicii externe, savanţii recunosc eşecul teoriei relaţiilor internaţionale în crearea unei metateorii. În pofida acestui fapt, cercetătorul J. Rosenau propune o „proto-teorie" a politicii externe, în cadrul căreia factorii ce exercită influenţă asupra acesteia formează un sistem global. Astfel, Rosenau propune cinci variabile ce leagă politica externă a statului cu sistemul de relaţii internaţionale, după cum urmează:

1) elita (personalitatea) politică;

2) rolul elitei în elaborarea politicii externe;

3) factorii guvernamentali ce influenţează comportamentul politic în plan extern;

4) factorii sociali, inclusiv nivelul de dezvoltare economică, culturală, etică, ş.a. ce influenţează acţiunile pe plan intern şi extern;

5) relaţiile dintre state şi factorii internaţionali ce influenţează asupra politicii externe (factorul geografic, mărimea statului, ideologia etc.).

J. Rosenau a separat factorii ce influenţează asupra politicii externe în: *externi* (ce ţin de sistemul internaţional) şi *interni* (Guvernul, societatea, elita politică). Deşi „proto-teoria" lui Rosenau nu reprezintă o paradigmă ce ar explica politica externă a statelor, concepţia sa aduce noi elemente în teoria politicii externe datorită interconexiunilor sistemice intern-externe pe care le identifică.

O concepţie şi mai completă în determinarea factorilor interni şi externi, ce contribuie la formarea politicii externe, propun Ph. Braillard şi M.-R. Djalili în baza a patru abordări ale procesului de luare a deciziilor. Printre factorii interni sunt menţionaţi: cei fizici (situaţia geografică a statului, resursele sale naturale şi situaţia demografică), factorii structurali (instituţiile politice, organizaţiile economice, resursele etc.), precum şi cei culturali şi umani (cultura, ideologia, mentalitatea colectivă, personalitatea). Din cadrul factorilor externi fac parte: sistemul internaţional, acţiunile altor state şi resursele comune.

Astfel, importanţa abordărilor sistemice sus-amintite rezidă în faptul că stabilesc variabilele teoretice şi metodele de cercetare a obiectului de studiu al teoriei politicii externe. După cum afirma S.

Hoffman, „teoria sistemică constituie baza conceptuală cea mai bogată, deoarece ne permite să efectuăm o delimitare clară a teoriei relaţiilor internaţionale de teoria politicii externe şi favorizează evoluţia acestora deopotrivă".

În ce priveşte spaţiul românesc, C. Vâlsan menţionează că „încă din perioada medievală s-au impus raţionamentele politice ale tuturor marilor noştri voievozi". În acest sens este amintit, îndeosebi, domnitorul Vlad Ţepeş, după care „autoritatea politică a statului pe plan extern se află în raport direct cu tăria lui dinăuntru".

3. Cadrul juridic de realizare a politicii externe a Republicii Moldova

După proclamarea independenţei sale, la 27 august 1991, Republica Moldova a căpătat posibilitatea de a se afirma pe arena internaţională ca un stat suveran şi independent, de a promova un curs al politicii externe în corespundere cu interesele sale naţionale. Desigur, elaborarea şi promovarea unei politici externe proprii a fost un proces destul de dificil şi anevoios, avându-se în vedere faptul că la momentul proclamării independenţei ţara noastră nu dispunea de cadre diplomatice bine pregătite, nu avea nici tradiţii, dar nici experienţă de politică externă; nu avea încă elaborat nici cadrul juridic adecvat care să-i permită exercitarea funcţiilor externe. Totodată, pe teritoriul Moldovei mai erau staţionate trupe străine, iar în stânga Nistrului se amplifica mişcarea separatistă. Însă, în pofida acestor dificultăţi, Republica Moldova a reuşit, într-o perioadă relativ scurtă de timp, să se afirme pe arena internaţională, devenind un subiect cu drepturi depline al comunităţii mondiale.

Trebuie de remarcat activitatea intensă depusă de către organele de conducere ale Republicii Moldova privind stabilirea relaţiilor diplomatice cu ţările străine şi admiterea în organismele internaţionale. Astfel, în perioada 27 august 1991 – 1 ianuarie 1993 Republica Moldova a fost recunoscută de majoritatea statelor lumii (112 state, dintre care cu 60 au fost stabilite relaţii diplomatice). La Chişinău şi-au început activitatea misiunile diplomatice ale României, SUA, Federaţiei Ruse, Chinei, Germaniei, Bulgariei, Turciei şi ale altor

state. La rândul său, Moldova începe să deschidă primele sale misiuni diplomatice peste hotare (în România, Federaţia Rusă, SUA etc.). La 30 ianuarie 1992 Republica Moldova este admisă în Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa, iar la 2 martie acelaşi an devine membru al Organizaţiei Naţiunilor Unite. În 1995 Moldova este admisă în Consiliul Europei, prima dintre ţările CSI.

De mare importanţă pentru activitatea externă a Republicii Moldova a fost reorganizarea Ministerului Afacerilor Externe – organul central de specialitate al administraţiei publice, abilitat să promoveze şi să realizeze politica externă (deşi în anii 1944 – 1990 în RSSM a existat un minister de externe, rolul lui era pur simbolic). Cadrele diplomatice au fost selectate parţial din personalul diplomatic sovietic, precum şi din profesori ai instituţiilor de învăţământ superior; peste hotare (în România, SUA, Anglia, Franţa, Olanda, Germania, Italia, Suedia, Spania etc.) au fost trimişi la reciclare şi specializare tinerii diplomaţi moldoveni. Totodată, s-a început pregătirea cadrelor diplomatice şi în instituţiile specializate din Republica Moldova: la Universitatea de Stat din Moldova (în 1995 a fost înfiinţată Facultatea de Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative – prima facultate care a început pregătirea specialiştilor în domeniul relaţiilor internaţionale), la Academia de Studii Economice etc. Astfel, aparatul central al MAE, misiunile diplomatice ale Moldovei, dar şi alte instituţii centrale ale ţării noastre care desfăşoară activităţi externe, au fost completate cu cadre pregătite pentru exercitarea serviciului diplomatic.

Concomitent, avea loc procesul de creare a cadrului juridic respectiv, menit să reglementeze principiile de realizare a politicii externe a statului şi de activitate a instituţiilor statale, antrenate în activităţi externe. Printre documentele de importanţă majoră la acest capitol putem menţiona, în primul rând, Constituţia Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994, care, la fel ca şi legile fundamentale ale altor state, conţine prevederi concrete privind principiile de bază ale politicii externe a ţării noastre.

Din punctul de vedere al interesului naţional, de o mare

importanţă este Concepţia politicii externe a Republicii Moldova, adoptată de Parlament la 8 februarie 1995. În acest document sunt expuse direcţiile principale de activitate ale Republicii Moldova în plan extern, din perspectiva locului ţării noastre în cadrul comunităţii internaţionale. Însă, având în vedere că Concepţia a fost adoptată cu circa 12 ani în urmă, anumite prevederi ale acesteia nu mai corespund totalmente intereselor naţionale ale Republicii Moldova, dar şi situaţiei internaţionale care a evoluat. De altfel, în finalul documentului se prevede că „complexitatea şi schimbarea rapidă a situaţiei politice mondiale, regionale şi subregionale condiţionează faptul că concepţia politicii externe a unui stat nu poate constitui o schemă rigidă. Din aceste considerente, strategia politicii externe necesită, în corespundere cu scopurile politicii externe a ţării noastre, o adaptare permanentă la situaţia reală pentru asigurarea intereselor Republicii Moldova în calitate de subiect ai dreptului internaţional".

În contextul celor expuse *supra*, conducerea Republicii Moldova a dispus, la începutul anului 2006, elaborarea unei noi variante a Concepţiei politicii externe, care să ia în calcul noile realităţi. putem anticipa că noul document ce va călăuzi politica externă a ţării noastre va conţine referiri la cursul prioritar al Republicii Moldova spre integrare în structurile europene, spre colaborarea reciproc avantajoasă cu ţările occidentale şi cele vecine, spre încadrarea plenară în activităţile organismelor internaţionale, regionale şi subregionale etc.

Un alt document care reglementează nemijlocit activitatea în plan extern a ţării noastre este Regulamentul Ministerului Afacerilor Externe, aprobat de către Guvernul Republicii Moldova (în prezent este în vigoare Regulamentul Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene, aprobat de Executiv la 4 noiembrie 2005, cele din 3 iulie 1997 şi 29 mai 2003 fiind abrogate). Documentul stipulează că MAEIE este organul central de specialitate al administraţiei publice, abilitat să promoveze şi să realizeze politica externă a statului. MAEIE este constituit din aparatul central, subdiviziunile sale şi structurile create pe lângă minister, precum şi din alte structuri subordonate

acestuia, cum sunt: misiunile diplomatice, reprezentanţele şi misiunile pe lângă organizaţiile internaţionale, oficiile consulare. Regulamentul conţine prevederi concrete ce vizează sarcinile generale ale MAEIE, inclusiv rolul ministerului în coordonarea activităţilor ministerelor şi departamentelor centrale privind realizarea Planului de Acţiuni Moldova – Uniunea Europeană, atribuţiile de bază ale Ministrului Afacerilor Externe, modalităţile de funcţionare a Colegiului Ministerului. Regulamentul conţine şi alte prevederi ce se referă nemijlocit la activitatea ministerului.

De mare importanţă pentru desfăşurarea activităţilor externe ale ţării noastre este Legea Republicii Moldova cu privire la serviciul diplomatic, aprobată de Legislativ la 27 decembrie 2001. Legea în cauză stabileşte cadrul juridic privind organizarea şi funcţionarea serviciului diplomatic al Republicii Moldova ca parte a serviciului public. Documentul ce reglementează activitatea consulară a ţării noastre este Statutul Consular, aprobat de către Guvernul Republicii Moldova la 28 martie 2002. Elaborat în baza Legii cu privire la serviciul diplomatic, Statutul Consular stabileşte modalităţile de desfăşurare a activităţilor consulare ale misiunilor diplomatice şi ale instituţiilor consulare ale Republicii Moldova.

În activitatea practică de realizare a politicii externe, după stabilirea relaţiilor diplomatice, o importanţă majoră o are crearea cadrului juridic respectiv pentru dezvoltarea raporturilor bilaterale. În prezent, Republica Moldova are încheiate un şir de tratate şi acorduri cu statele vecine, dar şi cu ţările cu care colaborarea este avantajoasă pentru ţara noastră. Astfel, au fost semnate tratate de bază cu aşa state ca Bulgaria, Ucraina, Franţa, Turcia, Federaţia Rusă etc. De asemenea, au fost semnate cu mai multe state acorduri de colaborare în diverse domenii: economic, al transporturilor, energeticii, al educaţiei, culturii, ştiinţei ş.a. Desigur, procesul de constituire a cadrului juridic de dezvoltare a relaţiilor bilaterale ale Republicii Moldova cu unele state este în desfăşurare.

De la proclamarea independenţei sale Moldova a deschis, până în prezent, misiuni diplomatice cu statut permanent în 24 de state, iar

în peste 60 de state ţara noastră este acreditată prin cumul. Numărul insuficient de misiuni diplomatice pe care le avea Moldova după 1991 era explicabil, avându-se în vedere capacităţile financiare limitate ale ţării, numărul redus al cadrelor diplomatice etc. Însă, în momentul de faţă este absolut necesar ca numărul ambasadelor Moldovei să fie completat, fapt ce va contribui substanţial atât la diversificarea şi aprofundarea colaborării cu un număr mai mare de state, cât şi la promovarea intereselor naţionale ale ţării noastre.

În scopul promovării unei politici externe active este importantă şi reprezentarea statelor în organizaţiile internaţionale. În prezent, Moldova este membru a circa 90 de organizaţii internaţionale, regionale şi subregionale. Ţara noastră are deschise reprezentanţe permanente pe lângă aşa organisme internaţionale, cum ar fi Organizaţia Naţiunilor Unite (New York şi Geneva), Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (Viena), Consiliul Europei (Strasbourg), Uniunea Europeană (Bruxelles). De asemenea, Moldova participă la activitatea unui şir de organizaţii regionale şi subregionale, printre care se numără Organizaţia pentru Cooperare Economică la Marea Neagră, Comunitatea Statelor Independente, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Grupul de state GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan, Moldova), Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est, Iniţiativa Central-Europeană, Comisia Dunăreană etc. Totodată, la Chişinău şi-au deschis reprezentanţele aşa organizaţii internaţionale ca ONU, OSCE, Consiliul Europei, Uniunea Europeană ş.a. De remarcat că participarea Republicii Moldova la activitatea structurilor internaţionale este de mare importanţă, deoarece îi permite să se includă activ în rezolvarea diverselor probleme cu care se confruntă în prezent omenirea. Totodată, prin intermediul organismelor internaţionale Republica Moldova îşi promovează propriile interese naţionale, participă activ la colaborarea politică şi economică internaţională, devenind un subiect deplin ai dreptului internaţional.

Politica externă a Moldovei la etapa actuală este destul de activă şi dinamică. Actualmente, una dintre direcţiile prioritare ale activităţii

pe plan extern a Moldovei se încadrează în ceea ce am putea numi drept diplomaţie economică. Dacă în primii ani după proclamarea independenţei sarcinile principale ale diplomaţiei moldoveneşti se rezumau, în linii mari, la recunoaşterea internaţională a ţării noastre, la stabilirea relaţiilor diplomatice cu diferite ţări, la accederea în organismele internaţionale, în prezent una dintre direcţiile majore de activitate externă este instituirea unor relaţii comercial-economice reciproc avantajoase cu diferite ţări, includerea plenară a Moldovei în activitatea organismelor internaţionale şi regionale.

În contextul dezvoltării relaţiilor comercial-economice externe este semnificativ de a compara evoluţia volumului comerţului exterior al Moldovei după obţinerea independenţei cu indicii respectivi din anul 2005. Astfel, în anul 1993 volumul total al comerţului exterior al Moldovei constituia 1, 111 mird. USD, 67, 4% dintre care reveneau ţărilor CSI, iar comerţul cu ţările Uniunii Europene era mai mult decât modest. Pentru comparaţie: în anul 2005 volumul comerţului exterior al Republicii Moldova s-a cifrat la 3, 403 mird. USD, din acesta ţărilor CSI revenindu-le 1, 467 mird. USD (50, 51% din exportul ţării noastre şi 39, 62% din import). Potrivit datelor culese din sursa „Comerţul exterior al Republicii Moldova în anul 2005", cota ţărilor UE în relaţiile comercial-economice ale ţării noastre în perioada de referinţă a fost în continuă creştere, constituind în prezent circa 30%; acest indice marchează consolidarea relaţiilor economice ale ţării noastre cu statele UE. Desigur, nu putem ignora nici rolul statelor CSI în relaţiile comercial-economice ale Moldovei, în special având în vedere că în prezent pe piaţa estică se realizează circa 50% din mărfurile moldoveneşti. Totodată, Moldova importă cantităţi considerabile de carburanţi, cum ar fi gazele naturale din CSI, în special din Rusia. Important este ca aceste relaţii să fie reciproc avantajoase, să se dezvolte în baza unor acorduri care să fie respectate de ambele părţi.

La început de nou mileniu situaţia internaţională a cunoscut schimbări profunde. Omenirea astăzi se confruntă cu noi riscuri şi sfidări la adresa securităţii sale, au loc procese complexe de globalizare, pe continentul european sunt, practic, la etapa finală

procesele de integrare a tuturor ţărilor în structurile euro-atlantice. În contextul proceselor integraţioniste, diplomaţia moldovenească trebuie să fie la înălţimea sarcinilor ce îi revin pentru a asigura interesele naţionale ale Moldovei în noile condiţii geopolitice.

(b)

(c) Subiecte pentru autoevaluare

1. Explicaţi noţiunea de politică externă.

2. Specificaţi principalele abordări ale politicii externe.

3. Identificaţi factorii ce influenţează asupra deciziilor de politică externă.

4. Determinaţi cadrul juridic de realizare a politicii externe în Republica Moldova.

5. Explicaţi specificul diplomaţiei bilaterale şi multilaterale a Moldovei la etapa actuală.

Secţiune 11.03

Secţiune 11.04 Bibliografie

Holşti J.K. *Studiul Politicii Internaţionale*.
— Bucureşti, 1997.

Цыганков П.А. *Международные отношения*.
— Москва, 1996.

Concepţia politicii externe a Republicii Moldova // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 20.

Regulamentul Ministerului Afacerilor Externe şi Integrării Europene. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 151 – 153.

Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Ediţie oficială. Vol. I-XXXVI.
— Chişinău, 1990 – 2006.

POLITOLOGIE
Manual
(pentru specialităţile nonprofil)

Redactor *Ariadna Strungaru*
Machetare computerizată *Lilia ceban*

Coperta
Bun de tipar 17.08.2007. Formatul 6084 1/16.
Coli de tipar 22, 5. Coli editoriale 24, 5.
Comanda 114/07. Tirajul 500 ex.
Centrul Editorial-poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009